sociologie

Gheorghe ONUȚ

CERCETAREA SOCIOLOGICĂ

metoda științifică în sociologie

TRITONIC

volumul 1

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II 438.403 vol. 1

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
II 438.403

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CERCETAREA SOCIOLOGICĂ – METODA ȘTIINȚIFICĂ ÎN SOCIOLOGIE

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Gheorghe Onuț
Cercetarea sociologică – Metoda științifică în sociologie

Copyright © Gheorghe Onuț
Copyright © TRITONIC 2014 pentru ediția prezentă.

Toate drepturile rezervate, inclusiv dreptul de a reproduce fragmente din carte.

TRITONIC
Str. Coacăzelor nr. 5, București
e-mail: editura@tritonic.ro
www.tritonic.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ONUȚ, GHEORGHE
Cercetarea sociologică – Metoda științifică în sociologie / Gheorghe Onuț
Tritonic, 2014
ISBN: 978-606-8571-88-1

Coperta: ALEXANDRA BARDAN
Redactor: BOGDAN HRIB
Tehnoredactor: DAN MUȘA
Comanda nr. 71 / noiembrie 2014
Bun de tipar: decembrie 2014
Tipărit în România

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

709903

Gheorghe Onuț

CERCETAREA SOCIOLOGICĂ – METODA ȘTIINȚIFICĂ ÎN SOCIOLOGIE

709905

Volumul 1

0 000010 34624 BCU IAȘI

ADO

TRITONIC

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

11 MAI 2015

Cuprins

Capitolul I

Competența de cercetare în practica profesională de sociolog 9

1. Profesia și prestațiile profesionale de sociolog. Referat managerial 13
2. Prestații, joburi și cariere cu profesia de sociolog 25
   2.1. Dezambiguizarea noțiunilor de profesie și ocupație, practică profesională, prestație profesională, joburi și cariere; 25
   2.2. Profesia de sociolog; 27
   2.3. Joburi și cariere cu profesia de sociolog. „Lista lui Lambert"; 30
   2.4. Joburi, prestații și cariere cu profesia de sociolog. „Colecția ESA"; 39
3. Profesia de sociolog ca opțiune de risc 58

Capitolul II

Metoda științifică 65

1. Metoda științifică – paradigma epocii moderne pentru producerea și legitimarea cunoașterii de succes 66
2. Sfîrșitul modernității și al metodei științifice 73
   2.1. Metoda științifică sub asimptota finalului; 75
   2.2. Post-modernitatea și sfîrșitul metodei științifice; 79

BCU "ALECU RUSSO" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Resursele metodei ştiinţifice ca paradigmă a cunoaşterii de succes: teoria şi teoretizarea ştiinţifică 82
3.1. Dezambiguizare şi restricţii de utilizare cu privire la cuvîntul teorie; 82
3.2. Teoria ştiinţifică. Ce este o teorie ştiinţifică; 85
4. Resursele metodei ştiinţifice ca paradigmă a cunoaşterii de succes: fundaţionismul 98
4.1. Construirea edificiului cunoaşterii pe fundaţia constatărilor factuale; 98
4.2. Condiţia adevărului obiectiv al constatărilor factuale; 100
5. Metoda ştiinţifică în sociologie 103
5.1. Strategii de abordare a dificultăţilor metodei ştiinţifice în sociologie; 104
5.2. Condiţionalităţi şi resurse continue pentru gestiunea limitelor metodei ştiinţifice în sociologie; 114

Capitolul III
Gestiunea fundamentării teoretice a cercetărilor sociologice 121
1. Definirea fundamentării teoretice a cercetărilor sociologice ca problemă practică 123
1.1. Abordarea fundamentării teoretice ca anomalie; 125
1.2. Gestiunea fundamentării teoretice ca set de probleme procedurale; 128
2. Despre teorie în sens larg şi despre varietăţile teoriilor 129
2.1. Ce este aceea o teorie; 130
2.2. Despre varietăţile teoriei: teorii pre-elaborate şi teorii ad-hoc, teorii ştiinţifice şi teorii populare; 132
3. Toleranţa faţă de ideea că se pot face cercetări sociologice fără fundamentare teoretică 139
3.1. Problema; 139
3.2. Soluţia 143

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4. Caracterul curent al situației de teorii rivale. Decizia interteoretică în cercetările sociologice 148
4.1. Problema; 148
4.2. Soluții pentru decizia interteoretică; 150
5. Deficiențele teoriilor sociologice în raport cu exigențele definiționale ale teoriilor științifice 164
5.1. Problema 164
5.2. Perspective de soluționare și soluții procedurale de gestiune 171
6. Concurența în aceeași aplicație a teoriei științifice cu teoretizări populare și ad-hoc. Integrarea teoretică 190
6.1. Problema 190
6.2. Soluționarea tradițională; 194
6.3. soluționarea prin integrare teoretică; 200

Capitolul IV
Gestiunea tehnologiei standardizate a producției de cunoștiințe în cercetările sociologice 221
1. Organizarea diversității cunoștințelor metodologice 222
1.1. Magazie centrală, trusă personală; 227
1.2. Taxonomizarea cunoștințelor metodologice; 230
2. Gestiunea diversității tipurilor de cercetare sociologică. Decizia metodologică cu privire la tipurile de cercetare 234
2.1. Cercetări descriptive, cercetări explicative și cercetări predictive; 236
2.2. Cercetări fundamentale și cercetări aplicative; varietăți ale cercetărilor aplicative; 245
2.3. Cercetări explorative și cercetări de bază (sau propriu-zise); 263
2.4. Cercetări acoperite și cercetări participative; 265
2.5. Cercetări reactive și cercetări non-reactive; 274

BCU IASI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2.6. Cercetări centrate pe principiul individualismului metodologic și cercetări centrate pe principiul holismului metodologic; 277
2.7. Tendințe în diversificarea cercetărilor sociologice; 281
3. Gestiunea diversității metodelor, tehnicilor și procedeelor de cercetare sociologică. Decizia metodologică în succesiunea metodă, tehnică, procedeu; construirea instrumentelor de cercetare 286
3.1. Propunere de taxonomizare a metodelor, tehnicilor și procedeelor de cercetare sociologică; 286
3.2. Decizia metodologică în succesiunea metodă, tehnică, procedeu; 292
3.3. Mențiuni speciale; 298
4. Gestiunea cercetărilor sociologice printr-o procedură unitară de producție și control 300
4.1. Specificități ale rulării procedurii manageriale în cercetările sociologice; 301
4.2. Etapele cercetării sociologice; 305

ANEXĂ 309

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul I
Competența de cercetare în practica profesională de sociolog

Competența de cercetare, deci capacitatea de a produce și administra cunoștințe noi, demne de încredere și adecvate unei finalități definite, constituie unul dintre pilonii competenței profesionale de sociolog.

Nu există nici o altă facultate în care să se studieze atîta metodologie de cercetare cîtă se studiază pentru obținerea licenței în sociologie. Cu unele variații de denumire, în orice facultate de sociologie învățăm două semestre de „Metode și tehnici de cercetare în sociologie" (cu abrevierea tradițională MTCS), la care se adaugă cel puțin un semestru de statistică aplicată și unul de practică de cercetare. Se mai întîmplă, și nu foarte rar, ca aceste patru semestre să fie montate într-un modul de formare extins, alături de unul sau mai multe cursuri de metodologie de cercetare calitativă, de unul de logică și de unul de epistemologie. În plus, la fiecare dintre cursurile specializate – cum ar fi de pildă sociologia muncii, sociologia mass media, sociologia familiei, sociologia delincvenței, sociologia politică, sociologa vizuală sau sociologia spațiului virtual – învățăm și ceva ce ține de metodologia de cercetare specifică fiecăruia dintre domeniile respective.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

Scopul acestui capitol introductiv este să ne punem întrebarea de ce noi, sociologii avem nevoie de o competență de cercetare atît de ieșită din comun, și asta încă din primul ciclu academic, cel de licență. Ca orice bună întrebare „de ce", ea este destinată să producă viziunea și misiunea, în primul rînd acel răspuns capabil să genereze și agrege în mod coerent întregul curs de MTCS, de la conținut, adică ce anume avem de învățat la MTCS și ce putem lăsa de o parte, la obiectivele pe care le avem de atins și la planul de acțiune prin care vom atinge obiectivele respective.

Nu e deloc obligatoriu să ajungem la unul și același răspuns și, în consecință, la una și aceeași viziune & misiune. Dar este foarte important să-l căutăm, să-l suprapunem pe răspunsurile alternative și să judecăm diferențele. Ideea este să inventăm împreună un răspuns care să ne convină, pentru ca din el să inferăm acele obiective pe care să le asumăm ca și cînd ar fi ale noastre.

Pentru acest proces de co-inventare și asumare, propun ca resursă ideațională de bază practica profesională de sociolog; astfel, scopul care configurează acest manual de MTCS este exercitarea de succes a profesiei de sociolog. Adică la MTCS învățăm să producem stocurile de cunoaștere de care avem nevoie pentru ca să ne realizăm cum trebuie prestațiile profesionale. În termeni de succes profesional, calitatea acestor stocuri de cunoaștere este asigurarea cea mai bună pentru standardul *no less than perfect*, standardul pe care propun să îl vizăm pentru fiecare dintre prestațiile noastre profesionale. În termeni de interes personal, calitatea acestor stocuri de cunoaștere este asigurarea cea mai bună că banii pe care îi cîștigi astăzi nu îți vor mînca banii pe care îi ai de cîștigat mîine.

Problema pe care o avem de rezolvat este în ce constă munca de sociolog, ce sînt prestațiile profesionale de sociolog; cu alte cuvinte, ce se pricep sociologii să facă, din ce ne cîștigăm noi, sociologii, banii și gloria.

În esență, soluția mea la această problemă stă în următoarele susțineri:

- nu există o singură „muncă de sociolog". Cu profesia de sociolog putem alege să ne cîștigăm pîinea și gloria dintr-o mulțime excepțional de mare și de diversă de ocupații. Așa cum voi arăta mai încolo, numărul de principiu al ocupațiilor pe care le putem exercita cu succes cu profesia noastră poate fi identificat undeva în zona lui optzecidemii. Probabil asta și face din sociologie o profesie atît de neobișnuită;
- putem alege dintr-o mulțime de ocupații salariale, deci de „munci". Aceste munci (i.e. *locuri de muncă* sau *joburi*) se pot afla în sectorul de stat sau în cel privat și pot fi munci de expert sau munci de conducere;
- după cum putem alege dintr-o mulțime de ocupații pe cont propriu, deci de prestații. Pe acestea le putem realiza ca inițiative de *business* sau ca inițiative în sectorul organizațiilor non-profit, în versiuni colective (în forma juridică societate cu răspundere limitată sau societate pe acțiuni, respectiv asociație sau fundație), ca și în versiuni personale, ca *freelancer* (în forma juridică persoană fizică autorizată);
- dar, indiferent cît ar fi de diverse, muncile și prestațiile de sociolog constau în realizarea schimbărilor de entități social-umane așa cum le definesc angajatorii noștri, respectiv clienții sau beneficiarii prestațiilor noastre.

Ca urmare, scopul definit pentru acest manual este următorul: la MTCS avem de învățat să producem și să administrăm stocurile de cunoaștere de care avem nevoie pentru realizarea cu succes a schimbărilor de entități social-umane definite de angajatorii/clienții noștri.

Mai avem de tranșat o problemă, și anume cea care vine din faptul că în mai bine de o sută de ani de cînd se fabrică sociologi, adică de la apariția primelor facultăți de sociologie, comunitatea noastră profesional-științifică nu a reușit să producă o soluție cît de cît responsabilă la problema în ce constă sociologia ca profesie, deci ce au de vîndut sociologii pe piața muncii și a prestațiilor profesionale. Mărturisesc că încă mă aflu sub perplexitatea constatării că întreaga constelație a corifeilor sociologiei – și occidentală, și voluminoasă, și prestigioasă, și plină de resurse – a trebuit să mă aștepte pe mine, un amărît de sociolog de la liziera Europei, și încă unul format „în bezna comunismului", ca să inventez o astfel de soluție. Am inventat o astfel de soluție, iar monografia profesiei de sociolog pe care am avut onoarea să o scriu chiar știe să răspundă la întrebarea ce sînt prestațiile profesionale de sociolog/ ce se pricep sociologii să facă/ ce este practica profesională de sociolog/ în ce constă exercitarea de succes a profesiei de sociolog[1].

Cred că răspunde de o manieră angajată și clară, dar la cît de dificilă se arată a fi problema (în întreaga noastră literatură de specialitate nu avem mai mult de zece încercări de monografie a profesiei de sociolog, una mai pe lîngă subiect decît alta) și la cît de evidentă este soluția pe care o propun, e normal să o considerăm cu scepticism. Eu însumi am unele îndoieli; de pildă, pretenția că în ciclul de licență îi putem învăța pe studenți să facă orice schimbare, pe oricare entitate social-umană, și încă la standardul satisfacția

[1] Vezi ONUȚ, Gheorghe, *Profesia de sociolog*, Editura Universității „Transilvania", Brașov, 2008. În acest capitol reproduc aproape nevarietur texte din această monografie. Procedez astfel din două motive: i. pentru sociologi și studenții la sociologie, subiectul „cu ce se ocupă sociologii" prezintă un interes mult mai general, mai important și mai personal decît inferarea viziunii & misiunii cursurilor de MTCS; ii. tirajul monografiei nu a ajuns în librării (deoarece a fost dirijat nominal către persoane reprezentative pentru publicurile noastre, de la potențiali angajatori sau clienți, la lideri de opinie cheie, ca acțiune de *public relations* în beneficiul sociologilor și al profesiei lor).

garantată a clientului, mi se pare și mie cam ambițioasă. Abia aștept punerea sub semnul întrebării a soluției cu schimbarea de entități umane ca fundament al competenței profesionale de sociolog, perfecționările ei critice și chiar înlocuirea ei *de plano* cu o soluție (mai) fezabilă. Pînă atunci, receptiv la critică și la idei alternative, rămîn susținătorul ei foarte devotat.

1. Profesia și prestațiile profesionale de sociolog. Referat managerial[2]

Scopul acestei prime părți este să vă facă cunoscut un produs nou, o categorie distinctă de prestații profesionale – prestațiile sociologice, și să vă pună la dispoziție un fel de manual de utilizare a sociologilor – profesioniștii care furnizează aceste prestații.

- Cronologic vorbind prestațiile profesionale la care se pricep sociologii nu sînt deloc ceva nou. Dar ele sînt atît de puțin și de prost cunoscute încît ar fi de-a dreptul imprudent să le tratăm altfel decît ca produse inedite.

Desigur, este vina noastră că în mai bine de osută de ani de la apariția primilor sociologi profesioniști nu prea am reușit să lămurim lumea la ce ne pricepem, cu atît mai puțin să o facem să vorbească în mod inteligent despre noi. Atenție însă, consecințele acestei cunoașteri deficitare le consumăm împreună cu Dumneavoastră.

Ne aflăm într-un fel de cerc vicios: pe de o parte sociologii nu au suficiente succese și resurse pentru a-și informa cît și cum trebuie

[2] Textul acestui subcapitol reproduce „referatul managerial" cu care începe monografia citată în nota anterioară. Este un text redactat pentru clienții noștri potențiali, astfel încît aceștia să afle, cît mai pe scurt și cît mai clar, cu ce se ocupă sociologii.

clienții potențiali despre tipul lor de prestație profesională; pe de cealaltă parte, din cauza deficitului de informare, prestațiile sociologice le apar clienților potențiali ca scumpe și cu o rentabilitate nebuloasă. Și asta în cazurile, foarte rare, în care le apar în vreun fel. Dacă eu nu am tejghea, e oarecum inevitabil ca Dumneavoastră să nu știți ce aș avea de pus pe tejghea.

Dar, ca în toate situațiile în care cererea, somnolentă fiind, este totuși reală și în creștere, acest cerc se sparge de la sine. Toate piețele de prestații profesionale mai sofisticate trec prin acest tip de emergență, în care străpungerile sînt inițiate prin cerere, și anume de clienții cel mai bine informați.

- Profesia de sociolog este o platformă foarte versatilă, poate cea mai versatilă dintre profesiile lumii noastre, comparabilă cumva, de pildă, cu profesia de inginer din vremea începuturilor ei, cînd, forțînd un pic lucrurile, am putea considera că exista un singur fel de inginer pentru toate treburile care cereau *ingenium*. Cu profesia de sociolog putem realiza cu succes o întreagă diversitate de munci, de joburi, de prestații profesionale, de cariere.

Dar conținutul oricărei prestații sociologice și esența competenței profesionale de sociolog constau în schimbarea oamenilor și a celor ce țin de oameni. Sociologii se pricep la schimbare. Așa cum medicul se pricepe să vindece, sociologul se pricepe să schimbe.

Sociologii îți schimbă entitatea umană pe consideri că ai nevoie să fie schimbată, în sensul care îți trebuie și la termenul la care îți trebuie. Cu mențiunea că schimbare înseamnă și menținere; nimic nu stă pe loc de la sine, iar cînd vrei să menții ceva să nu o ia pe o direcție care nu-ți convine, se cheamă că avem de făcut o schimbare. Menținerea se realizează ca modalitate a schimbării.

- Sociologii se pricep să schimbe entități social-umane, adică:
  - persoane și categorii de persoane;
  - publicuri;
  - grupuri umane;
  - organizații (firme, instituții, organizații politice, organizații cetățenești, organizații profesionale);
  - comunități;
  - societăți;
  - națiuni și agregate supra-naționale.

La oricare dintre aceste entități social-umane, știm să schimbăm (sau să menținem):

- comportamentele. Exemple tipice:
  - comportamentele de muncă;
  - comportamentele de cumpărare și orice alt tip de comportament achizitiv;
  - comportamentele de consum, inclusiv comportamentele de consum mass-media;
  - comportamentele de vot și alte comportamente ținînd de domeniul politic și, în general, al gestiunii puterii, inclusiv comportamentele cetățenești;
  - colaborarea (cooperarea);
  - concurența (competiția);
  - conflictul;
- ceea ce generează și orientează comportamentele, și anume
  - contexte ale vieții de zi cu zi;
  - conversații;
  - percepții;
  - emoții;
  - motivații;
  - aspirații;

BCU IAȘI - UNIVERSITY LIBRARY

  - atitudini;
  - stiluri de viață;
  - valori și credințe, moduri de gîndire, filosofii de viață;
  - culturi, inclusiv culturile organizaționale;
- tendințele evolutive, procesele. Putem amorsa procese, le putem accelera sau încetini, le putem opri, le putem schimba direcția, le putem modifica profunzimea.

- Ideile despre schimbare ca resursă generală a succesului s-au schimbat ele însele în ultima vreme, și încă destul de radical. Dacă pînă acum cinsprezece-douăzeci de ani toată lumea bună considera că succesul este definit de capacitatea de adaptare la schimbările care survin, acum succesul este definit de capacitatea de a genera schimbări. O persoană de succes, o organizație de succes, o comunitate locală de succes sau o națiune de succes nu este suficient să fie dotată doar cu capacitate de adaptare. Adaptare la schimbarea generată de cine? Adaptarea constituie soluția doar pentru succese *second-hand*. A ignora că succesul înseamnă capacitate de a genera schimbare echivalează cu a te pune de bună voie la dispoziția succesului sau a eșecului altcuiva.

O persoană de adevărat succes, un conducător de adevărat succes, o firmă de adevărat succes, o instituție de adevărat succes, un partid politic de adevărat succes, un sindicat de adevărat succes, o organizație civică sau o fundație de adevărat succes, o comunitate locală de adevărat succes, ca și o națiune de adevărat succes este o entitate capabilă să genereze schimbare, atît propria sa schimbare cît și a mediului său de viață.

- Nu numai sociologii se pricep să facă schimbări de entități social-umane, deci nu numai noi sîntem îndreptățiți să

practicăm activităţi profesionale de schimbare a entităţilor social-umane. Dar oricare profesionist în schimbare poate fi de acord că sociologul vine cu abordarea cea mai complexă, atît în sens cognitiv şi practic, cît şi în sens etic.

Abordarea sociologică a unei schimbări, oricare ar fi ea, este o abordare integrală. Specialitatea sociologului nu constă în privitul dintr-un anumit unghi. Indiferent cît de precis delimitată, de neimportantă şi de uşor de făcut ar putea părea o schimbare, sociologul o va aborda întotdeauna din perspectiva întregului din care ea face parte.

Iar în prestaţiile multi-profesionale, care cer echipe de practicieni de profesii diferite, sociologul este *par excellence* integratorul.

– Deşi susţin că sociologul este profesia cea mai potrivită în realizarea cu succes a prestaţiilor de schîmbat entităţi social-umane, declar în mod răspicat că nu pretind niciun fel de gard în jurul acestor prestaţii, astfel încît realizarea lor ca servicii profesionale să fie rezervată sociologilor. Faptul că îmi susţin profesia nu este o declaraţie cu intenţii jurisdicţionale, ci o invitaţie la competiţie.

Mai mult, ceea ce am de propus este devoluţia[3]. Vă invit să ne mobilizăm cu toţii, furnizori şi cumpărători, împotriva tuturor

[3] În limba română cuvîntul „devoluţie" este unul de dicţionar, cu un sens foarte specializat, juridic, provenit din franceză, de altfel cît se poate de prăfuit (ceva cu o obsolescentă prioritate la moştenire a fetelor din prima căsătorie faţă de băieţii din a doua). Deoarece are o utilizare foarte interesantă şi din ce în ce mai importantă şi mai extinsă pe sensul actualizat de limba engleză, propun să-l preluăm şi noi pe acesta. Şi anume pe ideea de dereglementare, de reducere a complexităţii şi încărcării ierarhice. De exemplu, *descent through a series of changes; transfer of business from Parliament to subsidiary bodies* (vezi OSTLER, G., *The Little Oxford Dictionary of Current English*, Clarendon Press, Oxford, 1953, p. 145).

gardurilor jurisdicţionale, astfel încît accesul pe piaţa prestaţiilor profesionale să fie reglementat la cel mai de jos nivel cu putinţă, simplu, uşor şi numai acolo unde este necesar la modul absolut şi imperativ.

Gardul jurisdicţional în materie de profesii şi prestaţii profesionale înseamnă, fără discuţie, Statul în curtea noastră, a prestatorilor. Înseamnă însă, exact în aceeaşi măsură, şi Statul în curtea voastră, a clienţilor prestaţiilor profesionale. Avem motive să iubim atît de mult Statul?

- Cînd te descurci pe cont propriu şi cînd apelezi la un profesionist – iată punctul de la care începe orice prestaţie profesională. Sau nu începe.

Chiar şi cînd e vorba despre propria noastră sănătate trecem prin acest punct. Dacă nu e ceva evident grav, încercăm mai întîi o vindecare pe cont propriu – cu un ceai, cu o aspirină, cu ce avem prin casă. Ne poate împiedica cineva să facem aşa?

Esenţialul este că ştim că la vindecare se pricep medicii, respectiv că ştim cum să ajungem la (cel mai potrivit) medic în cazul în care am decis să nu ne-o facem cu mîna noastră.

Sînt o mulţime de schimbări pe care ţi le poţi concepe şi realiza pe cont propriu. Ba de multe ori nici măcar nu sesizezi că ar fi cazul de o schimbare.

Esenţialul este că ştim că există sociologi şi că ei se pricep în mod profesional să facă schimbări.

- Prestaţiile sociologice sînt operaţii pe entităţi umane, adică pe ce este mai complex dintre toate cele aflate sub soarele lui Dumnezeu şi care implică responsabilitatea cea mai înaltă. Din aceste motive, e bine să ştiţi că:

- orice prestație sociologică este un unicat, un proces care traversează situații profesionale complicate, saturate de incertitudine, instabilitate și conflicte de valori. De fapt, aflați de la un sociolog că, oricît ar fi de contrariant, toate prestațiile profesionale sînt procese unicat, complicate, saturate de incertitudine, instabilitate și conflicte de valori. Nu se întîmplă prea des să vedem așa deoarece în mod obișnuit privim din perspectiva raționalității tehnice și a unor idei foarte pompoase despre profesionalism[4]. Diferența este că sociologii știu că prestațiile lor sînt așa, că nu pretind invers și că sînt formați să le asigure calitatea și predictibilitatea în chiar aceste condiții;
- orice prestație sociologică este o practică înalt reflexivă. E adevărat, toți profesioniștii sînt practicieni reflexivi (*reflective practitioners*) și toate prestațiile profesionale sînt practici reflexive (*reflective practices*), în sensul că gîndești în timp ce acționezi și acționezi pe baza a ce gîndești (*reflect-in-action*). Dar, dincolo de această gîndire-în-acțiune, prestațiile sociologice, alături de alte cîteva prestații profesionale mai complexe, cum sînt de exemplu cele de arhitect, profesor sau dirijor, necesită o gestiune reflexivă multietajată, teoretică și metateoretică. Gestiune pe care Donald Schön (1930 – 1997) o descrie astfel:

  Clearly, it is one thing to be able to reflect-in-action and quite another to be able to reflect on our reflection in action so as to produce a good verbal description of it, and

[4] Acestea fac parte dintre susținerile cele mai puternice ale refondării conceptului de profesionalism întreprinse de Donald Schön la începutul anilor 1980. Vezi SCHÖN, Donald, A., *The Reflective Practitioner – How Professionals Think in Action*. Basic Books, New York, 1983, reprinted 1995, p. 40 – 49.

it still another thing to be able to reflect on the resulting description.[5]

Sociologul are de gestionat gîndirea-în-acțiune și gîndirile despre acțiune ale tuturor actorilor implicați într-o prestație sociologică, în mod special ale Dumneavoastră ca beneficiar și ale persoanelor ale căror comportamente urmează să fie schimbate ca efect al prestației;

- orice prestație sociologică conține o cercetare, iar cercetarea aceasta este condiția fundamentală pentru realizarea cu succes a prestației. E cumva ca la medic: nici măcar cînd se vede de la o poștă că ești răcit medicul nu îți pune diagnosticul și nu îți recomandă un tratament pînă nu face o „cercetare" – te ascultă cu stetoscopul, îți ia temperatura, ți se uită în gît, te întreabă dacă, de cînd și cum tușești etc. Cu atît mai mult cînd e vorba de probleme mai complicate – cu cît diagnosticul e mai dificil de pus, cu atît cercetarea („analizele") este mai voluminoasă și mai sofisticată. Diferența e că la sociologi și la prestațiile lor profesionale, unde nimic nu e palpabil, e întotdeauna mai complicat, iar cercetarea nu e aproape niciodată „cercetare", ci e chiar cercetare-cercetare. Ba de multe ori este chiar Cercetare.

- Ponderea foarte mare – după cum se poate înțelege, absolut necesară – a competenței de cercetare a sociologilor în

[5] „Evident, una e să fii capabil de gîndire-în-acțiune și cu totul altceva să fii suficient de capabil să gîndești la gîndirea noastră în acțiune pentru a produce o descriere verbală adecvată (a acestei gîndiri despre gîndirea-în-acțiune), și e cu totul și cu totul altceva să fii capabil să gîndești la descrierea obținută." SCHÖN, Donald, A., *Educating the Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*, Jossey-Bass, San Francisco, 1987, p. 199.

totalul competenței lor profesionale a născut o confuzie foarte răspîndită și foarte tenace, de multe ori chiar printre sociologi. Și anume că sociologii se ocupă cu cercetarea. Într-adevăr, în materie de competență de cercetare științifică (și de cunoaștere în general), ceea ce sociologii învață în ciclul de licență, ceilalți absolvenți de învățămînt superior – de la fizician, la biolog, trecînd prin medic, jurist, economist sau inginer – nu învață decît, eventual și numai dacă vor să se dedice unei cariere de cercetător, în masterate speciale și, cu precădere, în școlile doctorale. De altfel, alături de gîndirea critică, competența de cercetare este una dintre mărcile cele mai caracteristice ale profesiei de sociolog.

Dar asta nu înseamnă că sociologii trebuie să se ocupe numai, nici măcar preponderent, cu cercetarea. Ideea că sociologii se ocupă numai cu cercetarea sau preponderent cu cercetarea este o confuzie care se cere eradicată. Sociologii se ocupă cu schimbarea, iar cercetarea este o parte a prestațiilor lor profesionale. O parte intrinsecă, esențială și decisivă, dar totuși numai o parte.

Se ocupă numai cu cercetarea cam tot atîția sociologi cîți sînt medicii, juriștii, inginerii sau economiștii care se ocupă numai cu cercetarea.

- Prestațiile sociologice pot fi achiziționate:
  - în regim salarial, angajînd cu contract de muncă sociologul/ sociologii de care aveți nevoie. Acest regim se potrivește atunci cînd serviciile de schimbare (menținere) de care aveți nevoie necesită continuitate, în special cînd este vorba despre atingerea și menținerea anumitor standarde, cu referire predilectă la standardele de eficiență și de calitate. Ca salariați, sociologii pot fi utilizați în orice fel de configurație departamentală a muncii, ca

orice absolvent de învățămînt superior; atît în posturi de expert, cît și în posturi de conducere, în funcție de aptitudinile și aspirațiile fiecăruia/ fiecăreia;

- prin *out-sourcing*, cumpărîndu-le de la agenții economici care furnizează astfel de prestații. Firmele de prestații sociologice generale sînt încă rarități și este de așteptat să rămînă așa o perioadă destul de lungă. În schimb, avem în plină expansiune firme de prestații specializate (de exemplu în managementul resursei umane, producția de televiziune, brokerajul de credite, brokerajul de asigurări, producția de evenimente de PR (*Public Relations Events*), PR-ul de carieră, *due diligence*, dezvoltarea organizațională) ca și firme de consiliere/ consultanță. Este de menționat că prestațiile sociologice pot fi cumpărate de la o gamă de furnizori mai diversă decît pentru celelalte prestații profesionale. Astfel, pe lîngă societăți comerciale, avem pe această piață furnizori organizații neguvernamentale, ca și unități din învățămîntul superior. Un tip foarte interesant de furnizor de prestații sociologice este *the free-lance*, despre care e de așteptat să taie o felie din ce în ce mai consistentă din piața acestor prestații, mai ales adunați în rețele și mai ales pe piețele regionale.

Cele două tipuri de achiziție, respectiv cel salarial și cel prin *out-sourcing*, funcționează foarte bine în regim complementar. Se va întîmpla din ce în ce mai des ca sociologul salariat să-și orienteze angajatorul în achizițiile de pe piața prestațiilor sociologice.

- Ca multe alte prestațiile profesionale complexe, prestațiile sociologice pot fi cumpărate nu numai integral ci și pe secvențe.

- Integral înseamnă prestația cap-coadă, de la concepție, la rezultatele real-active, stabile și garantate ale schimbării pe care ați negociat-o și cumpărat-o ca atare.
- Pe secvențe înseamnă situațiile în care părți din prestație sînt negociate și cumpărate ca prestații profesionale de sine stătătoare.

Situația cea mai vizibilă în această categorie este comerțul cu cercetări, în care clientul nu își cumpără decît cercetarea, urmînd ca părțile celelalte ale prestației, din amonte – de exemplu definirea schimbării de făcut și concepția prestației, sau din aval – de exemplu schimbarea/ schimbările dorite, să le realizeze el însuși/ ea însăși sau alți prestatori.

Situația cea mai frecventă în categoria pe secvențe este comerțul cu consiliere/ consultanță, în ideea că prin consiliere/ consultanță înțelegem cercetarea, indiferent de natura și de durata ei, și recomandările de acțiune care decurg din cercetare. La consiliere/ consultanță ar trebui trecute și situațiile în care cercetarea și recomandările de acțiune sînt continuate cu asistarea clientului în aplicarea și finalizarea cu rezultatele scontate a recomandărilor de acțiune.

- Dacă ne reprezentăm prestația de schimbare sub forma unui proces cu axa timpului de la stînga la dreapta, atunci vom avea negocierea și conceperea prestației la capătul din stînga, iar finalizarea prestației în rezultate real-active și stabile la capătul din dreapta. Ideea este să nu cumpărați niciodată prestații pe secvențe dinspre dreapta spre stînga. De exemplu, nu e chiar cel mai înțelept lucru de pe lume să cumperi consultanță fără cercetare.

BCU IAȘI

- Există două feluri de sociologi, sociologii de serai, adică cei/ cele din învățământul superior și din institutele de cercetare, și sociologii practicieni[6]. Și unii și alții se pricep la schimbat entități social-umane, așa cum la vindecat oameni se pricep atît medicii-medici, cît și medicii cadre didactice din facultățile de medicină. Dar atunci cînd vorbim despre prestații sociologice, vorbim despre sociologii practicieni, care formează de altfel 95 – 98% din corpul profesional al sociologilor. Ei sînt sociologii-sociologi, despre ei/ ele vorbim aici.
- Indiferent dacă sînt sociologi de serai sau sociologi practicieni, indiferent de jobul pe care îl au acum și aici, de cariera pe care au ales-o și de prestațiile profesionale în care sînt angajați, sociologii sînt chemați prin însăși natura profesiei lor la exercitarea responsabilităților de intelectual public.

Misiunea generală a sociologului ca intelectual public este să critice iluziile sociale[7], să apere și să întărească raționalitatea discursului public[8].

Mai specific, în zilele noastre este vorba despre angajamentul oricărui sociolog, ca de altfel al titularilor oricărei profesii intelectuale, în lupta pentru oprirea primului, să nădăjduim că și ultimului, război global. Și anume războiul împotriva inteligenței[9].

---

[6] „Sociologi practicieni" – iată o expresie care ar trebui să fie la fel de neadecvată și de neinteligentă ca și „medici practicieni", „ingineri practicieni", „contabili practicieni" sau „bucătari practicieni". Din păcate, momentan nu ne putem debarasa de ea.

[7] *Dictum* Pierre Bourdieu (1930 – 2002). Preluat din articolul *Sociologie et démocratie*, „Tribune libre", Zellige nr. 3, Genève, octobre 1996.

[8] *Dictum* Vilhelm Aubert (1922 – 1988). Apud KALLEBERG, Ragnvald, *The Most Important Task*, în „Acta Sociologica", vol. 43/ 2000, pp. 400 – 411.

[9] Generalizez faimosul, la vremea lui, *Appel contre la guerre à l'intelligence*, lansat de revista „Les Inrockuptibles" la 18 februarie 2004. Textul apelului poate fi găsit la www.lesinrocks.com/inrocks/galeries/appel/appel.html.

Intervențiile sociologului în spațiul public nu ar trebui să vină în contradicție cu prestațiile sale profesionale; dimpotrivă, ele ar trebui să se potențeze reciproc. Instalarea acestui raport de potențare reciprocă nu se produce însă în mod automat, ci este rezultatul unui acord etic consistent și evolutiv dintre Dumneavoastră și sociologul/ sociologii care lucrează pentru Dumneavoastră.

2. Prestații, joburi și cariere cu profesia de sociolog

2.1. Dezambiguizarea noțiunilor de profesie și ocupație, practică profesională, prestație profesională, joburi și cariere;

- în vremea noastră, cuvîntul *profesie* și rudele sale lingvistice sînt utilizate într-un regim foarte special: plin de ambiguități și în același timp foarte pompos, în judecăți de valoare. În acest regim, despre profesia noastră nu putem spune nimic inteligent. Motiv pentru care avem nevoie de o re-apretare a sensului noțiunilor implicate;

2.1.1. Prin profesie înțelegem ceea ce se învață în școlile profesionale;

cu mențiunea că, pentru sensul de care avem nevoie, și facultățile sînt tot școli profesionale;

- denumirea profesiilor este ceea ce scrie pe diploma cu care absolvim o școală profesională;
- denumirea profesiilor și conținutul acestora, i.e. competența profesională, sînt stabilite de instanțele învățămîntului profesional;

2.1.2. Prin ocupație înțelegem ceea ce facem efectiv pentru a ne obține veniturile;

- denumirea ocupațiilor este ceea ce scrie pe legitimația noastră de serviciu sau în alte documente referitoare la

munca noastră propriu-zisă (de exemplu carnetul de muncă și echivalenții săi instituționali);
- denumirea ocupațiilor și conținutul acestora sînt stabilite de instanțele care au nevoie de activități profesionale și plătesc pentru ele. Este vorba în principal despre societăți comerciale, instituții și organizații non-profit, pe scurt angajatori sau utilizatori (engl. *employers*);
- ocupațiile, adică activitățile profesionale plătite, pot fi salariale și non-salariale;

2.1.2.1 Ocupațiile salariale sînt locurile de muncă (engl. job);
- denumirea, conținutul, responsabilitățile și durata oricărui job sînt precizate într-un document intern oficial numit fișa postului (engl. *job description*);
- persoana care ocupă un job se numește salariat sau angajat (engl. *employee*) iar relația dintre angajator și angajat se reglementează într-un document juridic numit contract de muncă;
- joburile pot fi de conducere sau de expert;

2.1.2.2. Ocupațiile non-salariale sînt activitățile profesionale realizate pe cont propriu, pe care angajatorii le cumpără de pe piața prestațiilor profesionale;
- orice ocupație non-salarială presupune un client (sau beneficiar) și un furnizor (prestator);
- conținutul, responsabilitățile și durata unei ocupații non-salariale, ca și relația dintre client și prestator se reglementează într-un document juridic numit contract de prestări servicii, care este un contract comercial;

2.1.3. Cariera este traseul ocupaţional pe care îl parcurge o persoană de-a lungul vieţii sale profesionale;

- noţiunea se aplică la salariaţi şi la persoanele care realizează prestaţii profesionale, i.e. ocupaţii non-salariale, pe cont propriu (engl. *free-lance*);
- noţiunile de ocupaţie, practică profesională, prestaţie profesională, loc de muncă (job) se referă în esenţă la aceleaşi lucruri, şi anume la activităţile umane remunerate. Ceea ce le diferenţiază sînt scopurile din perspectiva cărora privim aceste activităţi.

2.2. Profesia de sociolog;

- aşa cum profesia de bucătar este ceea ce se învaţă în şcolile profesionale de bucătari atestate legal, iar profesia de medic este ceea ce se învaţă în facultăţile de medicină atestate legal, profesia de sociolog este ceea ce se învaţă în facultăţile de sociologie atestate legal;
- profesia de sociolog este o platformă foarte versatilă, în sensul în care expresia „platformă (versatilă)" este folosită, de pildă, în logistica militară. De exemplu, despre elicopterul Puma se spune că este o platformă foarte versatilă, adică poţi face din el un vînător de tancuri foarte performant, dar, schimbînd echipările, poţi să faci un la fel de reuşit transportor tactic de trupe, o ambulanţă care scoate răniţii din linia întîi, un stingător de incendii de pădure, un salvator naval sau o macara pentru zone inaccesibile. Aşa şi cu profesia de sociolog – este o platformă foarte versatilă, pe ea poţi monta o mare diversitate de competenţe de efectuare, cu ea poţi aborda cu succes o mare varietate de joburi, prestaţii şi cariere. (Pentru cei/ cele care se străduiesc tot timpul

să înțeleagă altfel decît li se spune, precizez că nu e vorba în special despre o varietate simultană, ci de una în special succesivă.)

- cum spune Asociația Americană de Sociologie, cea mai veche și cea mai prestigioasă dintre organizațiile profesionale ale sociologilor, licența în sociologie este „o bază valoroasă pentru abordarea unei diversități de cariere" și generează pentru titularii ei „o (întreagă) lume de oportunități"[10].

- pentru a ajunge să-i controlați mai bine riscurile, este recomandabil să vă confruntați opțiunea pentru profesia de sociolog cu următoarele provocări:
- nu veniți la sociologie cu ideea că veți ajunge în seraiul academic, adică în învățămîntul superior sau în cercetare. Nu veți ajunge;
- numai unui anumit tip de profesii, să le spunem ocupaționale sau vocaționale, le corespunde o „muncă de ..." bine delimitată și cunoscută, de cele mai multe ori îngrădită prin lege; în acest sens avem „muncă de medic", „muncă de contabil", „muncă de jurist", „muncă de inginer constructor", „muncă de inginer zootehnist". Celuilalt tip de profesii, să le spunem academice, de exemplu sociologiei, nu le corespunde nimic în mod special. Pe piața muncilor și a prestațiilor profesionale pe care le poate face bine, sociologul este în competiție cu titularii altor profesii. Simplu vorbind, nu există o muncă de sociolog, ci există niște, și anume foarte multe, munci de sociolog – foarte diverse, evolutive, emergente, dinamice –, munci pentru care tu trebuie să decizi că sînt „de sociolog" și, mai mult, pentru care trebuie să te lupți cu titularii altor

[10] www.asanet.org/student/career/homepage.

profesii academice ca să ţi le adjudeci, pe o piaţă a muncii şi prestaţiilor profesionale;

- profesia sau competenţa profesională de sociolog, adică ceea ce înveţi în facultatea de sociologie, constă în competenţa cognitivă, pragmatică şi etică de a efectua schimbări ale entităţilor social-umane. La asta se pricep sociologii, şi anume să schimbe (sau să menţină într-o anumită stare, între anumiţi parametri) persoane şi entităţi formate din persoane. Dar, spre deosebire de absolvenţii altor facultăţi social-umane, care se pricep să facă anumite tipuri de schimbări, pe anumite entităţi umane, competenţa de sociolog este o competenţă generală. În principiu, sociologul poate face orice tip de schimbare, pe oricare tip de entitate social-umană, fiind în special buni la schimbările inedite, complexe, riscante, invazive, cu mare încărcătură etică şi cu responsabilitate mare. Pentru a face faţă acestei misiuni excepţional de complexe şi de responsabile, facultăţile de sociologie sînt facultăţi „teoretice", cele mai „teoretice" dintre facultăţile de profesii academice social-umane. Asta înseamnă că sociologia este o facultate „teoretică": ea trebuie să formeze o competenţă foarte sofisticată, generală, integratoare. După terminarea facultăţii, sociologii se pot specializa pe anumite seturi de schimbări, dar facultatea de sociologie, *namely* licenţa în sociologie, produce o competenţă generală, „teoretică". Licenţa în sociologie e cumva ca diploma de medic generalist;
- există un decalaj de cunoaştere foarte dezavantajos pentru sociologi (ca de altfel pentru titularii tuturor profesiilor academice). Cînd ştiu cîte ceva despre profesia de sociolog, atît publicurile largi, cît şi clienţii potenţiali ai prestaţiilor sociologice ştiu dintr-o perspectivă foarte întîrziată. Perspectivă din care, de exemplu, nu se vede diferenţa dintre profesiile

academice și cele ocupaționale, toate profesiile fiind judecate și așteptate după regulile profesiilor ocupaționale. Din nefericire sînt foarte mulți sociologii înșiși marcați de acest decalaj. Ei/ ele vor facultăți de sociologie „practice" și garduri jurisdicționale în jurul a ceea li se pare că ar fi, de drept, „muncă de sociolog", deci activități profesionale rezervabile sociologilor în exclusivitate.

2.3. Joburi și cariere cu profesia de sociolog. „Lista lui Lambert";

- în acest moment știm că profesia de sociolog este o platformă foarte versatilă, care ne oferă o competență valoroasă pentru a avea succes într-o mulțime foarte mare și foarte diversă de domenii ocupaționale, de prestații profesionale pe cont propriu, de joburi și de cariere ca salariat;
- decurge că pentru a ne valorifica diploma de sociolog ne trebuie, măcar ca surse de inspirație, niște liste cu domenii ocupaționale pentru a căror performare cu succes profesia noastră asigură, *ceteris paribus*, o garantare sesizabil mai bună decît poate să asigure o altă profesie, oricare ar fi ea;
- decurge totodată că, prin definiție, aceste liste ar trebui să conțină domenii ocupaționale foarte multe și foarte diverse;
- în sfîrșit, pentru ca succesul cu profesia de sociolog să fie accesibil tuturor sau măcar unei foarte largi majorități a sociologilor, ar trebui ca oricare sociolog să aiba competența de a construi și administra o astfel de listă;
- problema este că nu prea avem astfel de liste. Nu sînt prea mulți sociologii de serai, i.e. cadre didactice în facultățile de sociologie, capabili să producă o listă cu, să zicem, zece joburi faine pentru un absolvent/ o absolventă de sociologie. Nu sînt prea mulți studenții la sociologie și absolvenții care să poată

produce, în interesul personal, o astfel de listă. Motivul pentru care nu avem nu este în nici un caz acela că respectivele domenii ocupaţionale nu ar fi, deci nu s-ar povesti. Motivul este unul diafan, din zona hărţilor despre realitate, şi anume modul deficient, *lato sensu*, în care sociologii înşişi gîndesc şi vorbesc despre propria lor profesie. Practic, în vasta vorbărie curentă despre profesii şi profesionalizare, căreia i se subsumează din păcate şi versiunea „clasică", actualmente dominantă, a sociologiei profesiilor, problema unei liste a prestaţiilor, joburilor şi carierelor de succes cu profesia de sociolog nici măcar nu poate fi enunţată cum trebuie, darmite soluţionată;

- însă chiar şi între limitele unor scule conceptuale confuze şi neadecvate, cu un pic de preocupare şi de simţ de răspundere pot fi obţinute rezultate folositoare. Exemplul de departe cel mai bun, în orice caz cel mai bogat, mi se pare abordarea lui Stephen Lambert, directorul serviciilor de carieră de la Plymouth State College, din New Hampshire, SUA. Stephen Lambert a identificat şi ne pune la dispoziţie o listă de douăsute(şiceva) de munci de sociolog, deci de joburi şi cariere cu profesia de sociolog. Se pot face tot felul de critici, inclusiv foarte întemeiate, la această listă. De exemplu că este foarte marcată de stereotipul etatist, de ideea cu munca socială şi cu „cercetarea" ca domenii predilecte de carieră pentru sociologi[11]. Sau că unii itemi sînt confuz con-

[11] Este peremptorie în acest sens ordinea traseelor (*paths*) de carieră aşa cum apare ea în cartea lui Lambert, ordine pe care cred că sînt îndreptăţit să presupun că a adoptat-o în termeni de abordabilitate: *Path 1: Teaching With an Advanced Degree* (p. 114 – 143), *Path 2: Human Services* (p. 144 – 179), *Path 3: Human Ressource Management* (p. 180 – 206), *Path 4: Public Employment* (p. 207 – 241), *Path 5: Social Research and Data Analysis* (p. 242 – 270). LAMBERT, Stephen, E., *Great Jobs for Sociology Majors*, VGM Career Horizons, Chicago, 1997, paginile specificate.

semnați, că unii numesc de fapt profesii, nu ocupații, că unii sînt prea înguști pentru a defini o carieră, iar alții sînt prea largi; e posibil de asemenea să fie itemi, poate chiar mulți, care nu au sens în afara pieței muncii din Statele Unite. Dar sînt două sute! Atunci cînd la întrebarea ce poți face cu licența în sociologie răspunsul curent, la profesorii ca și la studenții din facultățile de sociologie, este un răspicat și foarte sigur pe sine păiăăă..., acest domn Lambert – ne-sociolog, ne-profesor într-o facultate de sociologie, dar, să nu uităm, directorul unui serviciu de consiliere de carieră dintr-o universitate care se ia în serios – ne dă o listă de ceva mai bine de două incredibile sute de „*some* (!) *career paths for Sociology Majors*". Aproape că nu mai contează dacă sînt și faine sau cît sînt de faine;

– voi cita integral această listă, ca probă directă și indubitabilă că se poate, că domeniile ocupaționale, joburile și carierele abordabile cu profesia de sociolog sînt într-adevăr foarte multe și foarte diverse. Dar scopul principal al acestei citări integrale – nu foarte uzuale, într-adevăr – este acela de a vă pune la dispoziție o sursă de ispirație.

Lista S. Lambert[12]

1. Teaching
Clinical Sociology
Comparative Sociology
Educational Sociology
Historical Sociology
Industrial Sociology

[12] Excerpt din LAMBERT, Stephen, E., op.cit. Preluat de la http://colfa.utsa.edu/Sociology/Jobs.doc.

BCU IASI CENTRUL DE DOCUMENTARE

Jaina Sociology
MicroSociology
Organizational Sociology
Phenomenological Sociology
Political Sociology
Sociolinguistics
Sociological jurisprudence
Visual Sociology
Related Occupations
Anthropologist
Caseworker
City Manager
Consultant
Counselor
Criminologist
Demographer
Foreign service worker
Gerontologist
Historian
Hospital administrator
Labor relations specialist
Lawyer
Market Research analyst
Minister
Peace Corps volunteer
Personnel manager
Political scientist
Probation officer
Psychologist
Public administrator
Public relations manager
Recreation worker

BCU IASI - NATIONAL UNIVERSITY LIBRARY

Research assistant
Urban planner
Writer
2. Human Services
Abortion alternatives counseling
Abortion counseling
Adoption services
Athletic services
Battered spouses' and children's services
Blind organizations and services
Charity services
Child counseling
Children's services
Chronic disease services
Communicable diseases counseling and services
Community services
Consumer services
Crime Victim services
Crisis intervention services
Day care assistance
Deaf and hearing impaired services
Developmentally disabled persons' services
Divorce counseling
Drug abuse and prevention services
Educational information services
Ethnic organizations and services
Family and individual services
Foster care services
Gay, lesbian and bisexual organizations and services
Halfway houses
Health services
Home care services

BCU IASI - UNIVERSITY LIBRARY

Homeless persons' services
Housing assistance
Human services
Immigrant assistance
Legal counseling
Medical relief services
Mental health services
Men's services
Philanthropic services
Pregnancy counseling
Rape crisis services
Religious organizations
Sex information and counseling
Single parents' services
Suicide prevention services
Tenants' services
Travelers assistance
Vocational services
Volunteer services
Women's services
Youth services
Related Occupations
Activity Leader
Admissions evaluator
Biographer
Book critic
Clergy member
Department head/college
Employment services worker
Health club manager
Hospital administrator
Labor relations manager

BCU IASI - NATIONAL UNIVERSITY LIBRARY

Regulatory administrator
Religious worker
Safety manager
Social worker
3. Human Resource Management
Affirmative action coordinator
Arbitrator
Benefits administrator
Benefits analyst
Benefits manager
Compensation manager
Compensation specialist
Education specialist
Employee assistance plan managers
Employee benefits manager
Employee development specialist
Employee relations representative
Employee welfare office manager
Employee relations representative
Employee interviewer
Employment specialist
Equal Employment Opportunity representative
Grievance officer
Human resource information systems specialist
Human resources coordinator
Human resources manager
Human resources specialist
Industrial relations manager
Industrial relations specialist
Internal human resouurce manager
Interviewer
Job analyst

BCU IASI "OVIDIUS" UNIVERSITY LIBRARY

Job classification specialist
Labor relations specialist
Management analyst
Mediator
Occupational analyst
Personnel administrator
Personnel consultant
Personnel director
Personnel management specialist
Personnel officer
Personnel staffing specialist
Position classification specialist
Position classifier
Position review specialist
Recreation specialist
Recruiter
Salary administrator
Service coordinator
Test development specialist
Trainer
Training and development manager
Training specialist
Related Occupations
Career planning and placement counselor
Counselor
Executive assistant, nonprofit organization
Labor relations manager
Lawyer
Operations manager
Psychologist
Public relations specialist
Rehabilitation counselor

BCU IAȘI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Sociologist
Teacher
4. Public Employment
Federal
Academic exchange specialist
Customs inspector
Employee development specialist
Human rights worker
Intelligence research specialist
Labor and employee relations specialist
Legislative aide
Management analyst
Peace Corps volunteer
Personnel management specialist
Position classification specialist
Program specialist
Writer/editor
State
Administrative assistant
Affirmative Action worker
Analysst
Assistant director
Assistant manager
Inspector
Investigator
Personnel coordinator
Program aid
Program assistant
Program coordinator
Supervisor
City/County/Local
Administrative analyst

BCU IASI - ALEXANDRU IOAN CUZA UNIVERSITY LIBRARY

Administrative assistant
Corrections staffer
Counselor
Investigator
Inspector
Juvenile Court Worker
Office manager
Planner
Program analyst
Program planner
Rehabilitation counselor
Urban planner
5. Social Research and Data Analysis
Research director
Data analyst
Policy analyst
Social science analyst
Statistical analyst
Principle Investigator
Labor force and manpower
Population analyst
Social survey director
Survey research technician.

2.4. Joburi, prestaţii şi cariere cu profesia de sociolog. „Colecţia ESA";

– propunerea mea în materie de joburi şi cariere de succes pentru sociologi porneşte de la defectele „Listei lui Lambert" şi ale soluţionărilor posibile în conceptul pe care ea îl ilustrează. Defectul lor generic, altfel foarte stimulativ, este că în această poveste sociologii sînt exclusiv salariaţi, exclusiv subalterni şi, aproape nu mai contează, exclusiv la stat. Pe

BCU "ION CREANGĂ" UNIVERSITY LIBRARY

scurt, exclusiv funcționari. Pur și simplu nu pot accepta așa ceva, iar Dl. S. Lambert & Assoc. nu au decît să-și dorească dumnealor, pentru studenții dumnealor, astfel de *great jobs and careers*;

- în căutarea unei liste de ocupații (joburi, locuri de muncă, prestații, cariere, trasee de carieră) cu adevărat faine pentru sociologi m-am bazat pe o idee perfect banală în ordinea principiilor, dar care s-a dovedit surprinzător de originală în ordinea faptelor. Și anume să aplicăm la profesia de sociolog ceea ce se știe cel mai bine și mai actual în sociologia profesiilor; în general, să ne facem și nouă ceea ce credem că le-ar fi folositor să le facem clienților noștri, adică să ne aplicăm și nouă un pic de sociologie, bucurîndu-ne astfel și noi de beneficiile unei prestații profesionale de sociolog;
- ca predicat de fond m-am folosit de explicarea succesului ocupațional (și) prin competența culturală în materie de profesii și ocupații. Cu alte cuvinte, cu cît știi mai multe, mai la nuanță și mai prompt *what's hot and what's not* despre prestațiile profesionale, joburile și carierele din lumea în care trăiești, cu atît ai șanse mai mari ca să fii mulțumit/ă de ceea ce faci ca muncă a ta de zi cu zi. De pildă pentru că îți vei trage partea leului din prestațiile, joburile și carierele despre care afli înaintea altora. Dacă e nevoie de o întemeiere suplimentară, e bine de știut că explicația asta cu partea leului, o explicație *day-to-day wisdom*, este dublată de o explicație teoretică: propoziția predicat e adevărată deoarece este o ipostază particulară a unei propoziții adevărate (și încă la modul banal) în teoria (sociologică a) capitalului social-uman;
- mă mai folosesc de particularizări ale altor propoziții generale, de asemenea adevărate, din teoriile, tot sociologice,

despre producerea și gestiunea bunurilor publice. Mă folosesc de asemenea de rezultatele unui program *sui generis* de cercetare, sociologică și ea, centrat pe analiza de conținut a ofertei de joburi din România, pe care l-am efectuat/ coordonat în perioada 1996 – 2007;

- în ultimă instanță, nu pot ascunde că cel mai de folos îmi este faptul că la problema joburi și cariere pentru sociologi caut o soluție cumsecade încă de pe vremea cînd mă gîndeam eu însumi să mă fac student la sociologie. Cu alte cuvinte, clocesc această problemă de vreo patru decenii, de prin precambrianul timpuriu. Este posibil ca această lungime să spună ceva, și nu foarte flatant, despre inteligența și/ sau hărnicia căutătorului. Privind însă în jur la realizările în materie aș îndrăzni să spun că e posibil să fi contribuit și dificultatea reală a problemei. Căutările mele au dobîndit o densitate cum nu vă puteți imagina mai responsabilă după 1990, din momentul în care ne-am hotărît, Ștefan Ungurean, Gheorghe Fulga și cu mine, să facem – i-auzi, ia – facultate de sociologie la Brașov;

- înainte de a descrie soluția pe care am avut norocul să o inventez, consider că este corect să prezint ceva probe, adică niște rezultate de valoare comparabilă cu „Lista lui Lambert", deci configurate ca în această listă. Aceasta este o precizare importantă deoarece, așa cum veți vedea, ceea ce am de propus vine pe un alt concept și arată destul de diferit. Dar ca să fie omologabil trebuie să fie mai bun, iar pentru a judeca asta trebuie să fie comparabil;
- ca și în cazul prezentării „Listei lui Lambert", risc o altfel nu prea uzuală prezentare *in extenso*. O fac mizînd și de data asta pe interesul excepțional al tuturor celor care privesc pe

dinăuntru sociologia ca profesie pentru acest subiect – joburi și cariere pentru sociologi –, interes în mod obișnuit mai mult contrariat decît satisfăcut. Faptul că prezint ca probă o listă cu numai vreo optzeci de intrări nu este o limită congenitală a soluției mele, ci consecința opțiunii de a prezenta doar atîtea cîte trebuie pentru o edificare neechivocă; de altfel, o voi și subtitra ca atare. Pretenția mea este că deși, fiind un eșantion, nu are decît o treime din gabaritul „concurenței", colecția mea este incomparabil mai bună ca sursă de ispirație;

Lista Gh. Onuț; eșantion demonstrativ

account executive
account manager
account manager – employee benefits products
actuar
advertising coordinator
agent de asigurări
analyst channel analysis
asistent manager
auditor
beauty specialist/ consultant
brand manager
broker de asigurări (free lance)
broker de credite (free lance; ofițer de credite pe cont propriu)
broker de cumpărături bunuri de folosință îndelungată
business development director
business etiquette advisor / consultant
buyer
career coach
catering manager
client service director

client service executive
client service supervizor/ manager
communication facilitator
communications and events director
computer game designer
consultant in consumer products and services
coporate propozition manager
corporate affairs director
developper
director of wellness
Director, Head of Operation
downtown manager
editor
events coordinator
facilitator jocuri de team-building și tehnici creative de grup
fără specificarea denumirii jobului sau a domeniului ocupațional
fără specificarea denumirii jobului; domeniul bancar
fără specificarea denumirii jobului; domeniul capitalul de risc
fără specificarea denumirii jobului; domeniul dezvoltarea (proiectarea, realizarea, auditarea) capitalului social-uman; inclusiv a performativității (interests of performativity)
fără specificarea denumirii jobului; domeniul due diligence
fără specificarea denumirii jobului; domeniul entertainment
fără specificarea denumirii jobului; domeniul hotelier
fără specificarea denumirii jobului; domeniul mediere
fără specificarea denumirii jobului; domeniul mediul înconjurător/ protecția mediului/ reconstrucția mediului/ dezvoltarea durabilă
fără specificarea denumirii jobului; domeniul organizarea timpului de timp liber
fără specificarea denumirii jobului; domeniul producția de evenimente
fără specificarea denumirii jobului; domeniul proprietate imobiliară
fără specificarea denumirii jobului; domeniul sport management and marketing, loisir sportiv, dans, menținerea și refacerea condiției fizice, recreere sportivă, wellness
fără specificarea denumirii jobului; domeniul welfare state services
fitness manager

human resources expert
information coordinator
internal audit expert
internet strategist
key account manager
manager of strategic innovation
media buyer
media planner
mentoring director
NET developer
ofițer de credite (salariat) (credit officer)
ofițer de probațiune
PR event designer
PR event manager
producător de film
producător de televiziune
product manager
project manager
public consultant and disclosure specialist
Public Relations/ press coordinator
recruitment manager
relationship manager
senior brand consultant
specialist în evacuări (de pe stadioane, de la mitinguri, din clădiri în flăcări, de pe nave care se scufundă etc.)
spin doctor
staffing strategist
store manager
tax officer
team-building games designer
telecommuting coordinator
trainer

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- lista de mai sus are și o perfidă rațiune tactică. Citind-o, există foarte multe șanse ca ideile noastre curente despre conexiunea profesie/ loc de muncă să sufere exact clătinarea de pe soclu de care am nevoie în continuare. Avem, de exemplu, unanim și neproblematic, un standard de evaluare a facultăților de forma „numărul de abolvenți care și-au găsit de lucru în domeniu", standard utilizat de ARACIS (Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Superior) ca și de organismele similare din UE. Pare o idee perfect rezonabilă, nu? Ei bine, puteți constata pe cont propriu că pentru oricare dintre itemii din lista de mai sus vă va fi imposibil să decideți care este profesia în al cărei „domeniu de specialitate" intră jobul respectiv. Și e vorba de vreo optzeci de locuri de muncă, nu de cîteva, acolo, care să poată fi expediate ca excepții căutate cu lumînarea. În plus, e vorba despre locuri de muncă luate din anunțuri de recrutare, deci „din realitate", nu de niște invenții sucite intenționat;
- scopul acestei provocări tactice nu este să vă impună concluzia că da dom'le, aceste locuri de muncă intră în „domeniul de specialitate" al sociologiei, concluzie de altfel falsă (mai exact, inadecvată). Scopul este cel declarat, și anume o clătinare de pe soclu, acumularea unei cît de mici doze de scepticism apropo de ideile noastre curente despre profesii, locuri de muncă, profesionalism, profesionalizare etc.

- soluția pe care o propun poate fi realizată la mai multe nivele;
- astfel, folosind regulile de bază, și-o poate realiza fiecare pentru sine, eventual cu ajutorul unor prieteni. O recomand în special studenților la sociologie, de făcut mai ales în semestrul patru al ciclului de licență. Dar poate fi făcută de

oricine vrea să se (re)orienteze în valorificarea diplomei de sociolog și pricepe că pentru asta are nevoie să vadă toate disponibilitățile, ca să aibă de unde alege. Este însă esențial să ți-o faci mîna ta. Iese ceva cam ca lista de mai sus, pe care am făcut-o culegînd (cînd și cînd) anunțuri de recrutare din „Ziarul Financiar" și din „Capital", împreună cu cîțiva prieteni[13]. Cu precizarea că în afară de denumiri, colecția voastră va conține, pentru fiecare job, și ceea ce sursa de unde ați luat informația menționează despre jobul respectiv, plus alte eventuale informații pe care le-ați obținut din alte surse;

- pentru că e vorba despre o informații referitoare la o anumită piață a muncii și prestațiilor profesionale, colecția poate fi realizată pentru orice piață de acest gen. De exemplu, pentru piața muncii și prestațiilor profesionale din România. În acest caz, e cam greu de lucrat de unul singur/ de una singură, tu și cu prietenii tăi. Ideea mea este că la acest nivel, colecția ar trebui realizată și administrată de o organizație profesională a sociologilor din zonă;
- atunci cînd avem piețe supranaționale ale muncii și prestațiilor profesionale, este evident avantajoasă realizarea și gestiunea colecției la acest nivel. Este situația foarte tipică a Uniunii Europene. Prezența intitulaturii ESA în titlul acestui capitol spune că am în proiect să mă adresez cît mai curînd Asociației Europene de Sociologie, ESA – *European Sociological Association*, eventual direct rețelei de cercetare a ESA specializată în sociologia profesiilor (*RN*

[13] Dintre care cele mai faine mi le-a trimis Anca Pop (Anca Ștefan, pe vremea cînd era studentă), sociolog *made in Brasov*, la început (încă din ultimul de facultate) *assistent manager*, la un moment dat ceva ce echivalează poziția de *corporate affairs and HRM director* la Grupul RAND din Brașov.

15 Sociology of Professions), pentru materializarea acestei idei. Colecția poate fi gîndită și la scară larg internațională, cu implicarea în rolul de coordonator/ administrator a Asociației Internaționale de Sociologie, ISA – *International Sociological Association*, care are și ea o rețea de cercetare în sociologia profesiilor (*RC52 – Research Committee on Sociology of Professional Groups*). Pornind de la principiul că din mai lung se poate face mai scurt, dar invers ba, voi descrie soluția la nivelul ARS – ESA. Dar asta nu înseamnă că trebuie să așteptăm pînă cînd această idee va fi îmbrățișată la acest nivel. De altfel recunosc, ba chiar cu panaș, că sociologul prototip, sursă a reperelor esențiale ale soluției pe care o propun, este sociologul pe cont propriu, *free-lance*, care își face deci propria sa colecție.

– la baza „Colecției" se află o tipologie normală a ocupațiilor pentru sociologi (nu una malformată, căreia îi lipsesc suficiente organe pentru ca sociologii să nu poată fi decît funcționari, salariați, mai toți la stat, și subalterni). Dezvoltată la nivelul analitic al unei definiții operaționale, o tipologie cît de cît normală a ocupațiilor de sociolog arată cam după cum urmează[14];

[14] Precizez că am specificat criteriile de clasificare numai pentru primul nivel – respectiv taxonii a, b, c și d – și numai pentru amorsarea unei înțelegeri intuitive. Pentru celelalte nivele am presupus că criteriile se subînțeleg. Presupun de asemenea că se subînțelege cum alinierea verticală indică nivelele taxonomice.

Tipologie a ocupațiilor aferente profesiei de sociolog

a. criteriul ocupații de conducere/ ocupații de expert, combinat cu, pentru ocupațiile de expert, cu criteriul tipul de schimbare
$a_{1.}$ ocupații de manager (ocupații de conducere)
$a_{1.1.}$ line-manager
$a_{1.2.}$ middle manager
$a_{1.3.}$ top manager
$a_{1.4.}$ task/ project manager
$a_{2.}$ ocupații de expert (ocupații de execuție)
$a_{2.1.}$ expert în schimbări de (entitățile social-umane)
$a_{2.1.1.}$ persoane și categorii de persoane
$a_{2.1.2.}$ publicuri
$a_{2.1.3.}$ grupuri umane
$a_{2.1.4.}$ organizații (firme, instituții, organizații politice, organizații cetățenești, organizații profesionale)
$a_{2.1.5.}$ comunități
$a_{2.1.6.}$ societăți
$a_{2.1.7.}$ națiuni și agregate supra-naționale
$a_{2.2.}$ expert în schimbări de (atributele și caracteristicile ale entităților social-umane)
$a_{2.2.1.}$ comportamente
$a_{2.2.1.1.}$ comportamente de muncă
$a_{2.2.1.2.}$ comportamente de cumpărare și orice alt tip de comportament achizitiv
$a_{2.2.1.3.}$ comportamente de consum, inclusiv comportamentele de consum mass-media
$a_{2.2.1.4.}$ comportamente de vot și alte comportamente ținînd de domeniul politic și, în general, al gestiunii puterii, inclusiv comportamentele cetățenești
$a_{2.2.1.5.}$ colaborare (cooperare)
$a_{2.2.1.6.}$ concurență (competiție)
$a_{2.2.1.7.}$ conflict
$a_{2.2.2.}$ ceea ce generează și orientează comportamentele, și anume
$a_{2.2.2.1.}$ contexte ale vieții de zi cu zi
$a_{2.2.2.2.}$ conversații
$a_{2.2.2.3.}$ percepții
$a_{2.2.2.4.}$ emoții

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

$a_{2.2.5.}$ motivații
$a_{2.2.6.}$ aspirații
$a_{2.2.7.}$ atitudini
$a_{2.2.8.}$ stiluri de viață
$a_{2.2.9.}$ valori și credințe, moduri de gîndire, filosofii de viață
$a_{2.2.10.}$ culturi, inclusiv culturile organizaționale
$a_{2.3.}$ tendințe evolutive, procese
$a_{2.3.1.}$ amorsare
$a_{2.3.2.}$ accelerare sau încetinire
$a_{2.3.3.}$ stopare
$a_{2.3.4.}$ schimbare de direcție
$a_{2.3.5.}$ modificare a profunzimii
b. criteriul poziția de proprietate
$b_{1.}$ ocupații de salariat
$b_{2.}$ ocupații pe cont propriu
$b_{2.1.}$ ocupații ca freelance
$b_{2.2.}$ ocupații de proprietar de firmă care își conduce el însuși/ ea însăși businessul
c. criteriul sector
$c_{1.}$ ocupații în sectorul public
$c_{1.1.}$ sectorul public de business
$c_{1.2.}$ administrația publică
$c_{2.}$ ocupații în sectorul privat
$c_{2.1.}$ în sectorul privat de business,
$c_{2.2.}$ în sectorul privat civic (sau not-for-profit) (organizații non-guvernamentale, fundații, partide politice)
d. criteriul zona de succes ocupațional predictibil cu profesia de sociolog
$d_{1.}$ ocupații în zona centrală a succesului ocupațional predictibil cu profesia de sociolog, formată din joburile și prestațiile în care cu profesia de sociolog succesul ocupațional predictibil este, ceteris paribus, cel mai mare/ mai sigur. Adică mai mare/ mai sigur decît cu orice altă profesie
$d_{2.}$ ocupații în zona medie a succesului ocupațional predictibil cu profesia de sociolog, formată din joburile și prestațiile în care cu profesia de sociolog succesul ocupațional predictibil este, ceteris paribus, la fel de mare/ de sigur ca și cu o altă profesie
$d_{3.}$ ocupații în zona periferică a succesului ocupațional predictibil cu profesia de sociolog, formată din joburile și prestațiile în care cu profesia de sociolog succesul ocupațional predictibil este, ceteris paribus, mai mic/ mai puțin sigur decît cu o altă profesie.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- sînt conștient cît de fastidioasă poate fi o astfel de tipologie analitică. Și trebuie ținut seama de faptul că pe unii dintre taxonii definiției nu i-am desfășurat decît atît cît să se înțeleagă despre ce e vorba, cu alte cuvinte că avem de-a face cu o tipologie mai degrabă în lucru. Dar, în afară de faptul că îmi va asigura un loc sempitern în memoria sociologilor din toate țările, ea are și cîteva utilități mai puțin impozante, dar semnificativ mai interesante și mai generos distribuite;
- utilitatea tipologiei se amplifică dacă o transformăm în ceea ce cărțile de tehnici creative numesc „matrici de descoperire". Nu insist, tipologia are tot ce-i trebuie pentru asta, iar ca tehnică creativă matricile de descoperire nu sînt nici cele mai rar și nici cele mai greu de aplicat[15]. La capătul acestei transformări, care nu este decît intersectarea criteriilor de clasificare și a taxonilor (observînd în mod respectuos disjuncțiile exclusive, de exemplu manager + expert), vom avea o mulțime de căsuțe, fiecare dintre ele identificînd analitic o anumită ocupație – job sau prestație – de sociolog. Astfel, tipologia de mai sus devine o mașinărie care generează foarte multe căsuțe, deci joburi și prestații distincte pentru titularii diplomei profesionale de sociolog. Să zicem că generează omie. Din această mie, unele – mai mult de o sută? – sînt banale; altele – nu mai mult de două sute, vă spun eu – sînt absurde; iar restul – adică vreo șaptesute – așteaptă să

[15] Matricile de descoperire au cam fost monopolizate de ingineri. Cel mai bun meseriaș în matrici de descoperie aplicate inginerește este în România profesorul Vitalie Belousov, de la Politehnica din Iași. Dînsul este chiar inventatorul unor subtehnici matriciale, dintre care se detașează ceea ce dînsul numește „metoda obiectului generalizat". Vezi BELOUS, Vitalie., *Creația tehnică în construcția de mașini. Inventica*, Editura Junimea, Iași, 1986, p.148-172. Pentru o prezentare mai pentru toată lumea, nu numai pentru ingineri, vezi ONUȚ, Gheorghe, *Mașina de idei. Dicționar de tehnici creative*, Editura Fundației PRO, București, 2005, p. 265-272.

le descoperim în lumea reală a joburilor și prestațiilor sau să le introducem în această lume. Nu douăsute ca „Lista lui Lambert", produsul de referință la scară mondială, pentru a spune așa, ci șapte sute. Iar surpriza e că de fapt cifra de omie este insignifiantă, cifra reală fiind de exact 88.536 (opt zecișioptdemiicincisutetreizecișișase);

- în sinteză, tipologia pe care o propun poate fi folosită cu succes în următoarele trei funcții de bază:
  - mașină de recoltat idei de prestații, joburi și cariere faine pentru sociologi de pe piața joburilor și prestațiilor;
  - instanță secundară de judecat „bunătatea de potrivire" cu profesia de sociolog a unui job, a unei prestații, a unei cariere;
  - generator de idei noi, inedite de joburi, prestații și cariere faine pentru sociologi.

- joburile și prestațiile pe care le vom pune în colecție le luăm în primul și în primul rînd din scanarea continuă și analiza de conținut a cererii de pe piața muncii și a prestațiilor profesionale din zona pe care o acoperim. „Colecția ARS" este despre piața muncii și a prestațiilor profesionale din România, „Colecția ASA" este despre piața muncii și a prestațiilor profesionale din SUA, „Colecția ESA" este despre piața muncii și a prestațiilor profesionale din țările membre UE.
- cei mai mulți dintre itemii colecției îi vom lua din anunțurile de recrutare („posturi vacante"), cu reverența maximă față mass-media, dar fără să pierdem din vedere celelalte medii de comunicare, inclusiv cele informale, inclusiv cele pe care meseriașii în *Public Relations* le numeau pînă de curînd BTL. Complementar și în măsura în care vrem să facem rost

de resursele adecvate, putem face anchete printre utilizatorii de resursă umană (*employers*), în genul în care aceste anchete sînt realizate (sau ar trebuie să fie realizate) de instituțiile care produc și administrează instrumentele din gama COR (Clasificarea Ocupațiilor din România). Spun „în genul" deoarece, avînd ceva tangențe cu sociologia și nefiind de stat, noi le putem face incomparabil mai isteț.

- identificarea cererii de prestații profesionale e o poveste un pic mai complicată. În sensul că ne cere lucruri cu care sociologii nu au prea fost învățați pînă acum, și anume să fim atenți la o piață. În principiu, e o problemă simplă de cercetare de marketing, deci semnificativ sub nivelul mediu al competenței în materie de cercetare pe care îl au sociologii. Deci nu avem decît să ne ducem la marketeri și să învățăm și noi cum se măsoară cererea pe o piață de servicii. Nu e nimic complicat, e o măsurare de nivel nominal. Dar, dat fiind faptul că piața prestațiilor sociologice este încă în mare măsură o piață potențială, va fi nevoie și de cercetări mai sofisticate, din gama cercetărilor pentru configurarea și poziționarea produselor (serviciilor) noi. Avem de-a face cu o problemă cu adevărat complicată. Să testezi e o chestie de meserie, oricine poate să o învețe; mai trebuie însă și să ai ce să testezi, ceea ce e o chestie de creativitate. Pentru nivelul colecțiilor personale, soluția pentru identificarea cererii de prestații profesionale este un pic mai exigentă, angajînd un anumit stil al exercițiului profesional;
- peste toate, dar numai după ce sîntem bine familiarizați cu piața, putem pune în funcțiune căutarea cu ajutorul matricii de descoperire schițată anterior.

- „Colecția ESA" nu este doar o culegere de denumiri. De exemplu, fiecărui item din colecție îi este atașată o descriere. Pentru aceste descrieri merită să apelăm la cele mai bune practici pe care experiența din domeniul joburi, cariere și prestații le-a acumulat. Pentru joburi, de exemplu, descrierea poate fi realizată la nivelul celor mai bune practici acumulate în managementul resursei umane, la capitolul despre *job description, job evaluation*;

- descrierile vor prelua cît mai mult și mai fidel din modurile verbale în care joburile și prestațiile respective circulă în piața lor. De exemplu, preluînd din anunțul/ anunțurile publicitare prin care au fost puse în public. Aceasta se referă inclusiv la denumire. Această autenticitate a descrierii din sursa client constituie unul dintre criteriile cele mai importante în judecarea admisibilității itemilor în colecție.
- cît de standardizate vor fi descrierile și dacă e nevoie de o structură unitară a acestora, acestea sînt subiecte de analiză și decizie ulterioară, în forurile de decizie ale ESA (sau ale ARS, ori ale altor organizații profesionale ale sociologilor interesate să-și facă propria colecție);

- una dintre ideile cele mai caracteristice ale conceptului pe care îl propun este că vizează în mod preponderent joburile și prestațiile emergente. Atît de preponderent încît s-ar putea spune că în conceptul „Colecția ESA" profesia de sociolog este profesia joburilor și prestațiilor emergente;

- prin joburi și prestații emergente înțeleg joburile și prestațiile noi, cele care apar acum și pentru care proiecția pe mulțimea profesiilor este inexistentă sau disputabilă.

Pentru o anumită perioadă, ele formează o zonă a succesului ocupațional mediu în raport cu foarte multe dintre profesiile existente. Trebuie să treacă un timp pînă cînd „se alege brînza din zer", adică toată lumea (bună, normal) își dă seama că titularii profesiei P sînt în mod clar mai performanți, *ceteris paribus*, în realizarea ocupației O. Sau pînă cînd, văzînd cît de importantă și de bine plătită este ocupația O, cineva se hotărăște să facă o profesie care să o aibă ca zonă centrală, adică să facă o școală profesională care să pregătească în mod explicit pentru performarea cu succes a ocupației respective;

- despre joburile și prestațiile emergente avem de remarcat caracterul exploziv al dezvoltării – numerice, ca și tipologice – a pieței acestor joburi și prestații „atipice". „Atipice" înseamnă simplu joburi și prestații pentru care nu știm sau ne este deosebit de greu să stabilim absolvenți de care școală profesională ar fi bine să angajăm pentru a avea o cît de cîtă certitudine că se vor descurca. „Atipice" este etichetarea tradiționalistă, cea din perspectiva căreia această explozie este echivalentă cu deprofesionalizarea generală a muncii în vremurile noastre. Sînt arătate drept cele mai tipic „atipice", deci cele mai deprofesionalizate, joburile și prestațiile din vînzări și din managementul resursei umane. Dar putem adăuga și alte domenii ocupaționale, cum ar fi *due diligence*, consultanța de business, consultanța managerială, comunicare și *public relations*, producția de televiziune, producția de evenimente, jurnalismul. La limită, toți itemii „Colecției Gh. Onuț" sînt joburi și prestații emergente, „atipice";
- nu aș vrea să se creadă că i-am ales în mod intenționat așa. Pur și simplu așa arată cererea. Poate că explicația pentru prevalența netă a „atipicelor" pe piața actuală a joburilor și

prestațiilor este banală și stă în faptul că pentru a umple o vacanță de genul „medic ortoped", „inginer instalații TS" sau „cofetar-patiser" nu e nevoie să faci atîta gălăgie publică cîtă trebuie să faci pentru a găsi un *career coach* sau un *client service supervizor/ manager*. M-aș cam îndoi și, oricum, nu văd de ce pe noi, sociologii ne-ar interesa joburi ca acestea, „medic ortoped", „inginer instalații TS" sau „cofetar-patiser". Dacă ne-ar fi interesat, am fi optat pentru profesiile, deci pentru școlile profesionale aferente;

– nu, noi am optat pentru o profesie care este o platformă foarte versatilă, o bază valoroasă pentru abordarea cu succes a unei diversități de joburi și prestații. Din afară, competența noastră profesională poate părea inexistentă –ne pricepem la lucruri la care, cu picul de antrenament care oricum ne trebuie și nouă, se pricepe oricine.

– de unde știm care dintre joburile și prestațiile scanabile sînt bune pentru a fi performate cu profesia de sociolog?

– în „Colecție" intră cu precădere joburi și prestații emergente. Acesta este primul criteriu cu care selectăm din masa de joburi și prestații scanabile. Poate fi vorba și despre joburi și prestații mai vechi, despre care logica, intuiția și, eventual, experiența (care poate fi și a altcuiva) ne spun că nu fac parte din patrimoniul vreunei profesii ocupaționale. În general, nu e foarte greu să decizi că jobul X sau prestația de expert Y nu este pentru tine deoarece este evident pentru medic sau pentru contabil. Subliniez, de expert. Pentru că dacă e vorba despre un job de conducere, ne luptăm. Nu văd de ce un sociolog care își dorește așa ceva nu poate fi un excelent director de spital, de exemplu. Dar, dacă nu fac parte din patrimoniul vreunei profesii ocupaționale, poate fi vorba

și despre mai vechi joburi și prestații de expert. De cele mai multe ori nu avem de-a face decît cu obiceiuri mai mult sau mai puțin înrădăcinate. De exemplu, pînă acum nu mai mult de un deceniu și jumătate toți cunoscătorii din România știau că economiștii sînt cei care se ocupă cu „resursele umane". Între timp lucrurile sau mai schimbat, chiar și sociologii au ajuns la concluzia că joburile șu prestațiile din acest domeniu ar cam fi și pentru ei, poate în primul rînd pentru ei;

- următorul criteriu cu care vă propun să judecăm dacă un job sau o prestație poate fi performat/ă cu succes cu profesia de sociolog este criteriul hedonist. Care, dat fiind caracterul obiectiv al criteriului emergenței, este de fapt primul criteriu. Vă propun propria noastră plăcere ca unică restricție sau frînă pe care să ne-o impunem în legătură cu accesul în cîmpul ocupațiilor. Un job sau o prestație este de sociolog dacă îmi place mie, titular/ titulară a unei diplome de licență în sociologie, să o fac. Restul e gargară. A altora;
- vă mai propun o perspectivă dinamică. Apropo de prioritatea emergenței, în fiecare zi apar (cereri de) joburi și prestații noi. Cine e mai competent decît noi sociologii în a vedea asta, cine să constate noile apariții? Iar dacă tot sîntem primii/ primele, să le încercăm mai întîi pe noi: îmi place sau nu-mi place, mă interesează sau nu mă interesează. Iar dacă îmi place, e pentru mine. Sau pentru colegii mei despre care știu că le-ar plăcea. Vă propun să gîndim în mod automat că orice item ocupațional nou, job sau prestație, este pentru sociolog. Abia după aceea să verificăm dacă ne place sau nu și să decidem eventual că nu;
- în sfîrșit, vă propun o perspectivă concurențială. Dacă îi place, dacă îl/ o interesează, sociologul este dator să concureze

pentru orice job sau prestaţie, indiferent ce clamează cutuma şi titularii altor profesii. Singura care ne poate opri este îngrădirea jurisdicţională. Însă chiar şi aici e bine de păstrat în minte valorosul principiu murphy-ean care ne spune că e mult mai uşor să fii iertat decît să obţii permisiunea;

- în sinteză, avem de extins şi de consolidat capacitatea de a produce consecinţe reale şi active a ideii că profesia de sociolog este o bază valoroasă pentru abordarea cu succes a unei mari diversităţi de joburi şi cariere. Pentru ca această idee să-şi materializeze generoasele-i promisiuni:
  - avem nevoie de o colecţie cît mai extinsă cu joburile, prestaţiile şi carierele care pot fi performate cu succes cu profesia de sociolog;
  - avem nevoie ca aceste joburi să facă parte din lumea reală, adică să exprime neechivoc cererea de pe o piaţă definită, non-abstractă, a muncii şi a prestaţiilor profesionale;
  - este necesar să facem din colecţie un bun public, administrat ca bun public;
  - colecţia este necesar să fie generată prin contribuţii deschise, individuale, ca şi colective;
  - este necesar un produs cumulativ. Anul acesta avem „Colecţia 2008", la anul vom avea „Colecţia 2009 de joburi, prestaţii & cariere faine pentru sociologi";
  - destinatarii privilegiaţi ai colecţiei trebuie să fie studenţii la sociologie, în mod special studenţii din anul I, astfel încît să aibă timp să se familiarizeze cu ele pentru a putea alege cu drag, deci în maximă cunoştinţă de cauză.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- dezvoltarea procedurală și gestiunea criteriilor și perspectivelor, ca și a matricei creative a tipologiei ocupațiilor de sociolog sînt teme esențiale ale organizării profesiunii noastre. „Colecția ESA" ar putea fi gestionată la nivelul Uniunii Europene de către ESA – Asociația Europeană de Sociologie –, pe baza secvențelor elaborate de asociațiile naționale naționale de sociologie pentru fiecare piață națională a muncii și prestațiilor profesionale.

3. Profesia de sociolog ca opțiune de risc

- punînd problema și întrebările în felul în care am făcut-o pînă aici, sugerez – în subtext, dar cu atît mai persuasiv – că profesia de sociolog este o profesie ca toate profesiile, deci că vorba ceea, *no problem*. Cu alte cuvinte, că poți veni fără nici cea mai mică grijă la sociologie, deoarece cu diploma de sociolog în buzunar te așteaptă niște trasee omologate și bine cunoscute ale succesului profesional, foarte la îndemînă pentru oricine. În această subtextualitate persuasivă, faptul că acum nu prea știi care sînt aceste trasee (și, fie vorba între noi, nici ce e aia sociolog) apare ca și cînd ar fi din vina ta, dar că oricum asta nu e o cine știe ce problemă, deoarece ea se va rezolva curînd, pe căi și în contexte știute de toată lumea, perfect neproblematice. În sensul că există un public avizat – format, să zicem, din profesorii din facultățile de sociologie, din sociologii practicieni și din clienții prestațiilor sociologice – care deține un set de răspunsuri clare și unanime la problema respectivă, răspunsuri pe care poți să le găsești imediat ce te-ai hotărît să le afli;
- profesia de sociolog ne apare astfel ca o profesie normală, de exemplu ca medicina: presupunînd că există cineva care

vrea să se facă medic și nu prea știe ce e aia medic și cu ce se ocupă el, acesta este un fapt izolat/ o întîmplare, care se rezolvă repede, de la sine, pe căi și în contexte banale, perfect neproblematice. Singura eventuală diferență ar fi că numărul și răspîndirea celor care știu ce este medicul și cu ce se ocupă el sînt mult mai mari decît numărul și răspîndirea celor care știu ce este sociologul și cu ce se ocupă el. Diferență care ar fi și ea un fapt izolat/ o întîmplare, care se rezolvă în maniere și pe căi socialmente normale;

– problema e că lucrurile nu stau deloc așa. Profesia de sociolog nu este o profesie normală, iar opțiunea pentru profesia de sociolog este o opțiune de risc. Optînd pentru sociologie, optați pentru o viață profesională în plină incertitudine, la marginea absurdului și nu de puține ori de-a dreptul absurdă. Mai întîi pentru că aproape nimeni dintre cei cărora le-ar trebui ce știu sociologii să facă nu știe cu ce se ocupă sociologii și la ce sînt ei/ ele folositori. Imaginați-vă că terminați facultatea de medicină într-o lume cu destule persoane suferinde și cu bani, lume și persoane care habar nu au însă ce e aia medicină, darmite că există medici și la ce le-ar putea fi aceștia de folos. Sigur că e vina cuiva și că ar trebui făcut ceva. Dar pînă una-alta, ca absolvenți de sociologie ajungem de fiecare dată, promoție după promoție, într-o lume în care nimeni nu știe la ce te pricepi, nici ce să-ți dea de lucru. Iar dacă știe, să te păzească Dumnezeu, pentru că în majoritatea cazurilor știe niște aiureli. Nu există semne că această situație se va schimba radical într-un viitor cît de cît apropiat. În foarte multe privințe vei fi și tu un apostol, ca seria mea de acum treizeci de ani, ca seria colegilor noștri care au terminat sociologia acum șaizeci sau nouăzeci de ani;

– ar fi de mare mirare ca potențialii clienți ai prestațiilor sociologice să știe cu ce se ocupă sociologii și la ce sînt ei/ ele folositori în timp ce sociologii înșiși, în frunte cu profesorii din facultățile lor de sociologie, cei care decid ce-și-cum în privința fabricației de sociologi, nu știu. În esență și vorbind foarte politicos, este vorba despre faptul că sociologii își fac studiile și ies din facultate cu idei nebuloase și contraproductive despre profesia lor și despre succesul pe care îl pot avea cu diploma de sociolog. Ieșim din facultate cu nemulțumirea, foarte nesagace, că facem niște cursuri generale, „teoretice", nemulțumire care înflorește în buchetul periclitant al ideologiei „muncă de sociolog". Cea care ne betonează în convingerea că dacă nu e cercetare sau măcar eminamente cercetare, munca mea, oricît de mult mi-ar plăcea și oricît de ofertantă ar fi, inclusiv în planul recompenselor bănești, nu e ce m-am pregătit în facultate, nu e muncă de sociolog, nu e „în domeniul specializării". Terminăm facultățile noastre de sociologie cu un excelent potențial de efectuare, și ca diversitate și ca profunzime și ca responsabilitate, pe care nu îl activăm pentru că mintea noastră citește de pe hărțile altui tip de profesii. Pe o piață a muncii și prestațiilor profesionale plină de clienți potențiali, dar care habar nu au ce am putea face folositor pentru ei, bîjbîim cu ochii dați peste cap în căutarea „muncii de sociolog". De care nu are nevoie nimeni și e ca faimoasa pisică neagră într-o cameră neagră în care nu e o pisică neagră;

– la intersecția celor două serii de factori, riscul profesiei de sociolog constă în posibilitatea deosebit de viguroasă ca traseul nostru de carieră și, inevitabil, viața noastră însăși să fie succesiunea de cotloane și limanuri prin care întîmplarea

alege să ne rătăcească. Dacă nu am avut norocul de a nimeri în seraiul academic sau dacă nu am cedat refugiindu-ne în învățămîntul preuniversitar, profesia de sociolog ne ține la mîna întîmplării pentru roluri de gargaragii și de descurcăreți de mîna a doua cu leafă la stat, veleitari, din ce în ce mai mizantropi, din ce în ce mai edificați și mai acri. Mizantropofagi, cum ar spune „Le petit fictionnaire", canibali care fac mofturi la masă;

- potențialului periclitant al profesiei de sociolog îi corespunde un potențial avantajos pe măsură. Și asta fie și numai în baza constatării *day-to-day wisdom* că cine nu riscă nu cîștigă, iar riscurilor mari le corespund cîștiguri mari;
- avantajul esențial al profesiei de sociolog – tocmai pentru că este, pe de o parte, atît de generală și pe de alta, atît de puțin cunoscută – este potențialul ei excepțional de autonomie. Profesia de sociolog îți permite să faci ca muncă a ta de zi cu zi exact ceea ce îți place, exact ce îți dorești. Subliniez, îți permite. Nu îți dă. Și, cu atît mai puțin, nu te forțează;
- încîntătorul potențial de autonomie al profesiei de sociolog este foarte strict condiționat. Și anume de tine însuți/ însăți, de parametrii tăi de personalitate și de caracter. Succesul cu profesia de sociolog este foarte dependent de tine, de cît sînge ai în instalație. Profesia de sociolog nu are consecințe automate, obligatoriu bune sau obligatoriu rele. Sînt oameni pentru care o profesie care le oferă munci foarte autonome ar fi o catastrofă, o aglomerare de variabile imprevizibile, de incertitudine, se absurd, deci o sursă îngrozitoare de stres, pe deasupra și cotidian. După cum sînt oameni pentru care catastrofal ar fi opusul, o profesie care oferă munci perfect predictibile, într-un mediu rațional, cu șefi care îți definesc

cu claritate sarcinile și responsabilitățile și te asistă pas cu pas în realizarea lor cu succes. Ne putem imagina profesiile pe un continuum între aceste două extreme, situație în care sociologia se află spre capătul cu imprevizibilitate, incertitudine și absurditate, probabil chiar la capăt de tot. De aceea, semnificativ mai mult decît la oricare altă profesie, în cazul sociologiei „secretul" activării pericolelor sau avantajelor ești chiar tu, cel/ cea care o învață și o exercită, atunci cînd o înveți, respectiv cînd o exerciți. Sigur, o doză de noroc este oricînd binevenită, dar succesul cu profesia de sociolog depinde de tine, și asta la modul cel mai dur;

- presupun că e destul de străveziu ce vreau să sugerez despre ce fel de persoane vor activa mai degrabă relele profesiei de sociolog și ce fel mai degrabă bunele. Trebuie să spun că nu sînt dispus să atenuez înțelesul acestui enunț, oricît ar fi de nedelicat față de absolvenții de sociologie care, eventual, constată acum că le-ar fi convenit de fapt o profesie normală. Precizez însă că în mintea mea opțiunea pentru un tip de profesie sau altul după criteriul autonomiei nu este o chestiune de aptitudini, ci este chiar așa, o opțiune, deci o chestiune de preferințe, de atitudine, deci de autoidentitate și autoguvernare. Și atunci, dacă tot ai ajuns sociolog, nu înțeleg de ce să stai cu limba în gură și să te mulțumești cu ce și cu cît îți propun alții, într-o condiție pliabilă. Sîntem sociologi, ce naiba, adică ne pricepem la oameni; de ce nu ne-am pricepe și la noi înșine? Înțeleg însă condiția pliabilă dacă asta este ceea ce vrei tu, dacă asta e alegerea ta și nu o justificare – inteligentă și rafinată, sîntem sociologi, ce naiba – a întîmplării;
- în sumă, dorința ta de a fi autonom/ă, de a-ți defini tu însuți/ însăți munca de zi cu zi și de a-ți maximiza autonomia

este condiţia de fond a succesului cu diploma de sociolog. Absolvenţii/ absolventele de sociologie pot deveni aproape orice îşi doresc, singura condiţie cu adevărat importantă este să-şi dorească ceva;

- profesia de sociolog nu este deloc, dar absolut deloc recomandabilă celor care ştiu că de fapt ceea ce îşi doresc sînt muncile şi situaţiile de muncă mai degrabă confortabile, cu responsabilitatea în afara lor, de salariat, mai degrabă la stat, de subaltern, deci în gama „engage!"; sau „for english press two"[16], cum doriţi să-i spuneţi;

- profesia de sociolog şi exercitarea ei sînt probleme deschise, care nu admit soluţii obişnuite. Ceea ce prezint aici ca definiţie a profesiei de sociolog şi ca joburi şi cariere cu profesia de sociolog sînt rezultate ale unui mod de abordare la care ader. Sigur că am încredere în ele, mai ales că am apucat să le experimentez personal, atît ca prestaţii profesionale de sociolog practician, cît şi ca principii şi proceduri formative ca sociolog de serai. Dar aş dori să fac foarte clară ideea că problemele pentru care au fost imaginate rămîn probleme deschise.

[16] Cele două expresii au fost inventate pentru a defini acelaşi lucru, în mod independent unul de altul, de: i.Valentin Poponete, de profesie sociolog, avînd actualmente ocupaţia de ofiţer de relaţii publice, editor la revista *Northern Star* a NATO – „engage!"; ii. Adrian Benea, de profesie marketer, avînd actualmente ocupaţia de *brand-manager* pentru Europa al produselor cosmetice „Dove" – „for english press two". Valentin munceşte şi trăieşte undeva pe lîngă Maastricht, Adrian la Praga şi sînt încîntat să notific că amîndoi mi-au fost studenţi.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul II
Metoda ştiinţifică

La MTCS învăţăm să facem cercetări sociologice, iar cercetările sociologice sînt cercetări ştiinţifice. Aceasta înseamnă că atunci cînd facem cercetări sociologice utilizăm o anumită reţetă de produs şi de legitimat cunoaştere de succes, şi anume reţeta ce poartă numele de *metodă ştiinţifică*.

A învăţa să facem cercetări sociologice înseamnă a învăţa care sînt şi cum se utilizează regulile şi, în general, resursele *metodei ştiinţifice* în calitatea ei de paradigmă a cunoaşterii de succes.

Deşi e foarte clar şi uşor de înţeles, conţinutul paragrafului de mai sus este foarte departe de o interpretare omogenă în comunitatea noastră profesional-ştiinţifică şi cu atît mai mult de o acceptare unanimă. Naşterea şi regenerarea sociologiei sînt întemeiate de mai multe perspective filosofice, ceea ce produce mai multe sociologii şi moduri paradigmatic distincte de a face sociologie şi cercetare sociologică, în mod natural divergente, de obicei reciproc incompatibile. De pildă, pentru ceea ce numim de un timp *calitativism/ sociologie calitativă/ cercetare calitativă*, ideea că cercetările sociologice sînt cercetări ştiinţifice este perfect inacceptabilă; după cum este inacceptabilă în orice perspectivă anti-pozitivistă. De altfel, inventată

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

în și pentru științele naturii, *metoda științifică* se potrivește foarte rău pe sociologie și, în general, pe științele social-umane, utilizarea ei în acest domeniu necesitînd tot felul de acomodări și de derogări, discutabile din orice perspectivă paradigmatică.

De ce utilizăm totuși metoda științifică, cum producem și administrăm derogările de care avem nevoie, cît de demne de încredere sînt cunoștințele pe care le obținem prin intermediul acestor derogări sînt chestiuni care implică o problematică mult mai profundă și mai sofisticată decît ideea de șurubăreli îndemînatice pe care o poate sugera expresia *metode și tehnici*. Este vorba mai ales despre probleme de epistemologie, de filosofia culturii și de etică, deci despre meta-probleme, situate în afara și deasupra competențelor tehnico-profesionale normale. La MTCS avem de învățat nu numai *how to do*, ci și *how to think*.

Decurge că, spre deosebire de cele mai multe dintre celelalte profesii intelectuale, sociologul trebuie să fie abilitat în meta-probleme. Motivul cumva tehnic se încadrează în argumentația generală că prestațiile noastre profesionale presupun, ca garanție de fond a succesului, o gestiune autoreflexivă profundă și sofisticată, pe măsura determinismului hipercomplex și a responsabilității aferente intervențiilor în viața oamenilor. La cîtă incertitudine și responsabilitate presupune munca sa, un sociolog cu capul în sac, competent numai în tehnicalitățile care se află în sacul respectiv, este o primejdie și pentru sine și pentru beneficiarii muncii sale.

1. Metoda științifică – paradigma epocii moderne pentru producerea și legitimarea cunoașterii de succes

– cuvîntul *știință* și familia sa, în special epitetul *științific*, au în lumea noastră o circulație foarte răspîndită, cu sensuri foarte variate, dar mai ales cu o încărcătură valorizatoare

excepțională. A spune despre ceva că este *științific* echivalează automat cu a spune că este ceva de foarte bună calitate, de cea mai înaltă încredere, nediscutabil; *științific* este ceva cum nu se poate mai bun. Antonimele lui *științific*, de exemplu *ne-științific*, funcționează la polul opus al valorizării și pot fi utilizate chiar în registrul injuriilor: cînd vrem să descalificăm un demers sau un produs de cunoaștere, este de cele mai multe ori îndeajuns să spunem că nu e suficient de științific sau, foarte tare, că e ne-științific. Nu numai culturile populare sînt invadate de acest mod de a pălăvrăgi, ci, într-o foarte mare măsură, și culturile profesional-științifice, inclusiv culturile profesiei noastre;

– în domeniul nostru, consecințele sînt și multe și penibile, formînd un fel de telenovelă epistemologică, în care este foarte la îndemînă să înțelegem greșit sau să nu înțelegem deloc lucruri altfel simple și clare. Pentru a le evita, avem nevoie de o foarte decisă restrîngere/ precizare a sensului în care utilizăm cuvîntul *știință* și familia sa, cu aplicație directă la expresia *metodă științifică*. Trebuie să vă previn că restrîngerea/ precizarea pe care o introduc aici este foarte tare și în același timp evident abuzivă în raport cu obișnuințele curente; motiv pentru care declar că ea constă într-un set de convenții, convenții pe care nu e nevoie să le asumăm altfel decît ca locale.

Convenția 1.

Metoda științifică este o paradigmă concret-istorică, adică una dintre rețetele de produs cunoaștere de succes inventate de-a lungul istoriei civilizațiilor și de-a latul lor geografic. Și anume paradigma de cunoaștere pe care a inventat-o, a perfecționat-o și o utilizează *epoca modernă*, i.e. *modernitatea*;

- oricare rețetă (paradigmă) de produs cunoaștere de succes are caracter concret-istoric:
- ideea de cunoaștere mai bună, superioară față de cunoașterea de-zi-cu-zi, este surprinzător de comună în istoria civilizațiilor. O găsim, de exemplu, în civilizația Chinei antice – *tao*, în civilizația Indiei antice – *dharma* și, cu un cuvînt care ne sună mai apropiat, în civilizația Greciei antice – *methodos*;
- în esență, toate traduc aceeași idee, și anume cea de cale (de fapt Calea), de drum reglementat pe care, pentru a ajunge la adevăr, trebuie să-l străbați cu rigoare. Le mai aseamănă și restricția clar esoterică: cunoașterea superioară și Calea pe care se ajunge la ea sînt rezervate unui cerc restrîns de persoane, persoane selectate după anumite criterii, pe baza unei anumite proceduri, și care parcurg un ritual de inițiere îndelungat și foarte exigent. Poate fi interesant să constatăm cît de tenace se propagă aceste caracteristici pînă la noi și să meditățm la faptul că epoca modernă întrerupe Capitolul esoterismului, făcînd din pradigma sa de cunoaștere, *metoda științifică*, un bun public;
- ca întemeiere axiologică, filiație și reguli de tipul „cum se face, cum procedăm", rețetele de produs cunoaștere de succes (*tao*, *dharma*, *methodos*) diferă între ele în funcție de cultura/ civilizația/ epoca de care aparțin. Totodată, o rețetă de produs cunoaștere de succes este recunoscută ca atare numai în interiorul culturii/ civilizației/ epocii care a produs-o. Chestiunea solicită un etaj superior al subtilității noastre de persoane cultivate; merită să ne punem la încercare și să ne exersăm această subtilitate, în problematici cum este, de exemplu, rolul creștinismului în nașterea și dezvoltarea *metodei științifice*, pe texte cum este, de pildă, acesta:

> (...) ipoteza (...) centrală (a lui Denis de Rougemont, n. m.) despre modernitatea occidentală e plauzibilă: aceasta ar fi o consecință a creștinismului și mai precis a dogmei întrupării lui Dumnezeu în Cristos. Experimentalismul și interesul pentru tehnologie presupun un anumit sens al *sanctității materiei*, un anumit respect pentru materie, căreia celelalte mari religii îi întorc spatele, întorcînd totodată spatele tuturor poisibilităților ascunse în natură și-n legile ei fizice. Refuzul total al realității materiale ca iluzie, *maya* – în hinduism și-n budism, bunăoară – face imposibilă cercetarea și manipularea științific-tehnologică a naturii. (...) Nu e timpul modernității o prelungire seculară a ideii iudeo-creștine a timpului linear, nerepetitiv, atît de diferită de cea a celorlalte culturi?[1]

- *metoda științifică* nu este deci rețeta universală, nici unica și nici rețeta cea mai bună sau singura bună pentru producerea cunoașterii de succes. *Metoda științifică* este doar una dintre rețetele pentru producerea cunoașterii de succes, un *tao/ dharma/ methodos* concret-istoric, și anume *tao*-ul/ *dharma/ methodos*-ul epocii moderne/ modernității;
- a fost inventată și fundamentată la începutul erei moderne, cu contribuțiile esențiale ale lui Galileo Galilei (1564 – 1642), René Descartes (1596 – 1650) și sir Isaac Newton (1643 – 1727);
- vine cu un număr de inovații cruciale, inovații care constituie resursele sale specifice pentru producția de cunoaștere de succes și legitimarea acesteia. Este vorba în special despre:

[1] CĂLINESCU, Matei, *Un fel de jurnal (1973 – 1981)*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 122-123.

i. teoria și teoretizarea științifică; ii. fundaționismul, i.e. construirea rațională a cunoașterii pe fundația constatărilor obiectiv adevărate; iii. utilizarea *in extenso* a matematicii și logicii, atît pentru asigurarea validității, acurateței și coerenței constructelor cognitive de ordin superior, cît și pentru producția de cunoaștere; iv. tehnologia standardizată a producției de cunoștiințe;

- a făcut obiectul a numeroase perfecționări și a fost extinsă în toate domeniile de cunoaștere;
- ca orientarea filosofică, este cel mai îndeaproape exprimată de (neo)pozitivism;
- inventată în Europa, s-a extins asupra întregii „lumi civilizate", formînd unul dintre pilonii ideii de lume civilizată;
- ne este inculcată în școala obligatorie (altă invenție a epocii moderne), atenție, fără a fi concurată de paradigme alternative și fără a ni se spune că ea nu este decît una dintre paradigmele cunoașterii de succes. Astfel, ea formatează „placa de bază" a oricărei persoane educate din lumea civilizată. Noi, cetățenii epocii moderne sîntem programați în *metoda științifică*, iar programarea aceasta funcționează ca orice inculcare, adică fără ca noi să fim neapărat conștienți/conștiente de prezența și funcționarea ei în mintea noastră;
- spre deosebire de celelalte *tao/ dharma/ methodos*, vehicularea *metodei științifice* în școala obligatorie face din ea un bun public, accesibil, și încă în mod normativ, oricărei persoane;
- valoarea regentă a metodei științifice ca paradigmă este *stăpînirea*: omul este stăpînul naturii, natura este sclavul asupra căruia omul stăpînește[2];

[2] Acest descriptor este facultativ; e o idee de-a mea, posibil interesantă. Pentru eventuale lămuriri, vezi ONUȚ, Gheorghe, *Înapoi la utopie. Eseu despre muncă, tehnologie și stăpînire*, Editura Nemira, București, 2001, cap. 3.

– dacă acceptăm că epoca modernă s-a încheiat, și că epoca în care trăim noi este altceva – denumibil *post-modernitate/ post-modernism/ epocă post-modernă* –, atunci trebuie să acceptăm că *metoda științifică* și-a trăit traiul și și-a mîncat mălaiul. Și că ar trebui să putem constata înlocuirea ei cu altă paradigmă/ alte paradigme ale cunoașterii de succes;

Convenția 2

Vă invit ca între noi și în forul nostru interior să limităm la maximum înțelegerea și utilizarea epitetului *științific* ca judecată de valoare. Cînd ne vom folosi de cuvîntul *științific*, vom face, în mod minuțios și tenace, doar o constatare. Și anume constatarea că o anumită activitate/ produs de cunoaștere a fost realizată, respectiv a fost fabricat prin utilizarea regulilor *metodei științifice*;

– fac excepție situațiile în care comparăm între ele activități sau produse de cunoaștere despre care avem notificări asumate că au fost realizate prin *metoda științifică*. În măsura în care aceste activități sau produse de cunoaștere acoperă regulile metodei științifice, le vom putea judeca drept mai științifice, mai puțin științifice sau, eventual, ne-științifice;

Convenția 3

Vom accepta că expresia *cunoaștere de succes* are un conținut variabil, care diferă de la un *tao/ dharma/ methodos* la altul, deci de la o paradigma de cunoaștere la alta;

– ceea ce definim și producem drept cunoaștere de succes prin *metoda științifică* este cunoaștere de succes numai în *metoda științifică*;

Convenția 4

Prin *cercetare științifică* înțelegem orice activitate prin care producem și administrăm cunoaștere de succes utilizînd resursele, regulile și standardele *metodei științifice*;

- activitățile prin care producem cunoaștere de succes utilizînd altă paradigmă decît *metoda științifică* nu sînt *cercetări științifice*, iar rezultatele lor nu sînt *cunoștințe științifice*. Sub condiția ca astfel să nu introducem nici măcar o urmă de judecată de valoare, la fel de corect putem spune că sînt ne-științifice sau non-științifice, ceea ce înseamnă nimic mai mult decît *altfel-decît-științifice*;
- în conformitate cu convenția 2, enunțurile de mai sus ar trebui să fie perfect plate, să nu ne spună nimic mai mult decît că tigrii nu sînt lei; să nu ne spună în niciun caz că, nefiind lei, tigrii sînt în mod necesar mai puțin valoroși decît leii. Vă invit să mențineți un pic ideile care v-au venit citind că ceva nu este științific, respectiv că este ne-științific; aceasta pentru a ne asigura că ținem sub control tenacitatea cu care mintea noastră se încăpățînează să-l utilizeze pe *științific* ca judecată de valoare;

Convenția 5

Cele patru convenții de mai sus nu sînt altceva decît definirea protocolară a termenilor, procedură standard în *metoda științifică*. Atenție însă, utilizarea lor ca atare ne poate pune în relații foarte dificultuoase cu clienții prestațiilor noastre și cu publicurile noastre, care au propriile lor înțelesuri, și anume cele uzuale, inclusiv valorizatoare, despre *știință*, *științific*, *metodă științifică*. Insist deci asupra caracterului de convenție locală al definițiilor terminologice pe care le-am introdus sub numele convenția 1, convenția 2 etc. Cine dorește să le utilizeze și în alte contexte trebuie să-și asume

responsabilitatea prealabilă a extinderii lor eficace la contextul de comunicare în care se află. E ca atunci cînd fizicienii, să zicem, folosesc cuvîntul *masă* între ei, deci ca termen în fizică, respectiv în relațiile lor profesionale cu ne-fizicieni, de pildă cu ospătarii;

Convenția 6.54, specială

Atunci cînd avem de a face cu o problemă meta, deci cu o problemă mai filosofică, *namely* epistemologică, și am reușit să inventăm sau să adoptăm o anumită soluție pentru ea, tot ceea ce putem spera este ca soluția respectivă să fie o scară, scara pe care ne suim ca să ajungem la un nivel de înțelegere mai bun. Dar nimic mai mult decît o scară.

Iar pentru următorul nivel mai bun știm că vom avea nevoie de o altă scară.

Denumirea acestei convenții este o reverență față de Ludwig Wittgenstein (1889 – 1951) și față de propoziția astfel numerotată în faimosul său *Tractatus*[3].

2. Sfîrșitul modernității și al metodei științifice

- prin *epocă modernă/ modernism/ modernitate* se înțelege civilizația care se afirmă în Europa începînd cu secolul XVII și care este caracterizată în special de industrialism (revoluția industrială) și urbanizare, de statul național și de limba literară, de școala generală omogenă și obligatorie pentru toți copiii, de profesionalism, de metoda științifică și de știință;
- în mod tradițional, istoricii defineau *epoca modernă* drept perioada dintre Revoluția franceză (1789) și Revoluția din

[3] WITTGENSTEIN, Ludwig, *Tractatus logico-philosophicus*, traducere de Mircea Dumitru și Mircea Flonta, Editura Humanitas, București, 2001.

Octombrie (Rusia, 1917), perioada care urmează fiind definită drept *epoca contemporană*. După 1970 se dezvoltă o adevărată modă intelectuală în jurul noțiunii de *post-modernism* (sau *post-modernitate*), centrată pe ideea că epoca în care trăim este o civilizație care a inovat suficient de mult și în suficient de multe domenii pentru a o considera ca succesoare a modernității, cît se poate de distinctă de aceasta. Mai spre zilele noastre sînt din ce în ce mai mulți intelectualii care consideră ideea de post-modernitate ca abordare pripită, în baza observației că pretențiile/ predicțiile post-modernismului, inclusiv cele cu privire la paradigmele de cunoaștere, sînt departe de a putea fi confirmate, cel puțin în versiunile lor exigente. Astăzi pare mai rezonabil să gîndim că lumea noastră este în evoluție, amorsînd și cultivînd o varietate de „modernități" și de „post-modernități", iar pentru definirea civilizației în care ne aflăm să ne păstrăm receptivi la diversitatea experiențelor și să înlocuim încheierile clar articulate și „definitive" cu tatonări creative, diverse, disputabile. Chiar dacă *metoda științifică* este în mod nediscutabil paradigma cunoașterii de succes inventată de modernitate și caracteristică modernității, discuția despre prezentul și viitorul ei trebuie pusă în acest context mai subtil și mai larg;

- faptul că *metoda științifică* se va retrage din lume este o certitudine, cel puțin în ideea filosofiei populare că, în afară de Doamne-Doamne, toate au pînă la urmă un sfîrșit. Foarte important pentru noi este să încercăm să înțelegem unde anume se află metoda științifică pe drumul cel fără de întoarcere;

2.1. Metoda științifică sub asimptota finalului;

- luînd ca teorie de referință „curba S"[4] – sau *curba de viață*, cunoscută și aplicată de la inginerie la marketing, domenii eminamente și foarte tăios pragmatice – știm că orice artefact omenesc se naște, crește, își trăiește maturitatea, intră apoi în declin și sfîrșește sub asimptota finalului. Dacă evoluția de-a lungul curbei constituie faza de continuitate a progresului al ceva, asimptota finalului marchează discontinuitatea, ruptura în care se nasc altceva-urile;
- în acest context explicativ, problema de rezolvat este unde se află în acest moment *metoda științifică* pe curba ei de viață. Pentru a rezolva această problemă avem nevoie de o trecere în revistă a caracteristicilor mai evidente ale metodei științifice așa cum le vedem acum, să zicem la sfîrșitul modernității;

2.1.1. Luînd teoria kuhniană a paradigmelor drept teorie de referință, vedem că *metoda științifică* nu mai este o paradigmă omogenă, ci o paradigmă care prezintă evoluții și variații interne importante:

- de la un domeniu de cunoaștere de cunoaștere științifică la altul, ca și în interiorul aceluiași domeniu;
- de la o comunitate științifică la alta, ca și în interiorul aceleeași comunități;
- de la o fază a modernității la alta. Lucrurile devin foarte interesante dacă, împreună de altfel cu mulți gînditori contemporani, refuzăm ideologia post-modernismului și ideea de discontinuitate care o domină, pentru a opera cu accentul pe opusul ei. În această perspectivă, lumea

[4] Inventată spre 1946 de savantul rus Genrih Saulovici Altshuller (a.k.a Georg von Altshuller și Genrih Altov, 1922 – 1998), ca bază teoretică pentru faimoasa tehnică creativă TRIZ.

în care trăim nu mai apare ca altceva decît modernitatea, ci ca o lume care evoluează în același ciclu istoric, cel al modernității;

- după Zygmunt Bauman, în timpurile actuale am depășit *modernitatea solidă* (denumită uneori *prima modernitate*), și ne aflăm undeva în a doua fază a istoriei modernității, *modernitatea lichidă*. Societatea în care trăim „topește" toate „solidele" primei modernități, de la identități la paradigme (sau, cum ar zice Foucault, „episteme", „practici discursive/ transdiscursive", „fondatori de discursivitate"). Lumea în care trăim este caracterizată de precaritate și de dezordine socială, dezordine exprimată și generată de „comunitățile-garderobă" și de „comunitățile-carnaval"[5]. Comunitățile științifice parcurg și ele inevitabil acest gen de evoluții, cu reverberațiile corespunzătoare în paradigma cunoașterii de succes așa cum o deservește fiecare;
- după Gilles Lipovetsky, ne aflăm în *hipermodernitate*[6] (cumva ca sinonim se mai utilizează *supermodernitate*, iar ca augmentativ colocvial *turbomodernitatea*; în antroplogie avem conceptul de *supramodernitate*). În această idee, vremea în care trăim acum este în raport cu modernitatea ceea ce e hipermarketul în raport cu magazinul de cartier de acum cinzeci-șaizeci de ani. Trăim adică intensificarea modernității, pe toți parametrii ei; avem de pildă un turbo-consumator și o hiperindividualizare. În ceea ce privește intensificarea modernității în cîmpul paradigmelor cunoașterii de succes, aceasta se traduce în abandonul umanismului prin

[5] BAUMAN, Zygmunt, *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge, 2000. În limba română, *Modernitatea lichidă*, Editura Antet, București, 2000.

[6] LIPOVETSKY, Gilles, CHARLES, Sebastien, *Hypermodern Times*, Polity Press, Cambridge, 2005.

expansiunea dominatoare a metodei științifice ca modalitate a controlului și a luptei pentru putere;

2.1.2. Evoluțiile și variațiile metodei științifice se manifestă în toate trei componentele ei ca paradigmă, atît în ceea ce privește teoriile și metodele, cît mai ales în ceea ce privește valorile.

În ultimul secol, metoda științifică se dezvoltă într-un mediu axiologic foarte „toxic" în raport cu valorile care o întemeiază ca paradigmă, cu precădere în ceea ce privește valorile de natură cognitivă. Scopurile, intențiile și așteptările în legătură cu *adevărul*, de exemplu, suportă o diversificare excepțională, adeseori în divergență deliberat ofensatoare față de ideea de adevăr obiectiv specifică metodei științifice;

- se poate vorbi despre „contaminarea" *metodei științifice* cu valori alogene, valori care – pînă spre jumătatea secolului XX, iar pentru adoratorii mai periferici ai rigorii științifice, pînă în zilele noastre – ar fi fost judecate ca absolut vicioase și profund dăunătoare în raport cu orice idee rezonabilă despre Știință. Un exemplu edificator este evoluția de la *știința tare* la *știința slabă* și corolarul ei – *teoria puzzle*, o idee cu întemeiere axiologică evident artistică, deci „neraționalã", adică evident alogenă. Mai analitic:

2.1.2.1.

Predicatele care conexează cele două variabile ale unei propoziții explicative pot fi împărțite în două clase distincte: a. *predicate tari*, care definesc o relație cauzală, deci X este cauza, iar O este efectul (în condițiile C); b. *predicate slabe*, care definesc altfel de relații între cele două variabile, și anume relații de dependență, asociere, corelare etc., în orice caz ne-cauzale. Astfel, se poate vorbi despre „știință tare" și „știință slabă", respectiv despre „teorie tare"

și „teorie slabă". Cauzalitatea și relațiile cauzale formează însă un domeniu de cunoaștere care necesită în mod obligatoriu o bază filosofică, deci puternic disputabilă. E adevărat că filosofia ultimului secol a pierdut interesul pentru ontologie și dispute ontologice, dar pe teritoriul rămas vacant au avansat neliniștile ontologice generate de științele fundamentale, neliniști care nu pot fi temperate prin resemnificare într-o ontologie mai fiabilă. Drept urmare:

- în zilele noastre, pentru o persoană care beneficiază de o bună educație, prin natura lucrurilor științifică, ideea tradițională de cauzalitate și corespondentul ei despre „știința tare"/ „teoria tare" sînt doar una dintre modalitățile în care ne putem întocmi hărțile cognitive, și anume una cam boantă și în același timp cam abuzivă, dacă e să luăm în serios ce ne spun științele fundamentale despre complexitatea și impredictibilitatea lumii reale. Menținem ideea tradițională de cauzalitate, respectiv pe cea de „știință tare"/ „teorie tare", dar numai în domeniile de cunoaștere și de acțiune în care supozițiile lor ontologice nu se ciocnesc cu complexitatea și numai sub condiția maximei prudențe;
- pentru domeniile de cunoaștere și de acțiune complexe, mobilizăm versiuni mai evoluate ale determinismului, versiuni care plasează cunoașterea explicativă și predictivă mai degrabă în ceea ce numim „știință slabă"/ „teorie slabă";

2.1.2.2.

Ideea de „știință slabă"/ „teorie slabă" nu traduce deficite – temporare, întîmplătoare și în vreun fel corigibile – de rulare a metodei științifice, ci limitează ambițiile explicative și predictive la ceea ce eșecurile din ultima vreme arată că este, obiectiv vorbind, posibil cu adevărat de realizat. Soluția teoriei-puzzle instrumentează această perspectivă modest-realistă;

- se naște astfel o mulțime de întrebări neliniștitoare, de la cele mai particulare, de exemplu, dacă „știința slabă" este o versiune a cunoașterii de succes legitimabilă în perimetrul de exigențe paradigmatice al *metodei științifice*, la altele mai generale, de exemplu dacă artefactul *metoda științifică* mai conține resurse evolutive, deci dacă este în stare să se reinventeze în versiuni consistente cu propriile sale exigențe paradigmatice. Și asta luînd în calcul doar nucleul dur al științei, adică științele naturii, nu și științele social-umane, în care cele mai interesante dintre inovațiile subsumabile ideii de cunoaștere de succes din ultimele patru-cinci decenii ies complet din perimetrul exigențelor paradigmatice ale *metodei științifice*;
- în fața acestor întrebări și a constatărilor care le generează, soluția care se impune ca rezonabilă este plasarea metodei științifice sub asimptota care delimitează finalul curbei ei de viață;
- ceea ce înseamnă sterilitate: ca paradigmă a cunoașterii de succes, metoda științifică și-a epuizat posibilitățile de inovare interesantă și eficace. În plus, e de așteptat ca orice inovație interesantă și eficace care survine de la un timp încoace în legătură cu cunoașterea de succes să se situeze în afara metodei științifice, deci să țină de alte paradigme;
- ca sociolog însă, am toate motivele să cred că este vorba despre un final foarte lung, în orice caz dincolo de orizontul de viață al generațiilor actuale;

2.2. Post-modernitatea și sfîrșitul metodei științifice;

- dacă admitem că în vremea noastră *epoca modernă* s-a încheiat și că într-adevăr am intrat într-o altă epocă istorică,

post-modernitatea, ar trebui să admitem că *metoda științifică*, unul dintre pilonii epocii moderne, se află într-o evoluție abruptă sub asimptota sfîrșitului, dacă nu cumva și-a și dat deja ultima suflare. La seriozitatea cu care medii intelectuale foarte înalte ale lumii noastre continuă să clameze sfîrșitul modernității și instalarea în post-modernitate,

- ar trebui să putem descrie procesul de înlocuire, proces care, în termenii teoriei lui Thomas Kuhn, ar trebui să ne apară ca o revoluție, deci ca înlocuire a unei paradigme cu alta. Ar trebui deci să ne fie la îndemînă să descriem revoluția științifică ce trimite *metoda științifică* la cimitirul paradigmelor;
- ar trebui de asemenea să putem indica în care dintre comunitățile științifice aflate actualmente sub imperiul metodei științifice s-a declanșat această revoluția științifică;
- ar trebui să vedem deja și să putem descrie, cel puțin într-o schiță analizabilă, paradigma care înlocuiește *metoda științifică* în calitatea ei de rețetă a cunoașterii de succes;
- problema e că nu putem face niciuna dintre constatările de mai sus. Putem indica o mulțime de variații și de inovații în rețeta cu care în vremea noastră producem și legitimăm cunoașterea de succes; putem chiar să numim astfel de variații și inovații drept revoluții, adică modificări radicale de paradigmă. În registrul unei minime onestități epistemologice, nu le putem pretinde însă mai mult decît eventuale semințe ale paradigmei care va succede metodei științifice;

- totodată, ca efect al dezvoltărilor critice din epistemologie, paradigma *metoda științifică* în definiția ei cea mai viguroasă a fost circumscrisă (neo)pozitivismului și expediată, de

nenumărate ori și în nenumărate feluri, dacă nu la cimitirul paradigmelor, cel puțin la periferia pozițiilor doctrinare frecventabile. Adăugînd stingerea ei sub asimptota postmodernității, paradigma *metoda științifică* ar trebui să ne apară ca evident epuizată, perfect neadecvată în raport cu noul tip de civilizație care succede modernității;

- în mod foarte curios însă, ceea ce dezbate și propune epistemologia nu afectează *metoda științifică* în practicarea ei curentă. Comunitățile științifice, clientela și publicurile lor par să nici nu fi auzit de epistemologie, iar în situațiile, cu totul speciale, în care se confruntă cu probleme de natură „mai meta", rezolvările vin din interior, prin savanți care produc ei înșiși un fel de ontologii-epistemologii regionale[7], pentru uzul colegilor și al simpatizanților, fără discuție „științifice", adică într-un fel sau altul pozitiviste. Deși în zilele noastre *metoda științifică* este destul de departe de omogenitatea și coerența din epoca ei de glorie, știința, cercetarea științifică și aplicațiile lor pragmatice, inclusiv prestațiile profesionale, sînt vehiculate în școală, propagate în comunicarea de masă, finanțate și comercializate în parametrii deplini ai *metodei științifice*. Pe scurt, deși calcă foarte post-modern într-un număr de privințe, exemplul predilect fiind literatura și, în general, creația artistică, civilizația noastră nu dă semne prea inteligibile că ar vrea să părăsească veunul dintre

[7] Exemple foarte ilustrative fiind Steven Weinberg cu „Primele trei minute ale universului" și, mai recent, Steven Hawking cu „Scurtă istorie a timpului" și „Universul într-o coajă de nucă"; dar nici cu un biolog cum este Konrad Lorenz și, de pildă, „Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate" nu ne-ar fi rușine. Este peremptoriu că acest gen de cărți nu citează nici un epistemolog, nici măcar pe cei care, cum ar fi cei circumscriși pozitivismului logic, au contribuit în mod consistent la re- și răs-ranforsarea *metodei științifice* ca paradigmă.

pilonii modernității, în niciun caz *profesionalismul* și ceea ce îl face posibil, *știința* și *metoda științifică*;

- în ordine meta-problematică, cred că este foarte posibil ca post-modernitatea să fi amorsat o revoluție mai profundă și mai extinsă decît o revoluție științifică și să fi pus sub semnul întrebării în vederea evacuării nu numai *metoda științifică* în calitatea ei de rețetă pentru producerea cunoașterii de succes, ci însăși ideea de cunoaștere de succes, în oricare ipostază paradigmatică;
- în ordine pragmatică, cu cele două șiruri de nedumeriri cu privire la sfîrșitul modernității și al metodei științifice mă pregătesc să susțin una dintre supozițiile esențiale ale acestui manual. Și anume că pentru profesia noastră orice renunțare la metoda științifică este prematură și n-ar face decît să ne aducă în condiția de intelectuali rupți în fund. Pe unii, excepțional de puțini, eventual glorioși, iar pe toți ceilalți sigur și complet marginali în raport cu orice idee suficient de larg analizabilă și acceptabilă despre succesul profesional.

3. Resursele metodei științifice ca paradigmă a cunoașterii de succes: teoria și teoretizarea științifică

3.1. Dezambiguizare și restricții de utilizare cu privire la cuvîntul teorie;

- în lumea noastră – în vorbirea de zi cu zi, dar și în multe dintre cărțile importante – cuvîntul „teorie" și familia sa lingvistică („teoretic", „teoretizare", „a teoretiza", „teoretician" etc.) au foarte multe înțelesuri, foarte diferite între ele. Iar în epistemologie, titulara de drept a cunoașterii despre teorii, avem dispute istorice cu privire la definirea teoriilor, inclusiv cu privire la definirea teoriei științifice;

- suplimentar, nu știu cum o fi în alte limbi, dar în limba română cuvîntul „teorie" (și familia lui) este un cuvînt pur și simplu stricat. Stricăciunea începe de la așezarea lui în adagiul „teoria ca teoria, da' practica ne omoară", un adevărat pilon al praxiologiei populare. Putem recunoaște originea lui în epoca stalinistă, cu destul de frecventele ei lecțiuni vesel-mitocănești, quasi-oficializate, ale conceptelor și adagiilor marxiste. Deși poate fi surprinzătoare, supraviețuirea acestei prostovăneli este certă și de mare succes; chiar dacă nu o mai colportăm atît de des ca atare, în zilele noastre sensul ei rămîne deosebit de bine prizat, împărtășit de masele largi, de conducătorii lor, ca și de o parte covîrșitoare a inteligheției. Îl utilizăm cu un puternic sens negativ, adeseori cu delicii castrative: cînd vrem să spunem despre ceva că e vorbărie goală, că „în realitate lucrurile stau cu totul altfel", zicem despre acel ceva că „e teorie"/ că „e (doar) teoretic"; iar cînd vrem să discreditățm pe cineva care „prea se crede", zicem că e „teoretician";
- consecințele pot fi foarte aspre în ceea ce ne privește. Dacă rămînem în această ambiguitate și nu punem un pic de ordine în sensurile cu care îl utilizăm pe *teorie* și rudele sale, din MTCS și cum se fac cercetările sociologice vom pricepe prost sau deloc cîteva dintre temele esențiale. Pentru a accede la picul de ordine de care avem nevoie, avem de îndeplinit o dublă condiție;
- prima este aceea de ne strădui la modul cel mai serios să-l sterilizăm în mintea noastră pe „teoria ca teoria, da' practica ne omoară", cu toate înțelesurile și reverberațiile sale;
- pentru început, va fi suficient să ne supraveghem mintea și să devenim instantaneu mai atenți/ atente atunci cînd zice „teorie", „teoretic" ș. c. l.

- vom avea însă garanția că mintea noastră l-a reparat definitiv pe *teorie* și *teoretic* și că a intrat pe drumul competenței teoretice atunci cînd vom fi aderat fără rezerve la adagiul ***nimic nu este mai practic decît o bună teorie***[8]. Atunci cînd, în locul prostiei cu „teoria ca teoria", ne vom fi însușit ce spune B. L. Whorf, se cheamă că am trecut un test decisiv al competenței teoretice. Ca test complementar, e folositor de încercat și „dacă e să vorbim despre realitate, numai Dumnezeu deține realitatea, deci știe cum e realitatea. Oamenii dețin doar hărți despre realitate, mai bune sau mai proaste". În acest sens, orice *tao/ dharma/ methodos*, inclusiv metoda științifică, nu este decît o rețetă de produs hărți (mai) bune. Cu alte cuvinte, orice cunoaștere este teoretică, în sensul că oricare dintre cunoștințele noastre: i. este enunțată ca propoziție; ii. este produsă și asamblată într-un întreg intelectiv dotat cu capacitate de denumire, descriere, explicație și predicție;
- a doua constă în adoptarea unor sensuri precizate protocolar pentru *teorie* și familia lui lingvistică;
- în raport cu diversitatea actuală a sensurilor, susținută inclusiv de case științifice și epistemologice de mare prestigiu, nu cred că cineva mai poate să impună un sens anume, indiferent cît de clar și de rațional ar putea fi acesta. Ca atare, voi folosi și aici soluția convențiilor locale: atunci cînd îl utilizez pe *teorie* și familia sa, mă străduiesc ca tot ceea ce urmează în acest manual să emuleze stipulări pe care le-am introdus ca atare;

---

[8] Formularea îi aparține lingvistului american Benjamin Lee Whorf (1897 – 1941). Pentru o înțelegere mai bogată, vezi, de pildă pe Net, „ipoteza Sapir-Whorf" (engl. *The Sapir-Whorf Hypothesis*).

3.2. Teoria științifică. Ce este o teorie științifică;

- așa cum spuneam, orice cunoaștere este teoretică. Inovația pe care o aduce metoda științifică constă într-un anumit mod de realizare a caracterului teoretic al cunoașterii, deci într-o anumită modalitate a teoretizării, modalitate centrată în *teoria științifică* și rigorile ei. Numim această modalitate *teoretizare științifică*;
- pentru *teoretizarea științifică*, utilizăm ca denumiri (quasi-) echivalente *teoreticitate*, *caracter teoretic*, *angajament teoretic* și *fundamentare teoretică*, observînd că în vorbirea/ scrierea curentă epitetul *științific* este subînțeles. (În limba română utilizăm de predilecție *fundamentare teoretică*; atenție, utilizînd această expresie vom avea grijă să nu o confundăm cu *fundaționismul*, altă resursă centrală a metodei științifice ca paradigmă a cunoașterii de succes, deci cu construirea rațională a cunoașterii pe fundația constatărilor obiectiv adevărate.)
- chiar dacă este incomparabil mai puțin expusă la vorbărie și confuzii decît cuvîntul *teorie* din limba naturală, expresia *teorie științifică* nu întrunește cine-știe-ce unanimitate definițională. Aici dificultățile și divergențele cele mai importante provin din faptul că definirea *teoriei științifice* implică în mod necesar judecăți de valoare foarte exigente: a defini teoria științifică echivalează cu a fixa un set de standarde ale științificității, standarde destinate evaluării teoriilor științifice și deciziilor interteoretice în situațiile de concurență/ rivalitate între două sau mai multe teorii științifice avînd același obiect. Iar fixarea unor standarde ale științificității extrage nu numai opțiuni diferențiate de la un domeniu de cercetare la altul și de la o comunitate științifică la alta, ci și perspective epistemologice diferite;

BCU LIBRARY

- în ceea ce mă privește, prin teorie științifică înțeleg un anumit tip de teorie;
- teoria științifică este una dintre marile inovații pe care le-a adus modernitatea. În sens deplin: i. nu există teorii științifice anterioare modernității; ii. teoriile științifice care se inventează la marginea actuală a modernității tind să inoveze în afara perimetrului de exigențe care formează nucleul definițional al teoriei științifice;
- ca să fie științifică, o teorie trebuie deci să satisfacă exigențele care definesc teoria în sens larg, plus un număr de exigențe specifice. În acest plan general al definirii se poate accepta și ideea că teoriile științifice trebuie să satisfacă exigențele definiționale, oricare ar fi ele, de o manieră semnificativ mai restrictivă decît celelalte tipuri de teorii; este o idee foarte bine prizată intuitiv, atît de savanți, cît și de practicieni;

3.2.1. Exigențele definiționale generale.

Ca orice alt tip de teorie, orice teorie științifică îndeplinește cumulativ următoarele condiții:

- este un construct intelectiv format din propoziții;
- este un construct intelectiv despre ceva. Orice teorie are un *obiect*;
- este un construct intelectiv coerent. În evoluția oricărei teorii, părțile din care ea se compune sînt sau tind să devină mutual compatibile;
- are capacitatea de a produce descrieri, explicații și predicții;

3.2.2. Exigențele definiționale specifice.

Exigențele care diferențiază o teorie științifică de orice alt tipuri de teorie, sînt următoarele:

3.2.2.1.

Teoriilor științifice sînt construite cu *termeni*, pe care și-i definesc în mod explicit, clar și univoc. Nu există derogare de la această exigență. Pentru o teorie deficitară la definirea termenilor se poate pune problema dacă este sau nu este o teorie științifică sau cel puțin problema gradului ei de științificitate;

- cercetările științifice – adică activitățile de cunoaștere prin care producem cunoștințe științifice, în mod esențial descrierea variației variabilelor (sau, este același lucru, măsurarea variabilelor) și testarea ipotezelor – sînt la bază niște operații cu *termeni*;
- cuvintele/ expresiile de bază, adică cele care denumesc variabilele din propozițiile științifice, sînt *termeni* într-o anumită teorie științifică. Propozițiile care exprimă cunoștințe științifice sînt propoziții teoretice în sensul acesta: ele sînt enunțate terminologic;
- *termenii* sînt cuvintele și expresiile, „cărămizile" din care se construiesc teoriile științifice; sau, ceea ce înseamnă cam același lucru, orice teorie științifică are un limbaj propriu;
- caracteristic modernității, fiind educați/ educate încă din școala obligatorie în *metoda științifică*, în mintea oricăruia/ oricăreia dintre noi avem o mulțime de termeni, fiecare făcînd parte dintr-o anumită teorie științifică. Exemple de termeni: masă molară, valență, acid, genom, ecosistem, membrană celulară, alelă, înălțime (e.g. a triunghiului, a trapezului, a cilindrului), curbă directoare, paralelă, segment de dreaptă, impedanță, accelerație (e.g. gravitațională), organ, tensiune arterială, emfizem, sonet, nuvelă, rimă încrucișată, sonată-gen, semiton, gamă, senzație, inteligență, atenție, nupțialitate, grup (social) mic, statut social, atribuire, organizație, *pattern*,

teorie de rang mediu, violență simbolică. Spre deosebire de teoriile științifice, care sînt formate cu termeni, teoriile filosofice sînt formate cu *categorii*; iar teoriile populare sînt formate din *cuvinte și expresii de limbă naturală*;

- teoriile științifice nu sînt formate numai din termeni, așa cum teoriile filosofice nu sînt formate numai din categorii; și unele și celelalte conțin o mulțime de cuvinte și expresii de limbă naturală. În principiu însă, cuvintele și expresiile de limbă naturală prezente într-o teorie științifică sau în una filosofică au în teoriile respective roluri secundare;
- termenii sînt cuvintele sau expresiile cu care denumim variabilele care fac obiectul unei anumite teorii științifice. Sau, sensul este același, termenii sînt niște *etichete verbale* cu care denumim/ sub care identificăm variabilele care fac obiectul unei anumite teorii științifice. În consecință, termenii sînt substantive sau constructe verbale cu rol de substantiv. Predicatele pe care le utilizăm în teoriile științifice, adică verbele din propozițiile științifice, sînt foarte rar termeni;
- ceea ce diferențiază termenii de cuvintele și expresiile de limbă naturală sînt în primă instanță acuratețea și rigoarea. În opoziție cu cuvintele și expresiile de limbă naturală:
  - termenii au un singur sens, sînt univoci. Un termen polisemic, adică cu mai mult de un înțeles, este de principiu o aberație;
  - termenii sînt exclusiv denotativi, nu au conotații. Cînd declarăm că folosim un termen, se subînțelege că îl folosim exact cu sensul din definiția lui și că nimeni nu este autorizat să îi atașeze înțelesuri personale;
- orice abatere de la regulile de mai sus se cheamă utilizare improprie a terminologiei și este o greșeală pe care avem datoria să o vînăm atît la noi cît și la alții/ altele;

- termenii se definesc protocolar. Introducerea unui termen nou într-o teorie științifică se realizează întotdeauna printr-o procedură completă care conține definirea, notificarea și acreditarea. De altfel, cînd învățăm o știință (de fapt, o teorie științifică), primul lucru pe care îl învățăm din ea sînt termenii, iar profesorii noștri încep întotdeauna prin a ne pune să notăm și să învățăm definiții: „copii, prin *pețiol* înțelegem, notați, acea parte a frunzei care ...";
- într-o teorie științifică ce își merită numele, definițiile termenilor trebuie să fie perfect disponibile pentru orice inspecție. Nu există termen care să poată fi scutit de această obligație;
- în ceea ce privește notificarea și mai ales acreditarea, ele sînt întotdeauna susceptibile de a fi deficitare. În mod curent, savanții evită utilizările terminologice improprii botezîndu-și termenii cu etichete terminologice care să nu poată fi confundate cu cuvinte sau cu expresii de limbă naturală. De aceea limbajul științific sună atît de ezoteric pentru profani și nici o persoană minim educată nu produce în mod serios propoziții de genul „am luat prînzul la o *masă molară*";

- funcțiunea de cunoaștere pe care o realizează termenii, fundamentală în metoda științifică, este producția de *fapte*, pe care le mai denumim *date*, *date factuale* sau *date empirice*, adică de propoziții descriptive corect formulate, dotate cu proprietatea de a fi obiectiv adevărate. Această producție se numește *cercetare (științifică) descriptivă* și se realizează prin *măsurare instrumentală*;
- măsurarea instrumentală este posibilă numai pe termeni. (În cuvintele și expresiile de limbă naturală este posibilă numai măsurarea „din ochi", măsurare accesibilă oricărei persoane care stăpînește la un nivel convenabil o limbă naturală.)

- aserțiunea conform căreia în metoda științifică cunoașterea este fundamentată teoretic înseamnă în primul rînd că măsurarea, adică descrierea variației unei variabile, se realizează numai și numai pe baza identificării și denumirii variabilei respective ca termen într-o teorie. Astfel, putem spune că orice măsurare științifică este o măsurare instrumentală, respectiv că orice măsurare științifică este o măsurare teoretică;

- pentru ca un termen să poată realiza cum trebuie funcțiunea de măsurare instrumentală, definiția lui trebuie să îndeplinească următoarele condiții:
  - să distingă variabila pe care o denumește de orice altă variabilă și să o distingă perfect neechivoc; i.i. denumirea unei variabile trebuie să fie: a. unică și exclusivă, în sensul că variabile diferite trebuie să aibă denumiri diferite; b. universală, în sensul că pentru o anumită variabilă denumirea respectivă este utilizată de toată lumea (interesată); c. stabilă, în sensul că schimbarea denumirii unei variabile trebuie să fie excepțională; i.ii. denumirea și definiția sintactică ale oricărui termen trebuie să formeze un gard foarte net, care împrejmuiește numai chestii de același fel și nu lasă să intre chestii de vreun alt fel; dacă ne aflăm în fața unei chestii x, despre care nu știm ce este, iar definiția termenului despre o variabilă V, cu care operăm, nu ne permite să hotărîm repede și fără echivoc dacă x este sau nu este un V, asta înseamnă că respectiva definiție terminologică nu e (suficient de) bună;
  - să aibă atașată variația de principiu a variabilei pe care o denumește/ definește. Adică: ii.i. să ne arate care sînt ipostazele în care putem găsi variabila pe care o

denumește/ definește, ideal să prezinte lista completă a acestor ipostaze, care să fie exclusive, adică clar decelabile una de alta, iar ultima din listă să nu fie „etc."; ii.ii. să ne facă neechivoc inteligibil dacă respectiva variație de principiu este o variație continuă sau discretă, deci dacă variabila pe care o denumește/ definește este o variabilă continuă sau o variabilă discretă;
- variația de principiu trebuie să fie intersectabilă cu ale variații de principiu. În sens elementar, asta înseamnă că din variațiile a două variabile putem face un tabel cu dublă intrare (engl. *crosstab*);

- în ceea ce privește modul în care se definesc termenii, nu se poate spune dacă un tip de definiție este mai bun decît altul. Știm însă că:
  - definițiile ostentive (i.e. prin arătare) nu sînt bune;
  - definițiile sintactice prin gen proxim și diferență specifică acoperă explicit numai condiția i. de mai sus și oferă doar indicații cu privire la variația de principiu (indicații de obicei suficient de exploatabile, în mod special cînd e vorba despre variabile continue, la care definițiile terminologice pot fi livrate direct ca rețete de măsurare; de exemplu *aria triunghiului, intesitatea curentului electric* sau *notorietatea persoanelor publice*);
  - pentru variabilele la care, din diverse motive, nu avem definiții terminologice sau definițiile terminologice disponibile nu acoperă cum trebuie condiția notificării variației de principiu, după 1946 fizica a inventat soluția *definițiilor operaționale*, adică soluția derogatorie a confecționării unei definiții ad-hoc, configurată în mod expres pentru măsurarea instrumentală a variabilelor în cauză;

- fiecare termen se definește într-o teorie, fiecare teorie are termenii ei;
- situația în care sub una și aceeași etichetă terminologică avem, în teorii diferite, aceeași definiție terminologică trebuie considerată ca excepțională. De altfel, privind lucrurile cu o anumită rigoare, de pildă kuhniană, o asemenea situație nici nu ar trebui să se întîmple; asta deoarece, dacă avem două teorii diferite despre același obiect, faptul de a putea transporta termeni dintr-una în alta se ciocnește destul de violent de ideea că ele sînt într-adevăr diferite;
- se poate însă întîmpla să găsim aceeași etichetă terminologică în două sau mai multe teorii, dar fiecare cu propria sa definiție terminologică. Pentru gestiunea acestor situații se recomandă utilizarea formulării *V este termen în teoria cutare*, care înseamnă *îl utilizez pe V în definiția lui ca termen în teoria cutare*;

3.2.2.2.

Ca toate teoriile, teoriile științifice sînt formate din propoziții. Ca în toate teoriile, și în teoriile științifice avem propoziții descriptive, propoziții explicative, propoziții predictive și gramatici. Dar, propozițiile din care sînt formate teoriile științifice diferă în mod sensibil de propozițiile din care sînt formate celelalte tipuri de teorii, mai ales teoriile populare;

3.2.2.2.1. propozițiile descriptive;

- așa cum deja știm, în teoriile științifice cuvintele și expresiile care denumesc variabile sînt termeni, adică beneficiază de definiții clare, univoce și protocolare, definiții care specifică variația de principiu. Propozițiile descriptive ale unei teorii științifice sînt definițiile termenilor din teoria respectivă;

- se poate discuta dacă, în afară de definițiile termenilor săi, o teorie științifică trebuie să conțină și alte tipuri de propoziții descriptive, cu referire expresă la *propozițiile de existență*, în special constatările factuale valide și obiectiv adevărate realizate vreodată pe termenii teorii respective. De exemplu, constatări de genul „tensiunea medie a curentului electric livrat populației din comuna C în ziua Z a fost de 205 volți" sau „numărul mediu de zile însorite în orașul O a fost în ultimii osută de ani de 235". Discuția este importantă pentru a sublinia că:
- o constatare factuală este o propoziție descriptivă științifică numai dacă: i. variabila a cărei variații o descrie este denumită cu un termen; ii. măsurarea din care a rezultat a fost efectuată pe termenul respectiv;
- constatările factuale despre una și aceeași variabilă, dar care au fost făcute prin măsurări pe termeni aparținînd de teorii distincte, trebuie tratate de principiu ca mutual distincte, *voir* mutual incompatibile;

3.2.2.2.2. propozițiile explicative și propozițiile predictive;

- propozițiile explicative și propozițiile explicative dintr-o teorie științifică sînt *legi*. Deci <u>orice propoziție explicativă sau predictivă dintr-o teorie științifică este o *lege*</u>. Atenție, prin *lege* înțelegem aici cu totul altceva decît înțelegem în vorbirea de zi cu zi, unde „lege" este o normă adoptată de o instanță publică autorizată, de pildă parlamentul, și destinată să prescrie anumite comportamente, ale anumitor oameni, în anumite situații (e.g. legea învățămîntului, legea pensiilor, legea salarizării, legea audio-vizualului). Aici numim *lege* orice asociere/ dependență între minimum două variabile, asociere/ dependență care are o minimă

regularitate, regularitate pe care am probat-o cu instrumente omologate ca fiind adevărată pentru o anumită clasă de obiecte, în condiții precizate;

- în acest sens este de exemplu *lege* dependența regulată pe care a descoperit-o Georg Simon Ohm (1789 – 1854) între intensitatea (I), tensiunea (U) și rezistența (R) curentului electric dintr-un circuit, dependență cunoscută sub numele de „legea lui Ohm" și enunțată I = U/ R (adică intensitatea crește sau scade direct proporțional cu tensiunea și invers proporțional cu rezistența). Remarcînd că o *lege* funcționează atît ca sursă de explicații, cît și ca sursă de predicții, vom înțelege de ce miza fundamentală a cercetării științifice o constituie *legile*;
- sînt în aceeași măsură *legi* atît dependențele regulate care sînt adevărate pentru fiecare eveniment în parte dintr-o masă de evenimente, cît și dependențele regulate care sînt adevărate numai ca tendință într-o masă de evenimente, nu și pentru fiecare eveniment în parte. Într-un limbaj ușor demodat, primele se numesc *legi dinamice*, iar celelalte *legi statistice* (atenție, „statistice" și nu „statice", cum tinde „dinamice" să-l creeze ca antonim). În domeniile mai puțin complexe avem de obicei legi dinamice, pe cînd în cele complexe avem legi statistice. Domeniul nostru este caracterizat de legile statistice, practic toate dependențele regulate descoperite pînă acum în sociologie și în celalte științe social-umane fiind legi statistice. Cu observația că, în orice domeniu, adîncirea preciziei măsurătorilor va arăta că dependențele regulate dinamice sînt de fapt regularități statistice; introduc această observație pentru a evidenția și pe această cale că legile statistice nu sînt mai puțin științifice decît legile dinamice. Atenție, gestiunea legilor în activitățile

practice, de pildă în prestațiile profesionale, cere incomparabil mai multă atenție și subtilitate în cazul legilor statistice decît în cazul legilor dinamice;

- în sens gnoseologic/ epistemologic, *legile* au următoarele caracteristici:
  - sînt propoziții terminologice, adică sînt formulate în termenii unei anumite teorii științifice; este vorba despre termeni care definesc variabilele acestor propoziții, de exemplu despre variabila/ variabilele X și variabila O în cazul propozițiilor explicative. Denumirile fiecăreia dintre variabilele unei propoziții științifice explicative sau predictive trebuie să fie termeni într-o teorie. Atenție, denumirile fiecăreia dintre variabilele unei propoziții științifice explicative sau predictive trebuie să fie termeni în una și aceeași teorie. Vom considera ca aberație orice situație în care variabilele unei propoziții explicative sau predictive sînt denumite în termeni aparținînd unor teorii diferite;
  - sînt construite și validate ca *ipoteze*, în baza unor proceduri omologate. Procedura regală de omologare este *metoda experimentului*, dar pentru producerea și validarea de propoziții explicative și predictive științifice utilizăm și alte proceduri omologate, cele pe care ni le pun la dispoziție logica și matematica;
  - sînt *propoziții generale*, nu *propoziții particulare* (și – într-un limbaj mai puțin supravegheat, dar destul de frecvent – nu sînt nici *propoziții concrete*). Cu alte cuvinte, ele sînt propoziții adevărate despre clase de obiecte, nu despre un obiect particular sau altul[9];

[9] Fac o excepție perfect inteligibilă obiectele particulare care, din diverse motive, funcționează în anumite împrejurări de cunoaștere drept clasă de

3.2.2.2.3.

Unele teorii științifice preferă să includă și *gramatici*, deci *reguli metodologice*, cum ar fi de pildă specificații cu privire la standardele de validitate, reguli de inferare/ construcție sau reguli prin care se constituie și se admit propozițiile noi, respectiv reguli cu care se administrează propozițiile existente și se asigură coerența lor mutuală;

3.2.2.3.

Ca orice alt tip de teorie, teoriile științifice nu sînt mulțimi sau colecții de propoziții, ci întreguri structurate. Însă gradul lor de coerență trebuie să fie mult mai mare; în plus, teoriile științifice trebuie să fie notorii sau, cel puțin, explicit notificate atunci cînd le utilizăm; de asemenea, la momentul utilizării ele trebuie să fie formate dintr-un număr de propoziții în principiu finit;

- atunci cînd producem o explicație/ propoziție explicativă în limbă naturală, care ține deci de cunoașterea de-zi-cu-zi, despre teoria populară din spatele ei nu trebuie să știm nici cum și cît este de structurată și nici nu trebuie să o facem explicită; sau, ceea ce este practic același lucru, e suficient ca ea să se afle încrustată în limba naturală pe care o stăpînim, nu trebuie să se afle în raza de conștiință a minții noastre, cu conținuturi pe care să le știm și pe care să fim ținuți/ ținute să le notificăm celor din jur. Însă, atunci cînd producem o propoziție explicativă științifică, deci în termenii unei teorii științifice, sîntem ținuți/ ținute să știm și să putem notifica

obiecte. De exemplu, „radiația cu lungimea de undă de 21 de centimetri din univers" sau „Mihai Eminescu". Despre obiecte de genul *originea radiației cu lungimea de 21 de centimetri din univers* sau despre *originea ideilor literare ale lui Mihai Eminescu* putem construi întregi teorii.

toate propozițiile din teoria respectivă care intervin într-un fel sau altul în producerea explicației pe care o propunem;

- la bază, asigurarea coerenței teoriilor științifice se realizează prin respectarea regulilor de producere, construire și validare pentru fiecare propoziție în parte. Privite în general, aceste reguli – morfologice, sintactice, logice și matematice – sînt niște gramatici. Aceasta înseamnă că nu avem voie să le confundăm cu constatările, i.e. propozițiile de existență, nici cu definițiile terminologice și nici cu legile. În acest sens, o propoziție de forma, să zicem, „3 + 1 = 2" nu este o propoziție de existență falsă, ci o regulă greșită de sintaxă;
- deoarece teoriile științifice sînt mașinării explicativ-predictive integrale, propozițiile unei teorii științifice trebuie să respecte și un set de reguli globale – de coordonare, coerență și compatibilitate mutuală – omologate și explicite și ele; iar acest set este valabil pentru orice teorie științifică. Situația în care fie și o singură propoziție este incompatibilă cu alta, de exemplu pentru că neagă ceva ce în alta se afirmă (cunoscuta regulă a non-contradicției), este de natură să submineze științificitatea întregii teorii, cu trimitere directă la capacitatea ei de a produce explicații și predicții valide. A vîna greșeli de coordonare, coerență și compatibilitate globală este o modalitate importantă a criticii în știință, deci o cale majoră de a contribui la perfecționarea teoriilor științifice și la progresul științei;

3.2.2.4.

Există un acord destul de larg asupra faptului că sînt foarte multe teoriile științifice care își au originea în intuiții și alte materiale intelective din registrul teoriilor populare, ba chiar asupra ideii că la originea multora dintre teoriilor științifice, poate a tuturor, se

află cîte un incident biografic, adică din viața autorilor. Între altele, foarte important pentru cercetările noastre, asta înseamnă că se întîmplă suficient de des ca, în prima lor versiune, obiectivele și ipotezele unei cercetări științifice să ne vină în minte ca propoziții de limbă naturală, deci neterminologice, iar ca să le facem științifice să fie nevoie să le „traducem", adică să le reformulăm și să le echivalăm în termenii unei teorii științifice;

4. Resursele metodei științifice ca paradigmă a cunoașterii de succes: fundaționismul

4.1. Construirea edificiului cunoașterii pe fundația constatărilor factuale;

- o caracteristică distinctivă a epocii moderne sînt numeroasele crize ale cunoașterii, în care cunoștințe, inclusiv teorii întregi, care păreau definitive au fost dovedite ca adevărate în mod parțial, adevărate exagerat de aproximativ sau de-a dreptul eronate;
- *fundaționismul* este soluția inovatoare pe care metoda științifică o aduce la problema contestării eficace a produselor de cunoaștere;
- în tradiția raționalității și transparenței procedurale dezvoltată de *methodos*-ul Greciei antice, metoda științifică inventează și valorifică premisa că nu toate cunoștințele sînt în egală măsură friabile;
- în această premisă, fundaționismul constă în ideea construirii etajate a cunoașterii, după cum urmează:
  - ca fundament și ca „materie primă" punem cunoștințele cel mai simple, produse prin operații de cunoaștere elementare și, din aceste motive, necontestabile sau foarte greu de contestat;

- cunoștințele de ordin superior le producem pe această fundație/ din această materie primă, prin operații de cunoaștere raționale, necesarmente complexe, în special cele pe care ni le oferă logica și matematica;

4.1.1. Cunoștințele de la baza cunoașterii, fundația acesteia, sînt constatările; ele se mai numesc și fapte, fapte de observație, date, date factuale, date empirice sau probe empirice;

- aceste *date factuale* sînt propoziții cu predicate descriptive, deci în gama generică *ce este asta și cum este asta*;
- propozițiile care exprimă date factuale trebuie să satisfacă următorul set de condiții:
  - sînt corect formate gramatical, simple și clare;
  - sînt teoretice (mai exact, terminologice);
  - sînt empirice, adică realizate în baza interacțiunii perceptive a subiectului cunoscător cu obiectul descrierii;
  - sînt realizate prin măsurare instrumentală;
  - sînt adevărate în mod obiectiv;

- operațiile de cunoaștere prin care producem *date factuale* sînt centrate în metoda observației. Ele constau în descrieri numerice ale ipostazelor în care se manifestă variabilele (i.e. variația acestora) care fac obiectul unei cercetări;
- orice cercetare științifică este la bază o cercetare descriptivă, în sensul că orice cercetare științifică produce sau produce și valorifică un ansamblu de *date factuale*;

4.1.2. Cunoștințele de ordin superior, construite pe fundația datelor factuale sînt explicațiile și predicțiile;

- explicațiile și predicțiile sînt propoziții cu minimum două variabile, propoziții al căror predicat „explică", respectiv

„prezice" dependența sau ne-dependența dintre variațiile celor două variabile. Generic, ele vin pe întrebarea *de ce*;

- explicațiile și predicțiile se realizează la marginea cunoașterii deja existente, valorificînd cunoașterea deja existentă;
- în acest sens,
  - explicațiile și predicțiile sînt la început ipoteze, adică propoziții explicative, respectiv predictive a căror valoare de adevăr este necunoscută și urmează să fie determinată;
  - „materia primă" din care se confecționează explicațiile și predicțiile sînt datele factuale, deci propozițiile care descriu variația variabilelor pe care acestea le conțin;
  - determinarea valorii de adevăr a ipotezelor se realizează prin metoda experimentului;

4.2. Condiția adevărului obiectiv al constatărilor factuale;

- proprietatea centrală a propozițiilor descriptive pe care metoda științifică le pune ca fundație este proprietatea v. de mai sus, și anume condiția ca ele să fie adevărate dincolo de orice îndoială, celelalte proprietăți fiind modalități prin care o asigurăm pe aceasta. Gestiunea acestei proprietăți ca problemă epistemologică și de pragmatică a cercetării științifice se realizează în metoda științifică sub o denumire specială, și anume *obiectivitatea*. În metoda științifică, constatările de la care pornim trebuie să fie *adevărate în mod obiectiv*;
- atenție, la MTCS (și, în general, în epistemologie) prin *obiectivitate* înțelegem altceva decît în vorbirea de zi cu zi. În vorbirea de zi cu zi folosim acest cuvînt despre persoane, și anume despre un anumit fel în care cineva judecă faptele cuiva, adică fără părtinire, echidistant, corect. În vorbirea

de zi cu zi, antonimul lui *obiectiv* este *subiectiv*: cineva este subiectiv atunci cînd judecă faptele cuiva în mod părtinitor, incorect. La MTCS folosim cuvîntul *obiectivitate* numai în legătură cu propozițiile descriptive, mai exact pentru a denumi, produce și evalua proprietatea propozițiilor descriptive de a fi adevărate. Sub denumirea de *obiectivitate*, metoda științifică pune strategia de cunoaștere prin care producem și garantăm propoziții descriptive (*fapte*) demne de încredere;

4.2.1. Definiția adevărului obiectiv, adică ce înseamnă obiectivitatea și cum o gestionăm ca strategie de cunoaștere, s-a schimbat în mod substanțial de-a lungul epocii moderne;

4.2.1.1.

În perioada de glorie a modernității și metodei științifice, adevărul obiectiv avea un înțeles foarte exigent, și anume proprietatea propozițiilor descriptive adevărate de a reflecta cu o acuratețe fără de cusur realitatea la care se referă;

- este vorba despre versiunile tari ale *realismului epistemologic*, în care putem recunoaște culminații ale *teoriei adevărului-corespondență* a lui Aristotel (384 – 322 î. Ch.), și cărora epistemologia ultimului secol le-a evidențiat cu prisosință deficiențele, scoțînd aceste versiuni din circulația intelectuală cît-de-cît elevată. Ca să-ți poți da seama cît de bine se potrivește o propoziție pe „realitatea" pe care o descrie, ar trebui să te afli într-o lume specială, situată atît în afara lumii propozițiilor, cît și în afara lumii realităților; ceea ce evident nu poate decît Atotputernicul;
- atenție însă, experiența ne arată că în culturile populare, inclusiv în mintea clienților noștri și a publicurilor noastre,

realismul epistemologic domină în continuare, și anume în versiunile lui cele mai tari. Foarte probabil, acesta este un efect colateral al inerției ce caracterizează sistemele de învățămînt și nu ar trebui să ne prea mire dacă am sesiza această dominație chiar și în propria noastră minte. În prestațiile noastre profesionale este foarte important să calculăm cu această situație, cu atît mai mult pentru că ea este cît se poate de intuitivă, deci de promptă, de greu de autosesizat, deci de ne-negociabilă;

4.2.1.2.

Între timp metoda științifică și-a repliat ideea de adevăr obiectiv pe poziții mai puțin ambițioase și incomparabil mai fiabile. Astăzi:

- în sensul cel mai tare, adevărul obiectiv constă în *reproductibilitatea de principiu a constatărilor*, denumită și *replicabilitate*: despre același obiect al descrierii și în aceleași condiții, observatori diferiți ar trebui să obțină aceleași constatări. Vom admite drept obiectiv adevărată propoziția descriptivă bine formată pentru care putem arăta, cel puțin în principiu, că satisface exigența reproductibilității și cum anume o satisface;
- sensul cel mai slab dintre cele suficient de larg acceptate este *acordul asupra faptelor*. Vom admite drept obiectiv adevărată propoziția descriptivă bine formată despre care putem arăta că toate părțile interesate în demersul de cunoaștere din care propoziția respectivă face parte sînt de acord cu ceea ce se constată în propoziția respectivă[10]. Acest sens

[10] E ceva ce seamănă izbitor cu procedura proceselor judiciare: pentru ca judecătorul să se poată pronunța, este nevoie ca în prealabil acuzarea și apărarea să ajungă la acordul deplin asupra faptelor; judecătorul interpretează faptele după cum îi dictează competența și conștiința, dar faptele pe care le interpretează sînt acelea pe care atît acuzarea cît și apărarea le-au admis în mod

este practicat chiar și în ceea ce numim științe mature, de predilecție cu obiectele de cunoaștere situate în zonele de frontieră ale acestor științe. Dar el este foarte caracteristic rulării metodei științifice la noi, în sociologie, ca și în celelalte științe social-umane.

5. Metoda științifică în sociologie

- ca să nuanțez cît trebuie fără să mă terminologizez și să lungesc vorba, o să spun că *metoda științifică* se potrivește cu sociologia și cercetările sociologice cam cum zicea Stalin că se potrivește socialismul cu Polonia: ca șeaua pe vacă. (Iar în contextul revoluțiilor paradigmatice amorsate de post-modernitate, nu este deloc exclus ca sociologia și, în general, științele social-umane să joace în raport cu *metoda științifică* rolul pe care l-a jucat Polonia în raport cu socialismul.)

- problema este că pur și simplu nu există o paradigmă a cunoașterii de succes alternativă la metoda științifică și capabilă să susțină sociologia ca profesie și practică profesională;
- cum s-ar zice, sîntem condamnați la metoda științifică. Dar, pentru a ne-o face (mai) pe măsură și pentru a-i putea valorifica astfel resursele de paradigmă a cunoașterii de succes, noi sociologii nu utilizăm *metoda științifică* chiar așa cum este utilizată în științele naturii, cele pe și pentru care ea fost

---

neechivoc și simetric ca fiind adevărate. În registrul subtilităților sociologice, vă invit să meditați cît de întîmplătoare sau de neîntîmplătoare este această asemănare procedurală dintre metoda științifică și administrarea justiției, atît timp cît aceasta din urmă precede metoda științifică cu minimum cinsprezece secole de practică societală generalizată. Nu sînt primul care să considere că la originea euristică a metodei științifice se află analogia, destul de unu-la-unu, cu rețeta judiciară de administrare a dreptății.

inventată; ci prin dezvoltarea, în registrul ei paradigmatic de fond, a unui număr de derogări, adaptări, condiționări și de soluții alternative;

- ceea ce avem de învățat la MTCS este să utilizăm cum trebuie derogările, adaptările, condiționările și soluțiile alternative dezvoltate pînă acum. De altfel, în diferite versiuni de selectare și de organizare, ele formează conținutul de fapt al manualelor de MTCS;
- ceea ce avem de asemenea de învățat la MTCS este atitudinea de a ne menține pregătiți/ pregătite pentru derogările, adaptările, condiționările și soluțiile alternative care urmează să fie inventate;
- totodată, în meseria de sociolog, competența de a produce noi înșine astfel de derogări, adaptări, condiționări și soluții alternative este un standard normal și curent. Aceasta deoarece, aproape fără excepție, cercetările sociologice sînt unicate. Cu ocazia fiecăreia dintre cercetările noastre ne aflăm în situația de a reinventa registrul de fond al metodei științifice în aplicații adecvate la obiectivele, universul și resursele cercetării respective;

5.1. Strategii de abordare a dificultăților metodei științifice în sociologie;

- după cum știm, sociologia s-a născut din ideea lui Auguste Comte (de fapt, Isidore Auguste Marie François Xavier Comte, 1794 – 1859) de a extinde paradigma *metoda științifică* de la obiectele naturale pentru care a fost inventată, la alte obiecte, cele „sociale". Pentru Compte, sociologia este, textual, „fizica socială", știința care se naște din aplicarea, prin analogie directă!, a *metodei științifice* pe un obiect

de cunoaștere identificat ca în științele naturii și denumit generic *fapt social*;

- deși calea deschisă de Compte este urmată și dezvoltată pînă în zilele noastre – cu numeroase varietăți, încadrate de obicei sub denumirea de pozitivism și, mai apoi, de neopozitivism –, ea este concurată de diverse căi divergente, inclusiv de unele care neagă frontal însăși posibilitatea unei științe despre oameni și societate în definiția și standardele *metodei științifice*;
- indiferent însă în care parte alegem să ne plasăm, va trebui să admitem că orice cercetare sociologică se află în raporturi dificultuoase cu standardele de științificitate așa cum sînt definite în *metoda științifică*. Cercetările sociologice prezintă derogări sistematice de la rularea resurselor și regulilor metodei științifice, începînd cu fundamentarea teoretică și terminînd cu tehnologia specifică și unitară a producției de cunoștințe. Iar produsele de cunoaștere pe care le obținem din cercetările sociologice pot fi oricînd privite cu neîncredere dacă le raportăm la standardele cu care sînt definite cunoștiințele științifice în științele naturii;

- deși poate părea paradoxală, consecința este că pentru noi valorificarea resurselor metodei științifice constă în gestiunea inteligentă a dificultăților aplicării ei în sociologie (și, în general, în domeniul social-uman). Cu alte cuvinte, pentru noi problema este cum să ne punem la dispoziție resursele metodei științifice ca rețetă a cunoașterii de succes fără să activăm în mod negestionabil dificultățile aplicării ei în domeniul nostru. Pentru a putea înțelege cum rezolvăm această problemă în termeni de misiune, deci ca derogări, adaptări, condiționări și soluții alternative, avem mai întîi

de înțeles cum poate fi ea abordată în termeni de viziune, deci ca strategie. Avem mai multe strategii în această chestiune, le vom vedea în continuare pe cele situate la extreme;

5.1.1. Strategia, să-i spunem, modernistă;

- vine în tradiția Compte și extrage însăși legitimitatea sociologiei din caracterul ei științific pur și dur, adică din obediența ei necondiționată față de regulile și rigorile *metodei științifice*. Cînd sînt recunoscute, dificutățile sînt atribuite sociologiei, și anume ca deficite de științificitate ale acesteia, deficite contextuale, temporare și corigibile în mod incrementativ, i.e. cu pași mici și tenace; sau, cum ar zice Kuhn, prin evoluție ca știință normală, nu prin revoluție științifică. Pe vremea cînd eram student, în prima jumătate a anilor 1970, profesorii noștri încă ne mai învățau că, născută două secole mai tîrziu decît științele naturii și, colac peste pupăză, zăpăcită de intoxicațiile ideologice pe care le-a suportat pe parcurs, sociologia se află în pubertate/ adolescență; dar că deja a luat drumul larg al maturizării, deci că pînă la urmă și nu chiar exagerat de departe în viitor va deveni propriu-zis și complet științifică;
- ca principiu de gestiune a practicii de cercetare, în această strategie avem strădania optimistă, necenzurată de vreo urmă de scepticism: cu ocazia fiecărei cercetări, ne vom strădui să îndeplinim cît mai riguros principiile și regulile metodei științifice, făcînd importuri cît mai directe și mai încrezătoare din metodologia cercetărilor din științele mature. Treaba noastră este să apărăm în mod tenace și în ochii tuturor caracterul științific deplin al sociologiei, al cercetărilor sociologice și al profesiei noastre, arătînd că el este juvenil numai punctual și numai temporar;

5.1.1.1. avantaje;

- indiferent cît de la vîrful nasului și de oportunistă ne poate părea invenția lui Compte (mie așa mi se pare), se cuvine să înțelegem că ea ne-a așezat la masa succesului cunoașterii ca succes public așa cum îl definește epoca modernă. Avantajul esențial este deci că, supunîndu-ne rigorilor *metodei științifice* ca rețetă a cunoașterii de succes, cu profesia de sociolog avem loc pe piața muncii și a prestațiilor profesionale. Atîta vreme cît lumea în care ne cîștigăm banii și gloria este în mod funciar o provincie a epocii moderne, iar post-modernitatea nu pare mai mult decît o tematizare ideologică a frustrării intelectuale, ar fi mai mult decît neînțelept să nu luăm în calcul că:

5.1.1.1.1.

Metoda științifică este bun public, și anume singurul limbaj al cunoașterii de succes pe care societatea modernă îl acreditează și vehiculează ca atare în mod instituțional;

- sînt cel puțin două secole de cînd școala obligatorie și toate celelalte forme de învățămînt laic autorizate de stat ne inculcă metoda științifică, generalizînd-o astfel, pentru oricare persoană educată, ca *pattern* al cunoașterii de succes. Chiar dacă acceptăm că trăim într-o altă epocă, și anume în post-modernitate, efectele acestei inculcări intensive, îndelungate și generalizate nu au cum să se evapore brusc și de la sine. Iar școala actuală nu numai că nu vehiculează vreo paradigmă alternativă, dar nu a încetat în niciun fel să ne instaleze în minte, tuturor, *metoda științifică*. În consecință:
  - majoritatea zdrobitoare a clienților și beneficiarilor noștri nu cunoaște și nu admite ca atare un alt limbaj al cunoașterii de succes decît cel al paradigmei pe care o numim *metoda științifică*;

- metoda științifică formează baza de operare și de comunicare pe care o împărtășim cu clienții, angajatorii, subiecții, publicurile, deci cu toate categoriile de beneficiari ai prestațiilor noastre profesionale;

5.1.1.1.2.

Metoda științifică, unul dintre pilonii ideologici ai societății moderne, este cosubstanțială cu profesionalismul, pilonul pereche al acesteia. Dacă am utiliza alte rețete și alte limbaje ale cunoașterii de succes decît metoda științifică, am deveni pur și simplu neinteligibili în termeni de profesionalism pentru clienții și publicurile noastre, deci nefrecventabili și neplătibili ca furnizori de prestații profesionalmente legitime;

- a alege o altă paradigmă de cunoaștere ca modalitate a prestațiilor noastre profesionale – de pildă una religioasă, filosofică sau artistică – ne-ar scoate automat din însăși ideea de profesionalism;

5.1.1.2. Dezavantaje;

- dezavantajul generic al strategiei moderniste este că nu are decît un singur avantaj, cel enunțat mai sus;

5.1.2. Strategia, să-i spunem, post-modernistă;

- mai recent, dar cu rădăcini adînci în istoria gîndirii despre oameni și societate, s-a născut și progresează ideea că există o nepotrivire – flagrantă, paradigmatică, deci ireductibilă – între metoda științifică și sociologie. În această idee, dificultățile de științificitate ale cercetărilor noastre sînt cronice și neremediabile prin procese de optimizare în gama științei normale, deoarece ele își au originea în limitele intrinseci ale metodei științifice ca paradigmă,

nu în indisponibilități conjuncturale ale sociologilor și sociologiei;

- este recuzat întregul eșafodaj paradigmatic al metodei științifice, începînd cu fundamentul ei axiologic. Dar ideea de bază este că metoda științifică este mult prea limitată pentru a face față complexității „obiectelor" de care se ocupă sociologii. Mai analitic:
  - prin însăși natura ei, metoda științifică este simplificare, și anume o întreagă tehnologie a reducerii complexității și a punerii obiectelor cercetării (deci a naturii) sub control. Or, prin însăși natura lor, „obiectele" noastre pretind o cunoaștere complexă, subtilă și sofisticată, montată într-o întreagă etică a complexității;
  - dacă ascult de metoda științifică și mă supun ei ca tehnologie a simplificării, nu pot, nu am cum să obțin cunoștințele sigure și clare care se obțin în științele mature cu această tehnologie; tot ceea ce pot obține sînt doar imitații, niște derogări mai mult sau mai puțin corupte de la alura cunoștințelor științifice veritabile, cele din științele naturii. Iar dacă ascult de complexitatea „obiectelor" cu care mă ocup eu ca sociolog (psiholog, antropolog etc.), obțin situații de cunoaștere și cunoștințe care nu seamănă deloc cu situațiile de cunoaștere și cunoștințele științifice;

- soluția este ceea ce Kuhn ar numi în sens deplin o revoluție științifică: evacuarea metodei științifice din sociologie și înlocuirea ei cu o paradigmă a cunoașterii de succes adecvată atît „obiectelor" sociologiei cît și valorilor epocii în care trăim, adică post-modernitatea, o paradigmă centrată pe

discursul intelectual al eticii complexității. În sociologie și în celelalte științe social-umane, speranța cea mai recentă și mai larg prizată a acestei noi paradigme poartă numele generic de *cercetare calitativă*;

5.1.2.1. Avantaje;

5.1.2.1.1.

Strategia post-modernistă nu prea prezintă avantaje clare și directe, valorificabile ca atare în cercetarea sociologică și, de aici, în prestațiile noastre profesionale. În ceea ce numim – de altfel destul de manelistic, așa cum voi arăta în continuare – *cercetare calitativă*, se dezvoltă însă anumite tehnicalități cu care putem susține și colora mai subtil și mai productiv cercetările noastre uzuale, deci științifice;

5.1.2.1.2.

Avantajele esențiale sînt efectele structurante pe care ea le poate avea asupra minții, atitudinii și stilului intelectual. Strategia post-modernistă este eminamente deconstrucție, deci o strategie critică, iar efectele ei asupra noastră sînt potențiale: ele nu se produc de la sine, ci numai dacă ne însușim poziția – meta-științifică și de mare ostilitate – din care ea atacă metoda științifică și modernitatea. Avem astfel oportunitatea de a deveni mai cultivați, mai subtili, mai creativi, mai responsabili; pe scurt, sociologi mai de secol XXI;

5.1.2.2. Dezavantaje

5.1.2.2.1.

Dezavantajul esențial este că în strategia post-modernistă nu avem ce mînca. Cu produsele de cunoaștere pe care le obținem ca

sociologi post-moderni putem cîștiga glorie, adică aprecierea altor intelectuali post-moderni; problema e de unde ne cîștigăm banii;

5.1.2.2.2.

Ceea ce strategia post-modernistă a născut pînă acum ca paradigmă alternativă la metoda științifică, și anume *cercetarea calitativă*, este o promisiune, și asta în cel mai fericit caz. Metodologic vorbind, ea nu conține adaptări, condiționări și soluții alternative suficient de eficace pentru a produce stocurile de cunoștiințe de care avem nevoie pentru susținerea prestațiilor noastre profesionale. Conține în schimb o mulțime de oportunități ca să producem aiureli, aiureli pe care să le botezăm „calitative" numai pentru a le salva de la coșul de gunoi, acolo unde le este de fapt locul, deoarece nu satisfac exigențe minimale ale metodei științifice;

- am o mulțime de lucruri rele de spus despre „cercetarea calitativă"[11]; ele sînt sintetizate chiar de titlul studiului la care trimit – „cercetare calitativă + cercetare cantitativă = epistemologie de manele". Nu mă pot împiedica să constat că au ajuns la idei similare și alți sociologi, persoane incomparabil mai echilibrate în formulări și mai cumpănite în judecată decît mine, de exemplu profesorul Traian Rotariu[12];
  - în esență, susțin că de la denumire la majoritatea conținuturilor de pînă acum, „cercetarea calitativă" este o casă a ororilor, construită pe incultură epistemologică

[11] Pot fi găsite în ONUȚ, Gheorghe, *Cercetare calitativă + cercetare cantitativă = epistemologie de manele*, în vol. „Colocviul internațional de științe sociale ACUM 2009", Editura Universității „Transilvania", Brașov, 2009, p. 383-388.

[12] Vezi ROTARIU, Traian, *Cîteva observații în legătură cu utilizarea termenilor de „calitativ" și „cantitativ" în literatura metodologică din științele sociale*, în vol. „Colocviul internațional de științe sociale ACUM 2009", ed. cit., p. 343-351.

și pe autoindulgență. Pentru aceste susțineri, vă rog să nu mă băgați în războiul dintre „cantitativiști" și „calitativiști", deoarece chiar acest mod de a denumi lucrurile nu este decît o ilustrare a aceleiași epistemologii de manele: binomul „cantitativiști *versus* calitativiști" face parte din colecția de aiureli produsă și arborată identitar de adoratorii „cercetării calitative";

- denumirea de „cercetare calitativă" are exact aceeași natură cu izmeneala de babă analfabetă care crede că „nasturi de cap" e o formulă mai adecvată decît „bumbi de cap". Ea nu este însă numai incultă, ci și perfect abuzivă. În acest sens, subliniez că antonimul la „calitativ" nu este „cantitativ", ci „științific". Cu un pic de onestitate și cu o incultură mai puțin crasă, formularea „cercetare calitativă *versus* cercetare cantitativă" ar trebui scrisă „cercetare ne-, non- sau contra-științifică *versus* cercetare științifică". Sau, pentru a liniști toate pudorile „calitativiștilor", „cercetare ^&%$#* *versus* cercetare științifică", unde ^&%$#* poate fi înlocuit cu orice expresie grafică sau sonoră care ne poate trece prin minte. E foarte penibil de înțeles de ce să folosim neapărat epitetul „calitativă" cînd, în spiritul strategiei post-moderniste, ar fi trebui să spunem „cercetare contra-științifică", adică o rețetă de produs cunoaștere de succes care se delimitează cu maximă ostilitate de rețeta cunoscută sub denumirea *metodă științifică*. „Calitativiștii" vor să arate că fac cu totul altceva decît „cercetare științifică", dar nu vor să-și atragă riscurile conotative, uriașe și devastatoare în lumea nostră, de a-și denumi cercetările așa cum ele sînt de fapt, și anume ne-, non- sau contra-științifice; asta pot să înțeleg. Nu înțeleg de ce au ales exact denumirea

de „calitative" și nu o denumire potrivită cu subtilitatea asumată, indiferent de riscurile conotative; de pildă, pe cea de „cunoaștere descalificată". După cum nu înțeleg de ce îi joacă atît de ne-onest conotațiile; pentru că, e foarte clar, de registrul denotativ al lui „calitativ", respectiv „cantitativ" nici nu vor să audă;

– eu nu spun că „cercetarea calitativă" nu poate fi o speranță paradigmatică, deci că nu este posibil să conțină sîmburii unei revoluții în știință, poate chiar în întreaga cunoaștere. Eu spun că ea nu este o speranță gestionabilă în termenii succesului profesional ca sociolog, în niciun caz ca sociolog practician. Iau situația cea mai favorabilă cu putință: presupunem că sub expresia „cercetare calitativă" se află, deja constituită, o paradigmă alternativă la metoda științifică și că această paradigmă se potrivește cu sociologia mai bine decît metoda științifică. Problema care se pune este cine și cîți sînt clienții disponibili – în termeni reali, nu în fantezii de serai universitar – pentru cercetări calitative și pentru prestații profesionale susținute de astfel de cercetări. Nu murim, intelectuali de super-clasă, de foame?

– sînt nevoit să insist atît de mult și atît de agresiv asupra *cercetării calitative* deoarece contextul ei vă expune, stimați studenți, la riscuri excepțional de primejdioase. Știu că majoritatea dintre voi veniți la sociologie pe o idee, cum să-i zic, literar-artistică; în sensul că ați ales sociologia pentru că, între altele, credeți că „nu le aveți" cu matematica. De aici este iminent să vă treacă prin cap că voi o să vă faceți sociologi ca deștepții interesanți, deci „calitativiști", nu ca proștii banali, deci „cantitativiști". Vă somez să vă gîndiți încă o dată: optînd pentru „calitativ" nu optați pentru ceva „de calitate", ceva creativ și fain, ceva fără obositoarele și nasoalele

cifre, ci optați împotriva metodei științifice. Iar în lumea în care trăim, optînd împotriva metodei științifice fără să aveți o sursă de bani independentă de activitatea voastră în calitate de „calitativiști", optați de fapt pentru munci de rahat, pentru o carieră de rahat și pentru o viață pe măsură. Atenție, nu e de glumă;

5.2. Condiționalități și resurse continue pentru gestiunea limitelor metodei științifice în sociologie;

- în plan intelectual, opțiunea între stategia modernistă și cea post-modernistă nu este de fapt o opțiune: astăzi este evident că, oricît l-am iubi pe *grand-grand-père* Auguste, fondatorele nostru, și pe descendenții săi, utilizînd *metoda științifică* în cercetările sociologice e cumva ca și cum am utiliza un stîlp de curent pe post brad de crăciun. Mai mult, e din ce în ce mai clar că în vremea noastră metoda științifică este o paradigmă epuizată în general, între altele pentru că e binișor defazată față de stilul intelectualilor mai de soi din epoca noastră;
- în planul practicii noastre profesionale, lucrurile stau din păcate cu totul altfel: deși metoda științifică nu face față complexității cercetărilor și prestațiilor sociologice, ba dă și semne generale de obsolescență, nu avem cu ce să o înlocuim. Cum s-ar zice, n-ar fi rău ca trecutul să dispară cît mai repede și mai complet, dar iată că viitorul nu rușește să-l înlocuiască suficient de prompt și de eficace. Ne putem plînge că avem ghinionul de a trăi vremuri interesante, vorba unui vestit proverb chinez, dar sîntem sub vremi, vorba cronicarului;
- concluzia este neechivocă: *faut de mieux*, rămînem la metoda științifică. Iar pentru a restrînge dezavantajele – periclitante,

după cum ne putem da seama – ale acestei situații, vom identifica, inventa și pune în operă în mod continuu, atît în ceea ce privește evoluția noastră intelectuală cît și cu ocazia fiecăreia dintre cercetările și prestațiile noastre, un număr de condiționalități și resurse inteligente;

- vorbesc aici despre condiționalități și resurse generale, legate de calitatea condiției noastre de intelectuali, de anvergura, profunzimea, coerența și subtilitatea culturii noastre generale. Ideea este ca pe această cale să ne extragem din paradigma *metoda științifică*, astfel încît să o putem vedea din exterior și de deasupra;
- pe de o parte, „obiectele" cercetărilor și prestațiilor noastre profesionale sînt ultracomplexe, cele mai complexe din grădina lui Dumnezeu, și cele mai delicate sub aspect etic; pe de cealaltă, *metoda științifică*, paradigma de cunoaștere pe care sîntem nevoiți să o folosim, este cum este – stîlp de curent pe post de brad de crăciun. Gestiunea dibace a acestei situații cere mult mai mult decît o competență profesională, cere o minte specială, mai mare și mai articulată, foarte asemănătoare cu mintea de filosof. În mod esențial vorbim despre capacitatea minții noastre de a conștientiza și gestiona cu sagacitate limite inevitabile în oricare dintre demersurile noastre profesionale;
- oricine poate observa că un medic, un jurist, un economist sau un inginer cultivat, bine construit ca intelectual, este un medic, respectiv un jurist, un economist sau un inginer semnificativ mai bun decît unul restrîns la competența sa profesională; performanțele excepționale în exercitarea oricărei profesii, sau cel puțin a profesiilor intelectuale, par să fie într-adevăr condiționate de cultura generală a titularului.

Ei bine, la sociolog cultura generală nu este doar un ameliorator și nici doar o resursă a excepționalității, ci condiția normalității însăși, a oricărui sociolog și a oricăreia dintre prestațiile noastre profesionale. Indiferent cît de mare ar fi valoarea sa profesională, un sociolog incult nu este mai mult decît o slugă, cîinele de pază al capitalismului, pentru a relua sloganul pe care studenții parizieni revoltați în primăvara lui 1968 îl scrijeleau pe zidurile Sorbonei. Iar o prestație sociologică neguvernată de autonomia intelectuală nu este mai mult decît o idealizare a coerciției și a corolarului ei, supunerea;

- spunînd cele de mai sus, ar fi de mirare să nu se vadă că nu mă pot sustrage stilului intelectual și valorilor proprii generației mele, cu inevitabilele ei marcaje hippie și rock-and-roll. Dar, în ordinea practicii noastre profesionale, nu spun nimic ieșit din comun: toată lumea se așteaptă ca sociologii să fie (mai) deștepți; cel puțin în sensul că un sociolog care se uită din unghiul din care se uită toată lumea și, în consecință, debitează banalități este perceput ca o contradicție în termeni;
- ceea ce urmează în finalul acestui capitol nu sînt descriptori ai „minții de filosof", ci incitări. Mai exact, exemplificări incitative de direcții din care mintea noastră să poată extrage condiționalități și resurse de profunzime pentru strategia intelectuală în care vom restrînge dezavantajele de a ne folosi de *metoda științifică*;

5.2.1.

Ne vom menține cît se poate de deschiși și de receptivi la ideea că lumea în care trăim este pe cale să nască o revoluție paradigmatică, adică înlocuirea *metodei științifice* cu o altă paradigmă

a cunoașterii de succes. Ne vom închipui că este foarte posibil ca noua paradigmă să fie atît de radical nouă încît să atace nu numai rețeta cunoașterii de succes, ci însăși ideea de cunoaștere de succes (între altele, asta ar explica de ce se naște atît de greu);

- știind că o paradigmă are la bază un set de valori extracognitive, morale în primul rînd, nu vom înceta să ne întrebăm dacă lumea în care trăim, unele comunități sau unele persoane din ea, inovează în acest plan axiologic. De exemplu, în comparație cu generațiile anterioare, a mea inclusiv, generația voastră cuprinde mult mai multe persoane care resping principiul axiologic, fundamental pentru modernitate, că omul este stăpînul naturii și deci că se poate purta cu aceasta cum poftește. Se adună în vreun fel aceste persoane între ele, propun ele un alt principiu axiologic decît stăpînirea? Ne putem aștepta să reinventați lumea și temeiurile ei? Am mari așteptări de la faptul că nu mai vreți să trăiți ca mine, *slouching to Gomora*, că vă irită și vă îngrijorează lipsa mea de grijă pentru lumea, inclusiv pentru natura, pe care vi-o las, că nu schimb în conduita mea ceea ce – efectiv, indiferent cît ar fi de minor – aș putea schimba;

- chiar dacă noua paradigmă nu a venit încă sau nu o putem încă recunoaște, vom scana continuu stilul intelectual și producția culturală ale vremii noastre pentru a identifica semințele noii paradigme. Vom fi receptivi la ideea că aceste semințe se pot afla în *cercetarea calitativă*, dar nu ne vom limita în niciun caz scanarea la aceasta. Nu vom ignora poezia, literatura în general, arta și mai în general, experimentările creative de orice natură ar fi ele și mai ales nemulțumirile;

5.2.2.

Sub aspectul tehnicii intelective, capacitatea noastră de a inventa și folosi astfel de condiționalități și resurse este direct proporțională cu competența noastră în epistemologie și etică;

- pentru a putea identifica, evalua și gestiona limitele *metodei științifice* în cîmpul cercetărilor și prestațiilor noastre profesionale, trebuie să învățăm și să știm epistemologie și etică, și anume la nivelul la care:
- ne instalăm și perfecționăm în minte o *poliție etico-epistemologică* proprie. Misiunea ei este să ne scutească de a da în gropi, să ne scutească de a le descoperi doar *post-factum*, ca să nu putem dormi nopțile de după prestațiile noastre profesionale. Cînd Claudia, patrușopt de ani, divorțată, mamă a doi copii studenți, este concediată în baza evaluării staff-ului managerial pe care am făcut-o eu, ca să pot dormi liniștit în noaptea de după, validitatea și fidelitatea evaluării mele cer competență etico-epistemologică. Și nu doar tehnicalitățile izolate despre validitate și fidelitate pe care le avem de învățat de obicei, tehnicalități abstracte și greu de priceput, și pe care, în consecință, le gestionăm în practica profesională ca neimportante și facultative;
- ne putem folosi cu naturalețe de cele două etaje/ viteze pe care, în principiu, le avem în plus față de cele pe care le are majoritatea celorlalți profesioniști. Și anume *gîndirea-despre-gîndirea-despre-gîndirea-dinaintea-acțiunii*, respectiv *gîndirea-despre-gîndirea-despre-gîndirea-în-acțiune*;

5.2.3.

Vom asuma drept scandalizatoare la modul personal preferința epistemologiei secolului XX de a se construi preponderent pe problematici din științele naturii;

- vom porni de la a observa că această preferință vine din: i. vanitatea (poate chiar calculul) epistemologilor de a frecventa în propriul beneficiu *savoir-faire*-ul savanților din științele naturii, la mare prețuire în secolul XX; ii. implicarea directă a savanților din științele naturii în construirea problematică a epistemologiei;
- valorificînd acest gen de observații, ne vom propune să contribuim la impunerea ca obiect al discuțiilor și construcției epistemologice ale secolului XXI a problematicilor sociologiei și celorlalte științe social-umane. Atît timp cît în meseria noastră cercetarea este parte constitutivă a oricărei prestații, contribuțiile noastre epistemologice nu se limitează la savanții profesiei noastre, ci este ceva ce îi privește și îi poate implica pe toți sociologii;

5.2.4. Metoda științifică e la capătul drumului

Pentru că în versiunile evoluate ale științelor naturii această situație este deja asumată, fiind gestionată în mod deschis și creativ, ar fi culmea ca noi să fim mai catolici decît papa;

- sub condiția imperativă a culturii noastre generale, a „minții de filosof", insist pentru sagacitatea nemulțumirii, deci pentru creativitate. Vom trata deci restricțiile și limitele metodei științifice ca provocări la inovație responsabilă. Strategia noastră intelectuală de fond va fi funciarmente critică, deci funciarmente creativă.

BCU IASI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul III
Gestiunea fundamentării teoretice a cercetărilor sociologice

În acest capitol vorbim despre cum valorificăm în cercetările noastre una dintre resursele de bază ale metodei ştiinţifice ca paradigmă a cunoaşterii de succes, şi anume teoria/ teoreticitatea/ teoretizarea ştiinţifică; pe scurt şi mai confortabil în utilizare, fundamentarea teoretică.

În perimetrul de exigenţe al metodei ştiinţifice, este vorba despre:

- realizarea cercetărilor descriptive, i.e. producerea propoziţiilor descriptive obiectiv adevărate pe care le avem de produs ca obiective ale cercetărilor noastre descriptive. Trebuie să măsurăm instrumental variabilele care fac obiectul cercetării, iar măsurare instrumentală a unei variabile înseamnă că:
  - avem o definiţie terminologică a variabilei respective, prealabilă realizării în teren a cercetării. Această definiţie ne spune care sînt ipostazele în care ne putem aştepta să găsim variabila, adică variaţia ei de principiu; şi ne spune de o manieră suficient de clară pentru ca să nu avem

BCU IAŞI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

probleme în a confunda variabila cu vreo altă variabilă și nici ipostazele variabilei între ele;

- ne ducem în teren și, prin observație, numărăm de cîte ori apare fiecare dintre ipostazele variației de principiu ale variabilei de măsurat. Propozițiile în care arătăm cum se distribuie această variație „în teren" constituie rezultatele cercetării noastre descriptive, adică *faptele*, *datele factuale* sau *datele* empirice care formează fundația cunoașterii științifice;

- realizarea cercetărilor explicative, respectiv a celor predictive, i.e. producerea propozițiilor explicative sau/ și predictive care îndeplinesc condițiile de *lege*, propoziții pe care le avem de produs ca răspunsuri garantat valide și adevărate la obiectivele cercetărilor noastre explicative, respectiv predictive;
  - începem de la ipoteze, adică de la răspunsurile posibile la fiecare dintre obiectivele cercetării. Ipotezele sînt propoziții care indică dependența sau ne-dependența dintre variațiile a cel puțin două variabile. Ca să fie valide și să le putem testa valoarea de adevăr, este obligatoriu ca variabilele dintr-o ipoteză să fie definite ca termeni, și anume în una și aceeași teorie;
  - pentru a testa valoarea de adevăr a unei ipoteze, primul lucru pe care îl avem de făcut este să ne uităm la teoria în care am definit variabilele ei și să vedem dacă nu cumva ipoteza noastră este o reenunțare, la un nivel mai mic sau egal de generalitate, a vreuneia dintre legile deja conținute de teoria respectivă. Dacă este, se cheamă că am testat deja valoarea de adevăr a ipotezei noastre, care este aceeași cu valoarea de adevăr a legii pe care de fapt am constatat că o re-enunță;

– numai în cazul în care ipoteza noastră nu se află în situația ii. trecem la testarea empirică a valorii ei de adevăr. În acest scop, montăm un experiment, în care observăm dacă și cum depinde variația *variabilei obiect* de modificările survenite în variația celeilalte/ celorlalte variabile. În sens deplin al metodei experimentale, aceste modificări le produce în mod deliberat și controlat însuși cercetătorul.

Problema este că sociologia și, în general științele social-umane, nu se pliază pe aceste exigențe. Și asta chiar de la bază: cuvintele și expresiile cu care teoriile noastre își botează variabilele sînt foarte rar termeni în sensul metodei științifice; în plus, în cercetările noastre ne confruntăm sistematic cu variabile mai mult sau mai puțin inedite în raport cu registrul terminologic pe care îl putem efectiv accesa.

1. Definirea fundamentării teoretice a cercetărilor sociologice ca problemă practică

– de obicei sub denumirea *operaționalizarea conceptelor*, tradiția studenților la sociologie din toate timpurile și din toate locurile cere să vedem în fundamentarea teoretică marele coșmar, aiureala cea mai complicată pe care o avem de învățat în facultățile noastre. Fundamentarea asta pare să conteze enorm pentru profesorii noștri, nu chiar pentru toți, e drept, sigur însă pentru cei/ cele mai de temut; și, cu toate că fiecare pare să înțeleagă altceva prin fundamentare teoretică, asta nu înseamnă că obosesc vreodată să ne terorizeze în mod solidar cu ea. Consecința este că, odată ce am terminat cu școala și am scăpat de profesorii „răi", e absolut

natural să ne considerăm scăpați/ scăpate și de fundamentarea teoretică. Nu întîmpinăm nici o piedică pe calea acestei scăpări deoarece, pentru persoanele de care depindem de acum încolo în viața profesională – clienți, angajatori, subiecți, publicuri –, fundamentarea teoretică a cercetărilor este în mod normal un subiect perfect inexistent. Se face astfel că:

- pentru majoritatea sociologilor fundamentarea teoretică este o amintire din studenție, din ce în ce mai vagă și eventual mai hazlie, pe măsură ce ne îndepărtăm de vîrsta tinereții; și nu una dintre procedurile esențiale, de urmat în mod imperativ cu ocazia conceperii și realizării oricăreia dintre cercetările noastre;
- față de fundamentarea teoretică rămîn angajați un număr oarecare de ambițioși antipatici, mai ales sociologi de serai cu trasee de profesori „răi", care se frecventează, citesc și citează mai ales între ei/ ele;

- țin să subliniez de la început că această poziție, în care tradiția studențească și exercițiul profesional de sociolog practician tind să împingă fundamentarea teoretică, este una dintre cele mai severe amenințări nu numai la adresa evoluției de succes a profesiei noastre în general, ci și la adresa banilor pe care fiecare dintre noi îi are de cîștigat astăzi și mai ales mîine;

- dificultățile fundamentării teoretice sînt, de fapt și de principiu, generale pentru întregul domeniu social-uman. Singura diferență remarcabilă este că psihologii, asistenții sociali, relaționiștii, politologii, juriștii, literații, economiștii etc. nu obișnuiesc să-și pună problema fundamentării teoretice

a cercetărilor lor, nici ca problemă practică, de rezolvat cu ocazia fiecărei cercetări, cu atît mai puțin ca meta-problemă. Iar cînd li se întîmplă să o facă, li se întîmplă numai în situații de criză evidentă, cînd explicațiile și predicțiile pe care le-au produs se dovedesc eșecuri notorii. Dar chiar și în astfel de situații, faptele arată că e mult mai la îndemînă de arătat cu degetul spre orice alt defect de realizare a cercetărilor decît spre defecte în fundamentarea lor teoretică;

- tradiția studențească a profesiei noastre este îndreptățită să vadă în fundamentarea teoretică a cercetărilor Marele Coșmar. Cred că tranșarea lui printr-o soluție completă, unitară de la paradigmă la proceduri și uniform inteligibilă, este în acest moment al dezvoltării științelor social-umane mai degrabă o posibilitate virtuală. Reală, în mod substanțial reală, este însă posibilitatea de a progresa în direcția clarificării fundamentării teoretice ca problemă și, pe această bază, de a sistematiza, pune sub control și dezvolta modalitățile prin care o realizăm ca practică profesional-științifică;

1.1. Abordarea fundamentării teoretice ca anomalie;

- pentru o definire și gestiune eficace, vom admite în mod neechivoc că fundamentarea teoretică a cercetărilor sociologice constituie o problemă metodologică generală deschisă, nerezolvată. Și ne vom menține cu tenacitate în această idee;

- de altfel, pentru fundamentarea teoretică a cercetărilor din domeniul social-uman, nu numai că nu avem o soluționare unitară, nu avem nici măcar o formulare unitară a fundamentării teoretice ca problemă generală. Avem un număr de

sub-probleme, unele, fie vorba între noi, foarte prost puse, și un număr de soluții particularizate, destul de departe de exigențele pe care metoda științifică le formulează la capitolul teorie științifică/ teoretizare/ fundamentare teoretică, de obicei nu prea clare și, mai ales, destul de imposibil de aplicat în practică așa cum spune rețeta lor procedurală de principiu;

- pentru angajarea definirii ei ca problemă generală, este instructiv să remarcăm că, atîta cîtă este și așa cum este, fundamentarea teoretică a cercetărilor noastre poartă încă urmele nașterii ei traumatice;
- istoricește vorbind, în rularea metodei științifice cercetările sociologice vin mult după științele naturii, importînd soluții de la acestea și inovînd preponderent în stilul acestora. Problema – completamente neimportantă pentru ele, esențială pentru sociologie și celelalte științe social-umane – e că în științele naturii fundamentarea teoretică este în mod normal o problemă invizibilă; aceasta deoarece, de regulă, cercetătorii din aceste științe o găsesc gata soluționată;
- consecința invizibilității problematice a fundamentării teoretice în științele tipice pentru metoda științifică a fost că primele cercetări sociologice și, în general, social-umane nici măcar nu își pun problema fundamentării teoretice, autorii lor comportîndu-se ca oricare fizician, chimist sau biolog, care nu are, deci nu trebuie să-și pună probleme de tipul deciziei interteoretice sau al validității teoretice a constructelor instrumentale cu care își fac măsurătorile;
- cînd încep să-și pună problema validității măsurătorilor lor, și anume după 1920, primii psihologi și sociologi autori de cercetări „de teren" nu și-o pun ca problemă de fundamentare teoretică, ci ca mici probleme în pragmatica rezolvării

de probleme. Ca soluții, ei inventează tot felul de expediente și improvizații procedurale pentru garantarea tehnică a validității, de la inovațiile în statistica datelor de cercetare, pînă la juriul de experți;

- e adevărat că, pentru a-și valida ideea cu juriul, Louis Leon Thurstone (1887 – 1955), autorul primelor măsurători care seamănă cu ce facem astăzi în materie de cercetare descriptivă (*namely* măsurarea unei atitudini, prin 1928), resimte nevoia fundamentării ei teoretice, scop pentru care (pretinde că) mai înainte a descoperit o *lege*, și anume *legea judecății comparative* (engl. *law of comparative judgement*). În deplin respect față de regulile de bază ale fundamentării teoretice, Thurstone ne spune cum anume să constituim și să utilizăm juriul de experți, invenția lui procedurală, ca să fim siguri/sigure că întrunim condițiile în care, în conformitate cu o lege, în cazul nostru cu propoziția explicativă teoretică pe care a descoperit-o și demonstrat-o ca adevărată, judecățile comparative despre o anumită atitudine ale persoanelor din juriu sînt demne de încredere ca propoziții adevărate;
- cei care l-au urmat în măsurarea atitudinilor au uitat complet „pretenția" lui Thurstone de validare teoretică a procedurilor tehnice de validitate, și anume prin inferarea lor dintr-o lege a unei teorii științifice, perseverînd pe direcția improvizațiilor, cu o preocupare foarte specială pentru blindarea statistică a acestora. Cam tot ce se știe astăzi în statistica multivariată se naște după 1930, exact din această preocupare[1];

[1] Ca explicație a acestei altfel foarte curioase opțiuni, nu mă pot împiedica să observ că ea, adică statistica împotriva teoriei, este încă o ilustrare a înlocuirii adevărului cu exactitatea, confuzie tipică secolului XX ca secol al ingineriei contra filosofiei.

- abia după 1946, cînd în fizică (!) se pune problema măsurării unor variabile exprimate prin *concepte vagi* (engl. *fuzzy concepts*), deci a măsurărilor deficiente sub aspect teoretic, și se inventează soluția *definițiilor operaționale*, începem și noi – mai ales prin Paul Lazarsfeld (1901 – 1976), unul dintre miturile fondatoare ale măsurării în sociologie – să ne punem în mod distinct problema fundamentării teoretice ca resursă și condiție esențiale pentru validitatea cercetărilor noastre;

1.2. Gestiunea fundamentării teoretice ca set de probleme procedurale;

- pentru gestiunea fundamentării teoretice ca set de probleme procedurale este necesară divizarea succesivă a fundamentării teoretice în sub-probleme, apoi în sub-sub-probleme ș. a. m. d., astfel încît să ajungem la soluționări ale lor ca probleme regulate și apoi ca proceduri;

- la primul nivel al divizării, mie îmi ies următoarele patru sub-probleme:
  - toleranța față de ideea că se pot face cercetări sociologice pur empirice, adică a-teoretice sau ne-teoretice, deci fără fundamentare teoretică;
  - caracterul curent al situației de teorii rivale;
  - deficiențele teoriilor sociologice în raport cu exigențele definiționale ale teoriilor științifice;
  - concurența în aceeași aplicație a teoriei științifice cu teorii populare și ad-hoc;

- materia acestui sub-capitol este abordarea acestor probleme, fiecare cu definirea și soluțiile ei, de principiu și procedurale,

generale. Cu precizarea că următorul nivel al gestiunii fundamentării teoretice a cercetărilor sociologice, cel al procedurilor specifice, îl vom obține prin divizarea acestor subprobleme pe principalele tipuri de cercetare sociologică, respectiv fundamentarea teoretică a cercetărilor descriptive, fundamentarea teoretică a cercetărilor explicative și fundamentarea teoretică a cercetărilor predictive.

2. Despre teorie în sens larg și despre varietățile teoriilor

- în registrul cultivat, cînd zicem *teorie* ne referim la teoriile științifice și, mai rar și cu anumite rezerve, la cele filosofice. Dar, cel puțin de la *interacționalismul simbolic* încoace, știm că în cercetările sociologice este foarte inteligent și productiv să utilizăm și alte tipuri de constructe descriptiv-explicativ-predictive decît teoriile științifice. Pentru o gestiune mai eficace a acestor situații și, în general, a problematicii fundamentării teoretice a cercetărilor sociologice am resimțit nevoia să inventez o extensie a noțiunii de *teorie*, astfel încît aceasta să conțină toate varietățile de constructe de cunoaștere explicative și predictive pe care sîntem îndreptățiți să le utilizăm în cercetările noastre. În continuare definesc și argumentez această extensie;
- susțin că extensia pe care o propun se comportă bine-mersi și în afara domeniului social-uman de cunoaștere. De pildă că noțiunea de *teorie/ teoretizare populară* sau cea de *teorie/ teoretizare ad-hoc* este referențială și funcționează pentru orice domeniu de cunoaștere, al științelor naturii inclusiv;
- de altfel, susținerea aceasta n-ar trebui să ne surprindă prea tare deoarece nu am făcut altceva decît să confecționez o scară, utilizînd cîteva dintre achizițiile de bază din ceea

ce numim *filosofia limbajului*. Astfel, atunci cînd despre ceva avem cuvinte, deci știm să spunem *ce este asta*, fie și cu un singur cuvînt, sub acel cuvînt avem o mulțime de cunoștințe; aș zice că avem de fapt o parte din înțelepciunea acumulată pînă la noi despre acel ceva. Deci teoriile nu sînt altceva decît arhitecturi ale înțelepciunii configurate în limbă, conținute, transmise și vehiculate de aceasta;

2.1. Ce este aceea o teorie;

2.1.1. Teoriile ca sedii ale înțelepciunii;

- povestea cu teoria și importanța ei decisivă poate fi realizată ca o poveste simplă și generală despre rostul înțelepciunii în sens larg;
- cînd are ceva de făcut, orice om cu un pic de minte mai întîi se uită să vadă dacă alți oameni au avut de făcut ceva asemănător și se asigură că și-a pus la dispoziție ce au inventat acei oameni ca să-și facă bine treaba, cu ce au avut succes și cu ce au greșit. Atunci cînd avem ceva de făcut, mobilizăm deci măcar un pic din înțelepciunea acumulată pînă la noi în ceva-ul respectiv; aceasta mobilizare este obligatorie atunci cînd ceea ce avem de făcut este o prestație profesională;
- înțelepciunea se află în limbă. Configurațiile în care oamenii acumulează înțelepciunea și la care putem apela sînt numeroase și diverse. Teoriile, teoriile științifice inclusiv, constituie una dintre aceste configurații;

2.1.2.

Prin teorie înțeleg orice construct intelectiv, deci de limbaj, care are capacitatea de a produce explicații, i.e. propoziții explicative, sau/ și predicții, i.e. propoziții predictive;

- de orice fel ar fi ele, teoriile au cam aceleași funcții. Dintre acestea, esențială este funcția referențială. Orice teorie este despre ceva. Denumirea acestui ceva este parte constitutivă a teoriei respective. Atunci cînd știi *ce este asta*, deci ai o denumire pentru asta, vei constata că știi o mulțime de lucruri despre asta, inclusiv explicații și predicții. Atunci cînd despre ceva nu ai denumire, despre acel ceva nu ai aproape nici un fel de cunoaștere;
- văzute din exterior, teoriile ne pot apărea ca aisberguri-le: se poate întîmpla ca dintr-o teorie să vedem o singură propoziție explicativă sau o singură propoziție predictivă. Ceea ce vreau să subliniez este că ori de cîte ori vedem o propoziție explicativă sau o propoziție predictivă, indiferent cît ne-ar putea părea de izolată această propoziție vom fi siguri/ sigure că în spatele/ adîncimea ei se află o întreagă mașinărie intelectivă, deci lingvistică. Teoriile – de orice fel, nivel sau culoare ar fi ele – sînt niște mașinării intelective integrale, pe care mințile noastre le construiesc, adeseori printr-o dexteritate tăcută, pentru a produce explicații și predicții;
- teoriile sînt formate din propoziții, își au sediul în limba pe care o vorbim și ni le însușim pe măsură ce învățăm limba/ limbile și limbajele în care vorbim. Spun „ni le însușim", și nu „le învățăm", pentru că situațiile în care învățăm ca atare oareșce teorii sînt excepții, valabile numai pentru anumiți oameni și numai pentru anumite situații de învățare, legate de obicei de școală. La scara întregii noastre specii, regula este că achiziționăm capacitatea de bază de a produce explicații și predicții odată cu însușirea limbii materne, fără să fie nevoie să devenim conștienți/ conștiente în procesul acestei însușiri de faptul că am învățat cutare sau cutare teorie;

- nu există explicație/ propoziție explicativă și nici predicție/ propoziție predictivă în afara unei teorii. Ori de cîte ori în mintea noastră se naște o propoziție explicativă sau predictivă, putem fi siguri/ sigure că ea se naște pentru că în mintea noastră aveam deja o întreagă teorie despre ceea ce producem ca explicații sau predicții. Lucrurile se petrec așa chiar dacă nu știm că în mintea noastră se află așa ceva și chiar dacă ne este foarte greu, eventual imposibil, să identificăm și să descriem teoria respectivă;
- orice om socialmente normal este capabil să producă explicații și predicții, deci să producă teorii și să opereze cu teorii; această capacitate face parte din definiția noastră ca specie, așa sîntem noi, oamenii, făcuți. Mai mult, sub un imbold socratic și ca moment al propriilor sale revoluții socratice, orice om socialmente normal este în stare să-și scruteze mintea pentru a identifica acolo diferite componente ale teoriei care îl face să producă și să susțină o anumită explicație sau predicție. Foarte important pentru cercetările noastre, sîntem noi înșine capabili de asta, în calitate de prestatori; după cum sînt capabili clienții prestațiilor noastre, ca și subiecții prestațiilor/ cercetărilor noastre;

2.2. Despre varietățile teoriei: teorii pre-elaborate și teorii ad-hoc, teorii științifice și teorii populare;

- teoriile sînt de mai multe feluri decît teoriile științifice și e rezonabil să acceptăm că mașinăriile de produs explicații și predicții, deci teoriile, sînt de foarte multe feluri. Pentru scopul și obiectivele acestui manual ne ajunge să identificăm trei dintre aceste feluri: *teoriile științifice*, *teoriile populare* („folclorice" sau „profane"; engl. *folk theories* sau *lay*

theories) şi *teoriile ad-hoc*;

- în baza definiţiei extinse a teoriei, introduc următoarea tipologie a teoriilor (vezi tabelul de mai jos). Cu precizarea că este vorba despre o tipologie restrînsă la funcţionalitatea acestui manual; de pildă ea nu referă asupra teoriilor filosofice, despre care orice om educat ştie că deşi sînt în mod incontestabil teorii, nu sînt teorii ştiinţifice sau, cel puţin, că nu sînt teorii în sensul *metodei ştiinţifice*;

	teorii pre-elaborate	teorii ad-hoc
teorii populare	teorii populare pre-elaborate	teorii populare ad-hoc
teorii ştiinţifice	teorii ştiinţifice pre-elaborate	teorii ştiinţifice ad-hoc

2.2.1.

Primul criteriu de tipologizare, cel care operează pe coloanele tabelului de mai sus, **se referă la gradul de elaborare al unui contruct explicativ (şi/ sau predictiv), deci al unei teorii, înainte de a utiliza constructul respectiv într-o anumită activitate de cunoaştere;**

- în activităţile obişnuite de cunoaştere, mintea noastră nu are probleme în a conjecta, deci în a inventa explicaţii (şi/ sau predicţii)[2]. La „difuzorul" din mintea fiecăruia/ fiecăreia dintre noi, tot timpul vorbeşte cineva, iar o parte însemnată din această gălăgie este formată din conjecturi; în mod obişnuit, mintea noastră produce mai multe explicaţii dintre care să aleagă. Asta înseamnă că în mintea noastră pre-exista – îna-

[2] Pentru o lămurire consistent teoretică, vă invit să vedeţi conceptele sociologice de tipul „monitorizare reflexivă" (A. Giddens) sau psihologiile cognitiviste, cu pilonul în aşa numita „teoria a constructelor personale" (engl. PCT – *Personal Construct Theory*), a lui George Kelly (a. k. a. George Kelley, 1905 –1967).

intea gălăgiei conjecturale, ca sursă a acesteia – un anumit construct explicativ/ predictiv, cu un anumit grad de elaborare. Acest grad de elaborare din mintea noastră este dependent, pe de o parte, de gradul de elaborare al constructului respectiv în cultura, deci în limba din care facem parte, iar pe de cealaltă de nivelul la care ne-am însușit și stăpînim personal constructul respectiv. Ceea ce vreau însă să subliniez este prezența prealabilă în mintea noastră a constructului respectiv, și anume într-o versiune (cît de cît) elaborată;

- există însă obiecte de cunoaștere în fața cărora mintea noastră rămîne mută, iar din gălăgia conjecturală care se petrece la difuzorul din capul nostru nu putem alege nimic inteligibil. Supoziția mea este că aceste situații se explică (în special) prin inexistența în mintea noastră a unui construct explicativ/ predictiv potrivit; mintea noastră tace explicativ (și predictiv) în fața obiectelor pentru care în ea nu se află o teorie;
- dar nu tace prea mult, mintea noastră nu este făcută pentru eșecuri explicative. În mod normal, despre un asemenea obiect de cunoaștere mintea noastră produce instantaneu un construct explicativ/ predictiv nou, deci o teorie, fie ea și într-o formă embrionară și provizorie. Nu discut cît de bun este acest construct și nici dacă mintea noastră îl va reține pentru a-l perfecționa în faze ulterioare; doar evidențiez că sînt situații de cunoaștere în care inventăm teorii ad-hoc. Cu precizarea că nici un proces de invenție explicativă nu demarează efectiv pînă nu avem cuvîntul/ expresia care să denumească ceea ce vrem să explicăm;
- așa cum se poate înțelege din tabelul de mai sus, producția și utilizarea de teorii ad-hoc se petrec nu numai în cunoașterea

de-zi-cu-zi, ci și în cunoașterea științifică. Iar ca să enervez pe oricine ar dori să mă ia în serios, o să spun că sînt foarte multe cercetările sociologice fundamentate în teorii ad-hoc fără ca autorii lor să ne spună asta, ba chiar pretextînd și pretinzînd fundamentări în teorii științifice;

- nu sînt sigur dacă este mai interesant de fixat acest criteriu ca variabilă discretă (cum mi-a cam trebuit în definirea ei) sau ca variabilă continuă, în care „elaborat", respectiv „ad-hoc" să fie extremele, cu nenumărate ipostaze intermediare grupabile la modul „foarte elaborat – elaborat – nici elaborat, nici ad-hoc – ad-hoc – foarte ad-hoc". E evident că orice teorie se naște ca teorie ad-hoc, în baza unei metaforizări, deci prin analogie; ceea ce permite, cel puțin în principiu, să judecăm gradul de elaborare al unei teorii ca grad de îndepărtare față de metafora inițială. În acest sens, putem spune de pildă că o teorie este cu atît mai elaborată, cu cît metafora din care s-a născut este mai greu de recunoscut;

2.2.2.

Celălalt criteriu de tipologizare, cel care operează pe liniile tabelului, **traduce ideea** de bază a oricărui *tao/ dharma/ methodos*, și anume **că dincolo de felul de a cunoaște care ne este dat tuturor, există posibilitatea de a inventa rețete de a cunoaște mai bune, capabile să producă o cunoaștere mai bună;**

- într-o primă aproximare, *teoriile populare* ar corespunde cunoașterii care ne este dată tuturor, iar *teoriile științifice* cunoașterii mai bune, în cazul nostru cunoașterii produse prin metoda științifică;
- este distincția care în epistemologiile mai tradiționale, încă vehiculate ca ortodoxie în nu puține facultăți de sociologie,

împarte cunoașterea în „cunoașterea științifică", net și intratabil superioară față de „cunoașterea comună";

- atenție, sensul pe care îl propun pentru *teorie populară* este în mod substanțial altul, în care distincția între *teoria populară* și *teoria științifică* este strict orizontală, necompetitivă, fără nici cea mai palidă nuanță cu privire la superioritatea uneia față de cealaltă. *Teorie populară* nu este deci un nume mai șmecher pentru „cunoaștere comună" (motiv pentru care termenii englezești, originari, *folk theory* și *lay theory*, i-am echivalat cu *teorie populară*, evitînd astfel să captez conotațiile peiorative pe care în româna actuală le atrag expresiile „teorie folclorică", respectiv „teorie de profan");

2.2.2.1.

Conceptul de *teorie populară* este o creație autoreflexivă, civică și integratoare specifică epistemologiilor și sociologiilor mai din zilele noastre;

- el definește seturile (modalitățile) de cunoaștere cu care o anumită entitate umană – persoană, grup, organizație, comunitate, societate – își gestionează problemele. În acest sens avem spre exemplu o sociologie populară și o psihologie populară, dar și o contabilitate populară, o geografie populară, o meteorologie populară, o termodinamică populară, o astronomie populară, ba chiar și o fizică nucleară populară, o biologie genetică populară sau o teorie populară a literaturii;
- totodată, teoriile populare despre același obiect pot prezenta diferențe absolut remarcabile de la o cultură la alta, sens în care, de exemplu, se poate vorbi despre psihologia (populară a) poporului român, adică ce crede și vorbește poporul

român despre firea omenească, distinctă de psihologia (la fel de populară a) poporului, proverbial de la Cioran încoace, paraguayan. Conceptul de *teorie populară* se învecinează cu cel de *conștiință socială* din teoria marxistă a formațiunii social-istorice;

- ca termen, *teoria populară* are suprapuneri cu *conștiința practică* și *monitorizarea reflexivă* în accepțiunile terminologice introduse de A. Giddens;
- teoriile populare și teoriile științifice sînt în egală măsură teorii, și anume constructe intelective dotate cu capacitatea de a produce explicații sau/ și predicții, constructe pe care anumiți oameni, în culturile din care fac parte, le creează pentru a înțelege și rezolva coloratele situații prin care trec în viața lor de zi cu zi. Nu știu și nici nu mă interesează cum e la meteorologi, chimiști, fizicieni sau ingineri, pentru că nu întrezăresc absolut niciun motiv pentru care aș emula prestațiile profestațiile profesionale de sociolog după prestații profesionale în care se intervine asupra altor entități decît oamenii. La mine, disjungerea ortodoxă „cunoaștere comună *versus* cunoaștere științifică" ar genera aroganța perfect idioată de a nu calcula în niciun fel cu modul în care clientul meu și persoanele care fac obiectul prestației mele își explică ei înșiși/ ele însele situația în care se află, obiectul prestației mele, situație în care se comportă exact pe baza explicațiilor pe care și le dau;

2.2.2.2.

Deși pare o variabilă neechivoc discretă, binară, fără niciun fel de punte între cele două ipostaze, criteriul care împarte teoriile în populare, respectiv științifice poate fi luat și ca variabilă continuă;

- avem tot felul de fapte care joacă în acest sens, de exemplu:
  - subtila constatare că la originea oricărei teorii științifice se află de fapt un incident autobiografic, adică o întîmplare survenită cîndva în viața autorului. Iată faimosul text al lui Paul Valéry care inaugurează această constatare (îl dau în limba de origine, deoarece astfel *teorie* apare cu sensul popular, tipic limbii franceze, și anume cel de explicație, de modalitate de a explica ceva):

    > Je m'excuse de m'exposer ainsi devant vous, mais j'estime qu'il est plus utile de raconter ce qu-on a éprouvé, que de simuler une conaissance indépendante de toute personne et une observations sans observateur. En vérité, il n'est pas de théorie qui ne soit un fragment, soigneusement préparé, de quelque autobiografie.[3]

Ceea ce înseamnă că la origine, o mulțime de teorii științifice, la limită toate, au fost teorii populare și concomitent teorii ad-hoc. De altfel, este un fapt notoriu că orice teorie științifică, indiferent cît ar fi de sofisticată și de înalt terminologică, poate fi prezentată și înțeleasă în versiuni populare;

- „contaminarea" registrului popular al înțelepciunii cu termeni științifici, ba chiar cu propoziții explicative și predictive științifice. Este vorba despre faptul că, prin școală și mass-media, părți întregi ale cunoașterii științifice devin cultură populară;
- apropo de importanța teoriilor populare, un fapt este evident, și anume că ele sînt mult mai frecvent utilizate în viața de zi cu zi decît teoriile științifice, iar asta se întîmplă și în

[3] Apud TARDIF, Maurice, LESSARD, Claude (eds.), La profession d'enseignant aujourd'hui, Ed. De Boeck, Presses de l'Université Laval, Bruxelles, 2004, p. 240.

cazul prestaţiilor profesionale, inclusiv al celor foarte costisitoare şi înalt profesionalizate. Ceea ce poate explica şi realul succes pragmatic al utilizării lor;

3. Toleranţa faţă de ideea că se pot face cercetări sociologice fără fundamentare teoretică

3.1. Problema;

- după mai bine de un secol de cercetări sociologice şi în chiar comunităţile noastre academice, încă ne punem în mod serios întrebarea dacă fundamentarea teoretică este o exigenţă imperativă sau dacă nu e decît o superstiţie, întrebare la care încă ne putem da în mod răspicat răspunsul că este o superstiţie. Pe largi suprafeţe ale comunităţii noastre profesionale, încă se pot susţine cu aplomb şi colporta cu succes afirmaţii de genul *like perhaps all other theoretical commitment, scientific theory-commitment is doxastic*[4];
- cu variaţii de pondere, ideea că fundamentarea teoretică a cercetărilor sociologice este o preţiozitate, şi sofisticată şi inutilă, a fost şi continuă să fie o permanenţă în comunităţile noastre academice. Ceea ce încurajează sociologii practicieni la o largă toleranţă faţă de ideea că se pot face cercetări sociologice cît se poate de OK fără niciun fel de preocupare faţă de fundamentarea lor teoretică, ba chiar să se conforteze pe deplin la umbra acestei idei;
- mai nou, argumentaţiile în favoarea ideii că fundamentarea teoretică a cercetărilor noastre este doar o superstiţie sînt aşezate pe foarte drăguţe cercetări empirice. De exemplu, se

[4] JONES, Ward, E., *Is Scientific Theory-Commitment Doxastic or Practical?*, în „Synthese", Kluwer Academic Publishers, nr. 137, 2003, pp. 325–344. Am citat concluzia din *abstract*, p. 325, subl. m.

pot produce tone de probe factuale care să arate, cu o rigoare statistică devastatoare, că – într-o activitate esențială a fundamentării teoretice, și anume decizia inteteoretică, i.e. alegerea teoriei potrivite dintr-un set de teorii rivale – cercetătorii devotați fundamentării teoretice procedează în realitate cu totul altfel decît spun că trebuie să fie și să se efectueze decizia interteoretică. Și anume că, în loc să aleagă teoria potrivită în baza unei evaluări raționale și exhaustive a setului de teorii rivale, ei/ ele favorizează o anumită teorie/ un anumit grup de teorii, „căsătorindu-se" cu teoria pe care comunitatea științifică din care fac parte s-a învățat să o iubească cel mai mult. Textual:

> Whatever status this has as a *normative* claim about what scientists should be doing, its status as a *descriptive* claim about what scientists actually do is highly dubious. Scientists and scientific communities express behavior that indicates more than a mere assignment of probabilities to theories. They clearly favor certain theories and groups of theories over others. This is seen in their lectures, their articles, and their texts; scientists espouse some theories, and disparage others. Favoring is also seen in the pursuit of research; research projects are built upon favored theories.[5]

– înainte de a critica și respinge ideea că se pot face cercetări sociologice fără fundamentare teoretică, merită să remarcăm că argumentarea ei empirică evidențiază o problemă excepțional de importantă în practica cercertărilor noastre, într-adevăr greu de soluționat: în situația de teorii rivale,

[5] JONES, Ward, E., op. cit., p. 326-327, subl m.

absolut curentă în cercetările sociologice, cum anume ar fi bine/ cum ar trebui să procedăm ca să o alegem pe cea mai potrivită dintre ele. Pentru că experiența oricărui sociolog autor de cercetări chiar asta arată, și anume că

> the practical commitment to a theory is not a commitment to the truth of it or any proposition about it. Rather, it is a commitment to behaving in a particular way with regard to the theory.[6]

Putem convoca un număr nenumărabil de cazuri pentru a exemplifica susținerea de mai sus, cazul meu favorit fiind cel cu colega noastră Codruța F., pe vremea cînd își făcea teza de licență în sociologie, cu mine ca îndrumător științific. Prin cercetarea ei, Codruța voia să afle de ce pleacă tinerii români în Occident (mai precis, în Canada). A decis să o facă în *teoria alegerii raționale* (engl. *rational choice theory*), chiar dacă eu i-am criticat-o în ideea, destul de superficială de altfel, că e genul de teorie în care orice bagi la *in-put*, iese rațional la *out-put*; e drept, fără să vin cu vreo propunere alternativă. Realizarea cercetării a fost pasionantă, disperarea venind abia la final; și anume cînd, în seara dinaintea depunerii tezei, mama Codruței a rugat-o să-i spună și ei concluziile la care a ajuns după zece luni de cercetare. După ce i le-a citit, ne putem imagina cu cîtă mîndrie profesional-științifică, reacția Doamnei F. – de profesie contabil, adică fără nici un fel de preocupare „sociologică" – a fost „asta-i tot? Păi pe astea le știam și eu". Trec peste dezamăgirea Codruței, peste auto-acuzațiile ei devastatoare („nu sînt decît o proastă harnică, am o minte de găină" etc.) și peste întîmplările norocoase care ne-au ajutat să înțelegem ce s-a întîmplat. Pe scurt, am descoperit că de vină pentru banalitatea evidentă a explicațiilor pe care le-a obținut este alegerea teoretică pe care a

[6] JONES, Ward, E., op. cit., p. 330.

făcut-o; luînd în calcul că ceea ce știa mama ei știa de la televizor, ar fi obținut explicații inedite și surprinzătoare dacă și-ar fi făcut cercetarea într-o teorie a antropologiei culturale avînd ca termen central *pattern*-ul. Pentru că e clar că tinerii pleacă în Occident în baza unui model cultural (adică *pattern*) și ar fi fost cu adevărat interesant să descrie acest *pattern* și să încerce să afle cum și cînd s-a născut, cine îl colportează, pe ce căi și în ce feluri. „E clar" este însă doar un fel de a vorbi, cu adevărat clare fiind următoarele:

- ca noi toți, autoarea cercetării știa că obiectivul acesteia (adică de ce pleacă tinerii români în Occident/ Canada) putea fi rezolvat în enșpe teorii. Știa de asemenea că trebuia să listeze cît mai complet aceste teorii și să decidă între ele, și anume în baza evaluării lor raționale cu un set de criterii aliniat la, să zicem, *the commitment to the truth*. Dar, ca noi toți, autoarea cercetării mai întîi „s-a căsătorit" cu o anumită teorie, în cazul de față teoria *rational choice*, uitînd complet de listarea teoriilor de principiu eligibile și de evaluarea lor rațională, una după alta;
- ca noi toți, în calitate de coleg al autoarei nu am fost în stare să furnizez o opțiune alternativă. Și asta datorită întîmplării că în grupul de teorii cu care eram eu însumi „căsătorit" nu se afla nimic care să se potrivească cu obiectivul cercetării, în primul rînd termeni care să echivaleze variabilele din ea; iar în *rational choice* nu eram nici pe departe suficient de competent pentru a o evalua rațional și a anticipa astfel dezavantajele rezolvării prin intermediul ei a obiectivului de cercetare menționat;
- ca noi toți, eu și Codruța am descoperit că alegerea teoriei nu a fost cea mai fericită și, mai ales, că o anumită altă teorie ar fi fost mai productivă, abia după finalizarea cercetării și numai datorită unei succesiuni norocoase de întîmplări;

3.2. Soluția

Toleranță zero față de ideea că se pot face cercetări sociologice fără fundamentare teoretică; respingerea frontală și completă a acestei ideologii;

- ideea că se pot face cercetări sociologice fără fundamentare teoretică trebuie mai întîi respinsă *de plano*, și anume pentru că este soluție la o pseudo-problemă. Și poate fi respinsă astfel inclusiv în varianta ei prietenoasă, cum că fundamentarea teoretică este în cel mai bun caz facultativă pentru cercetările sociologice;
- argumente analitice pentru respingere sînt cele ce urmează;

3.2.1.

Pentru susținerea caracterului doxastic al fundamentării teoretice a cercetărilor sociologice, în particular al angajamentului față de teoria științifică, **nu poate fi convocat de fapt decît argumentul ultra-abundentelor exemple de greșeli pe care sociologii le pot face în gestiunea acestei resurse/ exigențe a metodei științifice;**

3.2.1.1.

Oricît ar fi de bine probat empiric, acest argument este falacios deoarece, așa cum știm, statistica, fie ea și bayesiană, nu explică nimic; de explicat explică numai teoriile. Or, în absența argumentării ei în plan teoretic, susținerea că fundamentarea teoretică a cercetărilor sociologice este o superstiție poate fi tratată ea însăși ca fiind superstiție;

3.2.1.2.

Operînd cu definiția extinsă a teoriei, vedem că fundamentarea teoretică este inevitabilă pentru orice cercetare. Atunci cînd facem

o cercetare „științifică" fără să-i gîndim și construim fundamentarea într-o teorie științifică, putem crede că am făcut o cercetare fără fundamentare teoretică. De fapt însă, fără să știm și fără să putem judeca ce am făcut, am făcut o cercetare fundamentată într-o teorie populară sau/ și într-una *ad-hoc*;

- putem face și se întîmplă destul de des să chiar facem cercetări sociologice fără fundamentare teoretică; mai mult, cele mai prezente cercetări sociologice în spațiul public, adică sondajele de opinie, sînt adevărate recitaluri de indolență față de exigența fundamentării teoretice. Dar faptul că le facem fără să le gîndim într-una sau mai multe teorii științifice nu înseamnă că sînt ne-teoretice; înseamnă doar că nu au fost concepute în mod deliberat într-o teorie științifică. Pe dedesubt și fără conștiința noastră, în conceperea și în proiectarea „ne-teoretică" a cercetărilor, ca și în interpretarea rezultatelor lor, intervine un *mixtum compositum* de constructe teoretice, de toate felurile – teorii populare și bucățele de teorii populare, teoretizări ad-hoc, „intuiții", constructe personale, ba chiar și bucățele de teorii științifice;
- răul cel mai mare este că, sub superstiția că ne-am făcut cercetarea fără fundamentare teoretică, ignorăm *mixtum*-ul teoretic care ne programează de fapt și pe dedesubt mintea în timp ce concepem cercetarea și, apoi, îi interpretăm rezultatele. Neștiind că am lucrat într-o programare teoretică, e evident că nu avem cum să judecăm *mixtum*-ul teoretic care ne-a programat, deci nu avem nici un fel de control asupra validității fundamentării teoretice în care ne-am făcut de fapt cercetarea. Sîntem cumva ca Monsieur Jourdain, care, habar ne-avînd că în timp ce vorbește face proză, nu are cum să evalueze cît de bună îi este proza și nici cum ar putea să și-o perfecționeze;

3.2.2.

În oricare dintre versiunile sale, ideea inutilităţii fundamentării teoretice a cercetărilor sociologice ne decuplează de înţelepciunea deja acumulată în cîmpul cercetărilor noastre, oricare ar fi ele. Astfel, această idee are un potenţial deosebit de debilitant pentru succesul cercetărilor noastre şi, pe cale de consecinţă, pentru succesul prestaţiilor noastre profesionale;

- simplu vorbind, răspunsul la întrebarea *care este scopul fundamentării teoretice* (i.e. de ce facem/ la ce foloseşte fundamentarea teoretică) este următorul: facem fundamentarea teoretică pentru a ne pune la dispoziţie, pentru fiecare dintre prestaţiile noastre profesionale, experienţa/ înţelepciunea deja acumulată în materia prestaţiei respective. Mai pe larg:
  - e o chestie cît se poate de LMC ca atunci cînd ai de făcut o treabă să afli mai întîi ceea ce au făcut alţii în treaba respectivă şi să te foloseşti de experienţa deja acumulată ca să-ţi faci bine treaba. Astfel, vei fi scutit/ă de greşelile făcute deja (ceea ce înseamnă cel puţin avantajul de a face alte greşeli, inedite); dar avantajul esenţial este că vezi mai bine şi că vezi mai departe. Sau, parafrazîndu-l pe marele nostru predecesor Robert K. Merton (1910 – 2003), *am văzut mai departe pentru că m-am urcat pe umeri de uriaşi*;
  - deşi aproape toate cercetările noastre sînt unicate, sînt excepţional de rare cercetările perfect inedite. În mod normal, avem de făcut lucruri pentru care există deja o anumită acumulare de experienţă;
  - teoriile sînt nişte modalităţi mai speciale în care găsim, gata stocate şi pregătite pentru utilizare, acumulările de experienţă. Avantajele teoriilor ca acumulări structurate

de înțelepciune activă devin foarte evidente dacă ne uităm din perspectiva generală a bunelor practici profesionale. Astfel, ori de cîte ori vedem un bun meseriaș la treabă, vedem că: a. deși se uită exact la ce ne uităm și noi, clienții săi, el/ ea vede chestii pe care noi nu le vedem; b. explică ceea ce se întîmplă altfel decît ne explicăm noi, de obicei surprinzător, întotdeauna mai deștept și mai practic. Iar nu de puține ori are explicații acolo unde noi, clienții, nu avem; c. ne spune ce se va întîmpla dacă facem așa sau dacă facem altfel și ne indică o cale de urmat evident mai bună și mai clară decît cea sau cele la care ne-am gîndit noi, spunîndu-ne și ce urmează să se petreacă și ce e de făcut pe parcursul ei;

- motivul pentru care clienții noștri au nevoie de noi este că știm să vedem, să gîndim și să facem ceva ce ei/ ele nu știu. Cea mai mare parte a competenței de bun meseriaș vine din faptul că el/ ea vede, gîndește și face într-o teorie mai bună decît a clientului; sau vede, gîndește și face într-o teorie, pe cînd clientul „vede", „gîndește" și „face" fără teorie, adică în baza unor improvizații explicative și predictive. Dacă o să spuneți că experiența este ceea ce de fapt contează, o să vă spun că da, e adevărat, numai că „experiența" nu este altceva decît organizarea în constructe mentale de un anumit tip a experiențelor prin care am trecut; iar în baza definiției extinse a teoriei, aceste constructe sînt, voala de vezi, teorii;
- teoriile științifice sînt tot organizări mentale ale experienței, ca toate teoriile. Privind din perspectiva practicii profesionale, avantajul net al teoriilor științifice ar trebui să fie în mod sistematic următorul: față de clientul meu, ele îmi asigură de fiecare dată o perspectivă surprinzătoare. Cu o teorie

științifică eu văd – în curtea lui, în viața lui, în situațiile pe care el însuși le-a creat și cu care este maximum familiarizat – lucruri pe care le trăiește și la care se uită toată ziua, dar pe care nu le vede. Evident, asta înseamnă și că înțeleg mai bine decît el/ ea, deci că am explicații mai bune, respectiv că pot imagina soluții mai bune, la care el/ ea nu avea cum să ajungă. Motivul pentru care lucrurile se petrec astfel este foarte simplu: eu știu teorii științifice despre obiectele prestațiilor mele profesionale, că de aia am făcut școală și mă numesc medic, contabil, grădinar sau sociolog;

3.2.3.

În sinteză, atît timp cît orice produs de cunoaștere este generat într-o anumită modalitate a teoretizării, este pur și simplu mai avantajos să gîndim că nimic nu este mai practic decît o teoretizare bună;

- cu aplicație la prestațiile noastre profesionale asta se citește așa:
- cînd despre obiectul unei prestații nu ai o teorie mai bună decît teoria clientului tău sau cel puțin o altă teorie decît a lui, nu poți produce decît banalități. Iar banalitățile sînt nevandabile: de ce să te plătească cineva dacă nu ai explicații, adică în ultimă instanță soluții, mai bune decît ale lui/ ei?
- cînd teoria pe care o utilizezi nu are garanții testate de teorie bună, îți va trebui destul de mult noroc ca să nu îți finalizezi prestația prin plopi. Pentru că, fără fundamentarea cercetării într-o astfel de teorie, nu vei ști mai nimic despre cîtă încredere poți avea în stocul de cunoștințe rezultat din ea; ceea ce înseamnă că îți vei gîndi și realiza prestația în orb sau aproape în orb.

4. Caracterul curent al situației de teorii rivale. Decizia interteoretică în cercetările sociologice

4.1. Problema;

– ne referim la situațiile în care, despre același obiect de cunoaștere, avem două sau mai multe teorii științifice mutual distincte, nereductibile una la alta, la fel de bune, deci rivale; situații în care, pentru conceperea și realizarea unei cercetări științifice avem de ales una dintre ele;

– spre deosebire radicală de științele naturii, i. e „științele mature", și de practicile profesionale asociate acestor științe, la noi pluralitatea teoriilor este regula, nu excepția. Pentru fiecare obiect de cercetare, indiferent cît ar fi el de mic, avem mai mult de o teorie, iar cu ocazia fiecărei cercetări sociologice avem de rezolvat problema alegerii teoriei în care facem cercetarea respectivă, deci de luat o decizie interteoretică. Dacă, de pildă, am de făcut o cercetare despre *diviziunea muncii*, am de ales între teoria despre *oikeoprageia* a lui Platon (cca. 427 – cca. 347 î. e. n.), teoria despre *specializarea avantajoasă* a lui Adam Smith (1723 – 1790), teoria despre *diviziunea socială a muncii* a lui Karl Marx (1818 – 1883) sau o dezvoltare teoretică în materie făcută luna trecută de distinsul nostru coleg Vladimir Pasti; cu mențiunea că lista de teorii eligibile poate fi completată pînă la cel mai deconcertant „etc.";

4.1.1. Situația de rivalitate este regenerată în mod continuu și agravată de:

4.1.1.1.

Faptul că sociologia și celelalte științe social-umane au ales să se dezvolte ca filosofia, nu ca științele. Noi nu avem situația, perfect

normală în metoda științifică și în științele naturii, T_{no}, adică teoria nouă despre obiectul O, scoate din circulație T_{vo}, adică teoria veche despre obiectul O, și o trimite la coșul de gunoi al istoriei științei respective; după cum nu avem nici situația în care T_{no} o subordonează pe T_{vo} ca pe un capitol al ei. La noi, toate teoriile inventate de-a lungul istoriei și de-a latul geografiei sînt bine mersi valabile, deci eligibile. Or, e greu de imaginat un sociolog care, în fața conceperii unei cercetări, poate ști și evalua toate teoriile rivale despre sau în legătură cu obiectul cercetării respective; nici măcar pe cele mai reprezentative nu le poate. Greu de imaginat este și un sociolog care să aibă în cap toate teoriile despre un singur obiect de cercetare De pildă, e sigur că eu știu mai multe teorii despre creativitate decît media colegilor mei sociologi, pentru că acesta este un domeniu care mă preocupă de mai bine de trei decenii; dar asta nu înseamnă că știu toate teoriile despre creativitate, foarte probabil nici măcar pe fiecare dintre cele mai importante;

4.1.1.2.

Faptul că decizia interteoretică o avem de făcut între teorii despre același obiect care sînt distincte între ele într-un mod de regulă foarte aproximativ. Mai exact, faptul că în sociologie și în celelalte științe social-umane, teoriile despre același obiect nu obișnuiesc să satisfacă în mod necesar condițiile de rivalitate, de pildă incomensurabilitatea mutuală;

4.1.2. situația de rivalitate a teoriilor este dublată de pluralitatea/ rivalitatea paradigmelor;

4.1.2.1.

Presupunînd că am reușit cumva să luăm o decizie interteoretică, deci că bine, rău am ales o teorie în care să ne facem cercetarea, apare suplimentar problema *din ce paradigmă face parte teoria*

respectivă. Deși obișnuim să utilizăm foarte dezordonat și bont noțiunea de paradigmă, discuția despre apartenența teoriei pe care am ales-o la o paradigmă sau alta poate fi deosebit de tăioasă. De exemplu, se vehiculează ideea că reorientarea actuală pe explicații și denigrarea metodelor și cercetărilor descriptive, ruperea conexiunilor cu domeniul „umanităților" și reorientarea spre științele naturii[7] constituie un mod mai bun de a sluji capitalismul, deci o opțiune ideologică foarte clară; și, dacă ne uităm dintr-o perspectivă Bourdieu, o opțiune ideologică cît se poate de vinovată;

4.1.2.2.

Într-un plan mai apropiat, chestiunea cu paradigmele este în ultimă instanță o chestiune cu interesele: ale cui interese le instrumentăm și le slujim cu o anumită prestație? Ale salariaților sau ale patronilor? Ale electoratului sau ale politicienilor? Ale viitorului sau ale prezentului? Noi nu avem voie să uităm că, de la *papa* Karl (Marx) încoace, știm că a vorbi în numele unui interes general nu este decît a masca astfel interese de clasă, de clan, de gașcă, deci interese private;

4.2. Soluții pentru decizia interteoretică;

- deși va fi întotdeauna un subiect foarte interesant ca problemă de proporțiile anomaliilor, aici este perfect inutil să discutăm în ce contexte și de ce sociologia și celelalte științe social-umane au ales, dacă or fi ales, o dezvoltare prin

[7] Textual: *a broader re-orientation of sociology away from its historical interface with the humanities and towards the natural sciences*. Vezi SAVAGE, Mike, *Contemporary Sociology and the Challenge of Descriptive Assemblage*, în „European Journal of Social Theory" nr. 12/ 2009, p. 155-174. DOI: 10.1177/1368431008099650. Versiunea online la http://est.sagepub.com/cgi/content/abstract/12/1/155.

adiţiune, ca filosofia, atît de anormală în raport cu ştiinţele naturii şi cu metoda ştiinţifică. De altfel, nici noi, sociologii, şi nici draga noastră de sociologie nu dăm semne că am dori să corectăm ceva din acest tip de dezvoltare, cu atît mai puţin să renunţăm la ea; mai ales că, dacă ne uităm la ce se întîmplă în ultimele decenii la frontiera ştiinţelor naturii, vedem că şi ele au început să coabiteze cu pluralitatea/ rivalitatea teoriilor. În consecinţă, trebuie să acceptăm că ne aflăm într-o problemă din categoria *hic Rhodus, hic salta*, adică asta e situaţia, în ea jucăm;

- în practica de pînă acum a cercetărilor sociologice nu se obişnuieşte să facem notificări asupra procesului prin care am ajuns la decizia interteoretică. A face notificări despre setul de teorii rivale pe care le-am evaluat sau/ şi despre evaluarea ca atare nu este considerat – nici în comunităţile noastre profesional-ştiinţifice, nici de către clienţii, beneficiarii şi publicurile noastre – un standard profesional, cu atît mai puţin unul imperativ. În mod normal şi curent, se consideră ca suficient de OK dacă arătăm care este teoria pe care am ales-o şi cum ne-am gîndit să o exploatăm în realizarea practică a fundamentării teoretice;
- la examenele din zona academică a profesiei noastre putem remarca însă incidenţa din ce în ce mai frecventă a întrebărilor referitoare la procesul deciziei interteoretice, şi nu numai la examenele de doctorat, ci chiar şi la cele de licenţă. Ceea ce ar trebui să însemne că, cel puţin în mediul academic, notificarea procesului de decizie interteoretică tinde să devină un standard al cercetărilor sociologice;

4.2.1. ca epură procedurală, decizia interteoretică constă în realizarea următorilor trei pași de bază:

4.2.1.1. Pasul 1

Identificăm și listăm teoriile rivale referitoare la obiectivul/ obiectivele cercetării noastre. Este ceva mult mai ușor decît pare dacă luăm în serios că orice cercetare sociologică are unul sau mai multe obiective și că fiecare obiectiv se referă la descrierea variației unei variabile sau a unui pachet de variabile;

- uitîndu-ne la obiectivul/ obiectivele cercetării noastre, începem prin a scoate din el/ ele denumirile tuturor variabilelor. Aceste denumiri pot fi: i. termeni în vreo teorie sau alta; sau/ și ii. quasi-termeni, adică cuvinte/ expresii despre care nu știm sigur dacă sînt termeni, respectiv în care teorie sînt definiți; sau/ și iii. cuvinte/ expresii de limbă naturală;
- pe denumirile de limbă naturală și pe cele quasi-terminologice le „traducem" ca termeni. Căutăm adică pentru fiecare termenul sau termenii care le echivalează cel mai bine. Punînd și denumirile pe care le avem din situația i., de mai sus, la capătul acestei operații avem lista completă a termenilor care echivalează variabilele cercetării noastre;
- în mod normal, în oricare dintre cercetările noastre se întîmplă ca: i. termenii care echivalează variabilele să nu fie definiți într-o singură teorie, ci fiecare în teoria lui; ii. pentru fiecare termen să găsim definiții în mai mult de o teorie;
- pentru fiecare termen din listă, identificăm teoria sau teoriile în care este definit. Teoriile respective formează setul de teorii rivale între care ne vom face decizia interteoretică.

Mențiune: dacă prin cercetarea noastră avem de rezolvat mai mult de un obiectiv, este posibil ca obiectivele respective să fie atît de diferite între ele încît să fim în situația de a alege cîte o teorie

pentru fiecare obiectiv; asta înseamnă însă că avem cîte o cercetare distinctă pentru fiecare obiectiv şi că asamblăm aceste cercetări într-o „cercetare-hipermarket", tip de cercetare admis în meseria noastră şi pe care îl denumim *cercetare omnibus*.

4.2.1.2. Pasul 2

Ne documentăm cu privire la fiecare dintre aceste teorii;

- documentarea aceasta înseamnă că:
- pentru fiecare termen şi teorie, ne ducem la dicţionare/ tratate/ monografii de sociologie (şi, în general, din domeniului social-uman). Acestea sînt bune pentru orientări şi indicaţii generale cu privire la termeni şi la teoriile din pachetul nostru de teorii rivale;
- documentarea propriu-zisă o vom face pe textele efective în care autorii lor au redactat teoriile din pachetul nostru de teorii rivale. Din textele aferente fiecărei teorii scoatem prin excerptare, deci prin citare exactă: i. definiţiile terminologice care ne interesează; ii. propoziţiile explicative şi propoziţiile predictive, deci legile, care conţin termenul sau termenii care ne interesează;
- timpul pe care îl alocăm documentării este variabil de la cercetare la cercetare, în funcţie de: i. cît de multe şi de bine ştim de dinainte despre termenii şi despre teoriile rivale implicate de cercetare; ii. cît timp avem la dispoziţie pentru conceperea cercetării; iii. cîtă dibăcie documentară are echipa cu care ne facem cercetarea;
- indiferent de resursele pe care le alocăm pentru documentare, la capătul ei trebuie să avem:
  - o idee generală despre fiecare teorie – autorul ei, locul ei în opera autorului respectiv, locul teoriei respective între teoriile şi paradigmele sociologiei;

- o judecată sigură că fiecare dintre teoriile noastre rivale satisface criteriul falsificabilității. Oricare teorie care nu satisface acest criteriu se elimină în acest moment din pachetul inițial de teorii rivale;
- un inventar al sugestiilor de măsurare, de pildă cele cu privire la variațiile de principiu, pe care fiecare dintre teoriile noastre rivale ni le oferă pentru fiecare dintre variabilele pe care le avem de măsurat. Aceste sugestii se găsesc sau ar trebui să se găsească sub definițiile fiecăruia dintre termenii care exprimă variabilele cercetării noastre;
- o idee cît de cît clară despre capacitatea fiecărei teorii de a furniza explicații și predicții nebanale. Ne putem face o idee despre această capacitate uitîndu-ne la numărul legilor pe care fiecare teorie le conține și la valoarea lor de întrebuințare pentru cercetarea noastră și pentru prestația pe care o susține;
- o orientare generală cu privire la angajamentul față de adevăr (engl. *the commitment to the truth*) al fiecăreia dintre teoriile rivale în pachetul cercetării noastre;

4.2.1.3. Pasul 3

Evaluăm teoriilor rivale și luăm decizia interteoretică optimă;

- evaluăm teoriile rivale, comparîndu-le între ele și judecîndu-le după un număr de criterii raționale. Este vorba despre felul în care fiecare dintre ele punctează la rubricile documentare iii. – v. de mai sus;
- la acestea adăugăm criteriile strict pragmatice, cele care țin de avantajele/ dezavantajele practice care decurg din utilizarea fiecăreia. Este vorba despre criterii grupabile în genul

calitate/ cost: cît ne-ar costa – timp, bani, resursă umană – dacă ne-am face cercetarea în cutare teorie;
- acolo unde se dovedește oportun, evaluăm și după criteriile *teoriei „bune"* (vezi paragraful 4.2.2.2., mai jos);
- așa cum știm, judecarea rațională a teoriilor rivale, deci administrarea rece și sistematică a unor criterii de evaluare, nu este chiar sportul nostru preferat. Ca sociolog profesionist *you are the boss*, ești de capul tău, nu stă nimeni lîngă tine să te bată la cap cu fundamentarea teoretică și cu evaluarea teoriilor rivale. În consecință, rezum toată povestea la esențial: cu ocazia fiecăreia dintre cercetările noastre, ne vom strădui cu adevărat să ajungem la o listă a teoriilor rivale și la o evaluare a lor după criterii definite. Orice, numai să nu ajungem la „căsătorii din dragoste";
- alegem teoria despre care evaluarea ne spune că este cea mai performantă ca teorie științifică și, în același timp, cea mai potrivită cu obiectivele și cu resursele cercetării;

4.2.2. În gama neprocedurală, și anume ca atitudine, vom profesa un scepticism sistematic față de oricare dintre soluțiile de decizie interteoretică simple;

4.2.2.1.

Zona față de care avem de menținut scepticismul cel mai abraziv este zona teoriilor reductive și simplificatoare. Alegerea unei teorii care respectă diversele reguli de *parsimony*, dotată de pildă cu simplitate și eleganță explicativă, este una, alegerea unei teorii care amputează complexitatea obiectului cercetat este cu totul altceva;
- de regulă, unde avem alte posibilități,
- nu vom alege o teorie din științele economice. Ori de cîte ori un economist a preluat ceva din sociologie, teoria și

practica economică au înregistrat un progres remarcabil. Nu cunoaștem însă nici un efect comparabil al vreunei preluări de teorie economică în sociologie, în antropologie, psihologie sau politologie. Cunoaștem în schimb tot felul de monstruozități, cum ar fi de pildă predicatul politic (marxist) *proprietatea este un furt*, cu ampla tragedie a consecințelor sale în țările „lagărului socialist", predicat întemeiat în teoria economică (marxistă) despre *plusvaloare*;

- nu vom alege o teorie care n-a crescut suficient în raport cu metafora/ analogia care a generat-o. Vorbim aici despre cît de vizibilă este această metaforă/ analogie inițială în teoria respectivă. De pildă, așa-numitele *teorii bimodulare* despre creativitate, care nu au produs mai nimic în plus față de analogia – destul de ancestrală, începe cam cu Heraclit sau, mai devreme, cu *ying și yang*-ul Chinei antice – a contrariilor (cele care se resping, dar nu pot ființa decît împreună). Vorbim însă mai ales despre acuratețea termenilor și conținutul legilor pe care o teorie le conține, despre unicitatea și specificitatea acestora: vom evita să alegem o teorie care nu-și definește termenii, iar drept legi ne dă mai ales adagii la metafora/ analogia care a generat-o;

4.2.2.2.

Dintre soluțiile față de care avem de asumat un scepticism mai ponderat, exemplul cel mai tipic aste *teoria „bună"* (engl. *„good" theory*);

- în prezentare quasi-procedurală, *teoria „bună"* are o configurație de felul următor[8]:

[8] WACKER, John, G., *A Conceptual Unerstanding of Requirements for Theory-Building Research: Guidlines for Scientific Theory Building*, în „Journal

- ceea ce zice autorul citat este foarte clar şi foarte uşor de priceput: cînd avem două sau mai multe teorii dintre care trebuie să o alegem pe cea în care ne vom face cercetarea, le aplicăm criteriile de mai sus (conservatismul denumirilor, definiţiile economicoase etc., aşa cum sînt definite în ultima coloană), unul după altul. Comparînd „punctajele" obţinute de fiecare, ne dăm seama care dintre ele e cea bună;
- soluţia *teoria „bună"* este însă la fel de uşor de contraargumentat pe cît e de uşor de priceput. Astfel:
- există un contraargument frontal la genul acesta de constructe profesorale: păi dacă ar fi aşa, evaluarea după criteriile respective ar fi trebuit de mult să trimită la cimitirul ştiinţei pe cele mai multe dintre teoriile rivale, pentru motivul că sînt pur şi simplu (mai) proaste. Or ştim că aşa ceva pur şi simplu nu se întîmplă în ştiinţele social-umane;

---

of Supply Chain Management", jul. 2008; 44, 3, p. 13. Am ales această versiune a soluţiei *„good" theory* deoarece se ocupă cu fundamentarea teoretică şi decizia interteoretică într-un domeniu şi mai comic în materie decît ale noastre, şi anume în management (mai exact în *supply chain management*). Autorul (zice că) încearcă să capitalizeze în beneficiul practicienilor şi universitarilor din domeniul său cam tot ce s-a scris mai bun în filosofia ştiinţei din ultimele trei decenii.

- în principiu, dacă avem de luat o decizie interteoretică între teorii cu adevărat rivale, deci în egală măsură OK în raport cu criteriile de mai sus, care nu sînt altceva decît exigențele definiționale ale teoriei științifice, noi nu avem de identificat care dintre ele este teoria (cea mai) „bună", ci care dintre ele este teoria cea mai potrivită. Iar problema este *cea mai potrivită în raport cu ce*, problemă în fața căreia soluția *teoriei „bune"* este mută, indiferent cîte ghilimele am pune pe *bună*;
- în practică însă, se întîmplă și nu chiar foarte rar ca procedura de „poliție sanitar-epistemologică" pe care ne-o pune la dispoziție soluția *teoriei „bune"* să ne fie cu adevărat de folos. Aceasta deoarece, dacă e să luăm foarte în serios criteriile de evaluare așa cum le vedem enunțate mai sus, teoriile rivale care formează setul din care trebuie să o alegem pe cea în care ne vom face cercetarea chiar așa sînt – unele mai proaste, altele mai bune. (Sau, să mă ierte Zeii Sociologiei, în raport cu standardele definiționale ale teoriilor științifice, teoriile rivale între care avem de ales de obicei nu prea sînt una mai bună decît alta, ci mai degrabă una mai proastă decît alta.)

4.2.3.

Tot în gama neprocedurală, dar în zona conduitelor competente, soluția este să mobilizăm cu ocazia fiecăreia dintre cercetările noastre cît mai multe dintre exigențele fundamentării teoretice și la nivelul lor cel mai ridicat. Astfel,

4.2.3.1.

În situația de decizie între teorii rivale, vom lua în calcul că ar trebui să avem o competență de felul următor: să cunoaștem

suficient de bine teoriile respective și, concomitent, obiectul cercetării pentru a putea atașa fiecărei teorii cîte o probabilitate cu privire la succesul explicativ al fiecăreia apropo de obiectul cercetării;

4.2.3.2.

Vom ține seamă de *regula unității teoretice a cercetărilor științifice*, regulă care spune că o cercetare științifică se face în termenii și legile uneia și aceleeași teorii științifice;

- vom lua foarte în serios exigența incomensurabilității reciproce a teoriilor științifice despre același obiect, așa cum a stabilit-o Thomas Kuhn, pentru că dacă nu o luăm, nu le putem legitima ca teorii rivale. Luînd-o în serios, știm că între teorii rivale nu putem transporta nimic, nici măcar simple constatări (fapte de observație), darmite definiții terminologice sau legi; dacă nu o luăm sau o luăm numai puțin în serios, putem anticipa cel puțin niște confuzii negestionabile, în gama sufli-n foc, te uiți în oală;
- dacă ținem cu tot dinadinsul să facem o cercetare științifică în *n* (de pildă, în două) teorii, vom obține ceva acceptabil numai dacă vom face de fapt *n* cercetări, asamblate în același demers de cercetare, adică într-o cercetare omnibus, dar mutual distincte;
- cercetările făcute pe „cocteiluri teoretice", de pildă cu un termen/ concept[9] definit într-o teorie și cu altul în alta, le vom considera ca pe niște excepții excepționale, legitimabile

[9] În orice context cît de cît exigent față de proprietatea exprimării, nu există sinonimie între *termen* – expresie a științei, și *concept* – expresie a filosofiei. Utilizez însă formula *termen/ concept*, deci ca și cînd cele două cuvinte ar fi sinonime, deoarece – din motive pe care nu le înțeleg, dar cu o frecvență practic nedepanabilă – literatura noastră de specialitate și foarte mulți dintre sociologi s-au învățat să spună *concept* acolo unde ar trebui să spună *termen*.

numai și numai dacă se află la frontiera creativă a cercetării științifice[10]. Cu alte cuvinte:

- cercetări pe „cocteiluri teoretice" nu se justifică pentru obiective de cercetare regulate, ci numai pentru obiective de cercetare inedite, i.e. în care avem cel puțin o variabilă care nu a mai fost măsurată niciodată pînă acum;
- soluția „cocteilurilor teoretice" prin *abordare teoretică multifațetată, hibridare interteoretică, secvențializare* și altele similare – foarte la modă în ultima vreme, și încă la case mari – poate fi omologată numai prin angajarea ei explicită ca *teoretizare ad-hoc*. Vreau să spun foarte clar că: i. prin combinarea de termeni/ concepte definite în teorii diferite, ca și prin introducerea unui termen/ concept nou alături de termenii/ conceptele unei teorii, obținem o teorie nouă, distinctă de teoria/ teoriile anterioare, teorie care, atenție, ar trebui să fie rivală în raport cu aceasta/ acestea; ii. pînă la lămurirea statutului ei ca teorie științifică, vom considera că această teorie nouă este științifică în mod provizoriu; iii. în mod ereditar, toate propozițiile explicative și predictive produse în baza ei și probate empiric ca ipoteze adevărate le vom considera ca adevărate în mod provizoriu;

4.2.3.3.

În cercetările sociologice nu avem situația *o singură alegere este corectă, orice altă alegere fiind greșită*. Deciziile noastre

[10] Pentru o foarte bună trecere în revistă a problemei vezi URSE, Laureana, *Inovația în științele sociale*, în „Calitatea Vieții", XX, nr. 1–2, 2009, p. 40–48. Versiunea electronică a acestui studiu este disponibilă la http://www.revistacalitateavietii.ro/2009/CV-1-2-2009/05.pdf.

interteoretice nu trebuie să fie perfecte, cum de altfel nici nu pot fi; *deciziile noastre interteoretice trebuie să fie optime*;

- ceea ce putem face cu ocazia fiecărei cercetări este:
  - să ne străduim să căutăm situația *cea mai bună alegere posibilă în condițiile date*;
  - să încercăm să ne sustragem automatismelor opționale, i.e. „căsătoriilor din dragoste", în care ne programează comunitatea profesional-științifică din care facem parte sau din care ne dorim să facem parte;
  - să evaluăm teoria aleasă înainte de a ne concepe cercetarea în ea, operînd cît mai la rece cu criteriile de evaluare care ne stau la dispoziție;

- vom lua foarte în serios faptul că, atunci cînd căutăm *cea mai bună alegere în condițiile date*, ne aflăm într-un proces de optimizare, proces care nu este în niciun caz linear. Pînă în momentul final al deciziei asupra teoriei, procesul presupune direcții de căutare multiple, reveniri, momente de inspirație, fundături; nu trebuie să ne speriem cînd pățim așa ceva, așa e normal să se întîmple;

4.2.3.4.

Accentuez: decizia interteoretică este un proces iterativ[11]. Succesul deciziei interteoretice ca proces iterativ este dependent de următoarele două seturi de condiții;

4.2.3.4.1.

Setul condițiilor continue, de a căror creștere trebuie să avem grijă pe parcursul întregii noastre vieți profesionale. Este vorba despre:

[11] De la lat. *iterativus*, din *iterare* = a reîncepe.

A. cultura și competența noastră teoretică. Simplu vorbind, asta înseamnă cît de multe sînt teoriile (sociologice) pe care le știi și cît de bine le știi – în primul rînd termenii pe care îi știi (cît de mulți sînt termenii pe care îi știi la fiecare teorie, cît de precisă și clară e definiția lor în mintea ta), dar și propozițiile explicative și predictive tipice ale fiecărei teorii. Mai înseamnă și cum sînt organizate aceste teorii în „magazia" ta personală. Un sociolog bun are o magazie de teorii „la purtător", o magazie pe care are grijă să o completeze ori de cîte ori i se ivește prilejul și pe care le tot aranjează și rearanjează, după tot felul de criterii;

- pentru noi, sociologii, este absolut obligatoriu să învățăm în mod continuu teorii, ceea ce înseamnă în mod special să reținem termenii și legile de bază din fiecare, plus denumirea fiecăreia (denumire care de obicei conține numele autorului/ autorilor);
- atenție la felul în care funcționează în mod spontan competența noastră teoretică. E limpede că, la început de carieră mai ales, în mintea noastră nu se află prea multe teorii. În plus, am observat că, tineri fiind, facem cîte o febră pentru o anumită teorie sau pentru un număr, foarte mic, de teorii; este o febră care face parte din procesul misterios al formării identității de sociolog a celor mai mulți/ mai multe dintre noi, face parte din mîndria fiecăruia/ fiecăreia dintre noi, este o febră de care în mod obișnuit nu sîntem foarte conștienți/ conștiente. Problema este că se întîmplă foarte des ca, aflați/ aflate în fața conceperii și proiectării unei cercetări, opțiunea noastră pentru o anumită teorie să fie rezultatul spontan al febrei, și nu rezultatul cît-de-cît cîntărit al unui proces deliberativ. Ne pomenim astfel că sîntem într-o teorie, iar impresia noastră subiectivă este nu numai că am ales-o în

mod rațional, ci că am ales-o atît de bine încît o altă alegere nici nu poate intra în discuție. Este evident vorba despre o încăpățînare, deci ar trebui ca, odată deveniți conștienți/ conștiente de ea, să ne fie ușor să o neutralizăm. Dată fiind conexiunea ei intimă cu procesele identitare, trebuie să vă avertizez că nu este deloc ușor să scăpăm de ea. Trebuie să ne impunem măsuri ca pentru o cursă de lungă durată, străduindu-ne să devenim din ce în ce mai conștienți/ conștiente de idiosincraziile care ne guvernează „alegerile" interteoretice, pentru a ne instala un control din ce în ce mai bun asupra lor;

B. sensibilitatea la teorie și competența noastră epistemologică. Aș fi putut scrie la fel de bine *flerul + norocul*; aceasta pentru că, priviți din exterior, sociologii cărora le reușesc decizii teoretice sistematic faine chiar așa ne apar, și anume bine înzestrați/ înzestrate de la natură cu fler și cu noroc;

- într-adevăr, procesul deciziilor teoretice de succes conține un foarte important *drive* creativ, iar sensibilitatea la teorie este de exact aceeași natură cu nemulțumirea, embrionul oricărei creații. Într-adevăr, cînd se cam repetă la aceeași persoană, combinația *fler + noroc* indică de fapt combinația de înzestrări tipică persoanelor creative;
- dar, combustibilul și ambitusul analogiilor și asociațiilor mentale prin care mintea noastră produce în registru creativ sînt asigurate de volumul, diversitatea și adîncimea cunoștințelor noastre. Spre deosebire de combinația *flerul + norocul*, combinația *sensibilitate la teorie + competență epistemologică* este (auto)educabilă, deci și-o mai poate face și omul. Ele trimit la aceeași capacitate, și anume capacitatea de a te nedumeri/ de a-ți pune întrebări în legătură cu teoriile și de a nu renunța cu una, cu două la nedumeririle și întrebările tale;

4.2.3.4.2.

Setul condițiilor imediate, pe care le avem de realizat cu ocazia fiecăreia dintre cercetările noastre;

- claritatea definirii obiectivelor cercetării. Nu te mulțumi cu „tema cercetării", „domeniul cercetării" sau „universul cercetării". Ele au o bună valoare indicativă pentru alegerea teoriei, dar singure te pot deruta;
- calitatea documentării. Pentru fiecare cercetare în parte, indiferent cît de tare ne presează timpul, vom aloca un număr de ore pentru a face explorări în teoriile despre care avem fie și o vagă bănuială că una dintre ele ar putea fi teoria de care avem nevoie.

5. Deficiențele teoriilor sociologice în raport cu exigențele definiționale ale teoriilor științifice

5.1. Problema

- privită global, problema cu deficiențele este că teoriile noastre sînt prea „originale" în raport cu exigențele definiționale ale teoriilor științifice. Dacă li s-ar aplica standardele normale cu care, în metoda științifică, se definește și se recunoaște o teorie drept teorie științifică, teoriile sociologice și, în general, teoriile din domeniul social uman ar avea dificultăți serioase să se califice drept teorii științifice (iar unele dintre ele chiar drept teorii în sens extins, de exemplu suporturile teoretice pe care le utilizăm uneori sub denumirea de *populații de concepte*);
- decupate analitic, ca probleme curente și concrete cu care ne confruntăm cu prilejul fundamentării teoretice a cercetărilor noastre, deficiențele teoriilor sociologice sînt mai ales cele care urmează;

5.1.1. „Indisciplina" terminologică

Atunci cînd ne ducem la textele originare ca să scoatem termenii cu definițiile lor, constatăm că teoria pe care am ales-o, ca de altfel cam oricare dintre teoriile din domeniul social-uman, nu respectă în mod clar și sistematic standardele în care știm că o teorie științifică trebuie să-și definească termenii. Excepțiile nu sînt numai foarte puține, ci și curios de antipatizate. De pildă, un *exploit* cum este faimoasa „La reproduction"[12] a rămas din 1970 pînă astăzi practic fără urmași în materie de angajament față de definirea termenilor;

5.1.1.1.

Indisciplina începe încă de la nivelul sintactic: se întîmplă foarte rar ca autorii de teorii sociologice să-și definească în mod riguros și univoc termenii, cu atît mai puțin în mod protocolar. Despre confortul să găsești definițiile terminologice într-un grupaj distinct, undeva la începutul textului în care este enunțată teoria, nici nu poate fi vorba;

- mai mult, se întîmplă foarte des ca autorii noștri să revină pe parcursul aceluiași text cu precizări și extinderi de sens ale termenilor, de multe ori în mod tacit, adică fără să le notifice ca atare. Nu sînt deloc rare situațiile în care, la același autor și în același text, nu mai vorbim de texte succesive în timp, utilizările unui termen să fie inconsistente, adică să aibă sensuri sesizant diferite, ba chiar mutual contradictorii;

5.1.1.2.

Atîtea cîte sînt și așa cum sînt, adică cu mari ambiguități la stabilitatea etichetelor terminologice, a conținuturilor și la acurateța definițiile sintactice, definițiile terminologice din domeniul nostru

[12] BOURDIEU, Pierre, PASSERON, Jean-Claude, *La Reproduction. Eléments pour une théorie du système d'enseignement*, Les Éditions de Minuit, Paris, 1970.

nu obișnuiesc să conțină enunțuri direct exploatabile cu privire la variația de principiu a variabilelor pe care le definesc;

- cu atît mai mult nu conțin rețete de măsurare explicite și exhaustive, în niciun caz în genul „aria triunghiului este baza ori înălțimea supra doi". De obicei, ele ne furnizează doar indicații și sugestii de măsurare, uneori exploatabile, alteori confuze, întotdeauna incomplete;
- ar trebui să avem un sprijin în dicționarele de specialitate. Pentru că, dacă ar fi să respecte standardele definiționale ale teoreticității și științificității, dicționarele de sociologie: i. ar trebui să conțină termeni, nu vorbe, fiecare cu definiția sa sintactică univocă și protocolară, plus variația de principiu, plus sugestiile de măsurare; ii. la fiecare termen, ele ar mai trebui să atașeze propoziții explicative și predictive, adică legi, care conțin termenul respectiv, tipice pentru teoria în care acesta este definit; iii. ar trebui să specifice în mod clar teoria în care este definit termenul respectiv sau, dacă este definit în mai multe teorii, ar trebui să listeze definițiile lui în toate teoriile în care este prezent;
- după cum oricine poate vedea, inclusiv la casele cele mai mari, în dicționarele noastre nu vom găsi așa ceva. Mai mult, ca și cînd în sociologie nici măcar nu s-ar fi auzit de teorii rivale, intrările din dicționarele noastre sînt formate prin aglomerarea de trunchieri din diverși autori și din diverse teorii; ba chiar prin aglutinări și re-enunțări perifrastice din materiale teoretice pe care, în facultățile noastre, le învățăm ca mutual incompatabile;

5.1.2. „Indisciplina" arhitecturală

În sociologie ca și în celalte științe social-umane, nu vom găsi teorii construite și prezentate ca în definiția standard a

teoriei științifice, cu evidențierea distinctă a termenilor, legilor, gramaticilor;

- teoriile sociologice nu au o arhitectură standard. Textele în care autorii noștri își enunță teoriile sînt produse și structurate mai degrabă după regulile de expresivitate care guvernează producția de texte filosofice și de proză literară, în orice caz foarte liber, foarte creativ și nu de puține ori eseistic;
- se întîmplă destul de des ca pentru o anumită teorie să avem reluări, precizări, dezvoltări și chiar corecții majore făcute în timp de autor/ autori sau de descendenți ai școlii inaugurale. Dacă ne adîncim în înțelegerea unei teorii, putem avea surpriza de a vedea că ea a fost atît de bine apărată față de critici încît precizările și nuanțările defensive survenite între timp au făcut-o atît de elastică încît a devenit irefutabilă. Deci nu mai îndeplinește criteriul falsificabilității, singurul dintre standardele tari ale teoriilor științifice de admis ca atare și pentru teoriile sociologice;
- ar trebui să avem un sprijin în manualele și tratatele de doctrine/ teorii sociologice, ca și în monografii, destinate în principiu prezentărilor sistematizate ale teoriilor din domeniul nostru. Nu avem, deoarece autorii de astfel de sinteze sînt foarte departe de a cădea cît de cît de acord asupra unei configurații unitare de prezentare a teoriilor de care se ocupă, fiecare preferîndu-și propriile idei în materie;

5.1.3. Ambiguitatea în enunțarea și gestiunea legilor

Cînd spunem *legi*, vorbim despre propozițiile explicative și predictive teoretice neparticulare – deci dotate cu un anumit grad de generalitate, probate ca adevărate într-o teorie științifică; ele care formează patrimoniul cel mai valoros al oricărei științe;

5.1.3.1.

Ambiguitatea o vedem direct în preferința teoriilor din domeniul social-uman, a celor sociologice inclusiv, de a evita denumirea de *lege* pentru descoperirile lor explicative și predictive, și de a o înlocui cu denumiri mai slabe, de predilecție cu *efecte* (e.g. *birth order effect, halo effect, Mozart effect, online disinbihition effect, sentinel effect, Sherif effect, Zeigarnic effect*), mai rar cu *principii* (e.g. *Pareto principle, Peter principle, red queen principle*), iar cîteodată chiar, foarte derutant în raport cu ceea ce am învățat în școala obligatorie că sînt acestea, cu *teoreme* (e.g. faimoasa noastră *Thomas' theorem*);

- dar curiozitatea cea mai izbitoare a științelor social-umane este enunțarea, prezentarea și colportarea legilor ca entități cognitive de sine stătătoare, fără nici un fel de specificare asupra teoriei din care fac parte. Astfel,
- cînd nu ne apar ca intuiții, legile din domeniul nostru ne apar ca regularități statistice descoperite în afara vreunei teorii, de obicei fără definirea univocă și clară, științific obligatorie, a termenilor în care sînt enunțate;
- se întîmplă foarte des ca o teorie care conține propoziții explicative sau/ și predictive în mod evident terminologice sau cel puțin quasi-terminologice, în mod evident neparticulare și în mod evident adevărate, dar probate ca adevărate pe alte căi decît prin statistici, să nu catalogheze și evidențieze aceste propoziții drept legi;

5.1.3.2.

Ambiguitatea în enunțarea și gestiunea *legilor* așa cum o vedem în textele teoretice reverberează în lipsa de relief a legilor în cultura noastră profesional-științifică și în practica noastră profesională;

- noi nu acordăm legilor din teoriile noastre importanța de patrimoniu esențial și, pe cale de consecință, nici nu le valorificăm în practica de cercetare și, în general, în practica profesională așa cum și le valorifică, de pildă, medicii sau inginerii;
- efectul combinat al ambiguității în enunțarea și gestiunea *legilor* este timorarea de a ne angaja în cercetări cu obiective explicative și predictive. Practic, ne comportăm ca și cînd cu cercetările noastre nu am putea să producem decît exactități descriptive; iar cînd e vorba să furnizăm explicații și predicții ne dăm și noi cu părerea, punîndu-ne în rînd cu clienții, subiecții, publicurile, telespectatorii;

5.1.3.3.

Deși nu face parte din problematica unui manual de MTCS, nu mă pot împiedica să notez că ambiguitatea *legilor* în cultura noastră profesională hrănește tîmpeniile cele mai amare în consecințe despre profesia de sociolog, în mod special pe aceea că sociologii se pricep la cercetări și atît, nu și la punerea în practică a rezultatelor cercetărilor. Într-adevăr, cînd nu pui preț pe explicațiile și predicțiile pe care le produce și conține știința ta, e normal să crezi că nu știi ce anume ai de făcut pentru ca lucrurile să evolueze într-o direcție sau în alta;

5.1.4. Rivalitatea șleampătă

- atunci cînd, în procesul deciziei interteoretice, ajungem la setul de teorii dintre care urmează să o alegem pe cea mai potrivită, ar trebui ca aceste teorii să îndeplinească în mod cumulativ cel puțin următoarele exigențe:
- pentru variabila pe care o avem de măsurat (simplific la cazul unei cercetări descriptive cu o singură variabilă), fiecare

dintre teoriile din set conține un termen cu care ne gîndim că în principiu am putea să o măsurăm;

- indiferent cum ar fi botezat termenul respectiv, deci indiferent de eticheta lui terminologică, el are în fiecare dintre teoriile din set cîte o definiție exploatabilă pentru măsurarea pe care o avem de făcut;
- fiecare dintre aceste definiții definește altfel termenul respectiv, și anume suficient de altfel ca definițiile să nu fie reductibile una la alta, ba chiar să nu putem lua ceva, în niciun caz ceva din variația de principiu, din una pentru a lipi acest ceva la alta (condiția incomensurabilității);

- cînd ne ducem la textele în care sînt enunțate teoriile din setul nostru și extragem definițiile termenului pe care îl avem în vedere, vom constata, probabil fără excepție, că e foarte greu de judecat dacă definițiile pe care le-am extras satisfac condiția incomensurabilității. Natural, ne dăm seama că judecata ne e obturată de „indisciplina" terminologică specifică teoriilor noastre;
- în practica de cercetare, este la fel de natural să nu rămînem în fața acestei probleme ca la poarta nouă. Ieșirea pe care o găsim de obicei este să luăm definițiile respective ca unghiuri de vedere, diferite numai pentru că văd și alte proprietăți ale variabilei de măsurat, nu pentru că fiecare dintre ele vede paradigmatic altfel, deci că ar trebui să vadă altă variabilă;
- în ultimă instanță, aceasta este și soluția recomandată de Kuhn, „inventatorul" incomensurabilității: rivalitatea teoriilor din domeniul social-uman nu e ceva de luat în serios, incomensurabilitatea lor poate fi trecută cu vederea. Procedăm ca și cînd, în orice situație de pluralitate a teoriilor despre același obiect ne-am afla, nu avem de fapt

teorii distincte, ci doar unghiuri de vedere diferite, toate aparținînd de una și aceeași teorie. Ceea ne autorizează la combinarea nerestrictivă a definițiilor terminologice, prin reconfigurarea lor într-o singură definiție, într-una *hibridă* sau într-una *multi-fațetată*;

- în practică, rămînem însă cu problema cum ne dăm seama dacă, sub o anumită etichetă terminologică, teoriile dintr-un set de decizie interteoretică se uită la variabila noastră din una și aceeași perspectivă paradigmatică, deci văd aceeași variabilă, sau se uită din perspective paradigmatice diferite, deci văd variabile diferite. Pentru că, dacă se uită la variabile diferite iar noi interpretăm invers, fundamentarea teoretică a cercetării noastre va fi, natural, o aiureală insondabilă, fără ca noi sau altcineva să avem indicii suficient de clare și de prompte despre această situație. Cădem astfel încă o dată pe una dintre marile probleme ale epistemologiei științelor social-umane, și anume cît de justificabilă este pluralitatea teoriilor sociologice despre același obiect;

5.2. Perspective de soluționare și soluții procedurale de gestiune

- privită global, sub-problema deficiențelor teoriilor noastre își menține caracterul de anomalie; ceea ce ne obligă să presupunem că soluționare ei implică în mod necesar o angajare de nivel paradigmatic. Cu alte cuvinte, rezolvarea problemei deficiențelor teoriilor noastre nu poate fi realizată direct prin soluții procedurale, ci necesită în prealabil o soluționare întemeietoare, cu o adîncime obligatoriu filosofică, în același timp epistemologică, ontologică și etică; pe scurt, o soluționare paradigmatică;

- în sociologie și în celelalte științe social-umane nu avem o soluționare paradigmatic unitară, ci un număr de perspective de soluționare paradigmatic diferite. În principal, aceste perspective diferă între ele după un criteriu filosofic agregat, pe care îl putem comprima la configurația *cît de pro sau de contra sînt în raport cu metoda științifică*; sau, după versiunea restrînsă a acestui criteriu, *cît de pro sau de contra sînt în raport cu (neo)pozitivismul.* Fiind paradigmatic diferite, fiecare dintre aceste perspective ar trebui să genereze o soluție procedurală proprie;

5.2.1. perspective paradigmatice de soluționare;

- pe continuumul criteriului *pro sau contra metodei științifice*, nu mai vorbim de mixarea altor criterii, putem vedea în dezvoltarea sociologiei un număr destul de mare de astfel de perspective paradigmatice, foarte vanitoase în a se demarca unele de altele; noi le vom trece în revistă doar pe cele mai consistent distincte trei;

- scopul esențial al acestei treceri în revistă este *to become aware*. Adică:
  - să devenim conștienți/ conștiente de felul în care ajungem să asumăm una sau alta dintre aceste perspective de soluționare. Nimeni nu poate scăpa de a fi tributar/ă vreuneia dintre ele, este inevitabil ca într-un fel sau altul să aderăm la vreuna dintre ele. Esențialul este să nu aderăm prin „căsătorii din dragoste", adică să ajungem și să funcționăm într-una sau într-alta dintre aceste perspective fără conștiința acestor fapte, prin cine știe ce automatism stilistic al comunității profesional-științifice din care iubim să facem parte. Mai ales ca sociologi

practicieni și mai ales ca tineri sociologi sîntem vulnerabili/ vulnerabile la genul acesta de adeziuni paradigmatice fără băgare de seamă;

- să ne punem la dispoziție resurse pentru meditațiile metodologice cu care ne orientăm și ne autocontrolăm în realizarea procedurală a fundamentării teoretice a cercetările noastre. Aceasta deoarece, deși nu este obligatoriu să optăm de la început și în mod deliberat pentru una sau alta dintre perspectivele de soluționare în discuție, este esențial ca la un moment cît mai primăvăratic al dezvoltării noastre profesional-științifice să devenim devenim conștienți/ conștiente de adeziunile noastre în materie. Face parte și asta din succesiunea de revoluții socratice prin care se coc sociologii;

5.2.1.1.

Perspectiva de soluționare, să o denumim, elastică. Este soluționarea cea mai frecventată și constă în scoaterea sociologiei și a celorlalte științe social-umane din *știința tare*. Epistemologi de gabaritul unui Karl Popper sau Thomas Kuhn au resimțit nevoia să facă din știința și teoriile noastre un domeniu suficient de special ca să admită reguli și exigențe mai puțin riguroase în comparație cu regulile normale ale teoriilor științifice. Această perspectivă ne autorizează să operăm cu o definiție (mai) elastică a teoriei științifice și a științei în general, deci cu derogări de la standardele definiționale normale;

- dacă *perspectiva elastică* este cea care ni se va părea frecventabilă, va trebui să avem în vedere și să gestionăm dezavantajul că ea ranforsează – dintr-o direcție cu atît mai perversă, cu cît vine din surse atît de prestigioase – ideea că

ne putem de fapt face cercetările fără fundamentare teoretică: atîta vreme cît eu, autorul cercetării, decid cît de elastice să fie derogările de la standardele definiționale ale teoriei științifice, orice construct cognitiv poate fi omologat drept teorie științifică, deci drept fundamentare teoretică;

- singurul standard definițional care rămîne în picioare și cu care, din acest motiv, trebuie să operăm tăios, fără derogări, este *falsificabilitatea*, cu antonimul ei *irefutabilitatea*: un construct explicativ sau/ și predictiv *irefutabil*, deci pentru care nu putem imagina nici măcar o singură situație în care să fie neadevărat, este inadmisibil de principiu drept construct teoretic științific. Cu alte cuvinte, indiferent cine și pentru ce contexte le-a elaborat, constructele explicative și/ sau predictive irefutabile nu se admit ca fundamentare teoretică; sau, e același lucru, se admit ca fundamentare teoretică numai constructele explicative și/ sau predictive *falsificabile*;

5.2.1.2.

Perspectiva de soluționare, să o denumim, radicală. Este soluționarea care evacuează metoda științifică din sociologie, considerînd că modul de teoretizare al sociologiei și al celorlalte științe social-umane trebuie scos complet de sub exigențele metodei științifice ca paradigmă. Aceasta în ideea generală că modul nostru de teoretizare are de ascultat de cu totul alte standarde, și anume de unele care țin de o cu totul altă paradigmă a cunoașterii de succes decît metoda științifică. *Perspectiva radicală* are mai multe ipostaze istorice, cea mai ofensivă în ultimele decenii fiind cea autointitulată „cercetare calitativă";

- *teoria întemeiată* (engl. *grounded theory*; nu sînt sigur că echivalarea „teorie întemeiată" e chiar cea mai bună, dar sigur e cea mai larg împărtășită) este soluția pocedurală pe

care „cercetarea calitativă" o propune pentru fundamentarea teoretică a cercetărilor din domeniul social-uman. Ca practică de cercetare, *teoria întemeiată* se compune în mod esențial din următorii pași:

- ne concepem cercetarea, oricare ar fi ea, fără preocupări teoretice explicite, deci văzînd și făcînd, cum s-ar zice. De fapt, în ideea că se pot face cercetări fără fundamentare teoretică;
- pe parcursul cercetării și, mai ales, după finalizarea ei ca demers empiric, devenim conștienți/ conștiente de supozițiile care ne-au programat în conceperea și realizarea cercetării;
- treptat-treptat, ne clarificăm asupra acestor supoziții și le facem explicite în propria minte;
- în final, organizăm, asumăm și prezentăm aceste supoziții ca suport teoretic și validare teoretică *post-factum* pentru cercetarea pe care am efectuat-o;

- dacă *teoria întemeiată* ni se pare frecventabilă, va trebui să-i avem în vedere și să-i gestionăm dezavantajele, în special pe următoarele:
- fiind un rezultat, nu o pre-condiție, decurge că fiecare cercetare de-a noastră își are propria fundamentare teoretică și că fiecare dintre cercetările noastre produce și propune o teorie nouă, distinctă de teoriile produse de alte cercetări, inclusiv de *teoriile întemeiate* produse eventual de cercetări anterioare având același obiect. De altfel, „calitativismul" nu pare să admită ideea de obiect repetabil, susținînd mai degrabă că la fiecare cercetare avem de-a face cu un obiect unic și inedit. Ce-mi place mie la „calitativism" este că astfel înlocuiește ideea tradițională despre caracterul

cumulativ al cunoașterii, foarte dragă în *metoda științifică*, cu o idee incomparabil mai subtilă asupra evoluțiilor interne și configurațiilor cunoașterii de succes. Problema este că ea e foarte dificil de gestionat ca practică de cercetare pe piața prestațiilor profesionale;

- în literatura de specialitate „calitativistă" nu e suficient de clar dacă elaboratele teoretice generate *post-factum* prin procedura *grounded theory* trebuie sau nu trebuie să se supună evaluării cu oareșce standarde definiționale, de pildă cu unele științifice dar mai slabe, ca în perspectiva elastică. În absența acestei clarificări, ne încurcăm într-o înșiruire de aporii:
  - dacă spunem că trebuie, asta înseamnă că ne întoarcem la evaluarea teoriilor din domeniul social-uman cu criteriile științifice, ceea ce soluția radicală tocmai respinge;
  - dacă spunem că nu trebuie, asta înseamnă că, neavînd criterii de evaluare, deci nici evaluare, ne întoarcem și mai jos, și anume la inutilitatea fundamentării teoretice a cercetărilor;
  - soluția *ne evaluăm elaboratele teoretice generate în rețeta grounded theory, dar cu alte criterii de evaluare, complet diferite de cele din metoda științifică* este întemeiată pe ideea de evaluare, idee stilistic necompatibilă cu „calitativismul";

5.2.1.3.

Cumva la antipodul perspectivei radicale, avem *programul Robert K. Merton de dezvoltare teoretică a sociologiei*, elaborat în 1949[13], revăzut și completat în 1957 și apoi în 1968, program centrat pe *teoria de rang mediu* (engl. *middle range theory*);

[13] Vezi MERTON, Robert, K., *Social Theory and Social Structure*, Free Press, New York, 1949.

- ca fond atitudinal împotriva „orginalităților" teoriilor sociologice, pe de o parte, și împotriva proliferării cercetărilor a-teoretice, pe de celalaltă, Merton conjură comunitatea noastră profesional-științifică, încă din 1942, să se angajeze în ceea ce numește *scepticismul organizat*[14] (engl. *organised scepticism*);
- ca soluționare, ne lasă moștenire un program în două faze de dezvoltare teoretică sistematizată a sociologiei:
  - mai întîi ne apucăm să construim teorii sociologice care acoperă cum trebuie, adică fără „originalități", standardele definiționale normale ale teoriilor științifice. Dintre aceste standarde, Merton le consideră esențiale pe următoarele: i.i. ca să fie științifică, o teorie sociologică trebuie să conțină legi; i.ii. legile dintr-o teorie sociologică trebuie să fie testate empiric, deci ca ipoteze contra-factuale. Or, testarea empirică nu poate face legi din propoziții explicative sau predictive particulare, după cum nu poate fi realizată pentru propoziții cu un grad foarte mare de generalitate. De unde rezultă că în această primă fază vom construi „teorii de rang mediu", adică teorii care conțin doar legi cu un nivel de generalitate nici prea îngust – ca să nu iasă din definiția legii, nici prea larg – ca să poată fi testate empiric;
  - după ce vom fi construit multe, multe teorii de rang mediu, despre tot felul de chestii ale societății, speranța este că, punînd împreună aceste teorii, vom putea construi o teorie sociologică generală, una singură pe de o parte, iar pe de alta perfect respectuoasă cu standardele definiționale normale ale teoriilor științifice;

[14] MERTON, Robert, K., *The Normative Structure of Science*. În: Merton, Robert K., *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*, University of Chicago Press, Chicago, 1973, p. 277 – 278.

- dacă *programul Merton* este perspectiva de soluționare care ni se va părea frecventabilă, va trebui să-i avem în vedere și să-i gestionăm și ei dezavantajele, în special pe următoarele:
- chiar dacă, de pildă prin curentul *sociologiei analitice*, încă mai sperăm că o astfel de teorie sociologică unică, generală și deplin științifică va fi gata cîndva în viitor, e fără discuție clar că aici și acum, noi și sociologia noastră ne aflăm, în cel mai bun caz, pe undeva prin prima fază. În perspectiva mertoniană, asta echivalează cu a spune că, aici și acum, singurele teorii în care este legitim din punct de vedere științific să ne facem fundamentarea cercetărilor noastre sînt teoriile de rang mediu;
- teoriile de rang mediu conțin legi generalizabile doar la universurile de cercetare pentru care au fost testate empiric. Asta înseamnă că, dacă cercetarea mea se referă la un univers de cercetare fie și numai puțin diferit față de cel pentru care teoria de rang mediu pe care am ales-o a fost testată, nu voi putea conta direct pe legile din teoria respectivă ca propoziții explicative și/ sau predictive adevărate. Pentru a putea conta pe ele ca legi, va trebui mai întîi să le re-testez empiric ca ipoteze, ca să văd dacă sînt sau nu sînt adevărate și pentru universul cercetării mele;
- e de așteptat ca pentru variabilele din cercetarea mea cutare să nu găsesc o teorie de rang mediu care să conțină termenii potriviți. Soluția, definită ca dezirabilitate esențială pentru prima fază a programului mertonian de dezvoltare a sociologiei, este să creez eu însumi o teorie despre variabilele respective, perfect respectuoasă față de standardele definiționale ale teoriei științifice; adică, în mod esențial, cu termeni definiți cum trebuie și cu legi testate empiric, deci cu un nivel mediu de generalitate;

5.2.2. Operaționalizarea conceptelor – soluția procedurală „clasică" pentru gestiunea deficiențele teoriilor sociologice;

5.2.2.1.

Fiind paradigmatic diferite, fiecare dintre perspectivele de soluționare de mai sus ar trebui să-și genereze propria soluție procedurală. Asta înseamnă că soluțiile respective ar trebui să fie suficient de diferite unele de altele ca să-și fie reciproc etanșe, deci să nu poată fi transportate dintr-o perspectivă în alta. În această situație lucrurile ar trebui să se prezinte după cum urmează;

5.2.2.1.1.

În *perspectiva elastică* și numai în ea, soluția procedurală ar trebui să fie *operaționalizarea conceptelor*. După cum știm, operaționalizarea a fost inventată pentru gestiunea domeniilor din științele naturii în care nu sînt disponibile decît teorii științifice deficiente în raport cu standardele definiționale normale în metoda științifică; operaționalizarea este soluția procedurală pentru fundamentarea teoretică a cercetărilor făcute pe *concepte vagi*, concepte specifice acestor teorii; operaționalizarea este deci o soluție derogatorie de la standardele științifice tari, dar admisibilă în registrul paradigmatic de fond al metodei științifice. În perspectiva elastică ne putem descotorosi de acuzația de autoindulgență și neștiințificitate arătînd, perfect întemeiat, că dacă *operaționalizarea* este admisibilă ca derogare pentru științele naturii, domeniul predilect al metodei științifice, ea este la fel de admisibilă ca derogare și pentru științele social-umane;

5.2.2.1.2.

În *perspectiva radicală* și numai în ea, soluția procedurală ar trebui să fie *teoria întemeiată*. Ca paradigmă revoluționară, complet neîndurătoare față de metoda științifică și utilizarea ei în domeniul

social-uman, perspectiva „calitativistă" ar trebui să propună pentru fundamentarea teoretică a cercetărilor o soluție procedurală pe măsură, adică de o cu totul altă natură și configurație față de oricare dintre soluțiile procedurale inventate în metoda științifică. Astfel, *teoria întemeiată* ar trebui să satisfacă cel puțin primul nivel al pretențiilor paradigmatice afișate de „calitativism", și anume să fie o soluție procedurală în care fundamentarea teoretică a cercetărilor o facem cu totul și cu totul altfel decît o facem, cu sau fără derogări, în metoda științifică;

5.2.2.1.3.

În *programul Merton* și numai în el, deoarece acesta constă în supunerea completă, fără niciun fel de derogare, a sociologiei față de exigențele metodei științifice, rezultă că ar trebui să ne facem fundamentarea teoretică aplicînd fără abatere rețeta procedurală după care se face fundamentarea teoretică în științele naturii. Din motive care vor deveni evidente în capitolele următoare, voi denumi această rețetă *încadrare teoretică în sens strict*. (Ea nu are o denumire public omologată deoarece pentru cercetătorii din domeniul științelor naturii și epistemologii care se ocupă de acest domeniu fundamentarea teoretică este ceva de la sine înțeles, nu o problemă sesizantă.) Rezumativ, ea poate fi descrisă astfel:

- măsurarea variabilelor se face pe *termeni*, adică pe definițiile lor terminologice din teoria științifică aleasă prin decizia interteoretică, adică din *teoria de încadrare*. Precizez că chiar dacă este excepțional de rară în cercetările din științele naturii, situația de rivalitate a teoriilor și de decizie interteoretică este admisibilă de principiu în metoda științifică, deci nu constituie în niciun fel o derogare;
- testarea ipotezelor se realizează: ii.i. ca probleme (quasi)triviale, deci identificîndu-le în mod neambiguu ca particularizări

ale uneia sau alteia dintre *legile* deja conținute de teoria de încadrare; ii.ii. ca probleme regulate, deci ca legi noi în teoria de încadrare; ii.iii. ca anomalii, deci ca legi atît de consistent noi încît dărîmă teoria de încadrare sau o parte importantă din ea și o înlocuiește cu o altă teorie științifică, mai bună;

5.2.2.2.

Din păcate lucrurile stau cu totul altfel decît arată sistematizarea de mai sus;

- luînd-o de la coadă la cap:
- *încadrarea teoretică în sens strict* nici măcar nu intră în discuție. Aceasta deoarece, pentru sociologi și deserveții celorlalte științe social-umane, ea este în mod curent și practic un sport necunoscut. Sînt foarte stînjenit că trebuie să fac tocmai eu, de aici de sub Tîmpa, de la una dintre lizierele sociologiei, această constatare, dar faptele rămîn fapte: nu ne facem fundamentarea teoretică a cercetărilor pe *termeni*, necum pe *termeni și legi*; nici măcar descendenții cei mai devotați ai filierei Merton nu par să acorde vreo atenție rețetei procedurale după care se face fundamentarea teoretică a cercetărilor în științele naturii;
- *teoria întemeiată*, care se prezintă drept o creație procedurală perfect zidită în paradigma ei, nu este de fapt decît operaționalizarea conceptelor; e drept, un pic *autrement coiffée*. Mai exact ea este o operaționalizare *post-factum*, care constă în construirea – după cercetare și în scopul validării teoretice a acesteia, la fel de indolentă față de teoria științifică pe cît este operaționalizarea – a unui *concept vag*. Iar „calitativismul" nu conține nimic care să ne împiedice de principiu să ne configurăm acest concept pe *dimensiuni* și *indicatori*, deci drept *concept operaționalizat*;

- după cum se vede, că o botezăm ca atare sau îi inventăm ale denumiri, *operaționalizarea conceptelor* este singura soluție procedurală la care apelăm de fapt. Iar curiozitatea curiozităților este că e frecventabilă indiferent de perspectiva paradigmatică de soluționare a fundamentării teoretice în care ne așezăm. Cu alte cuvinte, *operaționalizarea conceptelor* se potrivește cu orice poziționare paradigmatică, de la cele mai arogante dintre rățoielile anti-(neo)poziviste ale „calitativismului", pînă la cele mai maneliste versiuni ale (neo)pozitivismului, de pildă cele devotate ideii că se pot face cercetări sociologice „pur empirice", deci fără fundamentare teoretică.

- în rezumat, procedura de fundamentare teoretică propriu-zis științifică, cea din științele naturii, ne este practic necunoscută, teoria întemeiată este o versiune a operaționalizării, iar operaționalizarea nu este mai mult decît o derogare de la exigențele fundamentării teoretice în metoda științifică;

5.2.2.3.

Este evident că pentru realizarea fundamentării teoretice a cercetărilor noastre avem nevoie de soluții procedurale mai bune;

- în această propoziție,
- „este evident" decurge din principiul general pe care l-am stabilit pentru gestiunea fundamentării teoretice ca anomalie: dacă acceptăm că fundamentarea teoretică a cercetărilor sociologice este o problemă deschisă, trebuie să acceptăm și că avem în permanență nevoie de soluții procedurale mai bune pentru realizarea ei ca practică de cercetare;
- avem însă de fixat ce poate însemna practic „soluții procedurale mai bune". Supoziția pe care o utilizez în acest scop este

următoarea: sensul principal pe care vom interpreta expresia „soluţii procedurale mai bune" este cel legat de legitimarea rezultatelor cercetărilor noastre ca produse de cunoaştere ştiinţifică. Astfel, soluţii procedurale mai bune pentru fundamentarea teoretică înseamnă soluţii procedurale care folosesc numai sau cel puţin de predilecţie derogări analizabile în registrul paradigmatic de fond al metodei ştiinţifice;

- rezultă că pentru fundamentarea teoretică a cercetărilor noastre soluţii procedurale mai bune nu înseamnă revoluţii paradigmatice, ci îmbunătăţiri incrementative;

- rezultă de asemenea că, pînă la revoluţia care va înlocui *operaţionalizarea conceptelor* cu o soluţie procedurală cu adevărat distinctă de ea şi mai bună decît ea, procedura de fundamentare teoretică pe care o vom utiliza este *operaţionalizarea conceptelor*. Asupra ei ne vom face îmbunătăţirile incrementative. Aceasta nu numai pentru că alta nu avem, ci şi pentru că, dincolo de multiplele ei dezavantaje, *operaţionalizarea conceptelor*, cu ocazia fiecărei cercetări:
  - ne obligă la invenţie, mai precis la un număr de rezolvări, teoretice ca şi tehnice, inedite. Literatura noastră de specialitate nu obişnuieşte deloc să ne pună la dispoziţie concepte gata operaţionalizate, trebuie să ni le inventăm noi, de la enunţarea şi apoi selectarea *dimensiunilor* şi *indicatorilor*, pînă la soluţiile particulare de măsurare a fiecăruia dintre indicatorii selectaţi şi de agregare a acestora în *indici*. Ceea ce înseamnă foarte frecvent şi în multe privinţe rezolvări în principiu analizabile ca îmbunătăţiri incrementative;

- ne obligă la reflexivitate asupra validității teoretice a soluțiilor de măsurare pe care le-am elaborat în baza ei. Va fi inevitabil să ne gîndim la relevanța *dimensiunilor* pe care le-am selectat, pentru conceptul pe care vrem să-l măsurăm, respectiv la relevanța setului de *indicatori* pe care i-am selectat ca să-i măsurăm efectiv, pentru fiecare dimensiune;

- vorbim despre orice fel de îmbunătățire incrementativă, inclusiv despre îmbunătățiri locale, particulare, ba chiar și izolate unele de altele. Doresc să subliniez foarte apăsat că aceste îmbunătățiri sînt la îndemîna oricăruia/ oricăreia dintre noi. Le avem de inventat și de făcut fiecare dintre noi, cu ocazia fiecăreia dintre cercetările noastre. În realizarea fundamentării teoretice a oricăreia dintre cercetările noastre, orice îmbunătățire procedurală, indiferent cît ne-ar putea părea de neimportantă, este o îmbunătățire de făcut și, atenție, de clamat, de lăudat cu ea cît mai în gura mare avem prilejul;

- „marele secret" este să renunțăm în mod onest la indolența față de fundamentarea teoretică a cercetărilor noastre, deci la ușurătatea de a crede că aceasta e ceva facultativ sau o chestie cu care să le aburim pe „soacrele" care ni se uită eventual în ciorbă;

5.2.3.

Încadrarea teoretică, soluția procedurală pe care o propun, **este o colecție de îmbunătățiri incrementative generate prin punerea sub control a derogărilor pe care avem înclinația să le adăugăm la *operaționalizarea conceptelor*; adică prin configurarea**

şi limitarea lor în registrul paradigmatic de fond al metodei ştiinţifice;

- cumva în tradiţie mertoniană, eu nu spun decît să ne comportăm în realizarea oricărei fundamentări teoretice ca şi cînd teoriile în care operăm sînt propriu-zis ştiinţifice. Şi anume, ne constituim pachetul de teorii în care este posibil să ne face cercetarea şi luăm decizia interteoretică ca şi cînd ele sînt cu adevărat rivale. Practic, producem îmbunătăţiri incrementative prin importarea procedurii de fundamentare teoretică din ştiinţele naturii, adică ceea ce numeam mai sus *încadrarea teoretică în sens strict*;

5.2.3.1.

Cînd avem de făcut o cercetare descriptivă, ne ducem la textele originare ale *teoriei de încadrare* (i.e. teoria în care am decis să ne facem cercetarea);

- pentru fiecare dintre variabilele pe care le avem de măsurat, extragem din textele respective toate propoziţiile/ frazele care sînt definiţii, ca şi pe cele care seamănă a definiţie, i.e. conţin vreo indicaţie de măsurare, fie ea şi foarte vagă. Facem această extragere:
  - prin excerptare, deci prin preluare textuală şi cu indicaţii bibliografice clare şi complete (i.e. autor, titlu, ediţie, editură, locul apariţiei, anul apariţiei, pagina/ paginile);
  - cu privilegierea excerptării din textele în limba de origine a teoriei;
  - într-o intenţie hotărît exhaustivă, deci iii.i. frecventînd cît de multe putem, în orice caz pe cele mai caracteristice, dintre textele în care autorul/ autorii şi-au enunţat

teoria pe care am ales-o ca *teorie de încadrare*; iii.ii. vînînd în mod minuțios și tenace orice bucățică de text care seamănă a definiție, chiar și pe cele care conțin fie și numai o intenție de definire;

- ne comportăm față de fiecare dintre colecțiile de propoziții realizate prin documentarea descrisă mai sus ca și cînd ar fi definiția terminologică pentru variabila la care se referă. Asta înseamnă că:
  - fiecare dintre colecțiile respective: i.i. are capacitate de discriminare, adică nu ne lasă în indicizie dacă vreun x_n, oricare ar fi el, este sau nu este X; i.ii. conține indicații de măsurare cît de cît exploatabile. Dacă o astfel de colecție nu acoperă cum trebuie vreuna dintre aceste exigențe, se cheamă că nu putem măsura variabila în *teoria de încadrare* în care ne-am făcut colecția; deci că dacă vrem totuși să o măsurăm trebuie să alegem o altă *teorie de încadrare*;
  - fiecărei colecții îi alocăm o denumire; ii.i. din acest moment, această denumire este *eticheta terminologică* a variabilei la care colecția se referă. Nu o mai schimbăm, ea rămîne ca atare pe tot parcursul cercetării și în toate vorbirile și înscrisurile ocazionate de cercetarea noastră; ii.ii. în stabilirea *etichetei terminologice*, ne vom strădui să preluăm cît mai textual denumirea pe care o utilizează autorul/ autorii *teoriei de încadrare*; ii.iii. dacă autorul/ autorii cu pricina utilizează și alte denumiri, mai mult sau mai puțin alternative la denumirea pe care am ales-o noi, vom lista denumirile respective, justificînd într-un fel sau altul alegerea pe care am făcut-o. Aceasta cel puțin în textele de lucru ale cercetării noastre; ii.iv. dacă

pentru una și aceeași variabilă autorul/ autorii teoriei de încadrare ne furnizează o zumzăială de denumiri, niciuna cît de cît pregnantă, avem libertatea de a inventa noi înșine eticheta terminologică a variabilei respective. Cu condiția să notificăm și să justificăm de o manieră explicită ce și cum s-a întîmplat; ii.v. în vorbirea profesională curentă se spune *concept* sau, direct, *variabilă*, nu *etichetă terminologică*; ii.vi. sub aspect gramatical, eticheta terminologică este în mod normal, morfologic vorbind, substantiv comun, iar sintactic vorbind, subiect (sau constructe gramaticale echivalente);

- în ceea ce privește organizarea conținutului *definiției terminologică* în configurația de *concept operaționalizat*, adică pe *dimensiuni*, *indicatori* și *indici*,
- ea este facultativă dacă definiția terminologică pe care am obținut-o ne este satisfăcătoare în ceea ce privește capacitatea de discriminare și indicațiile de măsurare. Adică nu merită efortul decît dacă, sub exigențe de validitate mai tăioase, vrem să obținem astfel o judecată mai bună asupra coerenței interne a *teoriei de încadrare*. O definiție terminologică al cărei conținut nu se lasă organizat pe dimensiuni și indicatori divulgă lucruri nu tocmai OK despre claritatea teoriei din care ne-am extras colecția de propoziții definiționale și de indicații de măsurare;
- ea este imperativă dacă definiția terminologică pe care am obținut-o ne lasă cu ambiguități în identificarea vreunor x_n ca X sau dacă indicațiile de măsurare pe care le conține nu ne sînt suficiente. Însă, principiul *încadrării teoretice* pretinde să considerăm conceptul operațional pe care l-am obținut ca *teoretizare ad-hoc*, cu toate consecințele care decurg de

aici, începînd cu omologarea constructului teoretic respectiv ca *teoretizare științifică*;

5.2.3.2.

Cînd avem de făcut o cercetare explicativă sau una predictivă, începem prin a ne duce tot la textele originare ale *teoriei de încadrare*. Cu precizarea că, deoarece orice cercetare predictivă conține o cercetare explicativă, iar orice cercetare explicativă conține o cercetare descriptivă, documentarea pe textele originare ale *teoriei de încadrare* o facem într-o singură mișcare. Adică nu facem mai întîi operațiile documentare pe care le-am descris la 5.2.3.1., pentru ca apoi să mai parcurgem o dată aceleași texte ca să facem operațiile documentare pentru partea explicativă, respectiv predictivă, pe care le descriu mai jos. Le facem pe toate, dintr-o singură trecere;

- ne asigurăm că fiecare dintre ipotezele cercetării noastre este enunțată terminologic. Asta înseamnă că fiecare dintre variabilele conținute de ipoteze au ca denumire una dintre etichetele terminologice pe care le-am stabilit în proiectarea părții descriptive a cercetării. Atenție, așa cum deja știm, în meseria noastră avem obiceiul ca, la etichetele terminologice și pachetele de definiții și indicații de măsurare adunate sub ele, să le spunem „concepte" și nu „termeni". În fizică, acolo de unde am împrumutat operaționalizarea, denumirea de „concept" este justificată tocmai de necesitatea de a arăta încă din start că nu e vorba cercetări făcute chiar în cele mai tari teorii științifice, deci pe *termeni*, ci de cercetări făcute în teorii științifice (mai) slabe, unde nu se pot măsura decît *concepte vagi*. Deoarece versiunea completă, și anume *concepte vagi operaționalizate* (sau *operaționale*) era vizibil reduntantă (conceptele operaționale fiind prin definiție vagi), ea a fost contrasă la expresia *concepte operaționalizate* (sau

operaționale), pe care am preluat-o și noi. Asta nu trebuie să ne confuzeze, crezînd că sub expresia „concept" captăm cine știe ce bogăție filosofică. Expresia *concept operaționalizat* este la noi echivalentă cu cea de *termen*, mai exact cu cea de *termen definit într-o teorie științifică (mai) slabă*;

- facem lista completă a ipotezelor cercetării noastre, adică a propozițiilor explicative sau/ și predictive bine formate, terminologice!, a căror valoare de adevăr nu este cunoscută și urmează să o stabilim prin cercetarea noastră. Pentru o mai bună acurateţe procedurală, este folositor să extragem o listă cu toate variabilele prezente în ipoteza/ ipotezele cercetării noastre;
- urmînd cu aceeași minuțiozitate și stricteţe regulile de excerptare prezentate la cercetările descriptive, extragem din textele *teoriei de încadrare* fiecare propoziție care conține cel puțin două dintre variabilele prezente în ipoteza/ ipotezele cercetării noastre. Pe fiecare dintre aceste propoziții o vom considera ca și cînd ar fi o *lege* în *teoria de încadrare*. Vom decide care este lege și care nu confruntînd-o pe fiecare dintre ele cu definiția legii. La capătul acestei operații de documentare și evaluare vom avea lista legilor care, în teoria de încadrare, se referă la variabilele noastre;
- urmează testarea ipotezelor în rețeta procedurală după care se face fundamentarea teoretică în științele naturii, adică în ceea ce denumesc *încadrare teoretică în sens strict* și am văzut-o în paragraful 5.2.2.1., mai sus;
- dezavantajul de fond al *încadrării teoretice* este că ne pune la o muncă la care experiența arată că nu sîntem de fapt dispuși/ dispuse[15]. Și nu e deloc clar dacă plusurile de validi-

[15] În scopul de a-i scuti pe sociologi, *world wide*, măcar de o parte de documentare, în facultatea noastră lucrăm la un dicționar de termeni ai științelor

tate pe care le obținem cu ea sînt relevante ca avantaje comparative pe piața prestațiilor noastre profesionale așa cum se vede ea acum și în viitorul inteligibil;

- avantajul de fond al *încadrării teoretice* este că ne forțează pe toți/ toate, nu numai pe academicii „răi", să luăm notă, cu ocazia fiecărei cercetări, de teoriile noastre și de limitele lor. Vom vedea dacă ne convine să rămînem în perspectiva elastică, dacă ne convine să o rezolvăm prin obedienta necondiționată față de științificate așa cum ne propune programul mertonian, dacă ne convine să o tranșăm prin revoluționare paradigmatică așa cum ne sugerează „calitativismul" sau dacă inventăm o cu totul altă ieșire. Esențialul este că vom fi mult mai mulți/ multe sociologii cărora să le pese de problematica limitelor teoriilor noastre;

6. Concurența în aceeași aplicație a teoriei științifice cu teoretizări populare și ad-hoc. Integrarea teoretică

6.1. Problema

- în cultura profesiei noastre această sub-problemă este cunoscută ca dihotomia *cunoaștere comună versus cunoaștere științifică*. În această versiune, ea este o problemă abstractă (Lenin ar spune „o abstracție mută"), iar ca soluție maxim

social-umane, ai sociologiei în primul rînd. Este vorba despre un dicționar care să conțină minimum trei sortări, și anume: i. o sortare după termeni – sub fiecare etichetă terminologică, inventarul quasi-exhaustiv al definițiilor și indicațiilor de măsurare, excerptate din textul/ textele teoriei în care expresia respectivă poate fi considerată termen; ii. o sortare după teorii – la fiecare teorie, lista quasi-exhaustivă a propozițiilor explicative și a celor predictive, excerptate din textul/ textele teoriei respective; iii. o sortare încrucișată – la fiecare termen, lista lista quasi-exhaustivă a propozițiilor explicative și a celor predictive care conțin termenul respectiv, excerptate din textul/ textele originare, cu precizarea teoriei din care fiecare propoziție explicativă/ predictivă face parte.

acoperitoare învăţăm în facultăţile noastre, de cel puţin patru decenii, că tot ce avem de făcut este să-i atenuăm/nuanţăm susţinerile excesiv de dihotomice. Ceva în genul, folcloric vorbind, nu e bine să desconsiderăm chiar de tot *cunoaşterea comună*, deoarece are şi ea, vorba ceea, părţile ei. Evidenţiem mai ales oarecarea relaţie filogenetică dintre ele, şi anume că anumite descoperiri şi teorii ştiinţifice au la origine observaţii şi intuiţii de cunoaştere comună. Nu obişnuim să remarcăm şi inversul acestei relaţii, şi anume felul în care cunoaşterea ştiinţifică modifică şi extinde, prin educaţia şcolară şi mass-media, cunoaşterea comună. Cel mai curios este că nu remarcăm relaţia ontogenetică, şi anume că se întîmplă în mod regulat ca producţia de cunoştere ştiinţifică, şi mă refer în mod expres la cercetările ştiinţifice, să fie precedată şi inseminată de cunoştinţe în limbă naturală, făcînd parte deci din cunoaşterea comună. De exemplu că, aproape fără excepţie, prima versiune în care ne apar în minte obiectivele şi ipotezele cercetărilor noastre este o versiune de limbă naturală;

- drept urmare, pe hărţile noastre mentale această problemă rămîne, dacă şi cît rămîne, doar ca subiect – destul de lejer, fie vorba între noi – de examen (de obicei la *epistemologie*, cu enunţuri de genul „raportul dintre cunoaşterea comună şi cunoaşterea ştiinţifică"), în niciun fel ca problemă în cadrul fundamentării teoretice, de gestionat procedural ca problemă generală şi de rezolvat prin soluţionări particulare cu ocazia fiecăreia dintre cercetările noastre. Ignorăm astfel că oricare dintre cercetările noastre se scaldă într-un fond de cunoaştere comună, că asociază şi utilizează tot felul de stocuri de cunoaştere, inclusiv „cunoaşteri comune" din diverse surse, inclusiv propria noastră cunoaştere comună;

- problema concurenței în aceeași aplicație constă în modul în care sociologul se raportează la stocurile de cunoaștere care intervin în aplicație și ce face cu ele. Privită din perspectiva fundamentării teoretice a cercetărilor noastre, problema se referă la raporturile dintre teoriile în care sînt produse stocurile de cunoaștere care intervin într-o situație acțională dată;
- pentru clarificarea problemei și focalizarea ei rezolutivă, avem nevoie de precizarea unora dintre supozițiilor ei definiționale;

6.1.1. În principiu, orice prestație sociologică angajează patru părți:

- **prestatorul, i.e. profesionistul.** Adică tu împreună, acolo unde e cazul, cu echipa ta;
- **clientul sau, mai general, beneficiarul.** Adică persoana sau agregarea de persoane care ți-a comandat prestația și în fața căreia răspunzi în termeni contractuali de succesul prestației;
- **persoanele-obiect al prestației.** Adică persoanele care formează entitatea umană asupra căreia vei efectua schimbările definite în contractul prestației;
- **publicurile, în sensul definit la *Public Relations*.** Adică agregările de persoane de a căror părere despre prestația ta depinde succesul acesteia;

- din perspective diferite, fiecare dintre aceste părți este interesată de prestația ta. Și asta într-un fel special, pentru că prestația ta, care pentru tine e doar unul dintre exercițiile tale profesionale, pentru persoanele care le compun este un eveniment, care se traduce în schimbări, de obicei invazive, în însăși viața lor;

- înainte de tine şi fără să te fi întrebat pe tine, fiecare dintre celelalte trei părţi are o anumită experienţă în materia prestaţiei tale. Cu referire specială la ii. şi la iii., această experienţă este în mod normal nu numai anterioară, ci şi semnificativ mai continuă şi mai intimă în comparaţie cu experienţa ta în materia respectivă. De cele mai multe ori ne aflăm în curtea acestor oameni, pentru a cerceta treburi care sînt ale lor, treburi cu care e inevitabil să fie mai familiari decît noi;
- această experienţă se traduce într-o anumită competenţă intelectivă în materia prestaţiei tale. Fiecare dintre celelalte trei părţi are, în cuvinte, expresii şi propoziţii de limbă naturală:
  - denumiri proprii cu privire la „ce anume este asta, cum se spune la asta", în principiu diferite de etichetele tale terminologice;
  - idei proprii cu privire la „în ce fel e OK să ne dăm seama cum arată/ cum se manifestă asta", în principiu diferite de soluţiile tale de măsurare;
  - idei proprii cu privire la „de ce este asta aşa cum este", respectiv cu privire la „ce urmează să se întîmple cu asta dacă facem aşa sau dacă facem altcumva", în principiu diferite de ipotezele tale;

- nu numai tu ai convingerea că stocul de cunoaştere produs de tine este cel mai de succes, ci şi celelalte trei părţi au această convingere, fiecare despre stocul ei;

6.1.2. Pînă nu au motive interioare solide să facă altfel, oamenii îşi preferă propriile certitudini şi se comportă în consecinţa acestora;

- ştim asta ca intelectuali, din notaţiile, întotdeauna sagace şi demne de a fi ţinute minte, ale marilor scriitori. De pildă din

observația lui T. S. Eliot (1888 – 1965) că „neamul omenesc nu suportă prea multă realitate" (în original, *the human kind cannot bear very much reality*), iar oamenii preferă certitudinile credinței oarbe incertitudinilor investigării raționale[16];
- după cum știm asta ca sociologi, toate teoriile cît de cît nebanale din științele social-umane joacă o astfel de premisă;
- în orice prestație sociologică fiecare dintre părți are tendința de a se comporta în consecința a ceea ce ea definește drept (stoc de) cunoaștere de succes;

6.2. Soluționarea tradițională;

6.2.1. Soluționarea tradițională este cosubstanțială cu modernitatea, deci cu metoda științifică și cu profesionalismul;
- temeiul soluționării tradiționale este însăși ideea de *tao/ dharma/ methodos*, deci de cunoaștere înaltă, rezervată unor inițiați, contra cunoaștere profană, de care este în stare oricine. Acest temei ancestral, ilustrat în Grecia antică de disjuncția între *episteme* și *doxa*, este formulat de modernitate în cunoscuta dihotomie *cunoaștere științifică versus cunoaștere comună*. Așa cum spuneam, nu obișnuim să luăm prea în serios această dihotomie, pe care cei mai mulți dintre profesorii noștri ne învață să o tratăm ca problemă de gnoseologie, fără vreun perete comun cu pragmatica producției de cunoștințe. Astfel programată, această inatenție ne poate împiedica să vedem că, din perspectiva profesionalismului și a metodei științifice, cei doi piloni

[16] În „Quartet No. 1: Burnt Norton", primul dintre faimoasele „The Four Quartets". Citez după LEE, David, J., *Unreason and Uncertainity in the Practice of Sociology*, în „The Raven", 19, p. 17-30 (http://www.spunk.org/texts/pubs/freedom/raven/sp001752.html).

ideologici ai modernității, problema pluralității stocurilor de cunoaștere care intervin într-o situație acțională dată este o non-problemă;

- soluționarea tradițională chiar asta și este, o strategie a legitimării mele prin delegitimarea celorlalți prezenți pe tarla. Stocurile de cunoaștere cu care vine clientul, vin persoanele-obiect al prestației, respectiv vin publicurile sînt descalificate de principiu, deoarece sînt *cunoaștere comună*, în favoarea stocului de cunoaștere cu care vin eu, prestatorul profesionist, deoarece acest stoc este *cunoaștere științifică*;
- în exercitarea oricărei profesii, soluționarea tradițională înseamnă că:
  - singura instanță autorizată să producă și să administreze stocuri de cunoaștere este prestatorul; așa este cu medicul, așa este cu juristul, cu inginerul, cu arhitectul etc., așa trebuie să fie cu orice prestator legitimabil ca furnizor de prestații profesionale autentice. Deci nu e niciodată cazul să ne batem în vreun fel capul cu problema pluralității stocurilor de cunoaștere, deoarece, în ideologia modernității, noi, profesioniștii, și stocurile noastre științifice de cunoaștere sîntem singurii legitimi pe tarlaua producerii și administrării de cunoaștere veritabilă, cu adevărat demnă de încredere;
  - oricărui alt fel de cunoaștere prezentă în situație îi vom acorda – asta doar eventual și numai dacă noi decidem – importanța pe care o acordăm, să zicem, „zgomotelor umane", de pildă, ghiorțăitului maților. Adică le vom asuma drept semne de interpretat științific și nu, în niciun caz, ca stocuri de cunoaștere legitime, de luat în calcul și de gospodărit ca atare;

6.2.2. Soluționarea tradițională nu este adecvată exercitării profesiei de sociolog, avem nevoie de o altă soluționare.

Argumentele împotriva soluționării tradiționale și care să contureze cîmpul în care avem de căutat, inventat, criticat și re-inventat o soluționare mai bună sînt cele care urmează. Le prezint cu detalii în ideea de a face cît se poate mai criticabilă, deci mai re-inventabilă, *integrarea teoretică*, soluția pe care o propun ca alternativă la soluționarea tradițională;

6.2.2.1.

Faptul că vreuna sau mai multe dintre celelalte părți vor veni în prestația noastră cu stocuri de cunoaștere generate prin implicarea vreunor teorii științifice are o incidență mult mai consistentă decît sîntem dispuși/ dispuse să acceptăm în paradigma metodei științifice și a profesionalismului. De pildă pentru că ne vom confrunta din ce în ce mai des cu clienți care să ne spună, ca justificare a explicațiilor/ predicțiilor lor, concurente la ale noastre, și ca bază de respingere a explicațiilor/ predicțiilor noastre, „păi nu spuneți voi sociologii, psihologii etc. că..." Și urmează o explicație/ predicție inferată – mai mult sau mai puțin analizabil, dar asta nu contează aici – din cine știe ce teorie de-a noastră, de predilecție din teoriile vehiculate în școlile manageriale și în mass-media; exemplific cu știute de-ale clienților mei din ultima vreme: *piramida lui Maslow*, *analiza tranzacțională*, *diagramele Ishikawa*, *spirala tăcerii*, *band wagon*, *efectul Lucifer*, *magic bullet theory*, *teoria complexității*;

- invers, ideea că stocul de cunoaștere cu care vine profesionistul, deci cu care venim noi, este generat, întotdeauna și integral, pe teorii științifice nu stă, dar nu stă deloc, în picioare. În orice cercetare sociologică, deci în producerea oricărui stoc de cunoaștere, noi înșine:

- în registru implicit, utilizăm un număr nenumărabil de quasi-insondabile supoziții teoretice populare și ad-hoc;
- în registru explicit, elaborăm și utilizăm, tocmai pentru a gestiona cumva deficiențele teoretizării în științele noastre social-umane, tot felul de constructe teoretice populare și ad-hoc. În versiunea ei standard, deci indolentă la termeni și legi, adică la teoria științifică, *operaționalizarea conceptelor* chiar asta înseamnă, teoretizări populare și ad-hoc, pe care le validăm post-factum, cum și cît ne duce pe fiecare mintea. La fel „cocteilurile teoretice", i.e. ceea ce literatura noastră de specialitate numește, cu pompa de rigoare, *abordare teoretică multifațetată, hibridare interteoretică* sau *secvențializare*;

6.2.2.2.

Ca regulă generală, este ceva completamente rudimentar să privilegiem competiția în dauna cooperării. Atenție, cultura neocapitalistă în care trăim după 1989 este foarte predispusă la privilegierea competiției: în toate capetele noastre VIP, mama oricărui bine este concurența, iar cooperarea este „mentalitate comunistă", deci ceva ce trebuie respins cu indignare;

- în chestiunea noastră, este deosebit de naiv și de primejdios să ne luăm după o ideologie care nu vede decît *jocuri de sumă-zero*, cu convingerea că celelalte (trei) părți angajate de o prestație ni se supun fără să clipească, însușindu-și în mod automat, de bună voie și fără rezerve ceea ce spunem noi, pentru motivul că noi sîntem profesioniștii, iar ei/ ele profanii. De altfel, la orice privire sociologic atentă, vedem că toate prestațiile profesionale traversează situații de divergență; și că, gestionate în regim de sumă-zero, aceste situații se sfîrșesc fără excepție în certuri mai mult sau mai

puțin explozive, sigur în *abandon du travail*, iar pe termen lung generează o escaladare generală a neîncrederii;

- sociologi fiind, sîntem primii/ primele care să înțelegem că administrarea stocurilor de cunoaștere într-o situație acțională dată este o situație de putere. Pînă și o definiție este o tentativă de putere, o încercare de a participa într-un anumit fel la gestiunea puterii; cine propune o definiție este cineva care vizează angajarea/ reangajarea sa avantajoasă într-un context de putere dat;
- însă, pentru că ține de registrul unei culturi superioare a democrației, ar trebui să știm la fel de bine că nu e deloc obligatoriu ca raporturile de putere să se rezolvă prin competiție. Deci că, ori de cîte ori între părțile angajate există fie și o minimă convergență a intereselor, cooperarea este strategia incomparabil mai bună;

6.2.2.3.

Cel mai primejdios este să ne lăsăm antrenați/ antrenate în jocurile de socialitate ale profesionalismului, pe care în vremea noastră toată lumea este înclinată să le practice *con amore*. Dacă eu țin cu tot dinadinsul să o fac pe profesionistul, care știe tot, poate tot, totul de o manieră perfect predictibilă și garantată, iar în plus desconsideră ceea ce gîndesc, știu și, în această bază, sînt înclinate să facă celelalte părți din prestație, cel mai probabil este că acestea vor adopta poziționări ostile față de susținerile mele. Dar asta numai pe tăcute, ca să nu iasă din jocul profesionalismului. Pînă și medicii o pățesc și văd invazia tăcută a „medicinei de după medic", i.e. cum modifică pacienții lor, mai ales după ce au depășit faza critică a bolii, tratamentul pe care li l-au recomandat;

- în practica noastră profesională, consecința cea mai probabilă a jocurilor de socialitate ale profesionalismului este

că, pe parcursul prestației, toată lumea vorbește ce și cum mi-ar plăcea mie să aud, dar de comportat se comportă în concordanță cu propriile convingeri despre ce este și ce ar trebui făcut. Se va întîmpla astfel ca la capătul prestației să nu se petreacă mai nimic din schimbarea pentru care urmează să fiu plătit, ba chiar să ne pomenim cu schimbări perverse. Adică în locul schimbărilor la care ne-am angajat să avem consecințele perverse pe care le nasc în mod natural subminarea încrederii, dominația și supunerea;

6.2.2.4.

Ne aflăm și cu această problemă într-unul dintre cele mai caracteristice deranjamente ale lumii în care trăim: pe de o parte, intelectualii ei cei mai fini ne asigură că am ieșit din modernitate și că trăim efectiv într-o altă eră, era post-modernă; pe de cealaltă, vedem cum părți întregi și esențiale ale vieții de zi cu zi se desfășoară în cea mai deplină și tenace modernitate. Apropo de fundamentarea teoretică, acest deranjament naște întrebarea dacă trebuie sau dacă nu trebuie să ținem deficitul de științificitate al cercetărilor sociologice departe de ochii celorlalte trei părți și, în general, departe de ochii „profanilor" importanți pentru succesul nostru profesional;

- în domeniul nostru, soluționarea tradițională echivalează cu un joc la cacealma: deși știm că „ce avem în mînă" nu e deloc știință tare, jucăm ca toți profesioniștii, deci ca și cînd am fi titularii/ titularele unei științe tari. De fapt, cu sau fără soluționarea tradițională, ne aflăm într-una dintre dilemele de termen lung ale meseriei noastre, și anume:
- dacă nu declarăm deficitul de științificitate, ne punem sub fund bomba cu ceas a „demascărilor". Aceasta deoarece „profanii" noștri – clienți, persoane-obiect al prestației și

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

publicuri – sînt ei înșiși educați în metoda științifică, deci pot oricînd produce contestări eficace ale produselor noastre de cercetare, contestări eficace la modul cel mai public;
- dacă îl declarăm, ne expunem riscului de a ne dizolva legitimitatea profesională la orice atingere cu cultura epistemologică a „profanilor" noștri. Aceasta deoarece, la zdrobitoarea lor majoritate, cultura epistemologică este o monocultură, formată exclusiv, cît va fi fiind de formată, pe metoda științifică. Respectiv: i. „păi dacă nu e științifică-științifică, de ce mi-o vinzi drept prestație profesională?" ii. „păi dacă nu e științifică-științifică, cum poți garanta că schimbările pe care vrei să le faci în munca și în viața mea nu sînt niște fantezii iresponsabile?" iii. „păi dacă nu e științifică-științifică, de ce ne-o arăți ca bun public?"

6.3. soluționarea prin integrare teoretică;

6.3.1. integrare teoretică – definire;

6.3.1.1.

Integrarea teoretică este rezultatul unui raționament cu toate premisele enunțate pînă aici, dintre care ca foarte importante le reiau pe următoarele;
- scopul fundamentării teoretice este acela de a ne pune la dispoziție, pentru fiecare dintre prestațiile noastre profesionale, experiența/ înțelepciunea deja acumulată în materia prestației respective;
- teoriile sînt niște modalități mai speciale în care găsim, gata stocate și pregătite pentru utilizare, acumulări de experiență/ înțelepciune folositoare pentru succesul prestațiilor noastre;
- teorie este orice construct intelectiv care conține minimum o propoziție explicativă sau predictivă. Teoriile nu

sînt numai științifice, ci și de alte tipuri, de pildă populare sau ad-hoc. Capacitatea teoriilor de a conține acumulări de experiență/ înțelepciune folositoare nu este dependentă de tipul teoriei;

- orice prestație profesională de sociolog, inclusiv cele restrînse la o cercetare sociologică, implică mai mult decît acumulările de experiență/ înțelepciune științifice, titularizate de prestator, deci și alte teorii decît teoria sau teoriile științifice cu care, în urma deciziei interteoretice, a decis să opereze prestatorul;

- în practica profesională, teoriile științifice prezintă niște avantaje speciale în raport cu celelalte tipuri de teorii:
- ne oferă unghiuri de abordare în mod normal inedite pentru celelalte părți implicate de o prestație sociologică;
- avînd o validitate determinată, ne oferă o controlabilitate determinabilă asupra validității cunoștințelor pe care le producem prin cercetările noastre;

6.3.1.2.

Integrarea teoretică este procedura prin care colectăm și ne punem la dispoziție acumulările de experiență/ înțelepciune pe care le judecăm ca folositoare pentru succesul oricăreia dintre prestațiile noastre profesionale:

- indiferent de titularul acestor acumulări. Le luăm deci atît de la noi înșine, în calitate de prestatori profesioniști, cît și de la clienți, persoanele-obiect și publicuri;
- indiferent de tipul de teoretizare al acestor acumulări. Le luăm deci atît pe cele științifice, cît și pe cele populare respectiv ad-hoc, plus pe cele de altă natură, pe care le voi pune sub denumirea generică *filosofice*;

– operînd cu cele două criterii obținem șaisprezece tipuri distincte de acumulări de experiență/ înțelepciune de care, în principiu, ne putem folosi pentru a asigura succesul prestațiilor noastre. În realizarea integrării teoretice, lista acestor tipuri constituie un reper procedural;

Schița tipologică a acumulărilor de experiență/ înțelepciune de care ne putem folosi pentru a asigura succesul prestațiilor noastre

titularul / tipul de teoretizare	științifice	populare	ad-hoc	filosofice
0.	a.	b.	c.	d.
1. prestatorul	1.a.	1.b.	1.c.	1.d.
2. clientul	2.a.	2.b.	2.c.	2.d.
3. persoanele-obiect al prestației	3.a.	3.b.	3.c.	3.d.
4. publicuri	4.a.	4.b.	4.c.	4.d.

6.3.1.3.

Integrarea teoretică face parte din același întreg procedural cu *decizia interteoretică* și *încadrarea teoretică*. Împreună, ele trimit la o soluționare procedurală unitară a fundamentării teoretice a cercetărilor sociologice;

– în acest paragraf îmi declar nesiguranța în privința modului în care supozițiile constructive ale acestei soluționări și consecințele lor procedurale este respectuos cu registrul paradigmatic de fond al metodei științifice. Joacă în acest sens:
  – faptul că, venind în trena *etnometodologiei*, integrarea teoretică utilizează un număr de supoziții constructive, în special etice, vizibil diferite față de cele utilizate în metoda științifică;
  – în practica noastră profesională, procedurile de sorginte etnomedologică au fost și continuă să fie tratate ca

opțiuni de devotament, deci neraționale, față de școala inaugurată de Harold Garfinkel (1917 – 2011), dar mai ales ca pure fantezii de serai academic. Această, în ultimă instanță, respingere de la practica profesională e de natură să ne avertizeze că orice propunere de soluționare procedurală unitară a fundamentării teoretice ar putea să constituie o bombă paradigmatică, de natură să facă bucățele însăși legitimitatea ideii de *tao*, deci de paradigmă privilegiată a cunoașterii de succes, deci de științificitate și de profesionalism;

- cel mai probabil este că sociologii practicieni se apără de această amenințare plasînd orice propunere de soluționare procedurală unitară în zona, politicos vorbind, „e foarte interesant, inteligent și coerent ceea ce spuneți, dar în domeniul meu nu a sosit încă timpul pentru așa ceva";

- faptul că o pățesc cumva eu însumi. Este corect să declar de la început că, în rularea procedurală cap-coadă a *integrării teoretice*, trebuie să mă mulțumesc momentan cu încercări incomplete, foarte relevante și încurajatoare sub aspectul metodologiei de cercetare, dar fără evaluarea schimbărilor efectiv realizate și fără componenta deviz-facturare-încasare, activități despre care știm că definesc orice prestație sociologică veritabil profesională. Iată un text care rezumă generic aceste încercări:

  (...) prestația s-a schimbat și s-a precizat pe parcursul realizării ei, traversînd situații adeseori conflictuale, ca orice prestație profesională derulată cu onestitate. Trebuie să declar că într-un anumit sens am sabotat cererile explicite ale clientului, încercînd, tipic pentru o prestație sociologică evoluată, să-l împing într-o înțelegere mai

complexă a situației, problemelor și soluțiilor implicate de prestație (i.e. conștientizarea propriului stoc de cunoaștere, n.m. actuală). Ceea ce am obținut în mod sigur este o dublă iritare: clientul meu că nu fac ceea ce își dorește și că o lălăi, echipa mea (...) că prea îl scarpin între corniță pe client, deci că prea stau să-l ascult și nu-i scot pe nas, ca să și le corecteze, deficiențele – evidente și îndelung cumulate – de management. Nu sînt deloc sigur că am obținut ceva din participarea și co-evoluția despre care cei/ cele care ne-am devotat ideilor actuale despre profesionalism ne place să vorbim; finalul (...) indică mai degrabă că fiecare parte a rămas la ideile sale.[17]

6.3.2. integrarea teoretică – schiță procedurală;

– ca procedură de realizare a fundamentării teoretice a cercetărilor noastre, integrarea teoretică înseamnă rularea prescripțiilor aferente rolului *sociologul ca integrator de cunoaștere*. Pentru claritate, voi grupa aceste prescripții în patru sub-roluri. Precizez însă că decuparea și ordinea lor de prezentare acoperă doar exigențe didactice, integrarea teoretică realizîndu-se ca proces iterativ, care asamblează atît *decizia interteoretică* cît și *încadrarea teoretică*;

6.3.2.1.

Rolul de colector – competent, devotat și onest – al tuturor stocurilor de cunoaștere care intervin într-o prestație profesională, indiferent cine vine cu ele, indiferent dacă acestea sînt generate

[17] ONUȚ, Gheorghe, *Practica profesională de sociolog: materiale de lucru ale unei prestații de management up-grade*, în „Colocviul internațional de științe sociale ACUM 2010", vol. 4, nr. 2, Editura Universității „Transilvania", Brașov, 2010, p. 35.

prin teoretizări populare, prin teoretizări ad-hoc, prin teoretizări științifice sau prin altfel de teoretizare;

6.3.2.1.1.

Ca să nu uităm vreunul, vom lua ca reper procedural cele șaisprezece tipuri de acumulări de experiență/ înțelepciune prezentate în tabelul de la paragraful 6.3.1.2., anterior;

6.3.2.1.2.

Înainte de orice, rolul de colector înseamnă că vom sta de vorbă, cît mai pe îndelete, cu persoanele reprezentative pentru fiecare dintre cele patru părți; deci cu noi înșine, cu clientul, cu persoanele-obiect al prestației, cu publicurile;

- vom sta de vorbă în limbă naturală, încurajîndu-ne interlocutorii să vorbească așa cum vorbesc de obicei, așa cum vorbesc între ai lor;
- ne vom asigura că înțelegem exact ce spun interlocutorii noștri, dar vom fi la fel de atenți/ atente la cum spun, adică la cuvintele și expresiile de care se folosesc;
- în consemnarea celor spuse de interlocutori ne vom strădui să păstrăm cît mai fidel modul lor de exprimare. Regula este obligatorie în privința substantivelor și verbelor sau a constructelor verbale în respectivele roluri;
- vom trata în mod distinct situațiile în care interlocutorii noștri se folosesc de un limbaj cu aer terminologic sau cu alte intenții de limbaj științific. Adică ne vom asigura dacă e vorba despre constructe care fac parte realmente din vreo teorie științifică social-umană, dacă e vorba despre reacții de fațadă sau dacă e vorba despre cine știe ce întîmplare;

6.3.2.1.3.

Tehnic vorbind, această colectare o facem:

- printr-o cercetare explorativă. Statul de vorbă de care vorbim este o cercetare complementară cercetării propriu-zise, prin care chiar asta facem, adunăm toate stocurile de cunoaștere în vederea precizării obiectivelor și ipotezelor cercetării propriu-zise. Ca orice cercetare explorativă, acest stat de vorbă nu este destinat în niciun fel să confirme sau să infirme adevărul vreunei susțineri;
- printr-o versiune etnografică a interviului sociologic de tip *in-depth interview* sau, acolo unde se pretează, printr-o versiune etnografică a interviului de grup (engl. *focus group interview*);

6.3.2.1.4.

Fundamentarea teoretică a oricărei cercetări o începem deci prin a identifica în mod clar, ca entități social-umane distincte și persoană reprezentativă/ persoane reprezentative pentru fiecare, pe fiecare dintre cel patru părți implicate în principiu de prestația pentru succesul căreia facem cercetarea respectivă. *Basicly*, asta înseamnă că știm cu cine stăm de vorbă în cercetarea noastră explorativă, respectiv cu cine stăm de vorbă în tehnica interviului *in-depth* (individual) și cu cine în tehnica interviului de grup;

6.3.2.1.5.

Criteriul esențial cu care ne vom da seama că avem de-a face cu un stoc de cunoaștere este prezența în conversația interlocutorilor noștri a unor explicații sau a unor predicții. Deși este foarte folositor să aflăm cum anume zic ei/ ele la ce se întîmplă, cele mai folositoare vor fi propozițiile prin care interlocutorii noștri își explică ce se întîmplă, respectiv fac anticipări despre ce se poate întîmpla. Sub oricare dintre aceste încercări, exprimate fie și printr-o singură

propoziție, se află de fapt o întreagă teorie, iar pe această teorie o scoatem la lumină și o colectăm;

6.3.2.1.6.

Cel mai important este să aflăm ce anume vor interlocutorii noștri să aflăm prin cercetarea propriu-zisă, adică ce și cum formulează ei/ ele drept obiective ale cercetării;

- vom privilegia ce și cum formulează clientul/ beneficiarul drept obiective ale cercetării. Rolul nostru în stabilirea obiectivelor este acela de a-l asista pe client/ beneficiar să-și precizeze cît mai clar așteptările, adică ce dorește să afle în urma cercetării. Nici un efort nu este prea mare pentru atingerea acestei clarificări. Pînă nu avem certitudinea că avem amîndoi exact același înțeles cu privire la obiective, nu facem nici un pas în plus în concepția și proiectarea cercetării, necum în execuția ei;
- este destul de probabil ca persoanele-obiect al prestației să formuleze (și) alte obiective decît clientul/ beneficiarul. În rolul de organizator al cooperării dintre părțile implicate de prestațiile sociologice, este treaba noastră să facem ca toate părțile să ajungă la un acord cu privire atît la lista obiectivelor, la formularea lor în limbă naturală, cît și la modul în care noi am decis să le echivalăm terminologic;
- la fel de important este să aflăm explicațiile și predicțiile pe care interlocutorii noștri le au în materie cercetării propriu-zise și a prestației;

6.3.2.1.7.

La capătul primei faze a acestei cercetări explorative trebuie să știm cum formulează fiecare dintre părți, în propriul său mod de exprimare, deci în limbă naturală:

- obiectivele cercetării propriu-zise, adică ce anume cred ei/ ele că ar fi bine să aflăm prin cercetarea propriu-zisă. Vom fi foarte atenți/ atente ca să facem foarte clar: i. despre cine anume consideră fiecare că trebuie să fie cercetarea. Aceasta ne va ajuta să determinăm cum trebuie universul cercetării; ii. despre ce anume consideră fiecare că trebuie să fie cercetarea. Aceasta ne va ajuta să determinăm cum trebuie variabilele cercetării;
- ipotezele cercetării, adică explicațiile pe care și le dau pentru ceea ce se întîmplă acum în conexiune cu obiectul prestației sau/ și predicțiile pe care le au cu privire la ce se va întîmpla în conexiune cu obiectul prestației. În versiunea de limbă naturală în care le-am colectat ele se numesc *conjectări*; ele vor deveni ipoteze după ce le rescriem în termenii *teoriei de încadrare*;

6.3.2.2.

Rolul de integrator al stocurilor de cunoaștere care intervin într-o prestație profesională;

- operația cea mai caracteristică a *integrării teoretice* ca procedură, tipică pentru rolul nostru de integrator al stocurilor de cunoaștere, este „traducerea" obiectivelor și ipotezelor cercetării, din limba naturală în care le-am identificat cu prilejul colectării stocurilor de cunoaștere, în limbajul terminologic al *teoriei de încadrare*;
- supozițiile „traducerii" sînt următoarele:
  - că obiectivele și ipotezele cercetărilor sociologice au o formulare inițială în limbă naturală;
  - că orice expresie de limbă naturală care denumește ceva are cel puțin un echivalent terminologic, adică poate fi

echivalată cu un termen al cel puțin unei teorii științifice. Cu alte cuvinte că orice variabilă pe care o măsoară sociologii are o denumire dublă, una în limba naturală și una în limbajul unei teorii științifice;

- nu e nevoie să probez adevărul acestor supoziții ca propoziții universale deoarece le folosesc ca gramatici procedurale, funcțiune pentru care trebuie să fie doar inteligibile și aplicabile. Pe scurt, situațiile în care nu sînt adevărate sînt situațiile în care avem norocul de a ne putea formula obiectivele și ipotezele cercetării direct în termenii unei teorii științifice; consecința este doar procedurală: în aceste situații nu avem nevoie de „traducerea" terminologică.

6.3.2.2.1.

Din obiectivele și ipotezele cercetării formulate în limbă naturală extragem cuvintele/ expresiile care definesc variabile și facem lista lor, deci lista variabilelor cercetării noastre, mai exact a denumirilor de limbă naturală ale acestora. De exemplu, clientul meu spune așa: vreau să aflu dacă salariații mei care dau dovadă de mai multă șira spinării muncesc mai bine (decît cei care dau dovadă de mai puțină șira spinării). Variabilele din acest obiectiv de cercetare sînt *salariații firmei cutare, a da dovadă de șira spinării, a munci (mai) bine*;

6.3.2.2.2.

Pentru fiecare dintre denumirile de mai sus căutăm cîți echivalenți terminologici cît de cît convenabili găsim;

- nu e cazul să ne speriem de ambiguitatea cantitativă din formula „căutăm cîți găsim". Resursele cercetării noastre – resursa de timp, spre exemplu – ne vor spune foarte clar, de fiecare dată, cînd să ne oprim. Ideea este ca, în măsura

posibilului, să nu ne oprim căutările la un singur echivalent terminologic, oricît de adecvat ni s-ar părea;

- vom găsi astfel de echivalenți:
  - căutînd în propria noastră minte de sociolog, care a învățat în facultate o mulțime de teorii, cu termenii aferenți fiecăreia, nu mai vorbim de cîte a învățat după aceea;
  - mergînd la dicționarele noastre, care ar trebui să fie de fapt dicționare de termeni și să aibă obiceiul de a spune cine și în care teorie introduce termenul cutare;
  - discutînd cu colegi de-ai noștri, inclusiv cu foști profesori, și anume cu cei/ cele despre care știm că „le au" în general cu teoriile, respectiv cu cei/ cele despre care știm că au acumulat deja o anumită competență în cîmpul cercetării noastre sau în cîmpuri învecinate. „Discutînd" înseamnă chiar asta, și anume „dă-mi te rog o mînă de ajutor: tu cu ce termen l-ai echivala (de pildă) pe *a da dovadă de șira spinării*"; de unde decurge cît de important este să ne facem și să ne creștem relații colegiale consistente, poate chiar prietenești, în comunitatea noastră profesional-științifică. După cum „discutînd" înseamnă și documentarea bibliografică pe studiile deja publicate, studii avînd ca obiect ceva legat, mai mult sau mai puțin direct, de variabilele cercetării noastre;
- cu ocazia oricăreia dintre cercetările noastre, aproape fără excepție, vom avea variabile pentru ale căror denumiri de limbă naturală nu vom găsi, nu vom găsi și nu vom găsi echivalenți terminologici. Situațiile de acest gen se distribuie undeva între următoarele extreme:
  - variabile pe care, pentru a le măsura la un nivel convenabil de validitate și acurateță, nu e nevoie să le

echivalăm terminologic deoarece ne descurcăm foarte bine cu ceea ce conține denumirea lor în limbă naturală. *Salariații firmei cutare*, de pildă, este o astfel de variabilă: pentru a-mi da seama care dintre persoanele din/ de pe lîngă organizația clientului meu sînt salariați și care nu, respectiv care sînt salariați și care sînt altceva decît salariați, nu e nevoie să operez cu o definiție a *salariatului* de rigoarea unei definiții științifice sau juridice. Atenție însă, e vorba despre situații întotdeauna relative la un context dat. De pildă, dacă am nevoie ca măsurarea variabilei *salariat* să-mi arate distribuirea pe tipuri de salariați (e.g. *top* manageri, *middle* manageri, *line* manageri, experți, muncitori), va trebui să extrag de undeva aceste cunoștințe, împreună cu indicațiile aferente de măsurare (de exemplu criteriile cu care operez ca să-mi dau seama în mod neechivoc cine e *top manager*, cine *middle manager* și cine e *line manager*;

- variabile pentru care chiar nu găsesc vreun echivalent terminologic, nici măcar unul minimum convenabil; să zicem că e situația lui *a da dovadă de șira spinării*. În astfel de situații nu ne rămîne decît soluția prin *operaționalizarea conceptelor*: stau și cujet, vorba ardeleanului, inventînd din mintea mea dimensiuni ale „conceptului" de *a da dovadă de șira spinării*, adică proprietăți pe care le are orice *a da dovadă de șira spinării*; după care, în aceeași rețetă, adică din capul meu, pentru fiecare dimensiune inventez oarecîte indicatori; de teorii științifice mă folosesc eventual, și anume ca surse de inspirație. „Șmecheria" realizării *operaționalizării conceptelor* în procedura *integrare teoretică* este că în procesul de inventat dimensiuni și indicatori și de

selectare a celor pe care vom realiza efectiv măsurarea ne asociem persoanele resprezentative pentru toate celelalte părți implicate de prestație/ cercetare;

- la capătul acestei faze vom avea lista completă a variabilelor cercetării, fiecare cu dubla ei denumire, de limbă naturală, respectiv terminologică. E la mintea cocoșului că vom vedea care sînt, dacă sînt, variabilele pentru care nu am reușit să găsim un echivalent terminologic sau la care nu ne convine echivalentul pe care l-am găsit. Pentru fiecare dintre aceste variabile vom putea judeca în cunoștință de cauză:
  - dacă este neimportantă, cît de neimportantă este de fapt, adică dacă nu cumva ne putem atinge, de o manieră satisfăcătoare, obiectivele cercetării și fără ea; respectiv dacă putem renunța, cu pierderi acceptabile, la obiectivul sau la obiectivele care conțin variabila respectivă;
  - dacă este importantă, fiind evident că o vom rezolva prin prin vreun construct de teoretizare populară și/ sau ad-hoc, cum să configurăm rețeta de validare post-factum pe care o vom aplica respectivului construct;

6.3.2.2.3.

Pentru a beneficia de avantajele muncii ordonate, vom avea grijă să ne sistematizăm munca de „traducere"/ echivalare, de pildă într-un tabel cu toate variabilele cercetării, definită fiecare pe cinci coloane, (cam) după cum urmează:

BCU IAȘI CENTRU VECHI LIBRARY

denumirea variabilei în limba naturală	echivalenții terminologici ai denumirii variabilei în limba naturală	denumirea teoriei de care ține fiecare echivalent terminologic	definiția termenului care, în teoria din coloana din stînga, echivalează denumirea variabilei în limba naturală (prin excerptare din textul autentic al teoriei)	indicații de măsurare prezente în definiția termenului sau sugerate de aceasta (de pildă, indicații referitoare la variația de principiu, deci și la caracterul continuu sau discret al variabilei)
a munci (mai) bine	productivitate	teoria TP1	...	...
		teoria TP2	...	...
		teoria TP3	...	...
		teoria TP4	...	...
		teoria TP5	...	...
	eficiență	teoria TE1	...	...
		teoria TE2	...	...
		teoria TE3	...	...
	randament	teoria TR1	...	...
		teoria TR2	...	...
		teoria TR3	...	...
		teoria TR4	...	...
salariații	se rezolvă prin teoretizare populară sau/ și ad-hoc	-	-	-
a da dovadă de șira spinării	se rezolvă prin operaționalizare	-	-	-

- atenție 1, exemplificările sînt pur convenționale;
- atenție 2, oricare dintre noi își poate face tabelul cum dorește. Esențială este ideea de organizare sistematică a cunoștințelor dobîndite. Am vrut să evidențiez de asemenea că pentru fiecare variabilă, la denumirea ei de limbă naturală avem mai mult de un termen (coloana a doua), iar pentru fiecare termen (de fapt, etichetă terminologică) este posibil să avem mai mult de o teorie, fiecare cu propria definiție

sintactică a termenului (aia cu capacitatea de discriminare și de intersectare), fiecare cu propriile indicații de măsurare;
- atenție 3, așa cum am redactat-o, prima coloană conține un abuz, necesar doar ca să nu complic și mai mult forma grafică a tabelului. Și anume că toate părțile implicate de prestație au, pentru variabila respectivă, una și aceeași denumire de limbă naturală. În practica profesională nu e deloc necesar să se întîmple așa. Dimpotrivă, se întîmplă ca fiecare dintre părți (ba chiar părți din părți) să aibă denumiri proprii; de exemplu, la variabila la care clientul nostru îi spune *a munci* (*mai*) *bine*, o parte dintre persoanele-obiect al prestației să-i spună *a-și vedea de treabă*, iar o altă parte *a fi corect în munca ta*;
- pentru a ne ordona cunoștințele pe care le obținem la fiecare variabilă cu ocazia „traducerii"/ echivalării terminologice, configurația tabelară are avantajele ei; de exemplu acela că, în versiunile pe calculator, putem face sortări după fiecare coloană. Dezavantajul e mărimea tabelului; motiv pentru care putem utiliza o altă soluție de machetare, și anume fișa distinctă pentru fiecare variabilă, fișă în care coloanele din acest aranjament tabelar devin rubrici una sub alta, deci fără restricțiile prezentării tabelare;

6.3.2.2.4.

Urmează rezolvarea problemei setului de *teorii rivale*. Avînd lista completă a termenilor care echivalează denumirile de limbă naturală ale variabilelor cercetării noastre, avem concomitent lista completă a teoriilor în care fiecare dintre aceștia este definit; acesta este setul de teorii rivale din care, prin procesul de *decizie interteoretică*, ne vom alege *teoria de încadrare*.
- avantajul rezolvării acestei probleme prin integrarea teoretică este evident: în loc să bîjbîim după teoriile rivale ale

cercetării noastre, întrebîndu-ne care or fi ele şi de unde să le scoatem, le avem ca rezultat direct şi clar al procesului de „traducere"/ echivalare. Un avantaj mai puţin vizibil dar la fel de important este că, avînd termenii definiţi textual în fiecare dintre teoriile rivale, ne va fi mai uşor să gestionăm exigenţa *toate variabilele definite în termenii uneia şi aceleeaşi teorii*;

6.3.2.3.

Rolul de organizator al cooperării dintre părţile implicate de prestaţiile sociologice;

- privind mai de sus, stocurile de cunoaştere care intervin într-o prestaţie profesională de sociolog sînt de două feluri:
- teoriile ştiinţifice rivale, cele pe care le-am identificat în scopul deciziei interteoretice. Ele sînt propuse în primul rînd de noi, în calitate de prestatori, dar este posibil să avem măcar sugestii în materie şi de la celelalte părţi implicate de prestaţie;
- teoriile populare, ad-hoc şi eventual de altă natură, cele pe care le-am identificat ca stocuri de cunoaştere prin cercetarea explorativă care întemeiază integrarea teoretică. Este destul de probabil ca aceste stocuri de cunoaştere să fie ele însele teorii rivale, cu divergenţe la toate etajele: în lista şi denumirea variabilelor care urmează a fi măsurate, în lista şi formularea obiectivelor, în lista şi formularea ipotezelor;

- la capătul procedural al exercitării rolului nostru de organizator al cooperării vom avea decizia asupra *teoriei de încadrare* şi rescrierea terminologică a obiectivelor şi ipotezelor cercetării, prin înlocuirea în propoziţiile respective

a denumirilor de limbă naturală ale variabilelor cu termenii echivalenți din *teoria de încadrare*. Ideea, tipică și ea pentru realizarea fundamentării teoretice prin *încadrare teoretică*, este să ajungem la acest rezultat în baza cooperării dintre toate părțile implicate în principiu de o prestație sociologică;

6.3.2.3.1.

Sub aspect tehnic, singura problemă cu adevărat delicată este „sărăcia" conținutului termenilor în raport cu echivalenții lor de limbă naturală. De exemplu, fiecare dintre expresiile *a munci (mai) bine, a-și vedea de treabă, a fi corect în munca ta* este mai bogată în semnificații decît *productivitate, randament, eficiență*, posibilii lor echivalenți terminologici. La fel, cînd spunem *deștept, isteț* sau *îi umblă mintea*, spunem mult mai mult decît spunînd, în termenii unei teorii științifice, *inteligent, creativ, dotat cu inteligență emoțională*. Așa e cu știința: ceea ce cîștigăm la acurateţe pierdem la bogăție;

- grija noastră va fi ca *teoria de încadrare* la care vom ajunge în final să aibă termeni care să exprime cît mai mult din sensurile pe care le au în vedere, prin denumirile de limbă naturală pe care le utilizează, partenerii noștri – clientul, persoanele-obiect al prestației și eventual publicurile;
- știind că nu putem satisface toate așteptările prezente în denumirile de limbă naturală, vom ști că nu folosește nimănui să renunțăm la măsurarea pe termeni acolo unde teoria de încadrare ne dă soluții suficient de bune. Dar, pentru variabilele la care partenerii noștri țin neapărat să-și vadă exprimate așteptările, le putem măsura respectivele extensii de sens prin completarea schemei de măsurare în rețeta operaționalizării conceptelor;

- în realizarea cooperării, ne vom concentra succesiv pe definitivarea în limbă naturală a listei obiectivelor, apoi a listei variabilelor și în final a listei ipotezelor;
- pentru decizia interteoretică și finalizarea ei în alegerea teoriei de încadrare:
  - vom discuta cu partenerii numai lista variabilelor, prezentîndu-le variantele de echivalare, cu avantajele și pierderile de sens ale ficeăreia;
  - vom lua decizia interteoretică în ochii lor, cît mai împreună cu ei/ ele, cel puțin la nivelul de *consimțămînt informat* (engl. *informed consent*)
  - în scopul consimțămîntului informat, le vom prezenta lista finală a obiectivelor și ipotezelor cercetării rescrise în termenii teoriei de încadrare;

6.3.2.3.2.

Cercetarea noastră explorativă nu se rezumă și nici nu se oprește la colectarea stocurilor de cunoaștere. Ea continuă pînă la finalizarea cercetării propriu-zise și a prestației profesionale pe care o înarmează;

- vom vorbi pe îndelete cu persoanele implicate, avînd grijă ca orice fază a cercetării și orice operație, indiferent cît ar fi ea de sofisticată, să fie perfect inteligibilă în limba lor, fără niciun fel de penumbră sau de rezervări asupra sensului;
- vom asculta cu atenție și receptivitate persoanele implicate, înregistrînd cu onestitate, înainte, pe parcursul și la finalul cercetării noastre, ceea ce ele văd drept constatări, explicații și predicții ale cercetării respective;
- vom vorbi deschis despre divergențele survenite, convenind asupra motivelor care le-au generat și asupra modalităților de soluționare, în regimul unui arbitraj imparțial. Sub

rezerva de a nu cădea în persuasiune, aici putem convoca modalitățile epistemologice de decizie, că de-aia sîntem sociologi și persoanele implicate noștri nu sînt, inclusiv unele mai dezacidulate, cum ar fi soluția pe nivele (divergențele asupra faptelor se soluționează la nivelul metodelor);
- vom profita de orice divergență pentru a mai revedea o dată condițiile și limitele de validitate ale cercetării noastre;

6.3.2.3.3.

Performarea cu succes a rolul de organizator al cooperării ne cere o atitudine și un angajament de lider;
- în relațiile ocazionate de prestațiile sale profesionale, sociologul se poziționează, în mod deliberat și sistematic, ca inițiator, organizator și administrator al cooperării;
- prin cercetarea explorativă destinată colectării stocurilor de cunoaștere, sociologul identifică interesele pe care le angajează prestația sa din perspectiva fiecărei părți, marcînd cu claritate, pentru sine, interesele convergente și pe cele divergente. În mod normal, este vorba despre interesele clientului, pe de o parte, respectiv despre intersele persoanelor-obiect al prestației, pe de cealaltă parte;
- organizează apoi și conduce un proces de comunicare și de negociere între părți. Vorba ceea, cu tandrețe dar ferm, că de aia sîntem sociologi, împingem părțile să ajungă la identificarea intereselor pe care le au în comun apropo de prestație. Dacă asta nu se poate, îi ajutăm să ajungă cel puțin la conștientizarea și acceptarea ca legitime a tuturor intereselor prezente la masă, ca și a zonelor de convergență și a celor de divergență;
- ca tehnică a discuțiilor, ne vom folosi de: depersonalizarea susținerilor, blocarea concurenței, depanarea din situații

conflictuale prin soluţionări în gama înţelegerii şi colaborării, mărirea importanţei viitorului; evidenţierea situaţiilor *win-win*;

- să nu ne îndoim şi nici să ne prefacem că nu vedem: oricare dintre prestaţiile noastre profesionale are o anumită tensiune etică. Deci curentează, şi asta pentru că noi n-avem cum să igorăm ceea ce ştim, de pildă adagiile de felul *consensul nu este decît idealizarea coerciţiei*. După cum nu putem ignora că, în ultimă instanţă, nu sîntem nici noi decît nişte bieţi profesionişti în timpul vieţii lor, adică în mod necesar respectuoşi/ respectuoase cu interesele clientului nostru, deci disponibili/ disponibile pentru agende rezervate acestuia, ascunse celorlalte părţi;

6.3.2.4.

Rolul de iniţiator al co-evoluţiei intelective şi etice a tuturor celor patru părţi;

- în planul unei discuţii mai generale, *integrarea teoretică* face parte din exercitarea rolului de *integrator de cunoaştere*;
- rolul de *integrator de cunoaştere* este generat de ceea ce numim *societatea cunoaşterii*. (sau *societate bazată pe cunoaştere*, respectiv *economie bazată pe cunoaştere*). În ultimele două decenii este foarte la modă ideea că o societate de succes trebuie să fie/ să devină o *societate a cunoaşterii*. Ea este cultivată în special de elitele politice, Uniunea Europeană de pildă a adoptat în anul 2000 „Agenda Lisabona" (denumită şi „Strategia de la Lisabona"), strategie politică destinată să transforme UE în „cea mai dinamică şi competitivă economie din lume bazată pe cunoaştere"[18];

[18] http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_12998/Agenda-Lisabona.html.

- complementar, la nivelul organizațiilor avem ideea *managementului cunoașterii* ca dimensiune fundamentală a organizației de succes și a dezvoltării organizaționale. Nu discut aici cît de deștepte și de fiabile sînt aceste idei; este suficient să vedem că ele sînt foarte bine prizate de elitele politice și manageriale, elite de care depinde și succesul nostru profesional;

- în acest plan ne e folositor să știm că:
- în ambele idei rolul de *integrator de cunoaștere* este considerat ca esențial;
- rolul de *integrator de cunoaștere* este definit ca preponderent managerial, dar cu o importantă pondere a competenței de expert în zona cunoașterii, culturii și, în general, a organizării și dinamicii societății;
- în principiu, accesul la exercitarea rolului de *integrator de cunoaștere* nu este condiționat de o anumită calificare profesională. Însă, deși poate fi luată ca o susținere excesiv patriotică, pot argumenta că, în condiția *ceteris paribus*, profesia de sociolog asigură baza cea mai valoroasă pentru exercitarea de succes a acestui rol, la concurență cu orice altă profesie. Iar apropo de *ceteris paribus*, nu există absolut niciun motiv să credem că sociologii sînt buni numai de salariați subalterni în diverse roluri de expert, deci că printre sociologi ponderea celor cu aptitudine managerială ar fi alta, de pildă mai mică, decît printre ingineri, economiști, medici, juriști etc.
- cu *sociologul ca integrator de cunoaștere* intrăm în discuția despre co-educare și co-evoluție, ale noastre și ale partenerilor noștri – clienți, persoane-obiect al prestației și publicuri, ca și despre extinderea rolului sociologului ca intelectual public; adică despre interesele noastre pe termen lung.

Capitolul IV
Gestiunea tehnologiei standardizate a producției de cunoștiințe în cercetările sociologice

Așa cum știm, una dintre inovațiile aduse de metoda științifică este producerea cunoașterii de succes prin rularea uniformă a unei anumite tehnologii, o tehnologie suficient de de riguroasă și de stabilă pentru a asigura atît predictibilitatea și controlul, cît și tipul de legitimitate specific epocii moderne ca epocă a democrației; adică o legitimitate deschisă, cu toate resursele și mecanismele la vedere, oricînd inspectabile în numele interesului public.

Ca sociologi și, în general, ca intelectuali mai de secol XXI, ne va fi probabil destul de greu să nu sesizăm coerența setului de valori care le leagă în adîncime pe toate – metoda științifică/ știința, industrialismul, profesionalismul, urbanismul, națiunea, limba literară, statul național – adică toate marile inovații ale erei moderne.

În perspectivă pragmatică, problema tehnologiei standardizate/ unitare a producției de cunoștințe poate fi definită ca problema organizării cunoștințelor procedurale care formează o competență profesională, oricare ar fi ea, și a administrării acestor cunoștințe în practica profesională.

1. Organizarea diversității cunoștințelor metodologice

- nepotrivirea metodei științifice pe sociologie și pe celalte științe social-umane este mai puțin acuzată în ceea ce privește tehnologia standardizată/ unitară a producției de cunoștințe; ne folosim de această resursă pliindu-ne pe exigențele ei de o manieră semnificativ mai puțin derogatorie în comparație, de pildă, cu fundamentarea teoretică. Cel mai probabil aceasta se întîmplă datorită faptului că ne este foarte la îndemînă tuturor – nouă, clienților noștri, persoanelor-obiect al prestațiilor și publicurilor – să asociem ideea de cunoaștere de succes cu ideea de rigoare și predictibilitate profesională;
- privită dinspre contextul societal al exercitării profesiei noastre, problema cu tehnologia standardizată/ unitară este problema legitimării producției noastre de cunoaștere drept cunoaștere de succes. Or, așa cum putem constata, cu asta nu se joacă nimeni. În societatea în care trăim nu poți pune în circulație cunoștințe, oricît ar fi ele de valoroase, dacă nu poți indica traseul pe care l-ai urmat pentru a le produce, traseu care trebuie să fie recunoscut și omologat în mod public. La urma urmei, chiar și cei mai puri și duri dintre calitativiști scriu și pun la dispoziția comilitonilor manuale de metodologie a cercetării (calitative), adică nimic altceva decît (colecții de) rețete ordonate, predictibile și legitimabile de *how to do*;
- obișnuim deci să ne supunem fără prea mare zarvă exigențelor tehnologiei standardizate/ unitare. Iar atunci cînd se întîmplă să obținem o cunoștință valoroasă fără să putem declara cum am obținut-o, dacă e să o punem în circulație, facem ce face toată lumea: o punem sub o

trasabilitate legitimă, trasabilitate despre care ascundem cu foarte mare grijă că de fapt am inventat-o, și anume *post-factum*. Nu discut aici consecințele presiunii la conformare procedurală, consecințe probabil foarte numeroase, unele mai subtile, altele mai evidente, sigur foarte diverse, sigur foarte perverse. Mă mulțumesc să invoc faimosul *hypotheses non fingo* al lui sir Isaac Newton și confuzionarea pe care o propagă în toate domeniile de cercetare: dacă nu avem voie să ne născocim ipotezele, atunci de unde le luăm? De mîine-poimîine trei secole, în fața acestui *hypotheses non fingo* unii stăm ca la poarta nouă, iar alții născocim tot felul de ficțiuni procedurale ca să ascundem adevărul; și anume că nu știm cum s-a născut cutare sau cutare ipoteză în mintea noastră, dar știm că nu avem voie să spunem că am născocit-o, adică știm că inventivitatea/ creativitatea *non licet*;

- privind din interiorul exercitării profesiei noastre, ceea ce este evident în privința valorificării tehnologiei standardizate/ unitare a producției de cunoștințe în sociologie și în celalte științe social-umane este diversitatea. Diversitatea, excepțională în comparație cu științele naturii, a tipurilor de cercetare, ca și diversitatea excepțională a metodelor, tehnicilor și procedeelor de cercetare constituie una dintre mărcile cele mai caracteristice ale cercetării sociologice și, în general, ale cercetării din domeniul social-uman. Ea formează o parte importantă a răspunsului inovativ cu care sociologia și celelalte științe social-umane gestionează limitele metodei științifice;
- acest răspuns este un proces continuu, cu alură exponențială. El generează în mod continuu și exploziv resurse metodologice la dispoziția noastră;

- problema cu procesul de diversificare metodologică exponențială este organizarea acumulării explozive de cunoștințe *how to do* care rezultă din el;
  - de exemplu, luînd în considerare tipurile de cercetări sociologice, respectiv tipurile de metode, tehnici și procedee de cercetare, în meseria noastră avem acum ceva de ordinul a omiecincisute de seturi distincte de reguli, instrucțiuni și prudențe; iar dacă în fiecare dintre aceste seturi zicem că avem cîte zece itemi, ceea ce e mai mult decît realist, ne ies circa cincisprezecemii de reguli, instrucțiuni și prudențe procedurale. Și asta dacă luăm în calcul doar două dintre criteriile de diversificare;
  - indiferent cît de buni studenți am fi fost și cît de valoroși ne-ar fi fost profesorii, e absolut sigur că nu avem cum să stocăm în minte cîteva zeci de mii de itemi procedurali, pentru a destoca, la fiecare dintre cercetările noastre, exact regulile, instrucțiunile și prudențele de care e nevoie și pe fiecare exact în versiunea cea mai adecvată. Și trebuie neapărat să luăm în calcul faptul că procesul de inventat noi și noi metode, tehnici și procedee de cercetare, noi și noi tipuri de cercetări este în derulare, foarte departe de a se fi epuizat;
- problema este deci: i. ce anume din patrimoniul metodologic și, în general, procedural al profesiei noastre trebuie să ținem minte, adică în ce constă competența noastră metodologică/ procedurală de bază; ii. ce și cum să facem pentru a ne ține la zi această competență de bază; iii. ce și cum să facem pentru a ne pune la dispoziție, cu ocazia fiecăreia dintre prestațiile noastre, cel mai bun pachet de reguli, instrucțiuni și prudențe dintre cele deja inventate în cîmpul prestației respective;

- soluționarea, să-i spunem, tradițională a setului problematic i. – iii. enunțat mai sus nu diferă la sociologi și la ceilalți „social-umani" de soluționarea lui pentru profesiile intelectuale mature;
  - îi spun tradițională doar pentru a evidenția felul în care obișnuim să nu acordăm de fapt cine știe ce atenție problemei; nimeni nu obișnuiește să chestioneze asupra acestei soluții și m-ar mira să fie cineva care să o asume explicit;
  - constă în ceva de genul: competența metodologică și, în general, procedurală de bază o învățăm în facultate; urmează achiziția unei/ unor competențe metodologice/ procedurale mai restrînse și mai precise, prin specializarea în diferite sub-domenii profesionale; ne ținem la zi competența metodologică/ procedurală prin diverse activități de formare continuă, inclusiv prin ceea ce ne duce mintea și hărnicia să facem pe cont propriu; iar iii. este o rezultantă naturală a competenței metodologice/ procedurale pe care ne-am însușit-o și ne-am tot perfecționat-o;

- nemulțumirea mea față de această numită soluționare tradițională este că, fiind întemeiată mai ales pe speranțe pioase, nu face decît să ne anestezieze, împiedicîndu-ne să luăm în serios și să tranșăm într-un fel sau altul problemele organizării patrimoniului de cunoștințe metodologice/ procedurale al profesiei noastre. Dacă luăm ca repere comparative profesiile mature, de pildă pe cea de medic și pe cea de jurist, vedem că ele au cel puțin douăzecișicinci de secole de cînd își tot codifică practica profesională în sisteme de cunoștințe procedurale. Noi nu avem mai nimic din această organizare, iar în plus, în profesia noastră:

- cunoștințele de metodologie a cercetării se aglomerează într-un proces exploziv de dezvoltare și diversificare;
- e de așteptat un proces și mai exploziv în privința celorlalte cunoștințe procedurale. Spre deosebire, de pildă de medicină, care asociază o mulțime de diagnostice pe o mulțime de tratamente, codificate clar cu toatele, sociologia nici măcar nu a început să colecționeze tipuri de schimbări (deci „diagnostice") și soluții procedurale de realizare a schimbărilor (deci „tratamente"). Dacă sociologia este o profesie, iar competența de sociolog constă în schimbarea de entități social-umane, atunci drumul obligatoriu al maturizării profesiei noastre trece de la artizanatul actual la codificarea practicii profesionale, codificare tipică profesionalismului ca pilon al erei moderne;

- nu sînt deloc sigur dacă profesia de sociolog trebuie să se maturizeze ca medicina și ca dreptul; ba chiar cred că este foarte posibil ca practica profesională de sociolog să evolueze altfel, de pildă spre o reinventare, foarte originală și decis anti-modernă, a artizanatului. Dar mi se pare evident că, pînă ne mai gîndim și pînă ne mai hotărîm în această privință, exigența achiziționării de fiecare dintre noi a unei competențe metodologice/ procedurale cu adevărat funcționale, ca și condiția legitimității practicii noastre profesionale ne impun să forțăm cumva genul de organizare a cunoștințelor metodologice/ procedurale la care au ajuns profesiile mature;

- ceea ce propun constă în două încercări asamblate pe direcția acestei forțări. Nu le introduc ca obligații, ci ca incitări. Scopul lor principal este să conștietizăm că organizarea cunoștințelor metodologice/ procedurale ale profesiei

noastre este o problemă, și că această problemă ne privește pe fiecare, nu numai pe corifeii noștri;
- precizez că din acest punct vorbesc numai despre cunoștințele metodologice, deci despre cunoștințele procedurale referitoare doar la cercetare;

1.1. Magazie centrală, trusă personală;

- expresia *magazie centrală, trusă personală* este o (re)metaforizare a problemei organizării cunoștințelor metodologice ale profesiei noastre. Ea trimite către un import mai clar din patrimoniul, oarecum idealizat, al meseriilor mai vechi și mai așezate procedural decît meseria noastră. Să faci bine din prima, iată una dintre caracteristicile cele mai distinctive ale unui meseriaș bun; de altfel, să faci bine din prima încercare este ceva ce diferențiază profesionistul de ne-profesionist. Vorbind despre meseriaș, vorbim despre scule, iar să faci bine din prima înseamnă să ai de unde alege, să alegi exact ce îți trebuie și să faci alegerea bună din prima. Asta înseamnă că trebuie să știi toate sculele domeniului tău și să le știi cît se poate de bine pe fiecare în parte;
- într-un limbaj astfel metaforizat, zicem că orice profesie își organizează patrimoniul *how to do* ca pe o *magazie centrală de scule*, respectiv că fiecare meseriaș își are propria *trusă de scule*, organizată în principiu ca și *magazia centrală*;

1.1.1. orice profesie își organizează patrimoniul how to do ca pe o „magazie centrală de scule";

1.1.1.1.

Magazia centrală este organizată în funcție de gradul de generalitate al regulilor, instrucțiunilor și prudențelor. Respectiv:

- pe „etajere", unde avem regulile, instrucțiunile și prudențele cele mai generale, valabile pentru oricare dintre itemii prezenți în „rafturile", „bibliorafturile" și „dosarele" „etajerei" respective;
- pe „rafturi", unde avem regulile, instrucțiunile și prudențele generale, valabile pentru oricare dintre itemii prezenți în „bibliorafturile" și „dosarele" „raftului" respectiv;
- pe „bibliorafturi", unde avem regulile, instrucțiunile și prudențele valabile pentru oricare dintre itemii prezenți în „dosarele" „bibliorafturului" respectiv;
- pe „dosare", unde avem regulile, instrucțiunile și prudențele valabile numai pentru itemii prezenți în „dosarul" respectiv;

1.1.1.2.

În mod normal, găsim acest patrimoniu în ceea ce numim generic literatură de specialitate, iar sediul magaziei centrale a profesiei noastre este în ceea ce numim generic bibliotecă. Dar ne putem crea acces la el și pe alte căi decît mersul la bibliotecă; de pildă prin participarea la manifestările profesional-științifice ale comunității noastre sau prin conversații private cu colegii de breaslă;

1.1.1.3.

Este treaba fiecărui membru al comunității profesional-științifice să indice, cu ocazia fiecăreia dintre inovațiile sale în materie de reguli, instrucțiuni și prudențe, unde este locul fiecăreia în organizarea magaziei generale, respectiv pe care „etajeră", pe care „raft" etc.

1.1.2. fiecare meseriaș are propria sa trusă de scule;

1.1.2.1.

În principiu, ne vom organiza *trusa personală de scule* într-o configurație cît mai apropiată de configurația magaziei centrale a

profesiei noastre. Iar acolo unde se va întîmpla ca „dosare", „biblioraftur" și chiar „rafturi" și „etajere" întregi să rămînă goale, vom ști ce anume ne lipsește și unde ne lipsește, identificînd astfel spații concrete pentru dezvoltarea noastră profesională;

1.1.2.2.

Facultățile, adică școlile noatre profesionale, ne dau configurația de principiu pentru trusa noastră și ne-o încarcă cu primele și cele mai importante „scule", adică reguli, instrucțiuni și prudențe metodologice mai ales de nivelele „etajerelor" și, mai puțin, ale „rafturilor". În școlile noastre profesionale nu prea avem timp să ne încărcăm trusa personală cu reguli, instrucțiuni și prudențe metodologice de nivelul „biblioraftur" și mai ales al „dosarelor";

1.1.2.3.

Sediul trusei noastre de scule este în mintea noastră. Biblioteca noastră personală, inclusiv partea ei digitală, ne-o vom organiza (și) ca extensie a trusei noastre de scule;

1.1.2.4.

Este treaba fiecăruia dintre noi să aibă grijă de trusa sa de scule, adică să o tot completeze, extindă și, eventual, să și-o reconfigureze mai avantajos în raport cu traseul său profesional;

- a introduce ceva nou în trusa noastră de scule este a învăța acel ceva. Cea mai productivă dintre învățările de acest tip este atunci cînd acel ceva ne trebuie într-o aplicație profesională; totul este să ajungem la concluzia că ne trebuie ceva și să ajungem la magazia centrală pentru a ni-l lua și pune în trusa personală;

1.2. Taxonomizarea cunoștințelor metodologice;

1.2.1. Ceea ce încerc să soluționez prin ideea de taxonomizare este problema organizării efective a magaziei centrale a profesiei noastre;

- dacă stăm strîmb și judecăm drept, vedem că manualele și capitolele de MTCS chiar asta fac, și anume ne livrează o configurație de principiu a *trusei de scule*, emulată după o idee generală cu privire la configurația *magaziei centrale*. Și ne-o încarcă cu primele, cele mai generale și cele mai importante reguli, instrucțiuni și prudențe metodologice. Avem foarte multe probleme în legătură cu această configurație și, pe cale de consecință, cu gestiunea conținuturilor ei. Cea mai productivă dintre ele este problema clarității și rigorii tipologiilor de care este în principiu nevoie pentru configurarea magaziei noastre centrale de scule;
- idealul în materie îl vedem la profesiile mature, în care toate cunoștințele procedurale, inclusiv cele indirect procedurale (de exemplu *anatomia* la medici sau *teoria statului și a dreptului* la juriști) sînt organizate astfel încît nici o astfel de cunoștință nu rămîne în afara *magaziei centrale* și nu există nici o singură astfel de cunoștință despre care să nu se știe perfect exact în care „căsuță" a magaziei trebuie pusă. Pot exista îndoieli și dispute, dar, de un bun număr de decenii, acestea sînt numai despre itemi particulari; iar cînd o astfel de dispută ajunge la propozițiile unei anomalii, ea produce o organizare (mult) mai bună decît precedenta;

- nu sînt deloc sigur că toți medicii, respectiv toți juriștii sînt complet satisfăcuți de claritatea și rigoarea organizării *magaziei centrale* a profesiei lor. Știu însă cu siguranță că organizarea magaziei noastre centrale se află la mare distanță

de ceea ce putem vedea la profesiile mature. Experiența ne spune că nu avem posibilitatea recuperării rapide a acestei distanțe, cu atît mai puțin a unei recuperări instantanee, produse printr-un *exploît*, personal sau de echipă. Ideea mea este să ne chinuim un pic, fiecare dintre noi, pentru a progresa atît cît se poate în direcția organizării profesiilor mature;

- ca să putem mai mult, propun să implicăm în chestiune una dintre metodele de bază ale cunoașterii de succes dintotdeauna, și anume *tipologizarea*. Ea mai poartă numele de *clasificare*, respectiv de *categorizare*, iar versiunea ei cea mai exigentă este *taxonomizarea*. Avem în profesia noastră o mulțime de încercări de tipologizare a cunoștințelor metodologice, productiv ar fi să ne străduim în direcția unei taxonomii a acestor cunoștințe. Iar ceea ce contează nu este rezultatul, ci drumul, adică întrebările și înțelesurile pe care le vom descoperi pe parcursul încercărilor de punere în ordine;

1.2.2. Taxonomizarea, noțiuni de bază;

- „știința clasificărilor", adică taxonomizarea și tipologizarea în general, constituie baza oricărei competențe de cunoaștere și, într-o bună măsură, competența de cunoaștere însăși. Sînt însă foarte puține profesiile intelectuale pentru care formarea competenței în „știința clasificărilor" să se realizeze în mod explicit și distinct; din cîte știu, doar biologii învață așa ceva în facultățile lor. Pentru celelalte profesii intelectuale, competența de clasificare/ categorizare/ tipologizare/ taxonomizare este un rezultat implicit al învățării la materiile pe care le parcurgem în facultate și al frecventării diverselor tipologii prezente în materiile respective. Facultățile de sociologie nu fac excepție;

1.2.2.1.

Ca exemplificare-reper de taxonomizare/ taxonomie vom lua ceea ce ne este cel mai la îndemînă, și anume „taxonomia ființelor vii" pe care am tot învățat-o la Biologie, începînd cu școala generală. În epură, ea este următoarea:

regnul
phylum (rom. încrengătura)
clasa
ordinul
familia
genul

- în afară de cele cîteva secole de muncă, de încercări și de dispute care au fost necesare pentru producerea și definitivarea acestei taxonomii, pentru o bună familiarizare intuitivă cu ideea generală de taxonomie vom remarca:
  - rigoarea, adică exhaustivitatea setului de taxoni și exclusivitatea lor mutuală. Nu există element al mulțimii (ființelor vii) care să rămînă în afara taxonomiei, respectiv nu există element al mulțimii (ființelor vii) care să aibă mai mult de un loc în taxonomie;
  - organizarea cunoștințelor pe nivele succesive de generalitate. Biologii nu trebuie să-și însușească și să-și țină în minte cunoștințele profesionale pentru fiecare dintre ființele vii în parte. Atunci cînd, de pildă, știi despre ceva din ce regn face parte, adică dacă este animal sau plantă, știi despre acel ceva o mulțime de lucruri, adică tot ceea ce știi în general despre animale, respectiv despre plante. Nu sînt deloc rare situațiile în care acest stoc de cunoștințe este suficient pentru gestiunea de succes a situațiilor/ prestațiilor profesionale;

- funcţionalitatea taxonomiilor în managementul cunoaşterii, de la promptitudinea şi exactitatea destocărilor din magazia centrală în trusele personale pentru aplicaţiile profesionale, la transferul de cunoaştere şi la dezvoltarea patrimoniului de cunoştinţe;

1.2.2.2.

Cuvîntul *taxonomie*, care înseamnă rezultatul unei taxonomizări, vine din greaca clasică, unde este format din *tassein* = „a clasifica" şi *nomos* = „regulă", „normă", „lege";

- taxonomizarea constă la bază în indicarea clară a *ce este asta*, deci a da o denumire la ceva, adică, în terminologia adecvată, la un *taxon*. Acestei denumiri îi este ataşată o definiţie terminologică sau quasi-terminologică;
- ceea ce avem de ordonat într-o taxonomie sînt taxonii, iar totalitatea taxonilor dintr-o taxonomie se numeşte *nomenclatură*. Într-o taxonomie taxonii trebuie să fie termeni (spre deosebire de tipologie, unde pot fi şi cuvinte sau expresii de limbă naturală); cu alte cuvinte, taxonii trebuie să aibă toate proprietăţile termenilor, inclusiv proprietatea de a fi intersectabili;
- regulile („normele" sau „legile") cu care ordonăm taxonii sînt criteriile în funcţie de care punem în ordine taxonii, fiecare la locul lui; adică criteriile după care facem clasificarea taxonilor; aceste criterii pot fi foarte diverse, în funcţie de interesul de cunoaştere pe care îl exprimă; pentru taxonomii, este obligatoriu ca criteriile să facă parte din definiţia terminologică a fiecărui taxon sau să poată fi ataşate în mod neechivoc la definiţia respectivă. În afară de criterii, între regulile de clasificare mai avem şi anumite norme de realizare corectă a acesteia, adică gramatici; de

pildă, sînt gramatici în acest sens proprietățile obligatorii ale taxonilor;

- atunci cînd utilizăm un singur criteriu de clasificare obținem taxonomii simple; în mod normal, acestea sînt liste ale varietăților în care se poate manifesta un anumit taxon. Atunci cînd utilizăm mai mult de un criteriu de clasificare obținem taxonomii complexe, în care taxoni sînt fiecare dintre „căsuțele" aflate la intersecțiile criteriilor;
- taxonomiile, în special taxonomiile complexe, au un randament excepțional ca mașinării creative, și anume în tehnica matricilor de descoperire;

2. Gestiunea diversității tipurilor de cercetare sociologică. Decizia metodologică cu privire la tipurile de cercetare

- în conceperea și proiectarea oricărei cercetări sociologice, una dintre primele probleme metodologice pe care le avem de rezolvat este să decidem ce fel de cercetare vom face. Ideal ar fi ca magazia noastră centrală să conțină o taxonomie a tipurilor de cercetare, care să le conțină pe toate, într-o organizare de genul regn, phylum, clasă etc. Astfel, *decizia metodologică cu privire la tipurile de cercetare* ar însemna succesiunea de alegeri, la fiecare nivel taxonomic, a tipului de cercetare care satisface cel mai bine obiectivele de cunoaștere la care avem de răspuns cu cercetarea respectivă. Optînd pentru unul sau altul dintre tipurile de cercetare, în succesiunea nivelelor de taxonomizare, ar trebui să ne punem automat la dispoziție cunoștințele metodologice pe care trusa noastră le conține la nivelul respectiv și să destocăm în final cu promptitudine exact experiența pe care magazia noastră centrală o conține pentru tipul concret de cercetare pe care am decis să-l utilizăm;

- magazia noastră centrală nu conține o astfel de taxonomie, iar ambiția de a o produce ne este momentan interzisă sau, în orice caz, nu este o sarcină pe care să o putem duce prea departe. Ceea ce avem este o mulțime de clasificări ale tipurilor de cercetare, clasificări realizate după o mulțime de criterii, criterii de foarte multe ori mutual etanșe, nu puține greu inteligibile, iar altele de un interes foarte îngust, poate chiar arbitrare; iar procesul prin care se inventează noi tipuri de cercetare este foarte departe de a se fi epuizat. Consecința este că, în privința tipurilor de cercetare și a cunoștințelor metodologice aferente fiecăruia, magazia noastră centrală este foarte bogată, continuă să se îmbogățească, dar constă mai mult într-o mare grămadă de tipologii neintersectabile decît într-o magazie ordonată;
- în această situație, *decizia metodologică cu privire la tipurile de cercetare* ar trebui să o luăm prin trecerea în revistă a tuturor clasificărilor din grămada celor deja inventate, fără o ordine anume, alegînd din fiecare tipul pe care îl considerăm adecvat și obținînd la final o combinație de reguli, instrucțiuni și prudențe. Problema este că, i. în termenii reali ai realizării oricărei cercetări sociologice, e greu de crezut că vom avea timp să le trecem în revistă pe toate; ii. combinația de reguli, instrucțiuni și prudențe pe care am obține-o în final e greu de crezut că va fi practic gestionabilă, de pildă că nu va conține itemi reciproc incompatibili;
- soluția pe care am ales-o în ideea de organizare a magaziei centrale este una inevitabil minimalistă și constă în fixarea unei anumite liste de tipologii pe care le avem de trecut în revistă cu ocazia deciziei metodologice cu privire la tipul/tipurile de cercetare, doar a unora dintre tipologiile deja inventate, și anume a celor mai interesante pentru practica

profesională de sociolog; tipologii la care atașez cîteva sugestii de agregare a lor în direcția unei tipologii generale;

2.1. Cercetări descriptive, cercetări explicative și cercetări predictive;

- criteriul care generează această tipologie este tipul de obiectiv central al cercetării. Știind că orice cercetare se face cu scopul de a obține răspunsuri la una sau la mai multe întrebări de cunoaștere, i.e. obiectivul, respectiv obiectivele cercetării, și că obiectivele cercetărilor pot fi descriptive, explicative și predictive, avem cercetări descriptive, cercetări explicative și cercetări predictive;
- deși acest criteriu este o variabilă discontinuă, relația dintre cele trei tipuri de cercetări este una specială, și anume una de incluziune: numai cercetările descriptive pot fi făcute de sine stătător, pe cînd orice cercetare explicativă include o cercetare descriptivă, iar orice cercetare predictivă include o cercetare explicativă;
- așa cum sîntem preveniți în metoda științifică, siguranța asupra rezultatelor scade dinspre cercetările descriptive spre cele predictive;
- nevoia – personală, organizațională, ca și publică – de cercetări crește, probabil exponențial, dinspre cercetările descriptive spre cele predictive;

- într-o eventuală organizare taxonomică a tipurilor de cercetări este posibil ca *tipologia cercetări descriptive, cercetări explicative și cercetări predictive* să poată fi utilizată ca nivelul taxonomic cel mai general, echivalent pentru ceea ce în biologie este regnul;

2.1.1. Cercetările descriptive;

2.1.1.1.

Alegem să facem o cercetare descriptivă atunci cînd clientul/ beneficiarul nostru a decis că dorește răspunsuri la o întrebare sau la niște întrebări de cunoaștere din gama „cum este asta";

- într-un limbaj mai precis, aceasta înseamnă că: i. „asta" este variabila despre care clientul/ beneficiarul vrea să afle „cum este"; ii. „cum este" este variația variabilei respective, adică ii.i. setul ipostazelor în care ea poate să se manifeste, adică *variația de principiu*; ii.ii. frecvențele, deci felul în care se distribuie elementele din universul cercetării noastre pe setul ipostazelor, adică *variația constatată*. Pe i. și pe ii.i. îl stabilim ca rezultat al fundamentării teoretice a cercetării noastre; pe ii.ii îl obținem ca rezultat al cercetării noastre descriptive;

- gama obiectivelor de cercetare descriptivă nu e restrînsă la sensul direct al lui „cum este", ci cuprinde toate varietățile circumstanțiale ale acestuia, respectiv „cînd este", „unde este", „în ce succesiune este", „cine face", „ce face", „cum se schimbă în perioada cutare" etc. Esențialul stă în faptul că în întrebarea care formulează un obiectiv de cercetare descriptivă avem o singură variabilă;
- altfel vorbind, alegem să facem o cercetare descriptivă atunci cînd clientul/ beneficiarul nostru dorește să-i descriem variația unei variabile sau variațiile mai multor variabile luate separat. Clientul/ beneficiarul nostru poate dori să-i descriem *variații sincrone*, adică variații care se petrec în același timp, sau *variații diacrone*, adică variații care se produc de-a lungul unui anumit interval de timp. Avem astfel *cercetări descriptive sincrone*, respectiv *cercetări descriptive*

diacrone, fiecare cu regulile, instrucțiunile și prudențele ei, dar ascultînd de regulile, instrucțiunile și prudențele valabile în general pentru orice cercetare descriptivă;

2.1.1.2.

Trebuie să facem o cercetare descriptivă ori de cîte ori avem de făcut o cercetare explicativă sau una predictivă. Nu există cercetare predictivă fără cercetare explicativă, nu există cercetare explicativă fără cercetare descriptivă, iar calitatea și succesul unei cercetări explicative, respectiv predictive, depind în mod decisiv de calitatea cercetării descriptive pe care sînt construite;

2.1.1.3.

Cercetările descriptive nu admit ipoteze. Asta nu înseamnă că pe baza de date a unei cercetări descriptive cu mai mult de o variabilă nu putem testa ipoteze. Dar, a spune ipoteză unei propoziții cu o singură variabilă, a spune ipoteză unei propoziții cu un șir de variabile legate între ele numai cu functorul „și", ca și, în general, a discuta despre ipoteza/ ipotezele unei cercetări descriptive constituie pur și simplu absurdități;

2.1.1.4.

Metoda cu care se realizează cercetările descriptive în științele naturii este observația, cu diversele ei tehnici și procedee;

- în sociologie și în celelalte științe social-umane, pentru realizarea cercetărilor descriptive avem, în afară de metoda observației, metoda anchetei și metoda analizei de conținut, fiecare cu tehnicile și procedeele ei;

2.1.2. Cercetările explicative

2.1.2.1.

Alegem să facem o cercetare explicativă atunci cînd clientul/ beneficiarul nostru a decis că doreşte răspunsuri la o întrebare sau la nişte întrebări de cunoaştere cu sensul „de ce (este cum este)";

- e de precizat foarte clar încă de aici că, în cercetările explicative din domeniul social-uman, sensul acestui „de ce" este în mod excepţional cauzal, el fiind de predilecţie în zona „cum se explică variaţia unei variabile O (*variabila obiect* sau *variabila dependentă*; pe latineşte, *explanandum*, i.e. pe care vrem să o explicăm; ceea ce e de explicat) prin variaţia unei variabile X sau a unui set de variabile X (*variabila independentă*; pe latineşte *explanans*, i.e. cu care explicăm; ceea ce explică)";
- în consecinţă, un obiectiv de cercetare explicativă sociologică nu se redactează cu „de ce (se petrece ceea ce se petrece cu O)", „din ce cauză/ cauze (se petrece ceea ce se petrece cu O)", „care este cauza/ care sînt cauzele (a ceea ce se petrece cu O)" etc., ci se scrie cît mai aproape de sensul „care sînt variabilele X a căror variaţie se asociază cu variaţia variabilei O şi cum se asociază variaţia variabilelor X cu variaţia variabilei O". Atenţie, cu ocazia oricăreia dintre cercetările noastre explicative vom avea de suportat o anumită presiune – mai mică, dar mai ales mai mare – din partea clienţilor/ beneficiarilor noştri în direcţia semnificării cauzale a obiectivului/ obiectivelor respectivei cercetări. Cu ocazia oricăreia dintre cercetările noastre explicative vom avea deci de discutat cu clientul/ beneficiarul ei pentru a-l lămuri de ce în chestiunile legate de oameni şi cele ale oamenilor identificarea de relaţii cauză-efect este sport extrem;

2.1.2.2.

Răspunsurile posibile la un obiectiv de cercetare explicativă se numesc ipoteze. Orice ipoteză este o propoziție explicativă (sau predictivă), adică are o variabilă O, una sau mai multe variabile X și un predicat care, vorba logicii, *predică*, adică definește relația dintre O și X;

- cercetările explicative chiar în asta constau, și anume în generarea de ipoteze și testarea valorii lor de adevăr;

2.1.2.3.

Realizarea unei cercetări explicative este ceva de la sine înțeles atunci cînd scopul cercetării este constituirea stocului de cunoștințe necesar unei prestații profesionale, adică înfăptuirea anumitor schimbări precizate, la o entitate umană precizată. Succesul prestațiilor noastre profesionale depinde în mod decisiv de calitatea cercetărilor explicative de care sînt guvernate;

2.1.2.4.

Metoda cu care se realizează cercetările explicative, adică testarea de ipoteze, este – atît în științele naturii, cît și în cele social-umane – experimentul (sau metoda experimentală), cu diversele lui tehnici și procedee;

- însă, din considerente etice, care sînt întotdeauna foarte exigente cînd e vorba de a interveni în viața oamenilor, ca și datorită complexității determinismului fenomenelor social-umane, care face foarte dificultuos controlul variabilelor și situațiilor experimentale, în sociologie și în celelalte științe social-umane trebuie să facem tot felul de adaptări inovative, de rezerve și de condiționări la metoda experimentală.
- în general, noi sociologii sîntem foarte timorați în accepta

că avem o metodă generală pentru realizarea cercetărilor explicative şi că această metodă este experimentul;

2.1.2.4.1.

În mod curent, nu ne realizăm cercetările explicative prin tehnicile de intervenţie reală, tipice experimentului, ci prin operaţii de statistică multivariată, de predilecţie bivariată, pe baze de date de cercetare descriptivă. Mai pe larg, asta înseamnă că:

- pentru variabilele O şi X din ipoteza/ ipotezele cercetării noastre explicative facem de fapt o cercetare descriptivă, cercetare din care să ne iasă variaţia fiecăreia dintre variabilele O şi X, ca şi cînd ar fi vorba despre variaţii simultane, configurînd baza de date astfel încît să putem studia tot felul de încrucişări de variabile O cu variabile X;
- cu ajutorul uneltelor statisticii multivariate, studiem aceste încrucişări ca asocieri statistice, determinînd astfel existenţa sau inexistenţa asocierii statistice, respectiv intensitatea/ probabilitatea asocierii; se cheamă că astfel am testat propoziţiile exlicative care constituie ipotezele cercetării noastre;
- propoziţia cea mai importantă care decurge de aici este că dacă nu ştii statistică multivariată, nu ştii să faci cercetări explicative. Punct. Iar dacă ştii numai statistică bivariată, nu vei putea testa decît ipoteze cu un singur X, deci cu o singură variabilă *explanans*;

2.1.2.4.2.

În magazia noastră centrală şi, pe cale de consecinţă, în trusele noastre personale, tehnicile şi procedeele de cercetare explicativă non-statistice sînt foarte puţin dezvoltate şi diversificate, iar asta numai ca să mă exprim foarte politicos; de fapt, nu prea avem;

- problema, de fapt beleaua, și anume Marea Belea, este că pentru majoritatea prestațiilor noastre profesionale, care presupun în mod imperativ și fără excepție producția de stocuri de cunoaștere explicativă, nu avem cum să producem bazele de date descriptive pe care să ne jucăm explicativ cu statisticile multivariate. Ca sociolog am de făcut mai ales schimbări în conduita salariaților unor organizații, de pildă eliminarea unor incidente de calitate. Se întîmplă excepțional de rar ca subiecții pe care îmi voi face cercetarea care să-mi explice de ce se produc respectivele incidente să fie mai mult de treizeci, nouăzeci, hai douăsute. E clar cîtă încredere pot să am în statisticile, indiferent cît de evoluate, pe care le pot face pe astfel de numere de subiecți;
- pînă ne vom hotărî să ne facem propriile noastre tehnici și procedee explicative non-statistice, soluția nu este decît una singură, și anume să importăm, să învățăm și să utilizăm tehnicile și procedeele de cercetare explicativă non-statistice elaborate și perfecționate în alte domenii social-umane, condiționîndu-le eventual cu toate prudențele epistemologice de care sîntem în stare ca sociologi. Cele mai la îndemînă, dar și cele mai vulnerabile sub aspect epistemologic, sînt cele din științele manageriale; ele sînt avantajoase și pentru că e de așteptat să fie cît de cît familiare clienților noștri, între care sînt din ce în ce mai mulți cei care au beneficiat de formare în diverse școli și stagii manageriale (unde chiar tehnici și procedee din astea învață, adică *diagrame Ishikawa*, *The Five Whys* etc.)

2.1.2.4.3.

Foarte neliniștitoare din punctul meu de vedere este pretenția, deja instituționalizată, că în facultățile de sociologie nu avem de

învățat niciun fel de metodologie a cercetărilor explicative, nici măcar statistică bivariată. Ceea ce ridică întrebarea cum își poate realiza un licențiat în sociologie prestațiile profesionale dacă nu știe să-și producă stocul de cunoștințe, obligatoriu explicative, de care are nevoie la modul *sine qua non*. În afară de impertinența că la Brașov pur și simplu facem altfel, nu pot produce o soluționare a acestei probleme, mai ales că sînt eu însumi conștient de dificultatea formării unei competențe evoluate de cercetare explicativă pe durata celor trei ani ai ciclului de licență în sociologie;

2.1.3. Cercetările predictive

2.1.3.1.

Alegem să facem o cercetare predictivă atunci cînd clientul/ beneficiarul nostru a decis că dorește răspunsuri la o întrebare sau la niște întrebări de cunoaștere din gama „cum va fi (ceea ce acum este cum este și știm de ce este așa cum este)";

- detaliat, un obiectiv predictiv se poate scrie astfel: „ce putem spune despre variația unei variabile O la un termen precizat din viitor, știind cum explică variația de pînă acum a variabilei O variația de pînă acum a variabilei/ variabilelor X";

2.1.3.2.

Așa cum deja știm, orice cercetare predictivă necesită realizarea, într-un fel sau altul, a unei cercetări explicative. În esență, este vorba despre faptul că nici o predicție nu poate fi realizată în afara unei teorii, iar teoriile sînt prin definiție agregate intelective capabile de explicare;

- ca și la cercetările explicative, răspunsurile posibile la un obiectiv de cercetare predictivă sînt și ele ipoteze. Iar cercetările predictive constau și ele din testări de ipoteze;

- cercetările predictive, mai exact rezultatele lor, adică predicțiile, sînt de departe cele mai dorite. Ele ar fi și cele mai vandabile dacă nu ar fi și cele mai puțin demne de încredere. În arhitectura fundaționistă cercetare descriptivă, cercetare explicativă, cercetare predictivă, rezultatele cercetărilor predictive sînt cele mai nesigure în privința validității. În plus, succesul punerii lor în public pretinde nu numai acuratețea tehnologiei de producție, ci fixează condiții cu totul speciale asupra legitimității, legitimității sursei, legitimității procedurilor, legitimității contextelor;

2.1.3.3.

În sociologie și în celelalte științe social-umane, povestea cercetărilor predictive și a metodologiei acestora este un subiect practic inexistent. De altfel, avem în ultima vreme aplicații matematice care indică tot felul de imposibilități, una mai severă decît alta, ale predicției în științele naturii[1], cu trimitere la imposibilitatea paradigmatică a predicției în metoda științifică în general;

- în aceste condiții, pînă vom ajunge să învățăm ceea ce se poate învăța ca metodologie specifică a cercetărilor sociologice predictive,
  - vom lua ca propoziție metodologică generală, deci ca sursă pentru reguli, instrucțiuni și prudențe în privința cercetărilor predictive, propoziția *nu există predicție în afara unei teorii*. Ceea ce înseamnă că în adîncimea oricărei predicții funcționează o anumită teorie, iar prima

[1] E interesant că la origine se află o redescoperire recentă a tezei de doctorat (în astronomie) a lui Spiru Haret (1851 – 1912), susținută în 1878 la Sorbona, cu titlul *Sur l'invariabilité des grandes axes des orbites planetaires*, teză în care Haret introduce abia acum faimoșii „termeni seculari", „termeni seculari puri", „termeni seculari de ordinul III".

și cea mai importantă treabă pe care o avem de făcut cu o predicție este să identificăm și să facem cît mai explicită teoria respectivă. Neuitînd că acestă teorie poate fi științifică, dar poate fi și filosofică, populară sau ad-hoc;

- tot ca propoziție metodologică generală în privința cercetărilor noastre predictive vom lua *teorema lui Thomas* și dezvoltările ei ulterioare, în special *the self-fulfilling prophecy* a lui Robert K. Merton (1910 – 2003) și versiunea în care Karl Popper însuși a ales să o reformuleze, sub denumirea *efect Oedip* (engl. *Oedipus effect*);

2.2. Cercetări fundamentale și cercetări aplicative; varietăți ale cercetărilor aplicative;

2.2.1. În seraiul universitar, în general, nu neapărat în cel sociologic, se vehiculează, cu variații neesențiale, următoarele definiții:

- prin cercetare fundamentală se înțelege acel tip de cercetare care își propune obiective din gama problemelor foarte importante, fundamentale într-un anumit domeniu al cunoașterii;
- rezultatele cercetărilor fundamentale sînt planificate ca scop în sine, fiind destinate să contribuie la progresul cunoașterii științifice în domeniul respectiv;

- prin cercetare aplicativă se înțelege acel tip de cercetare care își propune obiective din gama problemelor curente (cu trimitere la ceea ce în epistemologie se spune probleme regulate) într-un anumit domeniu al cunoașterii sau, în orice caz, obiective a căror rezolvare doar extinde frontierele domeniului respectiv, fără să-i afecteze în vreun fel fundamentele;

- în ceea ce privește rezultatele, ele sînt planificate de la început ca aplicații, deci ca soluții la diverse probleme practice;

- exemplu ilustrativ de definire academică:

  Applied research refers to the use of social science inquiry methods in situations where generalizability may be limited. Such research provides answers to questions dealing with a delimited group of persons, behaviors, or outcomes. Applied research contrasts with basic research, which has the purpose of addressing fundamental questions with wide generalizability; for example, testing a hypothesis derived from a theory in economics. Both applied and basic researchers can use any of the social science research methods, such as the survey, experimental, and qualitativemethods. Differences between the research roles do not relate to methods of inquiry; they relate to the purposes of the investigation. Applied researchers focus on concrete and practical problems; basic researchers focus on problems that are more abstract and lesslikely to have immediate application.[2]

- deși sînt generate de criterii compozite, nu prea clar intersectabile, definițiile cum sînt cele de mai sus par destul de ușor de formulat și de înțeles. Întrebarea care se pune este la ce ne folosește nouă această tipologie. Răspunsul, oricît ne-am strădui să fim politicoși, nu prea iese din gama mare-brînză-un-chil-de-caș, singura folosință vizibilă fiind la

[2] „Applied Research". În *Encyclopedia of Evaluation*, 2004. SAGE Publications, 5 Sep. 2009. Online la <http://sage-rereference.com/evaluation/Article_n28.html>.

examene: profesorii au ce să întrebe, studenții au ce să răspundă, ca să putem juca jocul notării corecte și echitabile;

2.2.2. Cercetare fundamentală și cercetare aplicativă în lumea reală: o poveste despre bani și putere;

- sociologi fiind, este însă treaba noastră, și nu numai în calitate de autori/ furnizori de cercetări științifice, să înțelegem ceea ce se află în lumea reală, dincolo de seraiul universitar și de tristețile sale de imitator obedient al figurilor *establishment*-ului. Pentru că, în lumea banilor și a puterii, tipologia cercetare fundamentală/ cercetare aplicativă nu este deloc o abstracție și în nici un caz o jucărioară inocentă;

- alături de ideea de multi-, pluri- și trans-disciplinaritate și de altele asemenea, împărțirea cercetărilor științifice în fundamentale și aplicative formează monumentul de speranță și superstiție pe care inteligheția celei de-a doua jumătăți a secolului XX l-a închinat Științei sub denumirea generică „Revoluția Științifico-Tehnică". Ar trebui să fie suprinzător că, deși RST-ul a făcut bine de s-a retras din mințile și vorbirile actuale, tipologia cercetare fundamentală/ cercetare aplicativă își continuă cariera. Explicația acestei supraviețuiri de succes stă în faptul că tipologia reflectă – e adevărat, cu tot felul de naivități academice – ceva ce continuă să fie cît se poate de activ și de important și după pensionarea RST-ului. Este vorba despre o inovație majoră survenită, foarte vizibil după 1930, în organizarea societății: statul național își adjudecă și exploatează știința și cercetarea științifică în termeni de interes național;
- avem deci de-a face cu o politică, și anume cu politica prin care, ca spaimă și învățătură de minte lăsată moștenire de

Primului Război Mondial, națiunile și alianțele de națiuni organizează, finanțează și administrează producția de rezultate științifice;

- în zilele noastre, știința și producția de rezultate științifice constituie interes de stat și sînt administrate, inclusiv în termeni de spionaj și contraspionaj, ca resurse strategice ale competitivității naționale. Povestea este de obicei în haine kaki, guvernată adică de secretul militar;
- prin natura lucrurilor, cercetările finanțate din bani publici sînt preponderent cercetări fundamentale, în principal deoarece numai statul are banii necesari pentru acest tip, costisitor, de cercetare și poate gestiona riscurile, foarte mari, ale lipsei de rezultate valorificabile. Asta nu înseamnă însă că nu există cercetări aplicative finanațate din bani publici, acestea fiind de predilecție comandate de instanțele administrației locale. La întrebarea dacă sociologii au o pîine de mîncat în privința cercetărilor finanațate din bani publici, răspunsul este neîndoielnic afirmativ, atît în ceea ce privește cercetările fundamentale, cît și ceea în ceea ce privește cercetările aplicative. Condițiile accesului la aceste cercetări sînt condițiile, legale în primul rînd, ale participării la achizițiile publice;
- între timp, odată cu iventarea și perfecționarea marketingului, rezultatele cercetării științifice au devenit o resursă esențială pentru succesul pe piață al agenților economici. Astăzi putem vedea foarte clar că nu există companie de succes care să nu-și fi extras succesele din investițiile proprii în cercetarea științifică;
  - e vorba mai ales despre cercetarea științifică aplicativă, legată direct de competitivitatea produselor. Companiile ne dau și nouă bani pentru cercetări aplicative, dar numai dacă rezultatele pe care planificăm să le obținem prin

ele contribuie de o manieră analizabilă și convingătoare la creșterea competitivității produselor clientului nostru; altfel nu ne dau. Vorbesc desigur despre companiile deștepte, dar, atenție, vorbesc de asemenea despre companiile pe care le putem ajuta să devină (mai) deștepte;

– e vorba și despre cercetarea științifică fundamentală, pe care agenții economici o finanțează cu scopul de a produce străpungeri excepționale pe o anumită piață sau de a crea o piață nouă. Sigur că nu orice amărît de sereleu este în stare de așa ceva, dar ar fi completamente contraproductiv să credem că sportul cu cercetări fundamentale este obligatoriu foarte costisitor, deci că este rezervat în mod absolut marilor tartori, la care noi, sociologii de zi cu zi nu avem cum să avem acces;

2.2.3. Varietăți ale cercetărilor aplicative care prezintă importanță pentru practica profesională de sociolog;

– dat fiind caracterul compozit al criteriilor care o generează, tipologia cercetări fundamentale – cercetări aplicative poate fi și a fost dezvoltată de o manieră foarte stufoasă; interesant de folosit în tehnica matricilor de descoperire, ea nu este însă cine-știe-ce gestionabilă pentru amenajarea și dezvoltarea magaziei noastre de scule. Motive pentru care voi introduce în continuare numai cîteva dintre varietățile cercetărilor aplicative, și anume pe cele care prezintă, din motive diferite, o anumită importanță în problematica practicii profesionale de sociolog;

2.2.3.1.

Cercetările aplicative de tip *cercetare-acțiune* (engl. *action-research*);

2.2.3.1.1.

La origini, prezidate de sociologi de anvergura unui Chris Argyris sau Robert Putnam, ideea de cercetare-acțiune ambiționează la mult mai mult decît un anumit fel de a face cercetări, și anume la un alt fel de știință, știința-acțiune, care depășește „limitările științei normale" prin „promovarea învățării pentru acțiune și schimbare"[3]. În mod repetat fundată și în mod îndesat ignorată[4], știința acțiunii umane/ sociale rămîne pînă azi un fel de alchimie a științelor sociale. Dar așa cum se spune că alchimia, o mamă nebună, a născut chimia, o fiică perfect teafără, se poate spune și că teoria acțiunii umane/ sociale a născut tot felul de fiice, semnificativ mai modeste, dar perfect sănătoase, între care se află cercetarea-acțiune;

– în zilele noastre, ne dorim să facem cercetări-acțiune la standarde de nivelul celor pe care le vedem în textul următor:

> (...) empowering clients to make practical and sustainable changes means co-creating a shared knowledge of the causal conditions of their social world and its attendant difficulties, and that this knowledge is theoretical. (...) Researchers and participants alike already interpret the world through cognitive and social rules

[3] Vezi ARGYRIS, Chris, PUTNAM, Robert, McLAIN SMITH, Diana, *Action science: Concepts, Methods, and Skills for Research and Intervention*, Jossey-Bass, San Francisco, 1985, în special capitolul 2 – *Action Science: Promoting Learning for Action and Change* și capitolul 4 – *Beyond the Limitations of Normal Science: Comparing Laboratory Experiments and Action Experiments.*

[4] Avem și interesante realizări românești în materie, legate în special de numele profesorului Cornel Popa, co-fondator, alături de cele mai bune nume ale domeniului – de Jaakko Hintikka, de exemplu –, al teoriei logice a acțiunii. Avem de asemenea lucrările profesorului Ion Tudosescu, dar și o lucrare monumentală, cel puțin prin dimensiuni, practic necunoscută în mediul academic, vezi NOVAC, Gheorghe, *Teoria praxemului. O introducere în analiza praxionomică*, Editura Universității „Transilvania", Brașov, 2005.

and patterns acquired through enculturation. Theory is embedded in the most basic of perceptual functions and cannot be quarantined from action. (...) our hope is (to) stimulate action researchers to think differently, and more positively, about theory and to engage in theory building and meta-theory building as an integral part of their practice.[5]

2.2.3.1.2.

Alegînd să facem o cercetare-acţiune, vom ştim că:

- avem un client care doreşte mai mult decît o cercetare „normală". El intenţionează de fapt să facă anumite schimbări în viaţa unei/ unor anumite entităţi umane, schimbări pe care le-ar vrea efective şi durabile. Şi are nevoie de o cercetare pe ale cărei rezultate să se bazeze pentru a face schimbările respective;
- am reuşit să ne convingem clientul că, adevărat, este mai costisitor, dar că este incomparabil mai sigur să facem cercetarea şi schimbările respective în unul şi acelaşi demers. Cu menţiunea că acest *în unul şi acelaşi demers* înseamnă şi împreună, care este deplin dacă este în trei: noi doi (şi oamenii cu care lucrăm), plus persoanele-obiect, deci cele care formează entitatea umană în viaţa cărora clientul şi-a planificat schimbările;
- cercetările-acţiune sînt cercetări participative prin excelenţă[6]. Pe parcursul unei cercetări-acţiune totul este îm-

[5] FRIEDMAN, Victor J., ROGERS, Tim, *There is nothing so theoretical as good action research*, în revista „Action Research" nr. 1 (7/ 31), 2009, p. 44. DOI: 10.1177/1476750308099596. Online la http://arj.sagepub.com/cgi/content/abstract/7/1/31.

[6] Motiv pentru care sub-tipul cercetare-acţiune participativă (engl. *participative action-research*), despre care se vorbeşte uneori în literatura de

preună: i. reflectăm împreună; chiar dacă avem multe momente, faze și operații pe care le gîndim fiecare la el acasă, ne creăm tot felul de ocazii de a pune împreună ce am gîndit, de a critica și perfecționa; ii. experimentăm împreună; cercetările-acțiune sînt experimentări: încercăm (mai întîi preponderent pe ideile mele în calitate de prestator calificat), vedem ce ne iese, corectăm ce e de corectat/ perfecționăm ce e de perfecționat, continuăm. Dar în aceste experimentări, toți sîntem Pavlov și toți sîntem cîinii lui Pavlov; iii. învățăm împreună; învățăm unii de la alții, ne învățăm unii pe alții. Învățăm și separat, dar putem decide fără dificultăți ce anume este numai pentru noi și ce anume este interesant și pentru ceilalți/ celelalte;

- activitățile de cercetare și acțiunile pe care le facem pentru realizarea schimbărilor planificate se vor naște una din alta și se vor lumina reciproc;
- cercetările-acțiune sînt compuse din cicluri succesive de secvențe de cercetare – deci acțiuni, corecții, testări ale corecțiilor (cercetare), acțiuni mai bune – formînd un fel de spirală orientată spre rezultat;
- tocmai pentru că cercetările-acțiune par ceva foarte „practic", nu avem voie să uităm teoreticul. În acest sens vom subscrie întrutotul la regula *there is nothing so theoretical as good action research*. Oricît ne-ar putea părea de „practice", cercetările-acțiune sînt eminamente explicative și predictive, deci teoretice la modul cel mai ofensiv cu putință;

---

specialitate, sună evident pleonastic: nu se poate imagina o cercetare-acțiune fără ca eu, cercetătorul, să convoc – adică să lămuresc și să aduc lîngă mine, pentru ceva care ne trebuie și mie și lor – pe celelalte persoane implicate de o cercetare sociologică. Dar, atît timp cît noi, sociologii, avem idei atît de precare despre „participativ" cum sînt ideile noastre curente în materie, expresia „cercetare-acțiune participativă" pare perfect legitimă.

- ca metodologie de lucru, literatura de specialitate zice că vom avea de utilizat, exclusiv sau preponderent, metode, tehnici și procedee care țin de „cercetarea calitativă";

2.2.3.1.3.

Exemplu de utilizare minimală a cercetării-acțiune (utilizare minimală în sensul de a profita de derularea unei cercetări pentru a realiza în imediată conexiune cu ea acțiunile pentru care clientul te plătește de fapt);

- cînd ai de făcut un document programatic pentru o campanie electorală, de pildă un program de dezvoltare a unui județ, cercetarea pe care o poți alege este o anchetă Delphi, care înseamnă implicarea directă a unui număr de cîteva zeci de experți în dezvoltare locală. Vei avea grijă ca:
  - acești experți să fie persoane cunoscute de electoratul pe care îl ținteşti și demne de încrederea lui;
  - să te vezi și tu, dar numai în spatele clientului tău, ca meseriaș, iar în rolul de vedetă a comunicării să-l plasezi pe clientul tău;
  - dacă ești bine calificat ca *spin doctor*, vei invita printre experții convocați și pe competitorii clientului tău;
- vei folosi lansarea, derularea și, mai ales, finalizarea anchetei Delphi respective ca prilejuri și conținuturi pentru comunicarea electorală efectivă – evenimente, interviuri, spoturi, panouri, internet, broșuri etc. Cu atenție ca experții să apară, implicit nu explicit, ca susținători ai clientului tău. Cu atenție ca invitații speciali, i.e. contracandidații, să „beneficieze" de întregul disconfort public ai situației de schiză în care i-ai pus (dacă refuză să participe înseamnă că nu îi interesează dezvoltarea județului lor, dacă participă apar ca susținători sau, în orice caz, ca subordonați ai clientului tău);

2.2.3.1.4.

Exemplu de utilizare quasi-completă a cercetării-acțiune;

- cînd faci o prestație prin care ai de îmbunătățit abilitățile manageriale ale staff-ului de conducere al clientului tău, e normal să începi cu o cercetare, și anume cu o evaluare a abilităților manageriale pe care persoanele din staff-ul respectiv le au acum; produci prin această evaluare o „hartă" a abilităților așa cum sînt acum, pentru a ști unde și cum să intervii cu stagii potrivite de dezvoltare și training. Dar, dacă pui la dispoziția fiecărei persoane evaluate un ghid de interpretare, care dă explicații despre ce înseamnă fiecare abilitate evaluată și fiecare scor, vei realiza simultan cu evaluarea o creștere a conștiinței de sine (engl. *self-awareness*, o abilitate managerială de primă importanță) și o perfecționare a cunoștințelor despre care sînt și ce înseamnă abilitățile unui bun manager, la fiecare dintre persoanele evaluate[7];
- te poți mulțumi cu atît, dar ideea de cercetare-acțiune va fi valorificată, de fapt și cum trebuie, dacă:
  - vei discuta cu clientul și subiecții prestației tale despre procedura de evaluare pe care ai utilizat-o – despre chestionarul de evaluare și ghidul de interpretare asociat, despre acuratețea și limitele evaluării, despre teoria în care ai definit abilitățile manageriale pe care le-ai evaluate ș. a. m. d. Fii liniștit/ liniștită, o poți face deoarece, prin ceea ce ai făcut pînă aici, persoanele respective au achiziționat competența teoretică și metodologică de care e nevoie,

[7] Abilități cum sînt: orientarea spre rezultate, asertivitatea, exercitarea autorității, abilitățile de *coaching* și *mentoring*, abilitățile de exercitare a controlului, creativitatea, delegarea, gestionarea relațiilor cu șeful direct, rezistența la stres, managementul timpului. Vezi ARMSTRONG, Michael, *How To Be an Even Better Manager*, sixth edition, Kogan Page, London, 2004.

competenţă luminată de conştiinţa de sine mai bună pe care au obţinut-o, ca şi de propria lor experienţă şi de aşteptările lor recitite prin această competenţă. Iar acolo unde nu înţeleg sau înţeleg greşit, e treaba ta, tipică pentru cercetările-acţiune, să-i lămureşti şi – pe această cale şi mai mult ca sigur – să te lămureşti la un nivel mai bun decît cel la care erai la începutul cercetării;

- vom învăţa cu toţii, şi tu şi ei/ ele. Ei/ ele vor învăţa ceva folositor despre sine şi despre cum e să fii un manager (mai) bun, tu despre tine şi despre cum să-ţi faci mai bine treaba ca evaluator de abilităţi manageriale şi, în general, cum e să fii un (mai) bun prestator;
- din aceste discuţii şi învăţături veţi reinventa, împreună, prestaţia, în cicluri succesive de experimentări, din ce în ce mai eficiente în raport cu scopul prestaţiei;

- în rezumat, avantajele cercetărilor-acţiune sînt evidente şi atît de importante încît de fiecare dată cînd avem de făcut o cercetare aplicativă e bine să calculăm în ce fel o putem face în regim de cercetare-acţiune;

2.2.3.2.

Cercetările aplicative de tip *cercetare clinică*;

- ideea de *cercetare clinică* face parte din preocuparea de a defini sociologia ca practică profesională, adică de a defini rolurile profesionale tipice pentru absolvenţii de sociologie. O preocupare care începe în anii 1890, odată cu apariţia primelor facultăţi de sociologie, şi care rămîne pînă astăzi mult mai mult preocupare decît rezultate;
- la începutul anilor 1930, în această preocupare se naşte soluţia denumită *sociologie clinică*, i.e. acea modalitate

a practicii sociologice care constă în evaluare critică și intervenție pentru îmbunătățirea unei situații existente.

> Clinical sociology is a humanistic, multidisciplinary specialization that seeks to improve the quality of people's lives. Clinical sociologists assess situations and reduce problems through analysis and intervention. Clinical analysis is the critical assessment of beliefs, policies, and/or practices with an interest in improving a situation. Intervention, the creation of new systems as well as the change of existing systems, is based on continuing analysis.[8]

- literatura de specialitate distinge două areale ale practicii sociologice, și anume „sociologia clinică" și „sociologia aplicată". Sociologii care fac sociologie clinică se ocupă mai ales cu intervenția, ceilalți mai ales cu „cercetări de interes practic";
- *sociologie clinică* este o denumire de succes, după 1980 fiind destul de multe facultățile de sociologie care oferă masterate și doctorate în *sociologie clinică*. Din 1982 ISA (*International Sociological Association*) are o divizie specializată pentru acest domeniu;

- dacă luăm în serios ideea de *sociologie clinică*, rezultă că *sociologul clinic* este totuna cu sociologul practician, iar cercetarea clinică este totuna cu cercetarea-suport pentru prestațiile sociologice. Ceea ce naște întrebarea ce caută cuvîntul „clinic" în această poveste;
- textual, „clinic" înseamnă „care vindecă". Dacă avem un minim respect pentru sensul cuvintelor pe care le

[8] BORGATTA, Edgar, F., MONTGOMERY, Rhonda, J. V. (editors), *Gale Encyclopedia of Sociology*, second edition, Macmillan Reference, Gale Group, New York, 2000, p. 323.

utilizăm, atunci prin *cercetare* (sociologică) *clinică* trebuie să înțelegem un anumit tip de cercetare aplicativă, și anume cel care are ca scop „repararea", „depanarea" sau, textual, vindecarea unei entități social-umane considerate ca aflîndu-se într-o stare anormală. Deci o cercetare care pune un diagnostic și recomandă o terapie, așa zice însuși Alvin W. Gouldner (1920 – 1980) autorul primului tratat de sociologie clinică (*Foundations of Clinical Sociology*, 1953 – 1954). Știm/ putem să facem astfel de cercetări? Eu susțin că nu și că povestea cu cercetarea sociologică clinică plutește undeva între imposibilitate și banalitate, după cum urmează:

– ca să putem opera cu ideea de cercetare clinică, ar trebui să avem în sociologie o cunoaștere descriptivă comparabilă cu ceea ce în medicină, de unde e evident că ideea a fost împrumutată[9], avem sub denumirile de morfopatologie, respectiv fiziopatologie; adică o descriere individualizată a stărilor anormale, a „bolilor", inclusiv cu etiologia și disfuncțiile fiecăreia. Este evident că în sociologie nu avem nici pe departe așa ceva, ceea ce înseamnă că nu avem reperele descriptive elementare pentru a decide că o anumită entitate social-umană „este bolnavă de ceva", deci că are o configurație anormală sau/ și funcționează anormal, deci că trebuie să o vindecăm, deci că pentru asta ne trebuie o cercetare clinică. Ceea ce avem în sociologie ca bază pentru a pune diagnosticuri merge numai sub condiții de încredere foarte tari și foarte asimetrice. În sensul că clientul meu trebuie să

[9] De altfel, inventatorul sociologiei clinice sau, în orice caz, persoana sub al cărei nume expresia apare prima dată tipărită, în 1930, este Milton C. Winternitz, de profesie medic, profesor de patologie, decanul facultății de medicină de la Yale, într-un text prin care cerea înființarea unei catedre de „sociologie clinică" la facultatea lui.

aibă o încredere cît se poate de mare în competența mea de diagnostician, deci de „medic" pe care știința lui îl califică pentru a identifica stări patologice și a recomanda tratamente (rețete de vindecare); asta în condițiile în care eu știu foarte bine că nu prea am în ce să am încredere. Poate că ideea weberiană de *tip ideal* va fi cîndva folositoare pentru a acumula în sociologie seturi de standarde descriptive despre ce înseamnă, pentru fiecare entitate social-umană în parte, configurația OK, respectiv funcționalitatea OK. Astfel încît, deși nu am avea catalogul „bolilor", am avea niște standarde de configurație și de funcționalitate OK, la care să ne raportăm pentru diagnosticul de ne-OK, deci de anormalitate. Pentru sociologie, acest cîndva este undeva în viitor (personal mă îndoiesc că se va întîmpla vreodată); nu putem ști cît de departe în viitor, dar știm cu siguranță că pentru prezent povestea cu cercetarea clinică este într-o măsură covîrșitoare o poveste pentru clienți cu gust pentru redundanțe pompoase. Pot fi de acord că specia lor este inepuizabilă, dar nu pot ignora înțelepciunea populară care ne spune cu cine e bine să mergi, fie și la pagubă, respectiv cu cine nu e bine să mergi, nici măcar la cîștig;

– neavînd noi înșine reperele teoretice pentru a diagnostica anormalități, am avea situația de cercetare clinică doar dacă intervine o a altă instanță decît noi care să pună diagnosticul de anormalitate, de suferință, de „boală". Nu-mi pot imagina în acest rol pe altcineva decît pe client, adică acel/ acea cineva care constată și hotărăște, din proprie inițiativă și numai despre ale sale, că „așa nu se mai poate, așa-ul ăsta trebuie schimbat". Dar pînă și în medicină prima instanță, în orice situație clinică, nu este medicul,

ci pacientul: nu medicul decide ca pacienții să vină la el, ci chiar pacienții iau această decizie. Abia după ce pacientul a ajuns la tine – în baza propriei sale competențe cu privire la ce e normal și ce nu e normal în legătură cu organismul său – decizi tu ca medic ce fel de activități clinice, inclusiv cercetări clinice, ai de făcut. Așa e cu o mare parte, probabil cu cea mai mare, dintre toate prestațiile profesionale: nu zugravul constată și decide că „așa nu se mai poate" și că locuința ta are nevoie de o nouă zugrăveală; nu croitorul constată și decide că „așa nu se mai poate" și că garderoba ta are nevoie de un pantalon nou etc. Ceea ce înseamnă că situațiile în care avem de făcut cercetări în scopul „vindecării", deci tipul *cercetare sociologică clinică*, constituie o modalitate banală, indistinctă a cercetărilor aplicative și nu ne oferă nici o cunoștință metodologică în plus față de ceea ce ne oferă acestea;

– sînt astfel îndreptățit să cred că expresiile *sociologie clinică* și *cercetare clinică* țin de atractivitatea comercială: celor care le-au inventat și le cultivă ele le sună foarte folositor pentru a-și impresiona clientela și a-și întări astfel competitivitatea pe piața cercetărilor și prestațiilor sociologice. E de discutat dacă, botezîndu-ne cercetările și prestațiile cu epitetul *clinice*, vom atrage în beneficiul nostru prestigiul și încrederea de care se bucură medicii. În concluzie, decizia de a face o cercetare clinică constă în a cîntări de fiecare dată ce valoare comercială are, prin asociere cu medicii și medicina, epitetul *clinic* în mintea clientului nostru;

2.2.3.3.

Cercetări aplicative de tip *cercetare-suport pentru prestațiile profesionale*;

- orice prestație profesională necesită un un stoc de cunoștințe adecvat și distinct, ca suport și garanție pentru succesul ei; medicul, de exemplu, face o „cercetare" pentru oricare dintre pacienții săi, iar cercetarea aceasta este cu atît mai mare și mai sofisticată cu cît problema de rezolvat este mai dificilă. Nu e vorba despre ceea ce orice profesionist trebuie să știe înainte de a se apuca de o anumită prestație, deci de competența sa profesională. E vorba despre activitățile de cunoaștere pe care le derulăm cu ocazia fiecărei prestații în parte pentru a genera și valida cunoștințele concrete, particularizate de care avem nevoie pentru a derula cum trebuie și a duce la bun sfîrșit prestația respectivă; totalitatea acestor activități de cunoaștere o vom numi cercetare-suport;
- ponderea cercetării-suport în total prestație profesională și gradul ei de complexitate sînt variabile de la prestație la prestație: sînt prestații profesionale la care cercetarea-suport nici măcar nu poate fi sesizată ca moment distinct, pentru care cuvîntul cercetare poate fi pus fără ezitare între ghilimele; după cum sînt prestații profesionale pentru care cuvîntul cercetare poate fi utilizat fără niciun pic de ghilimele, ba chiar cu majusculă. În cazul prestațiilor profesionale de sociolog, dată fiind complexitatea „obiectelor" pe care intervenim și dimensiunea etică excepțională a oricăreia dintre schimbările pe care sîntem plătiți să le realizăm, cercetarea-suport este un ingredient obligatoriu și decisiv;
- cercetările noastre suport sînt fără excepție complexe, atît timp cît orice cercetare-suport trebuie să fie o cercetare explicativă; și trebuie să fie explicativă deoarece, în ultimă instanță, cercetarea-suport trebuie să-mi spună ce variabile să modific și cum să o fac pentru a produce schimbările dorite de client, în variabilele convenite cu acesta;

- chiar și atunci cînd am la dispoziție drept cercetare-suport o cercetare descriptivă, situație nu tocmai rară pentru multe dintre prestațiile noastre profesionale, utilizarea ei în regim de cercetare-suport o voi face prin prelucrări explicative pe baza de date a cercetării respective;
- standardul cel mai de sus al competenței în cercetarea-suport este competența în cercetarea predictivă;

- experiența ne arată că clienții prestațiilor noastre profesionale sînt în mod obișnuit reticenți față de ideea că trebuie să plătească nu numai prestația, ci și o nu-știu-ce-cercetare, cică necesară; păi la ce îți trebuie cercetare, nu ești sociolog, nu îți cunoști meseria?! Reticența este agravată de faptul că, pentru a putea fi utilizate cu promptitudinea cerută de o prestație profesională, trebuie să compactăm la maximum rezultatele cercetărilor-suport; de exemplu, raportul de cercetare pentru o prestație de *Public Relations* reduce zece-douăzecidemii de euro la un text de jumătate de pagină, maximum la o pagină întreagă (de aia îi și zice *brief* de cercetare);
  - o soluție practicată destul de des este să-i ascundem clientului, parțial sau integral, dimensiunile reale ale costurilor cercetării-suport, mascîndu-le în celelalte elemente ale devizului prestației. Este o soluție cu riscuri majore, cel puțin pentru că e de așteptat să avem drept clienți persoane mult mai abilitate în business, deci și în devizuri, decît noi. M-a pus naiba să ascund o parte din costul unei cercetări-suport la rubrica „regie", mi s-a părut o soluție foarte inteligentă; noroc că aveam de-a face cu un prieten: Domnu' sociolog, îmi zice, firma mea are o logistică de cinci milioane de euro, iar eu mă duc la

clienții mei cu un mercedes de șaizecidemii; firma ta e în apartamentul tău, iar de venit vii la mine cu taxiul. Eu nu am niciodată o regie mai mare de 0,7%, iar tu îmi vii cu 7,5?!

- nu știu să existe rețete directe pentru depășirea corectă a reticenței clienților noștri față de bugetarea distinctă a cercetărilor-suport. Renunțarea la cercetarea-suport sau sacrificarea ei nu este o soluție. Ne stau la dispoziție doar soluții cu efecte de durată: i. ne vom strădui cu ocazia fiecărei prestații să aducem bugetul cercetării-suport la cuantumul cel mai mic, dar fără să-i periclităm utilitatea; ii. vom avea argumente utile pentru susținerea bugetelor cercetărilor-suport dacă vom defini obiectivele prestațiilor din care fac parte cercetările respective în exigențele SMART, adică Simple, Măsurabile, Acceptate (mai exact, înțelese și acceptate), Realiste, așezate în Timp (planificate); iii. vom face economii importante și vom avea argumente să susținem bugetul unei cercetări-suport dacă o concepem și o realizăm în termeni de cercetare-acțiune; iv. devizul oricărei prestații îl vom face perfect cristalin – cît mai analitic putem, perfect clar, cu toate specificațiile de cost determinate corect și argumentabil, inclusiv specificațiile referitoare la cercetarea-suport; v. vom vorbi deschis și temeinic cu clientul nostru, lămurindu-l anticipativ asupra chestiunilor legate de cercetarea-suport; vi. cu cît vom fi mai competenți în meseria noastră, cu atît vom reuși mai bine să rezolvăm dilema cost-calitate a cercetărilor-suport;

2.3. Cercetări explorative și cercetări de bază (sau propriu-zise);

– este vorba despre o tipologie destul de frecventă în practica noastră profesională și care pare destul de simplă la o primă vedere: este explorativă o cercetare pe care o facem în beneficiul unei alte cercetări, cercetarea de bază, care urmează să fie realizată ulterior, cu scopul de a ne orienta și lămuri asupra unor chestiuni importante legate de cercetarea de bază. De unde rezultă că decidem să facem o cercetare explorativă atunci cînd, avînd de făcut o cercetare, ne dăm seama că ne lipsesc anumite cunoștințe, strict necesare pentru conceperea, planificarea și/ sau derularea acesteia și că nu avem de ales, trebuie să ne producem cunoștințele respective în regie proprie;

– la o a doua vedere, putem vedea că criteriul care produce această clasificare simplă este un criteriu compozit, iar combinația de criterii care o generează de fapt este destul de nebuloasă. Nu întrevăd cine-știe-ce avantaje în clarificarea ei și refacerea clasificării ca tipologie compusă. Vom lăsa deci tipologia *cercetări explorative – cercetări de bază* la nivelul înțelegerii intuitive, urmînd însă de o manieră neechivocă următoarele reguli:

  – cu cercetările explorative nu descriem variații de variabile, adică nu măsurăm și, cu atît mai puțin, nu testăm ipoteze. Dacă se întîmplă să facem totuși așa ceva, vom semnaliza cu toate luminile și claxoanele că e vorba despre încercări, deci despre rezultate strict provizorii și nevalide dincolo de valoarea *posibil*, nu probabil!, *adevărat*;

  – funcțiile cercetărilor explorative sînt exclusiv următoarele: i. cu cercetările explorative ne obținem sau/ și clarificăm obiectivele cercetărilor de bază; ii. cînd e vorba

despre cercetări de bază explicative sau predictive, cu cercetările explorative ne obținem sau/ și clarificăm ipotezele respectivelor cercetări de bază;

- în studenție mai ales, în special cu ocazia elaborării tezelor de licență, de master sau chiar de doctorat, se întîmplă destul de des să nu avem la dispoziție resursele adecvate pentru a face o cercetare în acord cu exigențele metodei științifice; e vorba de obicei despre talia eșantioanelor pe care ne facem cercetarea, suficient de mică pentru a pune sub un foarte mare semn de întrebare reprezentativitatea acestora. „Soluția" la care apelăm cel mai frecvent este să ne salvăm botezîndu-ne cercetarea ca fiind „calitativă" și manevrîndu-i astfel, mai mult au mai puțin artistic, rezultatele în diverse scopuri descriptive sau confirmatorii; aceasta nu este o soluție, ci o mizerie. Soluția este să ne prezentăm și, mai ales, să ne asumăm genul acesta de cercetări ca explorative. Rezultatele ei le vom prezenta ca provizorii, deci doar posibil adevărate, dar cel mai folositor este să ne folosim de rezultatele ei ca și cînd am fi făcut o cercetare explorativă, din care scoatem obiective și ipoteze pentru o viitoare cercetare propriu-zisă. Aceasta deoarece a propune obiective de cercetare clare și interesante, respectiv a inventa ipoteze ingenioase și inedite constituie prin ele însele rezultate științifice de mare valoare, excelente inclusiv ca rezultate ale tezelor noastre de licență, dizertațiilor noastre de master sau tezelor noastre de doctorat;

2.4. Cercetări acoperite și cercetări participative;

– în principiu, criteriul cu care distingem între *cercetări acoperite* și *cercetări participative* este criteriul gradului de implicare a subiecților cercetărilor respective în conceperea, proiectarea, planificarea și valorificarea cercetărilor;

2.4.1. Decizia *cercetare acoperită/ cercetare participativă* în practica profesională curentă;

– distingem între *acoperit* și *participativ* după o contracție foarte limitată a acestui criteriu, cu o gestiune la rîndul ei foarte limitată, și anume după gradul de informare a subiecților cercetărilor cu privire la cercetarea al căror obiect sînt. Criteriul este asumat ca variabilă continuă, pe care:

– la o extremă avem *cercetările complet acoperite*, adică cercetările ai căror subiecți nu știu nimic despre cercetarea al căror obiect sînt, nici măcar că fac obiectul unei cercetări. Această extremă are corespondent în realitatea practicii noastre de cercetare; știm să facem astfel de cercetări și facem astfel de cercetări;

– la extrema cealaltă avem *cercetările complet participative*, adică cercetările ai căror subiecți știu (despre cercetarea al căror obiect sînt) tot ceea ce știe și autorul/ responsabilul cercetării. Această extremă este una de principiu, ea ne prea avînd corespondent în realitatea practicii noastre de cercetare; nu prea știm cum s-ar putea face astfel de cercetări și, normal, nici nu prea facem;

– între cele două extreme avem tot felul de grade de acoperire/ participare, practica cercetărilor sociologice populînd mai ales zona dinspre „acoperite". Undeva pe aici se află cercetările bazate pe *consimțămîntul informat* (engl. *informed*

consent), despre care comunitatea noastră profesional-științifică nutrește convingerea că este cam tot ce poate fi mai elegant vis-a-vis de subiecții noștri, fără să pierdem la validididitatea și fidelitatea cercetărilor noastre. Despre *informed consent* ne place să spunem că este un standard etic pe care îl acoperim în mod curent și fără vreo problemă;

- de fapt, problema deciziei cît de acoperită sau de participativă să fie cercetarea noastră este o non-problemă: deoarece informarea subiecților prezintă întotdeauna, indiferent cît ar fi de modestă, riscul major de a distorsiona validitatea și fidelitatea cercetării, mai întîi și mai întîi „alegem" o cercetare (cît mai) acoperită. Nu e vorba deci despre vreo alegere, ci despre un automatism atitudinal, iar în practica normală a cercetărilor sociologice problema participării este în cel mai bun caz o problemă vagă și secundară, pe care o tranșăm automat în favoarea versiunilor acoperite. Cînd realmente ne gîndim la o versiune (mai) participativă, o facem numai dacă ne aflăm sub constrîngeri etice, și anume exterioare, care ne amenință imediat și într-un fel foarte concret. Lucrurile se petrec așa deoarece:
- este ceva foarte intuitiv să înțelegi că un subiect informat (cu privire la cercetarea care îl are ca obiect) își va modifica, voluntar sau involuntar, comportamentele pe care le ai de studiat, astfel încît, la finalul cercetării, să nu mai știi dacă ce ai găsit prin cercetare este ceva ce se petrece în mod natural sau este ceva ce s-a petrecut doar pentru că subiecții știau că se află într-o cercetare și, în consecință, s-au comportat atipic. Chiar de la nivelul intuiției, înțelesurile noastre cu privire la validitate și fidelitate ne împing în direcția cercetărilor acoperite. În direcția cealaltă, a participării, de la nivelul intuițiilor

nu ne împinge nimic. „Nu înțeleg ce e cu dilemele etice care apar la observație. Dacă subiecții nu știu că sînt observați, cum pot fi deranjați?" (G. C., studentă la sociologie în anul II) Am citat o voce studențească pentru ca să înțelegem a ce sună vocea nevinovată a intuiției, prealabilă și constitutivă în raport cu ce sîntem în stare mai încolo, ca sociologi hîrșiți;

- ideile tehnice despre participare pe care în mod regulat le învățăm ca studenți și le știm ca sociologi formați sînt limitate într-un fel foarte special: pompoase și de la sine înțeles pe de o parte, iar pe de cealaltă parte și de fapt blocate în micul întuneric dintre etica – formalistă și foarte elastică – a lui *informed consent* și umorul – involuntar și ușor imbecil – al așa-numitei „observații participative";

2.4.1.1. Consimțămîntul informat;

- a fost inventat în cercetarea biomedicală, unde este literă de lege: traseul unui tratament medical nou (medicament sau procedură) trece obligatoriu prin testarea pe subiecți umani; iar acești subiecți, întotdeauna voluntari, semnează un formular prin care admit, inclusiv sub aspect legal, că au fost informați cît și cum trebuie despre ce urmează să li se întîmple ca subiecți pe care se face testarea și își declară în mod legal consimțămîntul. Consimțămîntul informat este literă de lege și în medicină, de unde am luat și noi ideea (cel mai probabil prin intermediul psihologilor);
- ceea ce vedem însă este discrepanța sistematică dintre retorica, foarte bine betonată juridic, a consimțămîntului informat și realitatea practicii medicale curente, unde autoritatea de a decide (engl. *decision-making authority*) este asumată la modul cel mai invaziv de doctori, fără multe vorbe și în disprețul pacienților și aparținătorilor acestora,

prin contrapunerea *autonomiei clinice*[10]. Și asta în medicină, unde consimțămîntul informat este o dihanie de legalizare, și asta în SUA, unde legalitatea este dracul-gol;

- în cercetarea sociologică, *in observing the principle* (adică în respectarea principiului consimțămîntului informat), *most social scientist do not follow the formal procedure used in medical research such as signed consent form*[11]. Acesta este un fel foarte politicos de a vorbi, atîta timp cît nu putem găsi vreun caz în care subiecții unei cercetări sociologice obișnuite, de pildă, sondaj de opinie, să fi fost puși să semneze un formular de consimțămînt informat; de altfel, nu putem găsi, cît e Internetul de mare, fie și o încercare de astfel de formular, darmite un formular propriu-zis. Dar, într-adevăr, vedem că aproape oricare dintre asociațiile profesional-științifice ale sociologilor are în statut un număr de articole „etice", în care este specificat la loc de cinste consimțămîntul informat; cu regretul de a vedea în același timp și că aceste prevederi sînt copiate unele după altele, cu modelul de bază în statutul ASA (*American Sociological Association*), care copiază el însuși, și anume foarte respectuos, după statutul colegilor psihologi (*American Psychological Assocation*)[12];
- în practică, consimțămîntul informat nu este mai mult decît o mișculație: îl invocăm doar dacă și după ce am călcat pe

[10] Vezi zguduitorul studiu despre „privindu-l pe Brian cum moare". WEITZ, Rose, *Watching Brian die: the rhetoric and reality of informed consent*, în *Health (London)*, nr. 3/ 1999. DOI: 10.1177/136345939900300205. Online la http://hea.sagepub.com/cgi/content/abstract/3/2/209.

[11] KUPER, Adam, KUPER, Jessica (eds.), *The Social Science Encyclopedia*, second edition, Routledge, London and New York, 1996, p. 258

[12] Cf. http://www.asanet.org/about/ethics.cfm cu http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx.

bec; și nici atunci nu ne prea doare capul, deoarece eventualii reclamanți nu beneficiază de reglementări juridice cu care să ne pună la plată. Ne aducem aminte de consimțământul informat atunci cînd finanțatorul cercetării pretinde în mod explicit să ne referim la aspectele etice ale proiectului de cercetare pe care îl avansăm, dar chestia asta ține de obicei de domeniul formalităților;

2.4.1.2. „Observația participativă";

- probabil e un fapt relevant că la originea ideii de *cercetare participativă* se află „observația participativă", nu mai mult decît o mică șmecherie, cum să-i zicem, spionistică. Sîntem prin anii 1940, cînd, sesizînd că sub ferestrele lui se adună și își ține „ședințele" o gașcă de cartier, lui William Foote Whyte (1914 – 2000), tînăr pe atunci sociolog (american), i-a trecut prin cap să o cerceteze, pentru început trăgînd cu urechea și cu ochiul de sus, de la el de la geam. După care i-a venit ideea că ar putea să audă și să vadă mai bine devenind membru al găștii, deci dinăuntru, ca participant la viața găștii, fără însă ca membrilor găștii să le divulge intențiile sale de „cercetător". Și-a botezat invenția „observație participativă", în ideea evidentă că el, cercetătorul, participă la ceva, nu subiecții săi;
- numai Dumnezeu știe de ce povestea inventării a fost ignorată, iar „participativul" din denumire a fost asumat, de toată lumea bună a domeniului social-uman, în legătură cu subiecții și nu în legătură cu cercetătorul, și de ce ideea de „participativ" astfel repoziționată beneficiază de cariera de care beneficiază pînă în zilele noastre. Întemeiată de la origini pe o confuzie, ideea de cercetare participativă pe care o fumăm în mod obișnuit este confuză pînă azi: e ceva cu

subiecții, care nu doar o suportă, ci participă cumva la cercetare, nu e cazul să ne batem capul cum deoarece „se știe";

2.4.2. Viitorul aparține cercetării participative;

- citîndu-l pe W. Foote Whyte cel din zilele noastre, vedem că el chiar pare să știe că viitorul aparține cercetării participative într-un sens foarte exigent, și anume subiecții în calitate de colaboratori ai cercetătorului. *(...) I argue that the most effective work in the future will be done by researchers who view the people they study as active collaborators in the research process.*[13] După cum vedem, ajuns la deplină maturitate, fondatorul principiului cercetării participative în sociologie ne spune că povestea are două dimensiuni:
- e o chestie de eficiență a muncii noastre (ce cercetare), care ne privește în mod activ doar pe noi, mai exact felul în care îi vom vedea pe oamenii pe care îi studiem, nu și pe ei/ ele ca persoane la fel de reale, de complete și de active ca și noi;
- este o aspirație, o idee pentru viitor, nu (neapărat) pentru prezent;

- pentru sociologii practicieni, adică pentru mai bine de 90% din corpul nostru profesional, viitorul acesta este deja aici și deja acum, cu cercetarea participativă în poziția de standard profesional, nu de opțiune vagă și secundară. Și este vorba nu despre informarea subiecților cercetărilor noastre, oricît ar fi ea de consimțită, ci despre versiunile cele mai exigente ale cercetării participative, cele care presupun colaborarea de substanță a subiecților, deci implicarea lor

[13] FOOTE WHYTE, William, *On Making the Most of Participant Observation*, în „The American Sociologist", 1979, vol 14 (February), p. 56 – 66, subl. m.

efectivă în conceperea, proiectarea, planificarea şi valorificarea cercetărilor;

- argumentele etice în favoarea acestei susţineri vin din ideea că viitorul cercetărilor sociologice nu are cum să treacă prin perfecţionarea spionării „oamenilor pe care îi studiem";
- în sensul că dacă trece, întregul nostru corp profesional este responsabil şi are de asumat consecinţele. Vreau neapărat să ţinem minte şi să nu uităm, cu toţii, cu toatele, pe bune şi pe termen definitiv, ceea ce scriau despre noi pe zidurile Sorbonei studenţii revoltaţi în răscolitorul mai al lui 1968: ***Quand le dernier des sociologues aura été pendu avec les tripes du dernier bureaucrate, aurons-nous encore des „problèmes"?*** (Pe româneşte: *După ce ultimul sociolog va fi fost spînzurat cu maţele ultimului birocrat, vom mai avea „probleme"?*)
- nu strică să ne aducem aminte şi să nu uităm că problemele etice, întotdeauna plictisitoare şi întotdeauna neimportante cînd le vedem în cărţi şi cînd le discutăm în principiu, devin pur şi simplu fioroase cînd le avem de traversat ca probleme în viaţa noastră reală;
- argumentele pragmatice ţin de domeniul necesităţii. Sigur că o cercetare participativă este incomparabil mai complexă, în aproape toate privinţele, decît o cercetare acoperită; dar dacă rămînem la cercetările acoperite ne riscăm pîinea şi, în general, cam tot ce poate însemna succes profesional. Lumea interesantă pentru noi – mă refer în mod expres la subiecţi, clienţi şi publicuri – se schimbă, evoluează în cu totul altă direcţie decît cea care ne-a tolerat pînă de curînd (şi o să ne mai tolereze, dar în zone din ce în ce mai marginale):
  - avem semne cît se poate de clare că subiecţii anchetelor sociologice – tipul cel mai frecvent al cercetărilor

sociologice acoperite – refuză din ce în ce mai des și mai neechivoc să ne răspundă la chestionare. Toți cei care, într-un fel sau altul, am participat la realizarea vreunui „sondaj" știm asta și știm și consecințele; le știu și firmele de sondaje, care sînt obligate la tot felul de manevre ca să le ascundă clienților și publicurilor lor. Am cercetări metodologice care arată neechivoc că refuzul de a răspunde nu se asociază cu o experiență anterioară, eventual neplăcută, ca subiect de sondaj; aceste semnale nu indică deci vreo saturație cu sondaje la nivelul experienței personale, ci o indisponibilitate mai profundă față de condiția de anonim pasiv, indisponibilitate aflată în conexiune cu anumite evoluții ale culturii civice. Nu sînt atît de naiv încît să cred că subiecții noștri de astăzi sînt semnificativ „mai civici" decît în trecut, deși ar fi cît se poate de logic ca democrația să se bazeze exact pe acest gen de evoluții; susțin doar că „oamenii pe care îi studiem" au așteptări directe și personale de la faptul de a fi subiecții unei cercetări sociologice, oricare ar fi ea, că doresc să fie luați în serios cu adevărat, iar faptul de a fi participat la o cercetare să se finalizeze în schimbări sesizabile și benefice în orizontul lor de viață;

- cu clienții noștri, lucrurile sînt și mai clare. Dacă sociologii și-ar cîștiga pîinea și gloria numai sau preponderent din cercetări, ar avea de lucru mai puțin de 10% dintre absolvenții de sociologie; cererea de cercetări sociologice de sine stătătoare, acoperite sau participative, este mult prea mică pentru ca să ne hrănească pe toți. Asta în timp ce cererea de schimbări ale entităților social-umane este în creștere explozivă, iar realizarea oricărei astfel de schimbări ca prestație profesională de succes necesită un

ingredient obligatoriu, și anume cercetarea-suport, tipul eminamente participativ de cercetare sociologică, și încă la modul cel mai exigent. Nu putem activa această cerere și nu ne putem adjudeca părțile ei cu adevărat importante și interesante fără să punem în joc avantajul comparativ al competenței noastre în cercetarea-acțiune, cercetarea-suport și, în general, în cercetarea participativă;

- în ceea ce privește publicurile și, în general, mediul intelectual de care depinde succesul cu profesia de sociolog, nu mai e la modă să facem teorii pe care le pricepem numai noi, savanții, și să producem rezultate științifice inteligibile doar între noi; știința, cercetarea științifică și rezultatele științifice fac parte din discursul intelectual al epocii noastre, care este un discurs al democrației. Cercetările acoperite fac parte dintr-o poveste vetustă, povestea modelelor tradiționale ale Științei și Cercetării Științifice. Este în interesul nostru substanțial, general și de durată să facem din știința noastră și din cercetările noastre ceva din ce în ce mai puțin exotic și mai puțin distant decît ne învață aceste modele;

- ideea este deci ca, ori de cîte ori avem de făcut o cercetare, să ne creăm un moment distinct al judecării și deciziei cu privire la cît de acoperită sau cît de participativă să facem cercetarea respectivă, moment pe care să-l înclinăm în mod deliberat în favoarea soluției participative. Avem nevoie de această distorsiune atitudinală pentru a contrabalansa prin ea înclinația noastră spontană spre versiunile acoperite;
- va trebui să punem multă energie în această distorsiune, deoarece înclinația spre versiunile acoperite este hrănită suplimentar de faptul că majoritatea tehnicilor și procedeelor

de cercetare de care dispunem au fost create în afara discursului complexității, cu simplificările caracteristice ideii de știință tare, deci pentru cercetările acoperite;

- așa cum se susține de obicei, soluția ar fi abandonarea tehnicilor și procedeelor „clasice", ca perfect incompatibile cu cercetarea participativă, și apelul la „cercetarea calitativă": atunci cînd decidem că facem o cercetare participativă, asta înseamnă automat că vom utiliza oarește metode, tehnici și procedee calitative. Problemă care rămîne – o problemă practică regulată, fără niciun fel de dificultăți de principiu – este alegerea din gama „calitativă" a uneltei/ uneltelor de cercetare adecvate cercetării. Din păcate, această soluție ridică probleme mai multe și mai complicate decît promite să rezolve;

2.5. Cercetări reactive și cercetări non-reactive;

- *cercetările reactive* sînt acele cercetări sociologice al căror obiect efectiv sînt reacțiile comportamentale pe care le provocăm în mod deliberat subiecților. Metoda predilectă a cercetărilor noastre reactive este ancheta, adică tehnicile și procedeele de cercetare care se bazează pe întrebare: cu întrebările din anchetele noastre îi facem pe subiecți să reacționeze, iar ceea ce cercetăm efectiv sînt reacțiile, verbale sau/ și non-verbale, pe care le-am provocat;
- *cercetările non-reactive* sînt acele cercetări sociologice în care obiectul efectiv îl formează conduitele „naturale" ale subiecților, pe care aceștia le au fără ca ele să fie rezultatul vreunui context interacțional ocazionat de cercetare. Aceste conduite pot fi aici și acum, după cum pot fi și conduite deja petrecute, înregistrate/ consemnate într-un fel sau altul.

Intră aici orice înregistrare/ consemnare, indiferent de suport: materiale scrise, fotografii, înregistrări audio, înregistrări video, ca și artefacte, indiferent de natura lor. Condiția esențială este autenticitatea materialelor înregistrate/ consemnărilor/ artefactelor. Observația și analiza de conținut sînt metode tipice pentru cercetările non-reactive.

- interesul metodologic pe care îl prezintă tipologia *cercetări reactive/ cercetări non-reactive* constă în interesul față de distorsiunile pe care le generăm cu cercetările noastre reactive; vom accepta că aceste distorsiuni sînt inevitabile de principiu. Pentru că nu avem cum să ne facem cercetările doar în versiuni non-reactive, o parte importantă din competența de cercetare sociologică stă exact în competența de a diminua, pune sub control și gestiona distorsiunile pe care cercetările noastre reactive le generează; orice licențiat în sociologie învață, chiar la MTCS, și știe știe cum se face asta;
- la nivelul general al magaziei noastre centrale, e bine să știm însă că atunci cînd avem nevoie de cercetări de mare acurateță, nu ne vom limita la tehnicile/ procedeele de anchetă, ci vom asocia oarește tehnici și procedee observaționale sau ale analizei de conținut, aceasta cînd nu ne putem face cercetarea numai în registrul non-reactiv;

- în magazia noastră centrală, tipologia *cercetări reactive/ cercetări non-reactive* este asociată frecvent cu tipologia *cercetări obstrusive/ cercetări non-obstrusive*; cu alte cuvinte prin implicarea criteriului cît de invazivă și deranjantă este cercetarea noastră pentru subiecți, ca intervenție în viața lor de zi cu zi;

- în mod tradițional nu ne prea punem problema gradului de obstrusivitate al cercetărilor noastre, luînd intervențiile ocazionate de ele în viața subiecților ca și cînd aceștia nu ar avea altă treabă decît să răspundă la solicitările noastre. Ca expresie a acestei tradiții, în facultățile noastre de sociologie nu învățăm cum se gestionează obstrusivitatea cercetărilor sociologice. Motiv pentru care introduc tipologia *obstrusiv/ non-obstrusiv* cu scopul de a ne re-sesiza asupra acestui automatism;
- un reper intuitiv asupra obstrusivității este rubrica *spam* din conturile noastre de *e-mail*, mai ales că una dintre tendințele cele mai evidente ale diversificării cercetărilor sociologice este realizarea lor pe Internet. Știm ce înseamnă *spam*, după cum experiența de operatori de interviu prin care am trecut fiecare ne arată cît de frecvent sîntem refuzați în fața ușii, cu chestionarul în brațe. Iar aceasta este partea ușor de reparat a gestiunii neglijente a obstrusivității, din care ne depanăm, de pildă, prin tot felul de soluții de înlocuire a subiecților care ne refuză. Greu de sesizat și quasi-imposibil de reparat sînt reacțiile defensive „slabe" ale subiecților, izvorîte de pildă din ceea ce psihologii numesc *mecanisme de apărare*;
- ideea este că e mult mai avantajos să-ți gîndești în prealabil gradul de obstrusivitate și să pui în operă soluții preventive, decît să repari consecințele neglijării obstrusivității. Strategic vorbind, soluția este co-interesarea subiecților în realizarea cercetărilor, începînd cu recompensarea deranjului cu diverse cadouri, obicei din ce în ce mai răspîndit, inclusiv la marii jucători de pe piața anchetelor sociologice și de marketing. Sociologi fiind, ar trebui să ne ducă mintea la mult mai mult, în special pe direcția cercetărilor participative;

2.6. Cercetări centrate pe principiul individualismului metodologic și cercetări centrate pe principiul holismului metodologic;

- uitîndu-ne la literatura noastră de specialitate, criteriul care diferențiază cercetările „individualiste" de cele „holiste" pare ori ceva la mintea cocoșului, ori ceva foarte adînc, greu de priceput în afara cercului marilor corifei;
- din literatura de specialitate putem înțelege ceva LMC, și anume că tipologia *individualism/ holism* se referă la faptul dacă cercetările noastre: i. au ca obiect caracteristici sau/ și comportamente ale indivizilor umani – individualismul; de la *individ*, adică, presupun, *persoană*; sau ii. au ca obiect caracteristici sau/ și comportamente ale unor entități umane supra-individuale, cum ar fi grupurile mici, clasele sociale, organizațiile, națiunile etc. – holismul; de la grecescul *holos*, adică *întreg, în întregime, tot*;
- încercînd nivelul adînc, din aceeași literatură de specialitate putem înțelege că *individualismul metodologic* este atunci cînd, indiferent cît de abstracte sînt constructele terminologice cu care ne facem cercetările, aceste constructe sînt confecționate, de o manieră analizabilă, din termeni referitori la indivizi umani reali, nu din abstracțiuni despre oameni generici. *Holismul metodologic* ar fi atunci cînd ne facem cercetările – exclusiv? preponderent? în mod secundar? – pe abstracții pure, adică pe constructe terminologice nonreferențiale, de exemplu „esență umană", „societate postmodernă", „PIB", „indice de inflație" sau „marjă de profit";
- un incident minor în literatura de specialitate, genul care te lasă un pic cu ochii în soare, este că în timp ce pentru individualism sîntem trimiși de predilecție de teoriile lui Max Weber, iar pentru holism la teoriile lui Emil Durkheim, se

întîmplă destul de des ca individualismul să fie exemplificat cu constructe durkheimiene; o face, de pildă, însuși Raymond Boudon (1934 – 2013), în faimosul său dicționar critic de sociologie. Major este faptul că fiecare dintre mințile care subliniază importanța crucială a individualismului metodologic în științele social-umane, și vorbim aici inclusiv de un Karl Popper sau de un Friedrich von Hayek (1988 – 1992), o face implicînd noțiuni, e.g. *acțiuni individuale*, care nu au niciun fel de corespondent la autorii care susțin holismul, făcînd astfel foarte aproximativă posibilitatea comparației între individualism și holism, odată cu posibilitatea deciziei individualism *versus* holism;

– în această situație, am decis că mi-e foarte greu să pricep la ce îmi folosește să hotărăsc, și încă de o manieră dihotomică, dacă cercetarea pe care o fac trebuie să fie metodologic individualistă sau metodologic holistă și, mai ales, ce reguli, instrucțiuni și prudențe, net diferențiate pe cele două tipuri, am de obținut și adimistrat din această decizie. Pot pricepe că economiștii utilizează termeni cum ar fi *PIB*, *indice de inflație* sau *marjă de profit*, și că pentru a măsura variabile astfel intitulate au nevoie de alte abstracții fictive – cum ar fi *întreprinzătorul*, *consumatorul*, *banii* sau *valoarea mărfii* – și nu, probabil nici nu ar avea cum, de termeni care conservă de o manieră analizabilă caracteristici sau/ și comportamente ale unor persoane reale. Pot pricepe de asemenea insistența unor epistemologi de primă mărime de a ne sfătui să fim foarte circumspecți față de constructele terminologice holiste, adică elaborate fără vreo trimitere la persoane și la acțiunile acestora. Ceea ce nu pricep este de ce holismul este o alternativă metodologică, demnă de a fi cîntărită decizional în contrapartidă cu individualismul. E ca și cînd,

cu ocazia fiecăreia dintre cercetările pe care le am de făcut, m-aș apuca să decid dacă o voi gîndi și proiecta numai și numai pe constructe holiste, adică prostește, sau dacă nu cumva ar fi mai bine altfel, adică nu chiar atît de prostește;

- impresia mea este că dihotomia *individualism versus holism* este o reminiscență a unui război epistemologic care s-a purtat cîndva împotriva tendinței științelor economice de a opera cu constructe noționale fictive; dar că, la cîtă tenacitate arată economiștii față de holismele lor și la cîtă prevalență au științele economice în deciziile politice ale lumii în care trăim, este destul de probabil să trebuiască să continuăm războiul împotriva holismului;

- pînă voi fi capabil de o înțelegere mai adîncă a tipologiei *individualism metodologic/ holism metodologic*, o colportez în regim LMC, pe sensul că sînt cercetări care se referă la persoane, respectiv cercetări care se referă la entități social-umane supra-personale;
- în regim LMC, tipologia aceasta este importantă în ceea ce privește stabilirea universului cercetărilor, de a cărei acurateţe depind toate fazele ulterioare ale cercetării, inclusiv încadrarea teoretică. De pildă, nu ne vom face o cercetare despre echipe colectînd termeni și teorii despre persoane, ci termeni și teorii despre grupurile mici (engl. *small groups*);

- răstălmăcită LMC, tipologia *individualism metodologic/ holism metodologic* prezintă un interes veritabil în marketingul prestațiilor noastre profesionale și în *feedback*-urile pe care ar trebui să le obținem de aici în privința practicii noastre de cercetare. Ceea ce vreau să invoc neapărat în acest sens este tipologia *cercetări individuale/ cercetări organizaționale*;

- ea a fost introdusă de A. McClung Lee (1906 – 1992) în 1951[14], într-o vreme în care organizațiile abia începeau să fie băgate în seamă ca entități social-umane distincte și specifice. Deși sînt deja cîteva decenii de cînd trăim într-o adevărată eră a organizațiilor, această tipologie nu face parte dintre preferințele manualelor de MTCS. Avem de depășit acest defazaj deoarece cercetările organizaționale prezintă o importanță excepțională pentru practica profesională de sociolog. Schimbarea și dezvoltarea organizațională constituie deja o piață distinctă a prestațiilor profesionale, în plină evoluție, foarte interesantă ca volum și, mai ales, excepțional de provocatoare pentru competența profesională de sociolog;
- cînd și cît este prezentă îm magazia noastră centrală, această tipologie nu conține mai nimic dincolo de ideea că obiect al cercetărilor sociologice pot fi nu numai persoanele ci și anumite agregări de persoane, denumite organizații, respectiv că organizațiile prezintă proprietăți de sine stătătoare, cu totul altele decît cele pe care le putem cerceta și schimba la persoane. Este suficient de puțin ca să renunțăm la dihotomia școlărească a acestei tipologii, care contribuie în mod substanțial la poziționarea actualmente periferică a sociologilor pe piața prestațiilor de schimbare și dezvoltare organizațională. Avem nevoie de o tipologie de sine stătătoare a cercetărilor organizaționale, o tipologie compusă, generată de criterii inferate din teoriile sociologice despre organizații. Papa Max (Weber, *selbstverständlich*), originea a tot ce este profund și interesant în materie de teoretizare a

[14] Studiul *Individual and Organizational Research in Sociology*, publicat prima oară în „American Sociological Review" și reluat de M. L. Barron în faimoasa sa culegere de texte introductive în sociologie din 1966. Vezi BARRON, Milton, L. (editor), *Contemporary Sociology. An Introductory Textbook of Readings*, Dodd, Mead & Company, New York, Toronto, 1966, cap. 50.

organizaţiilor, ar putea fi foarte nemulţumit să constate cum stăm deoparte şi ne uităm la ne-sociologii care prestează cam toată schimbarea şi dezvoltarea organizaţională pe „teorii" de imediată metaforizare (de exemplu, prin analogarea organizaţiilor cu triburile) sau, cei mai pricepuţi, pe teorii lingvistice;

2.7. Tendinţe în diversificarea cercetărilor sociologice;

– diversificarea tipologică a cercetărilor sociologice este un proces inovativ foarte departe de a se fi epuizat. Dimpotrivă, el se află în plină ebuliţie, iar dezvoltarea şi diversificarea practicii profesionale de sociolog sînt de natură să-l accentueze, mai ales pe componentele de inventivitate procedurală şi de etică. Sigur, vorbesc din provincia mea de sociolog, dar procesul angajează întregul domeniu al ştiinţelor social-umane, faţă de care ar fi cît se poate de neraţional să fim reticenţi/ reticente în numele cine ştie cărui patriotism parohial;

2.7.1. Între sursele procesului de diversificare a tipurilor de cercetare sînt de avut în vedere mai ales următoarele;

2.7.1.1.

Inovaţiile în tehnicile şi procedeele de cercetare, în special prin posibilităţile generate de înregistrarea şi prelucrarea electronică a datelor;

2.7.1.2.

Dezvoltarea sistemelor de comunicaţii electronice, în special combinaţiile generate de Internet;

2.7.1.3.

Dezvoltarea competenței epistemologice a sociologilor și metabolizarea dezbaterii epistemologice în comunitățile noastre profesionale;

2.7.1.4.

Cultivarea autoreflexivității ca parte a exercițiului nostru profesional;

2.7.1.5.

Inovația etică și depășirea ideilor tradiționale despre caracterul participativ al cercetărilor sociologice într-un discurs al parteneriatului (l-aș numi „discursul cooperării": co-evoluție, co-creație, co-responsabilitate);

- ilustrări:
  - perspectiva socio-ecologică[15];
  - adaptarea activă (pentru cercetarea-acțiune);
  - teoria sistemelor deschise (Fred Emery);
  - cunoașterea împărtășită, co-creată;
  - autoreflexivitatea integrată (împărtășită, comună);
  - educarea timpurie a sociologilor, încă din facultate, în discursul parteneriatului. Principii:
    - **1 Partnership.** The research relationship is between equals and is not exploitative: the client organisation is not being 'used' merely to develop academic theory or careers nor is the academic community being 'used' (brains being picked). There is a genuine exchange. The research is negotiated.

[15] Vezi TRIST, E., MURRAY, H. & F. E. EMERY (eds.) *The Socio-Ecological Perspective*, vol. III, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1997.

- **2 Learning experience.** Both partners should learn from the experience.
- **3 Empowerment.** Informants are respected as 'experts' in the social process under research. The style and methods of research are collaborative. The research should enhance the situa tion of informants.
- **4 Communication.** All communications should use appropriate language and should be clear and well structured, showing awareness of and sensitivity to the ethos of the client organisation.
- **5 Quality result.** The final report should be a quality product which meets the need of the client organisation and satisfies standards of academic integrity. To enable this, supervision needs to supportive and thorough.
- **6 Assessment.** Criteria should be developed which will measure the student's work on a broader scale than that used to evaluate traditional academic work.
- **7 Ownership.** The organisation has the right to own and distribute the report, subject to authorship being credited. Copies of the report will be retained by the students and their supervisors.
- **8 Funding.** Students should not be out of pocket through doing the research. Wherever possible the client organisation should supply the modest expenses of the student.
- **9 Ethics.** Students should adhere to the ethical guidelines of the appropriate professional association (...); confidentiality and the rights of informants to give or withhold consent must be respected.[16]

[16] HALL, David, HALL, Irene, *Practical Social Research. Project Work in the Community*, MacMillan Press Ltd., London, 1996, p. 12.

2.7.1.6.

Denunțarea simplificării (engl. *denunciations of simplicity*)[17] și asumarea discursului complexității ca discurs intelectual general al epocii noastre;

2.7.2. Tipuri noi de cercetare sociologică; exemplificări incitative;

2.7.2.1.

Cercetările angajate (engl. *engaged social studies/ social inquiry*). Ideea este de a depăși perspectiva tradițională asupra funcției critice a sociologie, prin trecerea de la critică la angajare (engl. *from critique to engagement*);

> It seems such a commonplace to think that 'Social change requires, first and foremost, an understanding of social processes'. Yet this assumption underpins decades of debate about the critical role of social science. The mobilities paradigm, in concert with the perspectives that contribute to it, especially cultural studies, science and technology studies, globalization studies, ethnomethodology, (participatory) design and others, provides an important pause for thought at this juncture. These perspectives offer ample evidence that social change is inescapable, pervasive, and to a large extent uncontrollable. Moreover, they show that studies of social processes often do not provide an overview, or understanding that can explain events in any traditional sense of the word. Even with hindsight, the best (in the most positive sense of the word) social scientists can do is reveal the complex interconnections and dynamic interdependencies that make events happen in the way they do. Against this backdrop, the claims of critical social science can sound

[17] Vezi LAW, John, MOL, Annemarie (eds.), *Complexities: Studies of Knowledge Practices*, Duke University Press, Durham, NC, 2002.

hollow. However, at the same time, the mobilities paradigm, particularly through its immersive and at the same time analytical momentum, enables researchers to critically engage with the people and the matters they study in novel and highly effective ways, and to orient critically towards the future, not only the past.[18]

2.7.2.2. Cercetările integrative (engl. *integrative research*);

2.7.2.3. Cercetările diacrone (i.e. longitudinale) în variantele *tracking research*;

2.7.2.4.

Evaluările ca tip distinct de cercetare și prestație sociologică. De pildă, sistemele de evaluare a performanței (în muncă) (engl. *performance appraisal systems*), cele mai bine plătite dintre prestațiile în managementul resursei umane, care bîjbîie în așteptarea competenței de măsurare specifice sociologilor;

2.7.2.5.

Cercetările *online* (engl. *online research*), cel mai larg dintre teritoriile de expansiune a cercetărilor sociologice;

[18] BUSCHER, Monika, URRY, John, *Mobile Methods and the Empirical*, în „European Journal of Social Theory" 12 (99)/ 2009, p. 111. DOI: 10.1177/1368431008099642; http://est.sagepub.com/cgi/content/abstract/12/1/99.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Gestiunea diversității metodelor, tehnicilor și procedeelor de cercetare sociologică. Decizia metodologică în succesiunea metodă, tehnică, procedeu; construirea instrumentelor de cercetare

3.1. Propunere de taxonomizare a metodelor, tehnicilor și procedeelor de cercetare sociologică;

- spre deosebire de diversitatea tipurilor cercetărilor sociologice, diversitatea mijloacelor efective prin care ne obținem datele și constituim stocurile de cunoștințe explicative și predictive, adică, în exprimarea tradițională, *metodele și tehnicile de cercetare sociologică*, se pretează la un anumit progres în organizarea lor taxonomică;
- în anexa acestui capitol prezint o încercare de organizare taxonomică a metodelor, tehnicilor și procedeelor de cercetare sociologică științifică. Scopul ei intelectual este cel de incitare; cu alte cuvinte, cel mai deștept și mai folositor din ceea putem face cu ea este să o de-contruim/ re-construim. Scopul ei practic este introducerea unei idei procedurale pentru deciziile noastre cu privire la selectarea mijloacelor efective prin care ne realizăm cercetările;

3.1.1. Convenții pentru taxonomizarea metodelor, tehnicilor și procedeelor de cercetare sociologică;

- aceste convenții le introduc în regimul de convenții locale. Cu alte cuvinte, i. ele nu generează obligații de colportare și, cu atît mai puțin, de susținere partizană; ii. dar, în continuarea acestui manual de MTCS, le voi folosi în mod sistematic ca terminologie de lucru;

3.1.1.1.

Nivelele taxonomice sînt, în ordinea descrescătoare a generalității, metodă, tehnică și procedeu de cercetare. Asta înseamnă că:

- fiecărei metode îi corespunde un set de tehnici, fiecărei tehnici îi corespunde un set de procedee, fiecărui procedeu îi corespunde un set de sub-procedee;
- instrumentele de cercetare au un regim tipologic distinct, vezi paragraful 3.1.2., mai jos;

3.1.1.2.

Nivelul cel mai general de tipologizare a mijloacelor cu care ne facem cercetările sînt *metodele*. Metodele se diferențiază după tipurile de cercetare; asta înseamnă că avem metode specifice pentru fiecare dintre tipurile de cercetare, pe fiecare dintre criteriile acestora. De exemplu, și chiar avem tratate în acest sens, avem metode de cercetare calitativă și metode de cercetare cantitativă. Deoarece această idee produce consecințe înalt discutabile, vă propun să operăm cu următoarea tipologie:

3.1.1.2.1. Metode de cercetare descriptivă;

- în metoda științifică, metoda de cercetare descriptivă este observația;
- în sociologie, avem, alături de observație, metoda anchetei și metoda analizei de conținut. Aceasta deoarece „obiectul" cercetărilor noastre vorbește, iar nu rareori mai și înregistrează ceea ce gîndește, simte sau face;

3.1.1.2.2. Metode de cercetare explicativă;

- în metoda științifică, metoda de cercetare explicativă este experimentul;

- în sociologie, metoda experimentului este foarte rar utilizată ca în științele naturii; pentru producerea de cunoștințe explicative, noi utilizăm mai ales modalități adaptate ale experimentului, quasi-experimentale;

3.1.1.2.3. Metode de cercetare predictivă;

- în metoda științifică nu există metodă/ metode de cercetare predictivă; mai exact, cunoștințele predictive sînt produse și validate prin modalități similare experimentului;
- nici în sociologie nu există, iar nivelul taxonomic al metodei/ metodelor predictive este de principiu o mulțime vidă și la noi. Cei mai mulți dintre sociologi și profesorii de sociologie sînt reticenți față de cercetarea predictivă și metodologia cu care ea se realizează. Este un fapt că cele mai multe și mai interesante tehnici și procedee predictive au fost inventate în alte domenii ale științelor social-umane; curios sau nu, mai ales în domeniul științelor manageriale;

3.1.1.3.

Introduc conveția ca magazia centrală și, în consecință, trusa personală de metode și tehnici de cercetare, să ni le organizăm pe trei „etajere", și anume metodele, fiecare metodă cu „rafturile" ei, respectiv tehnicile; tehnicile, fiecare cu „biblioraftурile" ei, respectiv procedeele;

- în consecință, vom avea:
  - metode, tehnici și procedee de cercetare descriptivă;
  - metode, tehnici și procedee de cercetare explicativă;
  - metode, tehnici și procedee de cercetare predictivă;

(O schiță generală a magaziei astfel organizate o putem vedea în anexa susmenționată.)

- astfel, regulile, instrucțiunile și prudențele metodologice pe care trebuie să le știm le vom putea aranja:
  - pe trei nivele de generalitate descrescătoare, respectiv la nivelul metodei, al tehnicilor aferente ei și apoi al procedeelor aferente fiecărei tehnici;
  - pe cel trei tipuri de cercetare, respectiv descriptivă, explicativă și predictivă

3.1.2. Instrumentele de cercetare sociologică;

- folosindu-se de regulile, instrucțiunile și prudențele pe care le găsesc în magazia centrală a profesiei de sociolog, organizabile în taxonomia metodă – tehnici – procedee, sociologii își construiesc ei înșiși instrumentele de cercetare, pentru fiecare cercetare în parte. (Situațiile în care sociologii utilizează instrumente de cercetare gata elaborate sau secvențe de astfel de instrumente, adică prefabricate intrumentale, sînt situații excepționale; le voi notifica în mod distinct, vezi paragraful 3.1.2.2., mai jos);
- aceasta este probabil ceea ce ne diferențiază cel mai net de orice altă profesie, „social-umană" sau din orice alt domeniu. Cînd cineva vrea să măsoare ceva, adică să descrie variația unei variabile pe care nimeni nu știe să o descrie, cheamă un sociolog. În această materie, noi, sociologii, putem ceea ce nici un alt meseriaș nu poate;

3.1.2.1.

Instrumentele noastre de cercetare sînt modalități de configurare și aplicare particulară a unui procedeu de cercetare. Sau, pentru tehnicile care nu au apucat să se dezvolte în procedee, a uneia dintre tehnicilor respective;

- metodele, tehnicile și procedeele de cercetare nu sînt

instrumente de cercetare, ci doar epure, rețete generale pentru elaborarea de instrumente.

3.1.2.2.

În ceea ce privește situațiile în care sociologii utilizează instrumente de cercetare „de gata", deja construite, adică prefabricate, ele survin în principal astfel:

- cînd clientul mă plătește să utilizez *ne varietur* instrumente de cercetare elaborate de alți sociologi sau de alți „social-umani";
- cînd am de făcut o cercetare longitudinală (i.e. *diacronă* sau *panel*), deci o serie de cercetări succesive cu care vreau să văd cum evoluează în timp anumite fenomene sau procese. Pentru aceste cercetări voi utiliza același instrument (cu variații minime, ca să nu afectez comparabilitatea datelor), și anume cel construit pentru prima cercetare din serie. (Iar cînd e vorba despre cercetări panel, utilizez și același eșantion.)
- cînd, pentru anumite variabile independente care se repetă de la o cercetare la alta, am inventat sau am preluat niște constructe instrumentale pe care le consider suficient de bune ca să nu le modific. Este vorba despre niște secvențe de instrument de cercetare, nu de instrumente întregi, secvențe care se montează ca atare în instrumentele pe care le creez pentru fiecare cercetare în parte. În mod normal, este vorba despre soluții instrumentale pentru măsurarea de variabile X, adică *explanans*, și în mod excepțional pentru măsurarea de variabile O, adică *explanandum*. Exemplificare: pentru măsurarea variabilei *venitul realizat (luna trecută la nivelul familiilor)* eu utilizez, în toate anchetele cu chestionar pe care le-am realizat în ultimii cincisprezece ani, un prefabricat instrumental format din următoarele două întrebări:

1. **Pentru ceea ce se cheamă „un trai decent", cam cît credeti că ar trebui să fie venitul lunar al gospodăriei Dvs. în acest moment? Spuneti suma în lei (noi) (*se consemnează ca atare*)**

_____RON

2. **Cam pe unde se află venitul total obtinut luna trecută în gospodăria Dvs. față de această sumă?**
   - mult sub această sumă (cam cu cît?) (*se consemnează ca atare*) _____ RON.
   - un pic sub această sumă (cam cu cît?) (*se consemnează ca atare*) _____ RON.
   - cam pe acolo (*se consemnează ca atare*) _____ RON.
   - un pic peste această sumă (cam cu cît?) (*se consemnează ca atare*) _____ RON.
   - mult peste această sumă (cam cu cît?) (*se consemnează ca atare*) _____ RON.

- cînd obiectivele cercetării necesită instrumente de cercetare standardizate. Exemplificări:
  - cercetările de certificare internațională în managementul calității;
  - testarea psihologică în cadrul evaluărilor de personal. În orice situație în care avem de făcut investigații cu teste psihologice, se recomandă ca pentru realizarea acestor măsurări să ne asociem un psiholog. În general, cînd e vorba despre măsurări cu instrumente specializate, recomandarea este să convocăm un meseriaș în acele instrumente;

BCU IASI

3.2. Decizia metodologică în succesiunea metodă, tehnică, procedeu;

- decizia metodologică este o decizie în cascadă. O începem cu alegerea tipului de cercetare; în funcție de obiectivele pe care le-am stabilit, judecăm și decidem care este tipul de cercetare de care avem nevoie, începînd cu *tipologia cercetări descriptive, explicative și predictive*. Oricare ar fi ea, o cercetare sociologică este cel puțin o cercetare descriptivă, deoarece știm că dacă am decis că ne trebuie o cercetare explicativă, asta înseamnă și o cercetare descriptivă, respectiv că dacă am decis că ne trebuie o cercetare predictivă, asta înseamnă și o cercetare explicativă, deci și una descriptivă. Decizia asupra tipului de cercetare se reduce deci la decizia dacă obiectivele cercetării noastre necesită mai mult decît o cercetare descriptivă;
- alegerea tipului de cercetare înseamnă și decizia asupra caracterului selectiv sau exhaustiv al cercetării, adică dacă facem cercetarea respectivă pe un eșantion din universul cercetării sau pe întregul univers. Dacă am decis că facem o cercetare selectivă, decizia metodologică cuprinde și alegerea tipului de eșantion/ eșantionare cel mai potrivit;

3.2.1. Alegerea metodei/ metodelor de cercetare;

- în funcție de tipul de cercetare pe care l-am ales, judecăm și decidem asupra metodei sau combinației de metode de cercetare adecvate. Alegerea metodei/ combinației de metode nu ar trebui să fie cine-știe-ce dificilă atît timp cît știm care sînt metodele de cercetare specifice fiecărui tip de cercetare. Dacă tipul de cercetare care satisface obiectivele este cercetarea descriptivă, avem de ales între metoda observației, metoda anchetei sau metoda analizei de conținut;
- caracteristicile universului cercetării și, secundar, obiectivele cercetării ne vor indica destul de limpede pe care să o

alegem. Mai mult, știind că orice cercetare sociologică se bazează pe o cercetare descriptivă, cu ocazia oricărei cercetări sociologice știm că avem de ales între observație, anchetă și analiză de conținut;

- nu e deloc obligatoriu să alegem numai una dintre cele trei metode, putem decide să lucrăm cu o combinație de metode descriptive. Mai dificil este cu cercetările explicative și predictive, la care, dată fiind ambiguitatea la primul nivel taxonomic, cel al metodelor, va trebui să trecem direct la nivelul taxonomic al tehnicilor de cercetare;

- la capătul deciziei asupra metodei de cercetare, în mintea noastră (adică în trusa noastră de scule) se vor afla, active și gata de a fi utilizate în construirea instrumentului cercetării noastre, toate regulile, instrucțiunile și prudențele pe care, la metoda respectivă, le știam deja sau le știm acum pentru că tocmai ni le-am descărcat din magazia centrală prin activitatea de documentare pe care o derulăm ca parte a deciziei metodologice;
- este vorba despre reguli, instrucțiuni și prudențe de nivelul metodei, deci generale. În construirea instrumentului de cercetare le vom avea în vedere indiferent care va fi tehnica, respectiv procedeul de cercetare asupra cărora ne vom hotărî în continuare;

3.2.2. Alegerea tehnicii/ tehnicilor de cercetare;

- bine organizată, adică organizată (quasi-)taxonomic, magazia (ca și trusa) noastră conține un număr metode de cercetare, iar la fiecare dintre acestea un număr de tehnici de cercetare. Alegerea tehnicii sau a combinației de tehnici adecvate înseamnă în primul rînd documentare, adică

trecerea în revistă a tehnicilor aferente metodei de cercetare pe care am decis să o utilizăm sau, dacă am ales o combinație de metode, aferente fiecăreia dintre acestea;

- în timp ce trecem în revistă tehnicile respective vom cîntări și vom decide care dintre ele este mai potrivită:
  - pentru îndeplinirea scopului în care realizăm cercetarea, i.e. la ce urmează să fie folosite rezultatele cercetării;
  - pentru realizarea fiecăruia dintre obiectivele cercetării;
  - cu caracteristicile entităților social-umane din care se compune universul cercetării noastre;
  - cu restricțiile rețetei de eșantionare pe care am ales-o, dacă cercetarea noastră este selectivă;
  - cu resursele de care dispunem pentru realizarea cercetării;

- la capătul deciziei asupra tehnicii de cercetare, în mintea noastră activă se vor afla, gata de a fi utilizate în construirea instrumentului cercetării noastre, toate regulile, instrucțiunile și prudențele pe care le-am descărcat din magazia centrală, la tehnica sau la tehnicile din combinația pe care am ales-o;
- este vorba despre reguli, instrucțiuni și prudențe de nivelul tehnicii, deci mai puțin generale. În construirea instrumentului de cercetare le vom avea în vedere indiferent care va fi procedeul/ procedeele de cercetare asupra căruia/ cărora ne vom hotărî în continuare;

3.2.3. Alegerea procedeului/ procedeelor de cercetare;

- ar trebui să urmeze trecerea în revistă a procedeelor de cercetare în principiu disponibile pentru tehnica pe care am ales-o. Sau, dacă am ales mai multe tehnici de cercetare,

pentru fiecare dintre ele în parte, judecarea lor şi decizia asupra procedeului/ procedeelor pe care îl sau le vom utiliza;
- criteriile de judecare şi decizie asupra procedeelor sînt aceleaşi cu cele valabile pentru tehnicile de cercetare;
- la capătul deciziei asupra procedeului de cercetare, în mintea noastră activă se vor afla, gata de a fi utilizate în construirea instrumentului cercetării noastre, toate regulile, instrucţiunile şi prudenţele pe care le-am descărcat din magazia centrală, la procedeul pe care am decis să-l utilizăm sau la procedeele din combinaţia de procedee pe care am decis să o utilizăm;
- ar trebui să fie vorba despre reguli, instrucţiuni şi prudenţe de nivelul procedeului, deci focalizate, valabile numai pentru procedeul de cercetare pe care am decis să îl utilizăm;

- problema e că, dacă organizarea magaziei noastre centrale este cît-de-cît fezabilă pînă la nivelul tehnicilor de cercetare, organizarea la următorul nivel taxonomic, cel al procedeelor, este mai degrabă o aspiraţie. Cu alte cuvinte, operaţia 3.2.3. nu ne este cine-ştie-ce accesibilă, iar de obicei ne oprim la nivelul tehnicilor de cercetare. Insist totuşi să parcurgem cap-coadă decizia metodologică pînă la nivelul procedeelor inclusiv, forţînd în această direcţie organizarea regulilor, instrucţiunilor şi restricţiilor pe care literatura noastră de specialitate ni le pune la dispoziţie;

3.2.4. Elaborarea instrumentului/ instrumentelor de cercetare,
- în acest moment al deciziei metodologice ne este foarte clar ce metodă/ metode, tehnică/ tehnici şi ce procedeu/ procedee de cercetare vom utiliza. Mai mult, din deciziile succesive de alegere a tipului de cercetare, metodei, tehnicii

și procedeului, avem o întreagă listă de reguli, instrucțiuni și prudențe pentru construirea instrumentului/ instrumentelor cu care vom face efectiv cercetarea. Dacă din decizia interteoretică și încadrarea teoretică ne vine conținutul cercetării, din decizia metodologică ne vin modalitățile efective de realizare a cercetării;

- de exemplu, avem de făcut o cercetare prin care trebuie să evaluăm abilitățile manageriale ale persoanelor care compun echipa de conducere a firmei RRR;
- prin decizia interteoretică și încadrarea teoretică pe care leam făcut, am ajuns la o definiție operațională a abilităților manageriale pe următoarele dimensiuni: maturitatea morală, stilul de gestiune a informațiilor, rolul predilect în echipa ideală de conducere (în definiția lui M. Belbin), motivația (în definiție D.McClelland), creativitatea, rezistența la stres, stilul de gestiune a conflictelor[19];
  - în urma deciziei metodologice, am ales metoda anchetei, tehnica anchetei cu chestionar, procedeul chestionar cu întrebări închise, autoadministrat. Vom construi instrumentul de cercetare utilizînd toate regulile și instrucțiunile pe care le știm despre fiecare dintre taxonii

[19] După ARMSTRONG, Michael, op. cit. Dacă am fi luat o altă decizie interteoretică, am fi ajuns la o altă definiție operațională a abilităților manageriale, de exemplu la una mai voluminoasă, cu următoarele dimensiuni: orientarea spre rezultate; abilitățile de evaluarea performanței subordonaților; abilitățile de autoevaluare a performanței; asertivitatea; exercitarea autorității; abilitățile de comunicare; abilitățile de coaching; abilitățile de coordonare; abilitățile de exercitare a controlului; creativitatea; hotărârea; delegarea; abilitățile de dezvoltare a staff-ului; relaționarea cu persoane dificile; abilitățile de exercitare a influenței; implicarea; abilitățile de leadership; gestionarea relațiilor cu șeful direct; abilitățile de management al schimbării; gestiunea conflictelor; managementul situațiilor de criză; gîndirea strategică; rezistența la stres; managementul timpului.

aleși, respectiv metoda anchetei, tehnica anchetei cu chestionar, procedeul chestionar cu întrebări închise, autoadministrat. În plus, tot în cadrul deciziei metodologice, am ales să inserăm în instrument următoarele prefabricate instrumentale: pentru rolul predilect în echipa ideală de conducere – chestionarul M. Belbin; pentru pentru motivație – chestionarul elaborat la HEEC de Lausanne, pentru stilul de gestiune a conflictelor – versiunea scurtă a testului Thomas-Kilmann. Pentru celelalte dimensiuni vom face operațiile de instrumentalizare obișnuite pentru metoda anchetei, tehnica anchetei cu chestionar, procedeul chestionar cu întrebări închise, autoadministrat în întrebări închise de chestionar. (Vom învăța mai încolo să facem aceste operații, la capitolele despre ancheta sociologică; în esență vom inventa pentru fiecare indicator cîte o întrebare (sau un pachet de întrebări), la care răspunsurile subiecților să descrie variația variabilei exprimată de indicatorul respectiv.) Am fi putut ajunge și la o altă decizie metodologică, de exemplu să facem evaluarea cu metoda observației, tehnica observației acoperite, procedeul observației instantanee; ca la orice cercetare prin metoda observației, am fi obținut un instrument din gama protocoalelor de observație (și nu din gama chestionarelor sau ghidurilor de interviu, cum ar fi fost dacă am fi utilizat metoda anchetei);

– în mod normal, prima versiune a instrumentului/ instrumentelor de cercetare este o formă brută a acestuia/ acestora. Aplicînd regulile și instrucțiunile revizitate cu ocazia deciziei metodologice, vom da o primă formă de lucru a

instrumentului/ instrumentelor, ceva ce în alte domenii se numește prototip;
- decizia metodologică se finalizează cu pretestarea prototipului/ prototipurilor de instrument, respectiv de instrumente în condiții reale, similare cu cele pe care le vom întîlni în realizarea propriu-zisă a cercetării sau „mai rele" decît acestea; în sociologie numim această activitate *pretestarea instrumentului/ instrumentelor de cercetare*;
- prin pretestare obținem corecțiile și reglajele mai de finețe de care are nevoie fiecare dintre instrumentele noastre de cercetare. Pentru finalizarea instrumentului/ instrumentelor de cercetare în versiunea cu care vom realiza cercetarea, facem aceste corecții și reglaje;

3.3. Mențiuni speciale;

3.3.1. Mare atenție la combinațiile metodologice în aceeași cercetare (sociologii le mai spun și „cocteiluri metodologice"). Practica profesională:
- nu ne prea încurajează în această direcție, recomandînd mai degrabă sobrietatea centrărilor „mono": o singură metodă, o singură tehnică, un singur procedeu, un singur instrument;
- recomandă ca situațiile în care obiectivele cercetării și interesele prestației profesionale în care cercetarea este montată cer cocteiluri metodologice să le rezolvăm prin divizarea cercetării în cercetări distincte, cu aceeași încadrare teoretică, dar cu decizii metodologice și alocare de resurse distincte și cu decalajele de timp care se impun;
- recomandă cît mai puține „treceri prin teren". Cumva ca în agricultură: decît să treci cu tractorul pe teren o dată ca să

ari, o dată ca să grăpezi, o dată ca să însămînețezi, încă o dată cu ierbicidele și încă o dată cu îngrășămintele, e mai bine să agăți toate utilajele de tractor în succesiunea convenabilă și să treci o singură dată. Idealul este să ne constituim bazele de date pentru descrieri, explicații și predicții dintr-o singură trecere pe teren, cu un singur instrument de cercetare. Unde nu se poate, e incomparabil mai productivă soluția divizării în mai multe cercetări;

3.3.2. Nu e deloc recomandabil să ne apucăm de elaborarea instrumentelor de cercetare fără ducerea deciziei metodologice prin toate fazele cascadei, pînă la final;

- este foarte adevărat că taxonomia tipurilor de cercetare, ca și taxonomia *metodă – tehnică – procedeu* sînt momentan mai mult pretenții decît realizări clar gestionabile în practică. Faptul că insist să parcurgem cap-coadă, ba chiar să o facem într-o manieră cumva mecanică, este dictat de următoarele motive:
- dacă nu o „stresăm" cu decizia metodologică, mintea noastră de sociolog este în mod obișnuit înclinată pre automatisme, ca orice minte normală. Cel mai evident dintre aceste automatisme este „opțiunea" pentru anchetă, în special pentru ancheta prin chestionar, de predilecție pentru sondajul de opinie; publicurile și clienții noștri ne accentuează acest automatism, pentru cei mai mulți dintre ei noi fiind „ăia cu sondajele". Neparcurgînd în mod disciplinat și tenace toate secvențele deciziei metodologice și nimerind din obișnuință pe o anumită configurație de metodologie a cercetării, trebuie să fii o persoană foarte norocoasă ca să nu-ți iasă din cercetare doar niște prostii, banale și sterile și alea;

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

- a face decizia metodologică cum scrie la carte, cu ocazia fiecărei cercetări, indiferent cît ar fi de simplă sau de evidentă, este cel mai bun prilej pentru completarea și reorganizarea continuă a trusei noastre de scule metodologice, proces care constituie unul dintre secretele succesului nostru ca buni meseriași;

4. Gestiunea cercetărilor sociologice printr-o procedură unitară de producție și control

- așa cum o statuează metoda științifică, ideea de tehnologie specifică și unitară a producției de cunoștiințe trimite foarte clar la ideea de liniaritate și de succes predictibil (și e folositor să recunoaștem și aici una dintre ideile de bază ale profesionalismului ca pilon al modernității și profunzimea conexiunii dintre profesionalism și paradigma cunoașterii de succes ilustrată de metoda științifică);
- între componentele de primă importanță ale acestei tehnologii se află procedura managerială, cea care constă în conceperea, planificarea și execuția standardizată a cercetărilor. În versiunea sa cea mai compactă, această procedură poate fi descrisă ca succesiune a următorilor trei pași de bază:

1. stabilirea obiectivului/ obiectivelor cercetării
2. elaborarea ipotezei/ ipotezelor cercetării
3. testarea ipotezei/ ipotezelor cercetării

BCU IAȘI - CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4.1. Specificități ale rulării procedurii manageriale în cercetările sociologice;

4.1.1. Rularea procedurii manageriale în cercetările sociologice nu necesită derogări de la exigențele ei generale în metoda științifică;

- specificitățile rulării procedurii manageriale în cercetările sociologice ar putea veni mai ales din faptul că orice prestație sociologică (cercetările sociologice inclusiv) este un unicat, un proces care traversează situații profesionale complicate, saturate de incertitudine, instabilitate și conflicte de valori;
- dar, dacă ne uităm la profesionalism dintr-o perspectivă mai din zilele noastre, caracterul de unicat al prestațiilor profesionale este general și nu implică o diferență atît de tare pe cît s-ar putea pretinde;
- ceea ce la noi e mai altfel constă într-un număr de exigențe suplimentare. Fiind incomparabil mai puțin disciplinabile paradigmatic decît cercetările din științele naturii și, de regulă, mai complexe, cercetările sociologice, ca de altfel cercetările din întregul domeniu social-uman, necesită o procedură managerială semnificativ mai sofisticată;

4.1.2.

În tradiția MTCS, învățăm procedura managerială a cercetărilor sub denumirea de *etapele cercetării* sociologice (sau, mai frecvent dar nu neapărat și mai justificabil, *etapele investigației sociologice*);

4.1.2.1.

Prima dintre specificitățile procedurii manageriale în cercetările sociologice este că, sub denumirea *etapele cercetării sociologice*, manualele și capitolele de MTCS pun un conținut mult mai mare și mai divers decît ar cere ideea de procedură;

- se întîmplă, și nu chiar foarte rar, ca tema *etapele investigației sociologice* să ignore că e vorba despre o procedură managerială și să privilegieze alte obiective ale formării profesionale decît competența sociologilor în managementul cercetărilor. Acesta este un aspect pe care, într-un fel sau altul, dar cert-amente și fiecare-pentru-sine, trebuie să-l punem sub control;

4.1.2.2.

O altă specificitate este că în practica noastră profesională secvențele procedurale ale cercetării nu vin decît foarte rar liniar, una după alta, mereu la fel;

- de obicei etapele se suprapun, facem numeroase reveniri, de pildă în operația 4.4. ne vin idei mai bune pentru etapa 1, iar în etapa 1 ne vin direct idei pentru operația 7.1. Cît despre documentare, e evident că ne pot apărea necesități suplimentare în oricare etapă;

4.1.2.3.

În decupajele procedural al cercetărilor sociologice apar cîteva, importante, activități specifice, neexistente în cercetările științifice din alte domenii, deci nespecificate în tehnologia producției de cunoștiințe statuată în metoda științifică;

- este vorba, de exemplu, despre *decizia interteoretică* și *decizia metodologică*. Poate fi vorba și despre inovații locale, cum ar fi de pildă *încadrarea teoretică*;

4.1.2.4.

Fiecare profesor/ autor de MTCS își alege numărul de etape în care decupează procedural cercetarea sociologică, denumirea și conținutul fiecăreia dintre etapele respective;

- în literatura de specialitate am identificat ca medie decupajele în zece-douăsprezece etape, dar variațiile sînt foarte mari, cu minima pe la șapte și cu maxima la un foarte interesant decupaj în patruzecișitrei (!) de etape[20];
- variațiile acestea, inclusiv variațiile în ceea ce privește denumirea etapelor, nu trebuie însă să ne deconcerteze. În mod esențial,
  - este vorba despre unul și același proces. Oricare dintre decupaje nu face decît să emuleze tehnologia specifică și unitară a producției de cunoștiințe statuată în metoda științifică;
  - decuparea unui întreg sau proces în cîte părți vor mușchii noștri este o operație creativă perfect autorizată (de altfel, o mulțime de teste de creativitate și de tehnici creative se bazează pe redecupare). Motivul pentru care ne ies decupaje mutual distincte ține de scopul în care facem un decupaj sau altul. În cazul nostru, fiind vorba despre unul și același proces, diferențele de decupare, indiferent cît ar fi de flagrante, exprimă intențiile (scopurile) didactice: mai instructive (care se asociază cu decupaje mai analitice), respectiv mai comprehensive (care se asociază cu decupaje în tronsoane mai largi);
  - așa cum e normal, de la un punct încolo al dezvoltării noastre profesionale vom observa că am cam uitat etapele investigației sociologice așa cum ni le-au livrat profesorii noștri de MTCS. Și că, știind despre ce fel de resursă a metodei științifice este vorba, nu avem mari dificultăți în a ne inventa propriul nostru decupaj procedural;

---

[20] Vezi MĂRGINEAN, Ion, *Proiectarea cercetării sociologice*, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 103-139.

- asta nu înseamnă însă că toate decupajele sînt la fel de bune;
- decupajele proaste sînt cele în care nu putem recunoaște cele trei etape de bază ale tehnologiei specifice și unitare pentru producția de cunoștiințe statuată în metoda științifică;
- cu condiția să putem recunoaște în ele cele trei etape de bază, decupajele bune sînt de obicei decupajele mai analitice. Cu amendamentul că decupajele cu adevărat bune sînt cele care ne servesc cum trebuie din punct de vedere managerial. Un test de bonitate folositor în acest sens este să vedem, cu ocazia primei cercetări pe care o avem de făcut, cît de clar și de ușor ne este să rescriem decupajul pe care îl avem în minte în vreuna dintre schemele de planificare recomandate de știința și practica managerială, de pildă într-o *diagramă Gant*;

4.1.2.5.

Deși există foarte multe varietăți de decupare pe etape a procesului cercetării, toate iau ca reper general cercetarea explicativă;

- faptul că nu se referă (și) la cercetările predictive este pasabil, deoarece, dacă avem de făcut o astfel de cercetare, ne putem inventa singuri/ singure etapele care lipsesc din decupare, cele de după producerea cunoștințelor explicative. Problemele apar în legătură cu cercetările descriptive, deoarece în meseria noastră ni se întîmplă destul de frecvent să avem de realizat și de livrat cercetări doar descriptive. Cînd învățăm *etapele investigației sociologice*, în orice variantă am face-o, găsim că o cercetare sociologică trebuie să stabilească ipoteze și să le testeze. Este astfel întreținută o confuzie penibilă, foarte larg răspîndită, și anume că orice cercetare sociologică, inclusiv cele pur descriptive, trebuie să aibă ipoteze, pe care trebuie să le testăm. Să ne mai clarificăm o dată:

- cercetările descriptive nu au ipoteze. Ipotezele și testarea lor sînt chestiuni care se pun numai pentru cercetările explicative (și predictive);
- în conceperea, proiectarea și realizarea unei cercetări doar descriptive nu parcurgem toate etapele, ci sărim peste cele referitoare la ipoteze și testarea lor;

- deoarece orice cercetare de-a noastră conține o cercetare descriptivă și se bazează pe o cercetare descriptivă (vezi fundaționismul), ar părea mai logic ca decupările pe etape să ia ca reper cercetările descriptive, nu pe cele explicative;
- faptul că, fără excepție, aceste decupări se fac luînd ca reper cercetările explicative este foarte bine justificat de frecvența și importanța, ambele excepționale, ale cercetărilor explicative ca suport al prestațiilor noastre profesionale. Ceea ce face din cercetarea explicativă tipul standard al cercetărilor sociologice;
- nu ignorăm cercetarea descriptivă. Dar, dacă am specifica, la fiecare etapă, cum se face ea și pentru cercetările descriptive, eventual pe principalele tipuri de cercetare descriptivă (adică în metoda observației, în metoda anchetei, respectiv în metoda analizei de conținut), ar rezulta o adevărată dihanie grafică, imposibil de gestionat altfel decît confuz. În tradiția MTCS, soluția este să punem separat lupa care detaliază etapele cercetărilor descriptive, și anume la capitolele alocate acestor cercetări;

4.2. Etapele cercetării sociologice;

- e cumva inevitabil să propun o variantă proprie de decupaj. Justificarea stă mai ales în definirea destul de distinctă

a competenței de cercetare a sociologului, definire inferată din practica profesională de sociolog; la care se adaugă un număr de inovații tehnologice locale. În ultimă instanță însă nu e vorba decît de o anumită poziționare a lupei procedurale cu care ne uităm la procesul managerial prin care ne realizăm cercetările. Procesul rămîne același, iar înțelegerea lui în vederea unei perspective personale va fi bine susținută de compararea acestei variante de decupaj cu oricare alta (personal, recomand decupajul profesorului Mărginean[21]);

Etapele investigației sociologice
1. stabilirea obiectivelor cercetării, i.e. întrebările la care cercetarea noastră are de răspuns
1.1. cercetarea explorativă: discuții libere și repetate cu clientul și cu subiecții prestației pentru identificarea și clarificarea, neechivocă și acceptată de toate părțile, a obiectivelor (în limbă naturală!);
1.2. stabilirea registrului etic al cercetării (pe scala cercetare acoperită – cercetare participativă);
1.3. definirea și disponibilizarea resurselor necesare pentru realizarea cercetării (resursă umană, bani, resurse simbolice, timp)
1.4. stabilirea condițiilor generale ale validității și fidelității
2. documentarea
3. stabilirea ipotezelor cercetării
3.1. generarea conjectărilor;
3.2. configurarea conjectărilor ca propoziții explicative de limbă naturală corect formate;
3.3. încadrarea teoretică, i.e. alegerea unei teorii și echivalarea („traducerea") variabilelor/ seturilor de variabile O și X din conjectări în termenii teoriei respective;
3.3. formularea ipotezelor. Formularea terminologică definitivă a conjectărilor; formularea ipotezei/ ipotezelor nule;
3.4. judecarea admisibilității ipotezelor și definitivarea ipotezei/ ipotezelor pe care le vei testa efectiv;
4. configurarea platformei de măsurare a variabilelor/ seturilor de variabile O și X și a schemei de testare a ipotezei/ ipotezelor cercetării
4.1. stabilirea universului cercetării și, dacă este cazul, a eșantionului (eșantioanelor) și rețetei de eșantionare;
4.2. definirea, terminologică sau operațională, a variabilelor/ seturilor de variabile O și X;

[21] Idem.

4.3. definirea relației evidențiale de principiu;
4.4. decizia asupra metodei/ metodelor și a tehnicilor și procedeelor aferente acesteia/ acestora pe care le vom utiliza;
4.5. instrumentarea investigației. Construirea, i.e. proiectarea, elaborarea și prestestarea, instrumentelor de cercetare;
5. cercetarea de teren: realizarea măsurării și constituirea evidenței
5.1. culegerea datelor în teren; problemă specifică: managementul investigației de teren;
5.2. constituirea bazei/ bazelor de date;
6. testarea ipotezelor
6.1. configurarea datelor ca probe, deci ca evidență, pentru fiecare dintre ipotezele cercetării (prin prelucrarea și analiza datelor);
6.2. confruntarea fiecărei ipoteze cu evidența sa și stabilirea relației evidențiale;
6.3. stabilirea valorii de adevăr a fiecărei ipoteze și decizia de respingere sau admitere;
7. finalizarea cercetării
7.1. elaborarea raportului de cercetare. Pentru cercetările clinice și alte tipuri de cercetare-suport, raportul de cercetare este completat cu planul/ programul de acțiune pentru punerea în operă a rezultatelor cercetării în cadrul prestației profesionale pentru care cercetarea a fost efectuată;
7.2. prezentarea raportului de cercetare și a planului/ programului de acțiune;
7.3. dacă este necesar: realizarea cercetării/ cercetărilor de completare: cercetări in-factum/ post-factum;
7.4. analiza secundară. Re-vizitarea ulterioară a cercetării pentru conceperea, proiectarea, validarea etc. altor cercetări.

- în primii pași ai formării în meseria noastră, a memora și a ști pe de rost *etapele investigației sociologice* este nu numai o chestiune de competență, ci pare să funcționeze undeva în registrul auto-identificării noastre profesionale. Probabil pentru că este una dintre primele cunoștințe clar și inteligibil procedurale, deci profesionale, care se învață în facultățile de sociologie;
- le învățăm deci cumva *con amore*. Dar trebuie să fac precizarea că, în versiunea pe care o învățăm în facultate, etapele cercetării/ investigației sociologice constituie o competență

temporară, de creștere. Vom avea un indiciu solid că am ajuns la o competență cum trebuie atunci cînd, uitînd ce am învățat în facultate, vom fi în stare să inventăm, pe loc și în versiuni quasi-stabile, propriul nostru decupaj procedural despre cum se fac cercetările sociologice.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANEXĂ

Încercare de organizare taxonomică a metodelor, tehnicilor și procedeelor de cercetare sociologică pe denumirile din literatura de specialitate

1. METODE, TEHNICI, PROCEDEE DE CERCETARE DESCRIPTIVĂ

1.1. METODA OBSERVAȚIEI

O taxonomie a metodei observației în sociologie este actualmente un deziderat îndepărtat chiar în versiunea unei schițe incipiente. Ceea ce avem în acest moment sînt încercări de tipologizare după criterii mutual izolate, fără pretenții de integrare taxonomică.

În loc de schiță taxonomică prezint lista tipurilor de observație despre care se vorbește cel mai des prin manuale, aliniindu-le convențional ca tehnici.

- observație controlată (puternic controlată) + necontrolată (slab controlată)
- observație participativă + nonparticipativă
- observație directă + indirectă
- observație internă (participativă) + externă (nonparticipativă)
- observație extensivă + intensivă
- observație pasivă + activă

BCU "SPIRU HARET" UNIVERSITY LIBRARY

- observație slab structurată + puternic structurată
- observație sistematizată + nesistematizată
- observație de teren + de laborator
- observație deschisă (*overt*) + ascunsă, acoperită (*covert*)
- observație exhaustivă + eșantionată (e.g. observația instantanee)
- observație nedistorsionantă (asigurată prin mijloace tehnice de înregistrare) + observație „cu ochiul liber"
- observare a comportamentelor individuale + observare a interacțiunilor („fațetele" „acțiunilor și interacțiunilor sociale: forma (schimburi de mesaje, deplasări în spațiul social, caracteristici fizice ca indicii ale unor stări subiective), durata (repartiția în timpul subiectiv și obiectiv), frecvența de apariție și repetare, intensitatea, succesiunea
- observație clinică
- observație „cantitativă" (i se mai spune și „naturalistică") + „calitativă"

1.2. METODA ANCHETEI

Tehnici și procedee de anchetă sociologică după tipul de instrument

- tehnica anchetei sociologice prin chestionar
- tehnica anchetei sociologice prin interviu

Tehnici și procedee de anchetă sociologică prin chestionar după criteriul administrării

- tehnica anchetei sociologice cu chestionar autoadministrat
  - procedeul cu chestionar autodministrat expediat prin poștă
  - procedeul cu chestionar autodministrat via Internet (e-mail, disponibil într-un *site*)
  - procedeul cu chestionar autodministrat inserat în publicații periodice (ziare, reviste)

BCU "SPIRU HARET" BIBLIOTECA

  - procedeul cu chestionar autodministrat distribuit prin aruncare din avion
  - procedeul cu chestionar autodministrat distribuit în magazine (ca atare sau în asociere cu un produs)
  - procedeul cu chestionar autodministrat distribuit în cadrul unui eveniment
- tehnica anchetei sociologice cu chestionarul administrat prin operator
  - procedeul cu chestionarul administrat prin operator *face-to-face*: la domiciliul subiecților, în alte locații (e.g. la locul de muncă al subiecților, pe stradă, în magazine)
  - procedeul cu chestionarul administrat prin operator *face-to-face*, asistat de calculator (engl. *CAPI, Computer-Assisted Personal Interviewing*)
  - procedeul cu chestionarul administrat prin operator la telefon (engl. *TI, Telephone Interviewing*)
  - procedeul cu chestionarul administrat prin operator la telefon, asistat de calculator (engl. *CATI, Computer-Assisted Telephone Interviewing*)
  - procedeul cu chestionarul administrat prin operator via Internet: în timp real (*chat*), cu completare la termen
  - procedeul cu chestionarul administrat prin operator via Internet, asistat de calculator (engl. *CAWI, Computer Aided Web Interviewing*)

Tehnici și procedee de anchetă sociologică prin chestionar după criteriul respondenților

- tehnica chestionarului administrat individual
- tehnica chestionarului administrat colectiv
  - procedeul „extemporalului"
  - pocedeul *focus-group*

Tehnici și procedee de anchetă sociologică prin chestionar după criteriul conținutului

- chestionarul de date factuale
- chestionarul de opinie/ atitudine (sondajul de opinie)
- chestionarul combinat
- chestionarul omnibus

Tehnici și procedee de anchetă sociologică prin chestionar după criteriul tipului (principal) de întrebări utilizate

- chestionarul cu întrebări deschise
- chestionarul cu întrebări închise
- chestionarul cu întrebări cafeteria
- chestionarul cu întrebări combinate

Tehnici și procedee de anchetă sociologică prin chestionar după tipul aplicații

- chestionarul administrativ
- chestionarul de presă
- ancheta Delphi
- chestionarul în managementul resursei umane (MRU, engl. HRM): selecția de personal, evaluarea posturilor, evaluarea performanței în sarcină
- chestionarul în asistența socială
- chestionarul în *Public Relations* (PR)
- chestionarul în marketing
- chestionarul în medicină (e.g. ancheta epidemiologică)
- chestionarul în justiție

Tehnici și procedee de ancheta sociologică prin interviu

Organizarea tehnicilor și procedeelor de anchetă prin interviu este cam aceeași pentru ancheta sociologică prin chestionar.

Tehnici şi procedee de ancheta sociologică combinată – chestionar şi interviu.

Problema tehnicii conducătoare

Tehnici şi procedee de anchetă sociologică după criteriul scopului

- anchetele explorative
- anchetele de estimare
- anchetele de măsurare

1.3. METODA ANALIZEI DE CONŢINUT

Tehnici ale analizei de conţinut

- analiza de conţinut conceptuală („cantitativă")
- analiza de conţinut relaţională

2. METODE, TEHNICI, PROCEDEE DE CERCETARE EXPLICATIVĂ

2.1. METODA EXPERIMENTULUI

Tehnici şi procedee explicative după criteriul gradului de îndeplinire a exigenţelor metodei experimentului

- pre-experimental (var. non-experimental; evident, prima variantă este mai justificată; eu le-aş zice slab-experimentale)
  - *One-Shot Case Study*
  - *Two Groups, Post-test Comparison*
  - *One group Pre-test, Post-test*
  - *Post-test only*
  - *Pre-post test*
- quasi-experimental
  - *Two groups, Nonrandom Selection, Pre-test, Post-test*
  - *Non-equivalent control group*
  - *Simple time-series*

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

- *Multiple time series*
  - serii diacrone
  - serii sincrone
- experimental (eu le-aș zice propriu-zis-experimentale)
  - *Two groups, Random Selection, Pre-test, Post-test*
  - *Pre & post-test with control group*
  - *Pre & multiple post-test with control group*
  - *After-only control group*
  - *Solomon four-group*

Tehnici și procedee explicative după criteriul „laboratory (rom. de laborator, prescurtat *lab*) vs. field experiments (rom. de teren, prescurtat *field*)"

- *lab*
- *field*

Tehnici și procedee explicative după criteriul „experimente mentale (în minte) vs. experimente realiste"

- experimente „în minte"
  - modelarea
  - simularea
  - sistemele expert
- experimente realiste

Tehnici și procedee explicative după criteriul teoriilor utilizate

- specificarea
- utilizarea meta-teoriilor științifice
- *documentary method of interpretation*

Tehnici și procedee explicative statistice

- analiza cauzală

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- tehnica Monte Carlo (engl. *Monte Carlo Technique* sau *Monte Carlo Method*)
- algoritmii

Tehnici și procedee explicative „filosofice"

- „analiza cauzală" la Aristotel
- realizările explicative ale metafizicii scolastice
  - *Durante causa, durat effectus.* Cît timp durează cauza, durează și efectul. (principiu al metafizicii scolastice)
  - *Effectus proportionatur suae causae efficienti.* Efectul se proporționează conform cauzei sale eficiente. (Thomas de Aquino); prevenirea asupra posibilelor erori, e.g. cunoscutul *Qum hoc, ergo propter hoc* (O dată cu acest lucru, deci din cauza acestui lucru.)
- realizările explicative ale lui John Stuart Mill (1806 – 1873)
  - „metoda concordanței"
  - „metoda diferenței"
  - „metoda concordanței și diferenței"
  - „metoda reziduurilor"
  - „metoda variațiilor concomitente"

Tehnici și procedee explicative manageriale

- *Why Because Analysis, Why Because Graphs*
- *Causal Systems Analysis*
  - *The „5 whys"*
  - Diagrama Ishikawa (*Ishikawa diagram*)
  - *Cause-and-Effect Diagram*
  - *Fishbone Diagram*
  - *Root Cause Analysis*
  - *Fault Trees*
  - *Causal Influence Diagrams*

- *Multiple Path Reduction*
- *Affinity diagram*
  - *Check-sheets*
  - *Control charts*
- *'Dot plot' and tally charts*
- *DRIVE (Define, Review, Identify, Verify, Execute)*
- *Flow-charting*
- *Force field analysis*
- *Matrix analysis*
- *Pareto analysis*
- *Process mapping*
- *Scatter diagrams*
- *Six Sigma*
- *SPC (Statistical Process Control)*
- ancheta Delphi
- aplicațiile de TRIZ

Tehnici și procedee explicative istorice

- compararea secvențelor istorice

Tehnica *mistery shoping*

Tehnici de intervenție

3. METODE, TEHNICI, PROCEDEE DE CERCETARE PREDICTIVĂ

3.1. METODA PREDICTIVĂ/ METODE PREDICTIVE

Tehnici și procedee predictive științifice și quasi-științifice

- tehnici predictive teoretice (i.e. care utilizează teoriile științifice ca mașinării predictive))
- tehnici predictive statistice

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tehnici și procedee predictive euristice

- ancheta Delphi
- tehnica creativă TRIZ.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

volumul 1

Gheorghe ONUȚ

CERCETAREA SOCIOLOGICĂ

metoda științifică în sociologie

Inventată ca tehnologie a cunoașterii de succes în și pentru științele naturii, *metoda științifică* se potrivește pe sociologie și, în general, pe științele social-umane cam cum zicea Iosif Visarionovici Stalin că se potrivește socialismul pe Polonia. Ca șeaua pe vacă.

Și n-ar fi deloc exclus ca sociologia să-i facă metodei științifice cam ce i-a făcut Polonia socialismului.

Pînă atunci, eu trag nădejde că și pentru atunci, în favoarea abordării distincte, prealabile și cu scop configurator a „metodei științifice în sociologie", susțin că realizarea cercetărilor în tehnologia *metoda științifică*:

- pe de o parte, este inevitabilă pentru domeniul social-uman. Și anume exact pînă cînd lumea noastră va decide că nu numai metoda științifică este obsolescentă în raport cu post-modernitatea, ci și profesionalismul, pilonul ei pereche în configurarea și reproducerea modernității. Cu alte cuvinte, refuz să înțeleg de ce absolvenții de sociologie, ca de altfel și de alte „social-umane", să fie, cu toții și cu toatele, mari intelectuali post-moderni, deci „calitativiști", dar să-și cîștige pîinea cea de toate zilele în joburi și cariere de la periferia pieței muncii și prestațiilor profesionale;

- pe de cealaltă parte, implică problematizări mai profunde și mai sofisticate decît ideea de șurubăreli îndeminatice pe care o poate sugera, ca trimitere tradițională la *metoda științifică*, expresia „metode și tehnici de cercetare sociologică". Prestațiile de sociolog – atît cele profesionale, cît și cele de intelectual public – implică gestiune reflexivă multietajată, o autoreflexivitate care poate include ideația post-modernităților și „calitativismelor", dar nicidecum nu se reduce la ea.

Cercetarea sociologică este o apariție editorială unitară care cuprinde ***Metoda științifică în sociologie***, cele două volume de metodologie a cercetărilor sociologice descriptive, respectiv ***Bazele cercetării sociologice descriptive. Metoda observației*** și ***Metoda anchetei. Metoda analizei de conținut***, urmate în prima parte a lui 2015 de ***Metodologia cercetărilor sociologice explicative și predictive***.

ISBN 978-606-8571-88-1

www.tritonic.ro/ebooks
www.tritonic.ro/blog
www.tritonic.ro

TRITONIC